

BÖLGESEL VE KÜRESEL BİR GÜÇ MÜCADELE ALANI OLARAK DOĞU AKDENİZ (2002-2022)

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI**

Hira Nur GÜVEN

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU**

**BÖLGESEL VE KÜRESEL BİR GÜÇ MÜCADELE ALANI OLARAK DOĞU
AKDENİZ (2002-2022)**

Hira Nur GÜVEN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ocak 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU	16
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	16
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	16
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	16
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	17
GİRİŞ.....	18
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	24
TARİHİ, ÖNEMİ VE SORUNLARIYLA DOĞU AKDENİZ	24
1.1. Osmanlı Hâkimiyeti Öncesi Doğu Akdeniz.....	24
1.2. Osmanlı Hâkimiyetinde Doğu Akdeniz	29
1.3. 19. Yüzyılda Doğu Akdeniz.....	33
1.4. 20. Yüzyılda Doğu Akdeniz.....	37
1.5. Rekabetin Merkezi Doğu Akdeniz’de Güvenlik Kavramı ve Türkiye’nin Dış Politikasına Etkileri	52
1.5.1. Kıbrıs Sorunu.....	53
1.5.2. Arap (Filistin) - İsrail Sorunu	67
1.5.3. Arap Baharı	68

1.5.4. Enerji Güvenliği Perspektifinde Türkiye ve Doğu Akdeniz.....	69
1.5.5. Doğu Akdeniz’de Muhtemel Enerji Kaynakları ve Güzergahları....	74
1.5.6. Doğu Akdeniz’de Deniz Güvenliği	77
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	97
GÜNCEL GELİŞMELER IŞIĞINDA DOĞU AKDENİZ VE KIYIDAŞ	
DEVLETLERİN TEZLERİ.....	97
2.1. Doğu Akdeniz Sorunu, Oluşum Süreci ve Önemi	99
2.2. Uluslararası Hukukta Deniz Alanları ve Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Statüsü.....	105
2.3. Doğu Akdeniz’de Denizlerin Paylaşım Mücadelesi ve Kıyıdaş Devletlerin Doğu Akdeniz Sorunu Çerçevesinde Tutumları	110
2.3.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi.....	113
2.3.2. Yunanistan	124
2.3.3. Mısır	130
2.3.4. İsrail	141
2.3.5. Suriye	154
2.3.6. Lübnan.....	156
2.4. Doğu Akdeniz’de Türkiye Karşısı Bloklaşmalar ve İş Birliği Zirveleri	158
2.4.1. AB Üyesi Güney Avrupa Ülkeleri (MED-7).....	169
2.4.2. Denizlerin Paylaşım Mücadelesinde Türkiye’nin Doğu Akdeniz Stratejileri	174
2.4.2.1. Türk Denizlerinde Mavi Vatan’ın Önemi.....	177
2.4.2.2. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de İttifak Arayışı	180
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	188
KÜRESEL AKTÖRLER VE AVRUPA BİRLİĞİ’NİN DOĞU AKDENİZ	
POLİTİKALARI, SORUNA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	188
3.1. Amerika Birleşik Devletleri	189
3.2. İngiltere.....	199
3.3. Rusya.....	203
3.4. Çin	214
3.5. Avrupa Birliği	224
3.6. Doğu Akdeniz Sorununa Yönelik Çözüm Önerileri.....	232
3.6.1. Donmuş Sorunlar Ekseninde Ege’nin Çözümsüzlüğünün Sona Ermesine Yönelik Lozan Dengesinin Uygulanması	233
3.6.2. Kıbrıs’ta İki Bağımsız Devlet Oluşumu	237

3.6.3. Müşterek İşletme Anlaşması	239
SONUÇ	247
KAYNAKÇA.....	252
ŞEKİLLER LİSTESİ	296
ÖZGEÇMİŞ	298

TEZ ONAY SAYFASI

Hira Nur GÜVEN tarafından hazırlanan “BÖLGESEL VE KÜRESEL BİR GÜÇ MÜCADELE ALANI OLARAK DOĞU AKDENİZ (2002-2022)” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU

.....

Tez Danışmanı, Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. Savunma sınavı tarihi

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. İsmail ŞAHİN (BANÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Umut KEDİKLİ (CBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yaptığımı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Hira Nur GÜVEN

İmza :

ÖNSÖZ

Tezimin başlangıç ve bitiş aşamasına kadar oluşan bu uzun ve meşakkatli süreç içerisinde her zaman yanımda olan, etkili yönlendirme, bilgi birikimi ve çalışma yöntemi ile yardımını esirgemeyen sevgili tez danışmanım Sn. Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU'na sonsuz saygı, sevgi ve teşekkürü bir borç bilirim. Değerli görüşleri ve akademik çalışmaları ile tezime önemli katkılar sağlayan Sn. Prof. Dr. İsmail ŞAHİN ve Sn. Doç. Dr. Umut KEDİKLİ'ye sonsuz teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Tez sürecimin başlangıç ve bitiş aşamasına kadar geçen dönemde benden hiçbir zaman desteğini, inancını, sevgisini esirgemeyen sevgili ailem ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım. Doğu Akdeniz sorununun sona ermesi, bölgesel devletlerin anlaşma sağlayarak hareket edebilmesi umuduyla.

ÖZ

Dünya tarihi boyunca önemli bir coğrafyada yer alan Doğu Akdeniz birçok medeniyete ve üç büyük tek tanrılı dine ev sahipliği yapmıştır. Bulunduğu konum itibariyle hiçbir dönemde uzun soluklu barışın sağlanamadığı bu bölge, 2000’li yıllarda hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile birlikte tekrar bir mücadele merkezi haline gelmiştir. Söz konusu kaynaklarının keşfedilmesi ile küresel güçlerin de dikkatini çeken Doğu Akdeniz, özellikle 2011 yılından itibaren bölgesel devletlerin mücadele merkezi olmuştur. İlk etapta bölge devletleri arasında denizlerin paylaşım mücadelesi bir sorun teşkil ederken, küresel devletlerin de bu soruna müdahil olması siyasi, ekonomik ve hukuki anlaşmazlıkları derinleştirmiştir.

Doğu Akdeniz sorunu, bölgesel devletler arasında yaşanan denizlerin paylaşım mücadelesi temelinde oluşmuştur. Bu süreçte GKRY ve Yunanistan, hukuki açıdan hiçbir dayanağı olmayan iddialarda bulunurken, İsrail ve Mısır’ın desteğiyle, Türkiye ve KKTC’yi bölgede devre dışı bırakmak istemiştir. Öte yandan Türkiye, KKTC ve Libya ile “*Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması*” imzalayarak varlığını sağlamlaştırma yoluna gitmiştir. Ancak söz konusu anlaşma özellikle Yunanistan, Mısır, GKRY ve AB’nin tepkisine maruz kalmıştır.

Doğu Akdeniz coğrafyasının bölgesel aktörlerin yanı sıra ABD, Rusya, Çin ve AB’nin de ilgisini çektiği bilinen bir gerçektir. Özellikle Rusya’nın Ukrayna ile girdiği savaşta AB’yi enerji kaynakları ile tehdit etmesi ve AB’nin Rus enerji tehditlerinden kurtulmaya yönelik enerji çeşitliliği yaratma isteği Doğu Akdeniz’i daha önemli kılmıştır. Bu önem neticesinde AB ülkeleri ve ABD, GKRY ve Yunanistan’a açık bir destek sağlayarak enerji krizine çözüm bulmak istemiştir.

Deniz yetki alanlarının yanı sıra Kıbrıs sorunu, Arap- İsrail Sorunu ve Arap Baharı’nın yaratmış olduğu etkiler ile Doğu Akdeniz bir kargaşa alanı haline gelmiştir. Zira bu sorunların en büyüğü olan Kıbrıs Sorununun çözüme kavuşması Doğu Akdeniz’de yaşanan mücadelenin sona ermesi için büyük bir önem teşkil etmektedir. Ancak yakın dönemde bu sorunun çözüme kavuşması mümkün görülmemekle

birlikte adada GKRY'nin tek hâkim güç olarak anlaşmalar gerçekleştirmesi ve Yunanistan'ın da girişimleri ile Türkiye'nin deniz yetki alanlarına karşı müdahalelerde bulunmaları Doğu Akdeniz sorununu çıkmaza sürüklemektedir.

Bu çalışmada, Doğu Akdeniz'in dünya tarihi boyunca jeopolitik ve jeostratejik önemi açıklanırken, bölge üzerinde keşfi gerçekleşen hidrokarbon rezervleri ile küresel ve bölgesel güçlerin mücadele merkezi haline geldiği, bu havzada meydana gelen deniz yetki alanları uyuşmazlığı mücadelesi ve Türkiye'nin bölgede var olma girişimleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz; Hidrokarbon Kaynakları; Küresel Güç; Bölgesel Güç; Türk Dış Politikası.

ABSTRACT

Located in an important geography throughout world history, the Eastern Mediterranean has hosted many civilizations and three great monotheistic religions. This region, where long-term peace has never been achieved due to its location, has become a center of struggle once again with the discovery of hydrocarbon resources. The Eastern Mediterranean, which has attracted the attention of global powers with the discovery of these resources, has taken on a complex structure especially since 2011. While the struggle to share the seas among the regional states was a problem in the first place, the involvement of global states in this problem deepened the political, economic and legal disputes.

The struggle for the sharing of the seas between the regional states that form the basis of the Eastern Mediterranean problem has brought the Greek Cypriot Administration (GCA)-Greece and Turkey-Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), Israel and Lebanon against each other. In this process, while the Greek Cypriot Administration and Greece made claims that have no legal basis, they wanted to bypass Turkey and the TRNC from the region with the support of Israel and Egypt. On the other hand, Turkey has sought to consolidate its existence by signing the *"Agreement on the Limitation of Maritime Jurisdiction"* with the KKTC and Libya. However, the said agreement was especially exposed to the reaction of Greece, Egypt, the Greek Cypriot Administration and the EU.

It is a known fact that the Eastern Mediterranean geography attracts the attention of the USA, Russia, China and the EU as well as regional actors. In particular, Russia's threat to the EU with energy resources in the war with Ukraine and the EU's desire to create energy diversity to get rid of Russian energy threats have made the Eastern Mediterranean more important. As a result of this importance, EU countries and the USA wanted to find a solution to the energy crisis by providing open support to the Greek Cypriot Administration and Greece.

In addition to the maritime jurisdiction areas, the Eastern Mediterranean has become an area of turmoil with the effects of the Cyprus problem, the Arab-Israeli

Problem and the Arab Spring. Because the solution of the Cyprus problem, which is the biggest of these problems, is of great importance for the end of the struggle in the Eastern Mediterranean. However, although it is not possible for the this problem to be resolved in the near future, the fact that the Greek Cypriot Administration has made agreements as the sole dominant power on the island and that Greece has also intervened against Turkey's maritime jurisdiction areas, drags the Eastern Mediterranean problem a dead end.

In this study, while explaining the geopolitical and geostrategic importance of the Eastern Mediterranean throughout the history of the world, the hydrocarbon reserves discovered on the region in the last ten years have become the center of struggle for global and regional powers, the conflict of maritime jurisdiction areas that took place in this basin and Turkey's presence in the region. attempts have been made to explain.

Keywords: Eastern Mediterranean; Hydrocarbon Resources; Global Power; Regional Power; Turkish Doreign Policy.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Bölgesel ve Küresel Bir Güç Mücadele Alanı Olarak Doğu Akdeniz (2002-2022)
Tezin Yazarı	Hira Nur GÜVEN
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU
Tezin Derecesi	Yüksek Lisan
Tezin Tarihi	31.01.2023
Tezin Alanı	Bölge Çalışmaları
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	298
Anahtar Kelimeler	Doğu Akdeniz; Hidrokarbon Kaynakları; Küresel Güç; Bölgesel Güç; Türk Dış Politikası

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Eastern Mediterranean as a Regional and Global Power Struggle (2002-2022)
Author of the Thesis	Hira Nur GÜVEN
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU
Status of the Thesis	Masters Degree
Date of the Thesis	31.01.2023
Field of the Thesis	Area Studies
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	298
Keywords	Eastern Mediterranean; Hydrocarbon Resources; Global Power; Regional Power; Turkish Foreign Policy

KISALTMALAR

AA	: Anadolu Ajansı
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Age.	: Adı geçen eser
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKEL	: Kıbrıs Rum Komünist Partisi
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BKKS	: Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Sınırlandırılması Sözleşmesi
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BSS	: Biyolojik Silahlar Sözleşmesi
CTBT	: Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Anlaşması
CWA	: Kimyasal savaş ajanları
Çev.	: Çeviren
DAGF	: Doğu Akdeniz Gaz Forumu
EOKA	: Kıbrıslı Rum Silahlı Örgüt
FRONTEX	: AB Sınır Güvenlik Birimi
GAÖ	: Güven Artırıcı Önlemler
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HCOC	: Balistik Füze Yayılmasına Karşı Lahey Davranış İlkeleri Rehberi
IMB	: Uluslararası Ticaret Odası- Uluslararası Denizcilik Bürosu
IMO	: Uluslararası Denizcilik Örgütü

ISPS CODE	: Uluslararası Gemi ve Liman Tesisleri Güvenlik Kodu
İŞİD	: İran ve Şam İslam Devleti
KİS	: Kitle İmha Silahları
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KSS	: Kimyasal Silahlar Sözleşmesi
LNG	: Sıvılaştırılmış Doğal gaz
MDCA	: Karşılıklı Savunma İş Birliği Anlaşması
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
MED-7	: AB Üyesi Güney Avrupa Ülkeleri
MSC	: Deniz Emniyeti Komitesi
MUSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NPT	: Nükleer Silahların Yayılmasının Önlemesi Anlaşması
ORSAM	: Orta Doğu Araştırmaları Merkezi
RMMO	: Rum Milli Muhasız Ordusu
PCI	: Ortak Çıkar Projesi
PESCO	: Daimi Yapılandırılmış İşbirliği
PSI	: Nükleer Silahların Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
SAS	: Su Altı Savunma
SAT	: Su Altı Taarruz
SETA	: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TAP	: Trans Adriyatik Boru Hattı
TASAM	: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TCK	: Türk Ceza Kanunu

TM	: Temsilciler Meclisi
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UMH	: Ulusal Mutabakat Hükümeti
UNFICYP	: Uluslararası Barış Gücü
UNIFIL	: Birleşmiş Milletler Geçici Görev Gücü
USGS	: Amerikan Jeolojik Araştırma Merkezi
YAP	: Yenilenmiş Akdeniz Politikası
YPG	: Halk Koruma Birlikleri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmada, Doğu Akdeniz'in tarihi önemi, 2000'li yılların başından itibaren keşfedilen hidrokarbon kaynakları ve bu kaynaklar üzerinden bölgesel-küresel devletlerin politikalarına değinilmiştir. Küresel anlamda dikkatleri üzerine toplayan Doğu Akdeniz coğrafyası, günümüzde devletler arasında mücadelelerin, stratejik menfaatlerin odak noktalarından birini ifade etmekte olup bölgenin bundan nasıl etkilendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin ve KKTC'nin bölge üzerindeki avantajları ve dezavantajlı konumu, koruması gereken hak ve menfaatlerine değinilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bölgesel ve küresel güçlerin Doğu Akdeniz sorununa yönelik politikalarını ele alan bu çalışma, Doğu Akdeniz sorununu kronolojik olarak, tüm taraflarıyla ve tezleriyle anlamayı, çözümüne yönelik öneriler ortaya koymayı, Türkiye'nin ve KKTC'nin sorun karşısında avantajlı ve dezavantajlı konumunu amaçlamıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bölgesel ve Küresel Bir Güç Mücadele Alanı Olarak Doğu Akdeniz (2002-2022) adlı tezin yazın süreci, Doğu Akdeniz, uluslararası politika ve dış politika analizi, siyasi tarih ve uluslararası hukuk alanlarında literatürde yer alan kaynakların bir araya getirilmesi ile ve nitel araştırma yöntemi içinde yer alan doküman analizi yöntemi esas alınarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler ışığında Doğu Akdeniz sorunu analiz edilerek tez meydana getirilmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu çalışma; aşağıdaki araştırma sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır.

- 1) Doğu Akdeniz sorununa yönelik tarafların politikalarının nelerdir?
- 2) Türkiye'nin ve KKTC tarih ve uluslararası hukuk düzleminde soruna yönelik hangi avantaj ve dezavantajlara sahiptir.

3) Sorunun çözümüne yönelik öneriler nelerdir?

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Münhasıran Doğu Akdeniz sorununu ele alan bu çalışma 2002- 2022 yıllarını kapsayacak şekilde kurgulanmıştır. Konu ağırlıklı olarak Türkçe kaynaklar üzerinden anlatılmıştır.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze değin Akdeniz, jeopolitik ve jeostratejik önemi ile dikkat çekmiş bir coğrafyadır. Sayılı medeniyetlerin ve tek tanrılı dinlerin merkezi olan bu coğrafya ayrıca dünyayı şekillendiren savaşların da odağında yer almıştır. Akdeniz tarih boyunca bulunduğu konum itibariyle dünya ticaretinin merkezi olarak kabul görülmüş, özellikle Levant Havzası var olan jeostratejik önemi nedeniyle 18. yüzyıldan başlayarak ağırlıklı olarak 19. ve 20. yüzyılda küresel güçlerin de ilgi odağı olmuştur.

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan gelişmeler ile Akdeniz'in de önemi farklılaşarak artmıştır. Zira 18. yüzyılın ortalarında başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte dünya yeni bir döneme girmiştir. Sanayi Devrimi'nin gelişim sürecinde en önemli kaynak olan kömür yerini yaşanan teknolojik gelişmeler ve enerji keşifleri ile birlikte petrole bırakmıştır. Sanayide artan petrol ihtiyacı ile petrol zengini Doğu Akdeniz ülkeleri dikkat çekmiş, özellikle 19. yüzyılda Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile Doğu Akdeniz'in enerji ekseninde önemini gün yüzüne çıkarmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde devletlerin kalkınma ve sanayileşmeye yönelik girişimleriyle doğru orantılı olarak enerji kaynaklarına olan bağımlılıkları da artmış olup, artan enerji bağımlılığı ve devletlerin enerjiyi karşılayabilme ihtiyacı dış politikalarına da yansımıştır. Böylece enerji kavramı uluslararası ilişkiler kapsamında kendine yer edinmeyi başarmış, sanayi alanında gelişen küresel güçler ise enerji yarışına girerek başat güç olmanın yollarını aramışlardır. Küresel güçlerin giriştikleri enerji rekabeti, enerji kaynakları bakımından zengin Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri temelinde bir küresel enerji yarışına dönüşmüştür.

Bu bağlamda enerji kaynaklarına olan ihtiyaç ve bu ihtiyacın bir rekabete dönüşmesi hidrokarbon kaynaklarının karalar üzerinde aranmasının yanı sıra denizlerde de arama çalışmalarının başlamasını teşvik etmiştir. Neticede denizler, karalardaki enerjiye yeni bir seçenek olan potansiyel enerji kaynakları ile dikkat çekmektedir. Buna mukabil özellikle 21. yüzyılın başından itibaren dikkatleri üzerine çeken ve çalışmamızın konusunu oluşturan Doğu Akdeniz, keşfedilen ve öngörülen enerji kaynakları ile birlikte ilgi çekmekte olup, küresel devletlerin enerji rekabetini bölgesel düzeyde müdahalelerle gerçekleştirdiği görülmektedir.

2000’li yılların başından itibaren Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon enerji kaynakları bölgenin bir mücadele alanına dönüşmesine neden olmuş, kıyıdaş devletler arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması büyük bir sorun haline gelmiştir. Uluslararası Deniz Hukuku’na göre ülkeler, kıyılarından 200 deniz mili mesafeye karasuları dışında kalan alanda bulunan doğal kaynaklar üzerinde yetkilerini kullanabilme hakkına sahiplerdir.¹ Bu alan Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) olarak adlandırılmaktadır. Ancak Doğu Akdeniz’in yarı kapalı bir deniz olması ve ülkelerin birbirine olan yakın mesafeleri sebebiyle MEB’in uygulanması oldukça zordur. Ancak Doğu Akdeniz’e kıyıdaş devletler olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Suriye, Mısır, Fas, Tunus, Libya, Lübnan ve İsrail ve Filistin MEB ilan etmiştir.² Bu doğrultuda Doğu Akdeniz sorunu temelinde, ilan edilen MEB alanları ve deniz yetki alanlarının sınırlandırmasına yönelik gerçekleşen anlaşmalar yatmaktadır.

Doğu Akdeniz’e kıyıdaş devletler her ne kadar MEB ilanında bulunmuş olsalar da bazı devletler arasında deniz yetki alanlarının çakışmalarından kaynaklı sorunlar yaşanmakta olup bu sorunlar günümüze değin devam etmektedir. Deniz yetki alanlarının çakışması sorununun en başında GKRY, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) gelmektedir. GKRY’nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına 2004 yılında 2003 yılında geçerli olmak kaydı ile MEB ilanında bulunmuştur.³ Ancak GKRY’nin ilan etmiş olduğu MEB alanı Türkiye ve KKTC’nin MEB alanlarıyla çakışmakta ve bu büyük bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Ayrıca GKRY 2003 yılında Mısır, 2007’de GKRY ve Lübnan, 2010 GKRY- İsrail deniz yetki alanı anlaşması imzalamış olması Türkiye’nin bölge üzerinde yalnızlaştırılmasına yönelik bir girişim olup sorunların derinleşmesine de sebep olmuştur. GKRY’nin yanı sıra Yunanistan’ın da Türkiye ile temel problemleri bulunmaktadır. Bu problemlerin başında, iki ülkenin Doğu Akdeniz’de yaşadığı kesişen MEB alanları sorunu, Yunanistan’ın karasularını 6 milden 12 mile çıkarma isteği, adaların deniz yetki alanları sorunu, adaların silahlandırılması ve Kıbrıs sorunu olarak özetlenebilmektedir.⁴ Yunanistan ve

¹ Salih Karataş, “Münhasır Ekonomik Bölge Üzerinde Üçüncü Devletlerin Hak ve Yetkileri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, (2015): 86.

² Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi 2020), 34.

³ Cihat Yayıcı, *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı*, (İstanbul: Deniz Basımevi, 2019): 38.

⁴ Galip Dalay, “Turkey, Europe, and the Eastern Mediterranean: Charting a way out of the current deadlock”, *Brookings Institution*, 2021. (Erişim Tarihi: 06.01.2022),

GKRY'nin Doğu Akdeniz politikaları Sevilla Haritası kapsamında Türkiye'nin 189.000 kilometrekarelik büyüklüğündeki deniz yetki alanı 41.000 kilometrekarelik alana yani Akdeniz Körfezine sıkıştırılmaktadır.⁵ Bu doğrultuda Yunanistan, Doğu Akdeniz'de söylemleri ve emrivakileri ile Türkiye'yi zor durumda bırakmaya çalışmaktadır.

Akdeniz'in bir diğer bölge ülkesi olan Mısır ise 2013 yılında Muhammet Mursi'ye karşı gerçekleştiren darbenin ardından yönetime gelen Abdülfettah el- Sisi ile yeni bir döneme girmiştir. Zira darbe ile Sisi'nin yönetime gelmesi Türkiye'nin büyük tepkilere sebep olmuş ve bu nedenle iki ülke arasında ilişkiler gerilmiştir. Mısır'ın GKRY, Yunanistan ve İsrail ile iş birliği içerisinde Doğu Akdeniz'de gerçekleştirmiş olduğu zirveler ve Mısır- Yunanistan arasında 2020 yılında imzalanan Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması Türkiye aleyhinde gerçekleşmiştir.

İsrail ise enerji fakiri bir ülke konumunda iken 2009 yılında Tamar, 2010 yılında ise Leviathan gaz sahalarının keşfedilmesi ile enerji zengini bir ülke konumuna ulaşmıştır. Ancak İsrail her ne kadar kendi enerji ihtiyacını karşılayan ve hatta dışarıya ihraç edebilecek bir duruma gelse de çıkarılan gazların enerji pazarına ulaştırılması büyük bir sorun teşkil etmiştir. Bu soruna yönelik EastMed projesi gündeme gelmiş olsa da hem riskli hem de maliyetli bir proje olmasından ötürü gerçekleşmesi zor bir hal almıştır. Bundan dolayı İsrail'in Mısır'ın LNG tesislerini kullanmaktan başka seçeneği kalmamıştır. 2009 ve 2010 yılında gaz keşfi gerçekleştiren İsrail her ne kadar Türkiye üzerinden Avrupa'ya transfer gerçekleştirmeye yönelik bir boru hattı projesi planlamış olsa da iki ülke arasında 2010 yılında yaşanan Mavi Marmara krizi bu girişimi engellemiş olup iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerde ciddi bozulmalara sebep olmuştur.

Türkiye, Doğu Akdeniz ülkeleri olan GKRY, Yunanistan, Mısır ve İsrail'in dış politikalarına ve bölgede yalnızlaştırılmaya yönelik girişimlerine karşılık ilk olarak 2011 yılında KKTC, 2019 yılında ise BM'nin tanıdığı Libya hükümeti ile Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması anlaşması imzalamış olup 2022 yılında ise Libya ile

<https://www.brookings.edu/research/turkey-europe-and-the-eastern-mediterranean-charting-a-way-out-of-the-current-deadlock/>,

⁵ Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.

hidrokarbon mutabakat muhtırası anlaşmasını da imzalamıştır. Bu anlaşmalar özellikle GKRY, Mısır ve AB'nin büyük tepkileri ile karşılaşmıştır.

Doğu Akdeniz'de bölgesel güçlerin yanı sıra küresel güçler olan ABD, AB, İngiltere, Rusya ve Çin'de Doğu Akdeniz'de çıkarları söz konusu olan devletlerdir. Öncelikle ABD'nin Doğu Akdeniz politikaları incelendiğinde ilk olarak Rusya'nın Doğu Akdeniz üzerinde etkin olmasını engellemek ve bu doğrultuda yaptırımlar uygulamak yer almaktadır. İkinci olarak ABD, savunma sanayisinde güçlenerek yükselen Türkiye'ye dair bir strateji geliştirmektedir. ABD'nin Türkiye ile yaşamış olduğu evanjelist rahibi Andrew Brunson ve F-35 anlaşmazlığı sonucunda ilişkilerde gerileme yaşanmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Rusya ile S-400 füze anlaşması imzalamış olması üzerine ABD ve Türkiye arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Bu doğrultuda Washington yönetimi Rusya ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de etkinliğine karşı GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır ve İtalya ile ittifak kurarak çıkarlarını korumaya yönelik girişimlerde bulunmuştur.

Öte yandan ABD'nin Doğu Akdeniz çıkarlarında en büyük rakibi olan Rusya ise tarihi boyunca sıcak denizlere inme politikası gütmüş olup 2010 yılında patlak veren Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçraması ile bölge üzerinde hâkim bir güç olmayı başarmıştır. Rusya, Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile Akdeniz'de 1992 yılında iptal edilen 5. Filoyu 2013 yılının Eylül ayında tekrar kurmuş olup, 2019 yılında Suriye'den Tartus Limanı'nın 49 yıllığına askeri üs olarak kiralayarak sıcak denizlere inmeyi başarmıştır. Rusya'nın, Doğu Akdeniz'de temel hedefi incelendiğinde stratejik hamlelerle uzun vadede ABD, NATO ve AB'nin etkilerini zayıflatmaya yönelik bölge ülkeleri ile diplomatik ilişkiler kurarak eski statüsünü yenilenmiş bir siyasi etkiyle geri kazanmaktır. Bu doğrultuda Rusya, öncelikle bölge ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmiş olup Doğu Akdeniz'de çıkarılan hidrokarbon kaynakları üzerinde de hak sahibi olmak istemektedir.

ABD ve Rusya'ya nazaran İngiltere'nin Doğu Akdeniz politikaları incelendiğinde daha pasif olduğu görülmektedir. İngiltere, Kıbrıs Adası'nda Ağrotur ve Dikelya bölgelerini elinde bulundurmakta olup ada üzerinde söz hakkına da sahiptir. Ancak yaşanan enerji krizine mesafeli bir yaklaşım sergilemektedir. Bu yaklaşımın en temel iki nedeni bulunmaktadır. İlki 2020 yılında gerçekleşen Brexit

sürecidir. İkincisi ise Kıbrıs'ta var olan deniz yetki alanlarında yaşanan belirsizliktir.

Özellikle dünya ticaret ağını geliştiren küreselleşmenin etkisiyle politikalarını derinleştiren Çin ise 2013 yılında Devlet Başkanı Xi Jinping'in önderliğinde "Bir Kuşak Bir Yol" projesini öne sürmüştür.⁶ Bu proje, Doğu Akdeniz, Süveyş Kanalı'nın sağladığı avantaj sayesinde Hint Okyanusuna bağlanarak Asya ve Avrupa pazarı arasında en kısa deniz yolu güzergâhını oluşturması nedeniyle Çin için öneme sahip olmuştur. Çin, Bir Kuşak Bir Yol projesi kapsamında Doğu Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerini liman inşaatı, enerji, tarım ve finansal alanlarda geliştirirken ayrıca bölgede hâkim bir güç olabilmeye yönelik girişimlerde de bulunmaktadır.

Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarına büyük bir önem veren ve bölgede aktif politikalar izleyen AB ülkeleri ise enerji fakiri olmalarından ötürü özellikle Rusya'ya bağımlı bir halde olup Rus enerji şirketlerinin en büyük pazarı konumundadır. Bu nedenle Rusya'nın özellikle Ukrayna ile gerçekleştirdiği savaş sırasında AB'nin Ukrayna'yı desteklemesi üzerine Rusya AB ülkelerini enerji kaynakları ile tehdit etmiş ve bu durum enerji krizine neden olmuştur. AB ülkeleri de Rusya'ya karşı bağımlılıklarını azaltacak bir enerji ağı kurmak istemişlerdir. Bu nedenle AB, Doğu Akdeniz'de daha müdahaleci bir görev üstlenmiş olup, AB üyesi GKRY ve Yunanistan'ın hukuki dayanağı olmayan iddialarınının desteklemiş ve bu iddialarının yanı sıra EastMed projesi, DAGF ve Sevilla haritasını da savunmaktan geri kalmamıştır.

Doğu Akdeniz sorunu bölgesel ve küresel devletlerin gerçekleştirmiş oldukları anlaşmalar ve anlaşmazlıklar genelinde daha çözüme kavuşamamış bir meseledir. Günümüzde konuşulan en önemli konu, Doğu Akdeniz sınır devletlerinin ittifak kurup kuramayacağı yönündedir. Bir ittifakın kurulması halinde bütün bölgesel devletler karşı çıkabilecektir ancak bu ittifakın kurulabilme ihtimali günümüz koşullarında olası görülmemektedir.

Bu tez çalışması; küresel ve bölgesel devletler arasında Doğu Akdeniz'de yaşanan sorunları ele almakta olup üç bölümde kurgulanmıştır. İlk bölümde Doğu

⁶ Serdar Yılmaz, "Bir Kuşak Bir Yol Projesinin İktisadi Kapasitesi ve Çin Tarafından Uygulanan Borç Diplomasisi", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, (2020): 633.

Akdeniz'in tarihi, önemi ve sorunları üzerinde durulurken, ikinci bölümde güncel gelişmeler ışığında bölgesel devletler olan GKRY, Yunanistan, Mısır, İsrail, Suriye, Lübnan ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise küresel aktörlerin ve örgütlerin Doğu Akdeniz bölgesine yönelik politikaları incelenirken aynı zamanda bölgede var olan sorunlar hakkında çözüm önerilerinden bahsedilmiştir. Bu çözüm önerilerinin ilki Yunanistan ve Türkiye arasında var olan Ege sorununun sona ermesiyle, ikinci çözüm önerisi Kıbrıs'ta iki bağımsız devletin kurulması olup, üçüncü çözüm önerisi ise Müşterek işletme anlaşmasıdır.

Literatürde her geçen gün daha fazla ilgi gören Doğu Akdeniz bölgesi her an değişebilen ve değişebilecek dengeler sebebiyle de çekici bir konu haline gelmiş olup, "Bölgesel ve Küresel Bir Güç Mücadelesi Olarak Doğu Akdeniz (2001-2022) başlıklı tezin literatüre katkısı 2022 yılının sonuna kadar gerçekleşen siyasi gelişmelerin yanı sıra bölgede var olan ve çözüme kavuşamayan sorunların çözümüne yönelik öneriler olmuştur.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ, ÖNEMİ VE SORUNLARIYLA DOĞU AKDENİZ

Bazı uzmanlara göre Akdeniz coğrafyası konumu itibarıyla Batı, Orta ve Doğu olarak üç bölgeye ayrılmaktadır. Bunlardan Batı Akdeniz; Cebelitarık- Malta Adası arası, Orta Akdeniz; Malta Adası ile 27. boylam arası, Doğu Akdeniz ise bu boylamın doğusunda kalan kısım olarak kabul edilmektedir.⁷ Bu çerçevede Doğu Akdeniz bölgesinde Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Ürdün, Mısır, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Yunanistan, Libya, Tunus yer almaktadır.⁸ Günümüzde Orta Doğu coğrafyasını oluşturan bu bölge, uygarlıkların ilk çıkış noktasıdır. Üç büyük tek tanrılı dinin de Orta Doğu'nun kıyı kesimi olan Doğu Akdeniz'de ortaya çıkması, Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler arasında bu coğrafyayı kutsal kılmıştır. Neticede bu coğrafya, jeopolitik ve jeostratejik konumu gereğince doğu ve batı çatışmasının merkezinde yer almıştır. Bulunduğu konumun önemi nedeniyle tarihin her döneminde çekişmeli bir bölge olarak kendini gösteren Doğu Akdeniz coğrafyasında hiçbir zaman uzun süreli bir barış ortamı sağlanamamıştır. Günümüzde de Akdeniz coğrafyasında stratejik çatışmalar ve emperyalist hareketler hiç durmaksızın devam etmektedir. Özellikle 21. yüzyılın başından itibaren petrol ve doğalgaz yataklarının varlığı ile yeniden ısınan Akdeniz suları bölgesel ve küresel güçlerin çıkar çatışmalarının merkezi konumunda yer almıştır.

1.1. Osmanlı Hâkimiyeti Öncesi Doğu Akdeniz

Dünya haritasına bakıldığında haritanın ortasında bulunan coğrafya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'i içinde barındırmaktadır. Dünya anakarasının merkezi olduğu düşünülen bu bölge insanlık tarihinin her döneminde jeopolitik ve jeostratejik olarak dikkat çekmiştir. Doğu Akdeniz'de dünyanın merkezinde yer alan konumu neticesinde kavşak noktası olarak görülmüş ve hegemonya savaşlarının odak noktası haline gelmiştir. Buna mukabil bu coğrafya sayılı medeniyetleri içinde barındırırken, ilk ilahi dinlerin doğuşuna da tanıklık etmiştir. Asur, Mısır, Hitit, Sümer, Urartu, Akad, Roma,

⁷ Alper Turhan, "Doğu Akdeniz Ve Karadeniz'de Meydana Gelen Jeopolitik Kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiği", *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2 (2016): 20.

⁸ Dursun Yıldız, Doğan Yaşar, *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç*, (İstanbul: Truva Yayınları, 2012), 37.

Venedik, Ceneviz ve Osmanlı gibi pek çok medeniyet başat aktör olarak bu coğrafyada neşet etmiştir.⁹ İnsanlık tarihi boyunca farklı medeniyet ve kültürlerle ev sahipliği yapan Akdeniz havzası belirli dönemlerde çeşitli isimlerle anılmıştır. Latince “Mediterranean”, “dünyanın merkezi” ve “ülkelerin ortasındaki yer” anlamını taşıırken¹⁰, Romalılar tarafından “*Mare Nostrum-Bizim Deniz*”, Yahudiler tarafından “*Yam Godol-Büyük Deniz*” ve Almanlar tarafından ise “*Mittelmeer-Orta Deniz*” olarak adlandırmıştır. Ayrıca günümüz yazarları tarafından da “Inner Sea - İç Deniz”, “*Encircled Sea-Çevrelenmiş Deniz*”, “*Friendly Sea - Dostluk Denizi*”, “*Liquid Continent-Sıvı Kıta*”, “*Bitter Sea-Acı Deniz*”, “*Faithful Sea - İnanç Denizi*”, “*Corrupting Sea-Yozlaşan Deniz*” olarak da adlandırılmaktadır.¹¹

Şekil 1: Akdeniz Coğrafyası ¹²

Akdeniz, tarihsel perspektifte bakıldığında doğu ve batı arasında gerçekleşen mücadelede bir merkez konumundadır. Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarının birleşme noktasında yer alan bu bölge görece küçük bir alana sahip olsa da ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda dünyayı etkilemeyi başarmıştır. Akdeniz, söz konusu önemi nedeniyle birçok araştırmacı tarafından “*Verimli Hilal*” olarak adlandırılan sınırlar

⁹ Ulvi Keser, Gökhan Ak., *Tarih, Hukuk, Politika ve Aktörler Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ta Strateji ve Güvenlik*, (İstanbul: Hiperyayınları, 2020), 61.

¹⁰ Güngör Şahin, “Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 29, (2019): 203.

¹¹ Murat Koray, “Doğu Akdeniz’in Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, Teknolojik Dönüşümler ve Denizaltıların Rolü”, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, Ed. Deniz Güler, Ahmet Yıldız, İzgi Savaş, (İstanbul: TASAM Yayınları, 2019), 128-129.

¹² Fahrettin Altun, “Doğu Akdeniz Denklemi Stratejik Adım: Türkiye - Libya Mutabakatı”, (İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, 2020), 7.

içerisinde bulunmaktadır. Bu terim 1916 yılında Amerikalı Mısırbilimci James Henry Breasted'in "*Antik Çağlar: Erken Dünyanın Tarihi*" adlı eserinde kullanılmıştır. Breasted'e göre "Verimli Hilal" terimi çölün ekilebilir toprakları olarak belirtilirken, Güneydoğu Anadolu, Arabistan'ın Sina Çölü ile Mısır'ın Sahra Çölü arasında kalan bölümü ifade etmektedir. Bölgede Türkiye, İsrail, Lübnan, Ürdün, Suriye, Kuzey Mısır ve Irak gibi ülkelerin yer aldığı görülmektedir.¹³

Günümüzde "Verimli Hilal" olarak adlandırılan bölge ülkelerinde önemli doğal kaynak rezervlerinin yer alması bu coğrafyada birçok karışıklığın yaşanmasına temel hazırlamıştır. Üç kıtanın birleşim merkezinde bulunan Akdeniz ve onun bir parçası olan Doğu Akdeniz her dönemde hem siyasi, hem ticari, hem de ekonomik olarak önem taşımış, özellikle Doğu Akdeniz bölgesi daima hareketli ve canlı bir yapıya bürünürken bölgede hâkimiyet kuran güçlere de büyük avantajlar sağlamıştır.¹⁴

Doğu Akdeniz stratejik açıdan Kıbrıs, Malta ve Sicilya adalarına, Doğu Akdeniz ile Hint Okyanusunun birleşmesini sağlayan Süveyş Kanalına sahip olmasının yanı sıra dünya petrol rezervlerinin büyük bir bölümünü elinde bulunduran Orta Doğu ve komşu bölgelerini kontrol altında tutabilecek stratejik potansiyele sahip olması nedeniyle bölgesel ve küresel aktörlerin dikkatini çekmektedir. Ayrıca jeostratejik konumu itibarıyla Türkiye ve Suriye üzerinden Mezopotamya ve Yakındoğu'ya ulaşırken, Süveyş Kanalı ile Arap Yarımadası ve Basra Körfezine kadar uzanmaktadır. Kısaca Doğu Akdeniz, doğu ve batı coğrafyasını birbirine bağlayan bir ticaret yolu güzergâhında noktasında yer almaktadır.¹⁵ Dünyanın şekillenmesinde rol oynayabilecek Doğu Akdeniz bölgesi, adalar açısından bakıldığında da Kıbrıs, Malta ve Sicilya gibi önemli adaları içinde barındırmaktadır.¹⁶ Böylece Doğu Akdeniz doğal zenginlikleri ve stratejik önemi sayesinde dikkat çekerken günümüzde ise bölgesel aktörler dışında, küresel aktörlerin de mücadele alanı haline gelmiştir. Bugün bu mücadelenin en önemli nedeni, enerji kaynaklarının Doğu Akdeniz'de varlığının kanıtlanmış olmasından kaynaklanmaktadır.

¹³ Özkan Öztürk, "Bereketli Hilal", *Özkan Öztürk Makaleleri*, 2020, (Erişim Tarihi 03.03.2021), <https://ozhanozturk.com/2020/06/03/bereketli-hilal/>

¹⁴ Dursun Yıldız, Doğan Yaşar, *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç*, 18.

¹⁵ Muazzez Harunoğlu, "Doğu Akdeniz Enerji Havzası: Bölge Üzerinde Yaşanan Uluslararası Anlaşmazlık ve Rekabet", *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, Sayı:42, (2020): 457.

¹⁶ Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020), 19.

Geçmişten Günümüze Doğu Akdeniz'in Tarihsel Arka Planı

Akdeniz, dünya tarihi boyunca büyük güçlere ev sahipliği yapmış olmasının yanı sıra geçmişte ve günümüzde var olan zenginlikleri ile de kültür merkezi olarak kabul edilmiştir. Haçlı Seferleri'nden coğrafi keşiflere, sömürgecilikten dünya savaşlarına kadar birçok tarihsel olayın merkezinde yer alan Akdeniz, ayrıca üç büyük dinin de kutsal kabul edilen mekânlarını içinde barındırmaktadır. Sömürgeciliğin hız kazanmaya başladığı dönemlerden itibaren Akdeniz bölgesinde yer alan şehir ve limanlar büyük güçler için önemli bir merkez olarak kabul görmüştür. 20. yüzyıla gelindiğinde güvenlik meselesine enerji güvenliğini de eklenmesi üzerine Birinci Dünya Savaşı'nın fitili ateşlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda galip ülkeler Doğu Akdeniz bölgesinin paylaşımına öncelik verirken özellikle Fransa ve İngiltere bu paylaşımında karlı çıkan iki ülke olmuştur. Akabinde Doğu Akdeniz'in stratejik önemini dikkat çektiği ve bu nedenle İkinci Dünya Savaşı esnasında daha büyük bir mücadelenin ortasında kaldığı bir dönem yaşanmış olup, bölgede kartlar yeniden dağıtılmıştır.¹⁷ Önceleri İngiltere'nin sonrasında ise ABD'nin ekonomik ve güvenlik kaygıları nedeniyle Akdeniz'in doğusunda ortaya koydukları politikalar ve meydan okumalar günümüzde de devam etmektedir. Bu doğrultuda önceki dönemlerde dini ve ticari olarak önem atfeden Akdeniz'in doğusu ilerleyen dönemde zengin hidrokarbon kaynakları nedeniyle büyük güçlerin merkez noktası olmuştur. Kısaca Akdeniz mozaigi, bulunduğu konum itibarıyla doğuyu batıya taşıyan köprü olmuştur. Ticaret, göç ve savaş unsurlarının birleşmesi sonucunda farklı ırkların ve büyük uygarlıkların karışımı olan Akdeniz geniş bir kültür mirasını da içinde barındırmıştır.

Eski çağlardan günümüze değin birçok medeniyeti içinde barındıran Akdeniz, her dönemde siyasi ve ekonomik rekabetin merkezinde yer alarak büyük mücadelelere ve kanlı savaşlara şahitlik etmiştir. Roma İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarını birleşim merkezinde Doğu Akdeniz yer almaktadır. Eski dönemlerden beri ticaretin dikkat çektiği bu coğrafya Roma'nın Hristiyanlığı kabul etmesinin ardından Kudüs'ün de dini etkisiyle Levant şehirleri önem kazanırken bölge ticaret merkezi haline gelmiştir.¹⁸ Roma İmparatorluğu'nun bölünmesinin akabinde imparatorluğun devamı olan Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu Akdeniz'de

¹⁷ Fransa, Suriye ve Lübnan'a yerleşirken İngiltere ise Filistin, Ürdün ve Irak petrol havzasına yerleşmiştir.

Dursun Yıldız, Doğan Yaşar, *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç*, 34.

¹⁸ İsmail Ediz, "Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi", 61.

etkinliğini sürdürmeye devam etse de bölgede Doğu Roma İmparatorluğuna karşı ilk büyük çaplı meydan okuma İslam'ın yayılışı döneminde İslam orduları tarafından gerçekleşmiştir. Böylece birkaç yıl içerisinde Suriye, Filistin ve Mısır gibi topraklar İslam orduları tarafından ele geçirilerek Mısır donanması kurulmuştur. Bu dönem içerisinde Doğu Akdeniz'de Rodos, Sicilya ve Girit gibi adalara sefer düzenlenmiş, Kıbrıs ve Arvad adaları fethedilmiştir.¹⁹ Devamında İslam orduları Akdeniz'in en uzak noktası olarak kabul edilen İspanya'ya kadar ulaşarak Endülüs Emevi devletini kurmuştur. Böylece Akdeniz ve çevresinde hâkimiyet alanı kazanan Emeviler, Abbasiler, Fatımiler döneminde geliştirilen denizcilik faaliyetleri ile İslam devletleri 10. yüzyılda Akdeniz'in kuzeyine sefer düzenleyebilecek potansiyel güce sahip olmuştur. Zira Akdeniz'e limanı olan Kahire ve İskenderiye gibi şehirlerde tersaneler inşa ederek donanma yapımına öncelikli bir önem verilmiş, böylece Doğu Roma İmparatorluğu'nun Akdeniz'de var olan ticari gücene son vermek istenmiştir.²⁰

İslam devletlerinin 10.yüzyıldan itibaren gerçekleştirdikleri başarılı fetihler 11. yüzyıla girildiğinde yavaşlamıştır. 12. Yüzyıla gelindiğinde ise gerçekleşen ideolojik, siyasi ve ekonomik hedeflerin yer aldığı kutsal haçlı ittifakları ile Venedik, Ceneviz ve Rodos Şövalyelerinin Doğu'nun zenginliklerini kontrol etme arzusu temel motivasyon kaynakları haline gelmiştir. Böylece düzenlenen Haçlı Seferleri ile Filistin ve Doğu Akdeniz sahilleri ele geçirilerek Doğu- Batı ticaretinde büyük bir gelişme katedilmiştir. Ancak Haçlı kontrolüne girmiş olan bölgeler Batılı tüccarların yaşamış olduğu rekabet nedeniyle Akdeniz bir güç mücadelesi merkezi haline gelmiştir. Özellikle haçlı ittifakında yer alan Venedik ve Ceneviz arasında Akdeniz'de yer alan koloniler üzerinde şekillenen mücadele uzun yıllar devam etmiştir. Ayrıca bu dönemde Arap ve Anadolu coğrafyasında yaşanan istikrarsızlık süreç içerisinde Venedik ve Ceneviz şehir devletleri Karadeniz ve Akdeniz'in limanlarını ve ticaretini ele geçirmişlerdir. İtalya şehir devletlerinin gerçekleştirdikleri mücadele sürecinde Macarlar ve Fransızların Ceneviz'i desteklemesi üzerine bölgedeki diğer devletler de bu mücadelede yer almışlardır. Zira haçlı ittifakından önce Fransa'nın Akdeniz'de küçük bir sınırı bulunurken Haçlı Seferleri ile bölge üzerinde etkili politikalar izleyerek prestij kazanmıştır. Ancak Haçlı Seferlerinin sona ermesinin ardından

¹⁹ İdris Bostan, "Akdeniz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 2, Sayı 2, İstanbul: TDV Yayınları, (1989): 231-234.

²⁰ İdris Bostan, "Akdeniz", 232.

İngiltere ve Fransa arasında 1337 yılında başlayan ve 1453 yılına kadar süren Yüzyıl Savaşları'nın yaşanması ile Fransa, Akdeniz politikaları geri planda bırakılarak Kıta Amerika'sında ticaretine öncelik vermiştir.²¹ Akdeniz tarihi geçmişinde 15. yüzyıldan beri etkili bir diğer güç olan İngiltere ise haçlı ittifakında yer almış olsa da Akdeniz ile doğrudan bir sınırı olmaması ve Cebelitarık'ı geçerek Akdeniz'e ulaşması bölgedeki hâkimiyetini geciktirmiştir.²²

Haçlı ittifakının Akdeniz'de var olan gücünün ve etkinliğinin gerilemesi Müslüman Türk devletlerinin güçlenmesiyle birlikte gerçekleşmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Batı ve Güney Anadolu'yu ele geçirmesinin ardından Türkler, Akdeniz'de tekrar bir güç olmak için hazırlıklara başlamıştır. Diğer yandan Mısır ve çevresinde yer alan Memlûk Devleti donanma gücünü arttırmasıyla Venedik ve Ceneviz için bir tehdit olarak görülmüştür. 1424 ve 1426 yılları arasında Memlûk Devleti'nin Akdeniz'de etki alanını genişleterek Kıbrıs'ı devamında ise Rodos'u kuşatmıştır. Zira Memlûk Devleti bu dönemde Akdeniz siyasetini doğrudan etkilemek istese de etki alanları kısıtlı kalmıştır.²³ Özetle Türkler, Osmanlı Devleti siyasi birliğini Akdeniz ve çevresinde de sağlayana kadar geçen süreçte bölge üzerinde tam bir hâkimiyet sağlayamamıştır.

1.2. Osmanlı Hâkimiyetinde Doğu Akdeniz

Akdeniz bölgesinde gerçekleşen güç mücadelesi ile oluşan dağınık siyasi yapılanma 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı devletinin siyasi birliğini geniş çaplı bir coğrafyaya yayılması ile değişime uğramıştır. Özellikle 1453'te Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle başlayan genişleme süreci, Akdeniz'de seferler düzenlemek yerine Bozcaada'dan Karadeniz'e kadar müdafaa hatları inşa ederek devam etmiştir. İlerleyen süreçte Fatih Sultan Mehmet donanmasını Ege'de etkin hale getirerek vakit kaybetmeden Sakız, Limni, Rodos, Gökçeada, Semadirek gibi adaları kontrolü altına almak için çalışmalara başlamış, 1460-1462 yıllarında Mora ve Midilli adalarını Osmanlı topraklarına katmak istemiştir.²⁴ 1463-1479 yılları arasında Venedik'le savaşa girerek liman kentleri olan İnebahtı, Koron, Mudon ve Navarin ile

²¹ İsmail Ediz, "Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi", 61-63

²² David Abulafia, *Büyük Deniz: Akdeniz'de İnsanlık Tarihi*, çev., Gül Çağalı Güven, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2012), 445.

²³ age. 443.

²⁴ Halil İnalcık, *Osmanlı ve Haçlılar*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2016), 116-125.

bu kentlere yakın hinterland bölgelerinin dışında tüm Yunanistan'ı Osmanlı topraklarına katmıştır.²⁵ 1480-1481 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet'in İtalya yarımadasına ve Adriyatik kıyılarına gerçekleştirdiği Otranto Seferi ile Hristiyan duyarlılığı giderek artmış ayrıca İstanbul'un fethinin ardından denizlerde gerçekleştirdiği başarılar neticesinde Osmanlı donanmasının ciddiye alınmasının gerekliliklerini göstermiştir.²⁶ Ancak Fatih'in 1481 yılında hayatını kaybetmesi ile oğulları II. Beyazıt ve Cem Sultan arasında gerçekleşen taht kavgaları ve devlet içi sorunun uluslararası bir boyut kazanması üzerine Otranto kenti Osmanlı toprakları içerisinde tutulamayarak Napoli Krallığı tarafından geri alınmıştır. Tahta geçen II. Beyazıt, Böylece Osmanlı donanmasının gerçekleşen seferlerde önemli başarılar elde etmesi Akdeniz'in en güçlü donanmasına sahip Venediklilerin deniz gücüne ciddi bir darbe vurmuştur.²⁷ Neticede Akdeniz'de bir güç sahibi olan Osmanlı'nın ticari gelirleri artarken özellikle önceki dönemlerde bölge ticaretini elinde bulunduran Venedik ve Ceneviz'in ticari gelirlerinde ciddi daralmalara neden olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Batılı tüccarlar arasında karlı ve yeni ticaret rotaları arayışı başlamıştır. Önceki dönemlerde Akdeniz'in içerisinde sürdürülen ticari ilişkiler yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Akdeniz'de deniz aşırı bir imparatorluk olan İspanya ve Portekiz İmparatorluklarının desteği ve İtalyan denizciler ile Akdeniz'in dışında farklı ticaret yolları arayışına girmiştir.²⁸

Akdeniz'de önemli bir güç olan Osmanlı'nın imparatorluk serüveni Yavuz Sultan Selim'in kısa sürede büyük askeri zaferlere imza atması neticesinde pekişmiştir. Sultan Selim iktidara geldikten 2 yıl sonra Safeviler'i Çaldıran Muharebesi'nde yenilgiye uğratmasının ardından Anadolu birliği sağlanmıştır.²⁹ 1516-1517 yılları arasında Halep yakınlarında Memlûk Devleti ile savaşarak Memlûkleri ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Bu yenilgi ile Suriye, Filistin, Lübnan, Mısır toprakları Osmanlı himayesine girerken Memlûkler yaşanan yenilginin ardından büyük bir güç

²⁵ Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa (1300-1700)*, çev. Ülkün Tansel, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), 168.

²⁶ Metin Ziya Köse, "Otranto Seferi", Ankara: *TDV İslam Ansiklopedisi*, (2019): 382-384.

²⁷ Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa (1300-1700)*, 167-168.

Akın Kiren, "Akdeniz'in İki "Başak Güç" Adayı: Osmanlı ve İspanyol İmparatorluğu (1518-1578)", *Akdeniz Jeopolitiği I. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 2019), 19.

²⁸ İsmail Ediz, "Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi", 66.

²⁹ Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı", İstanbul: *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, (1993): 195.

kaybetmiştir.³⁰ Akabinde ise Memlûk Devletinin topraklarını Osmanlı topraklarına katan Yavuz Sultan Selim imparatorluğun yüzölçümünü iki katına çıkarmıştır. Gerçekleştirilen fetihler ile Doğu Akdeniz suları Osmanlı güçleri tarafından kuşatılırken ayrıca Suriye ve Mısır seferleri neticesinde Hint Denizi ve Mısır'ın Akdeniz sahilinde bulunan yolları kontrol edilebilir bir hal almıştır.³¹

Yavuz Sultan Selim'in vefatı ile tahta geçen Kanuni Sultan Süleyman, yönetime gelmeden önce doğuda var olan sorunların kısmen çözümlenmesinin avantajıyla Osmanlı deniz egemenliğini pekiştirmek için açık deniz savaşları ile düşmanlarla savaşmaktan ziyade deniz yolları üzerinde var olan üs ve adaları kazanmaya yönelik politikalar izlemiştir. Saltanatına 1521-1522 yıllarında Macaristan Krallığı'nın elinde bulunan Belgrad'ın fethi ve Fatih Sultan Mehmet'in gerçekleştiremediği arzusu olan Rodos'u ele geçirerek başlamıştır. Gerçekleşen fetihler ile Levant havzası üzerinde önemli siyasi ve ticari merkezlerde üstünlük sağlanmıştır.³² Kanuni Sultan Süleyman yönetiminde Akdeniz'de var olan Osmanlı gücüne karşı en büyük meydan okuma Kutsal Roma İmparatoru ve İspanya Kralı V. Karl Şarlken'den gelmiştir.³³ Bu süreçte Osmanlı 1522'de Rodos'un fethiyle Doğu Akdeniz büyük oranda güvence altına almıştır.³⁴ Osmanlı Doğu Akdeniz'de hakimiyetinin karşı konulmaz olduğunu ise 1538 yılında gerçekleşen Preveze Deniz Zaferi ile sağlamıştır.³⁵ Böylece Osmanlı gücünü Orta Avrupa ve Akdeniz üzerinde konumunu pekiştirmiştir.³⁶ Kanuni, Akdeniz'de daha büyük bir güç olmak adına Macaristan'a yapacağı son seferinde dahi Batı Akdeniz ve Avrupa arasında yer alan limanlardan biri olan Sakız Adası'na el koymasına Kapudanpaşa Piyale Paşa'yı görevlendirmiş ve fethi sağlanmıştır.³⁷ 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın Akdeniz bölgesinde gerçekleştirdiği fetihler ile Geç Orta Çağ'da Hristiyan Batılı güçlerin tekelinde yer alan deniz ulaşımının tekeli kırılarak Doğu Akdeniz'deki ulaşım ve

³⁰ Feridun Emecen, "Mercidabık Muharebesi", Ankara: *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 29, (2004): 176.

³¹ Akın Kiren, "Akdeniz'in İki "Başak Güç" Adayı: Osmanlı ve İspanyol İmparatorluğu (1518-1578)", 20.

³² Halil İnancık, *Osmanlı ve Haçlılar*, 177.

³³ Ahmet Kavas, "Sömürgecilik". *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 37, (İstanbul, 2009): 395.

³⁴ Machiel Kiel, "Rodos", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 35, (İstanbul, 2008): 156.

³⁵ Murat Yıldız, "Başlangıçtan Lozan'a Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası", *Doğu Akdeniz'de Yeni Güç Mücadelesi Enerji, Güvenlik, Diplomasi*, Ed. Abdullah Aydın, Murad Duzcu, (İstanbul: Çizgi Kitapevi, 2021), 22.

³⁶ Halil İnancık, *Osmanlı ve Haçlılar*, 177.

³⁷ Akın Kiren, "Akdeniz'in İki "Başak Güç" Adayı: Osmanlı ve İspanyol İmparatorluğu (1518-1578)", 20.

ticaret ağı doğrudan Osmanlıya bağlanmıştır. Diğer taraftan, Osmanlı yönetimi yükselme dönemi ve sonrasında devletlere karşı askeri güç kullanmanın yanı sıra siyasi ve diplomatik yöntemlerle ilişkilerini geliştirmiştir.

Kanuni'nin halefleri döneminde Akdeniz'de zaferler kazanılmaya devam edilmiştir. 1489-1570 yılları arasında Venedik denetimi altında yer alan Kıbrıs Adası, II. Selim döneminde 1570-1573 yılları arasında Osmanlı ve Venedik arasında gerçekleşen savaş sonucunda fethedilmiştir. İkinci olarak III. Murat'ın yönetime gelmesinden iki yıl sonra 1576 yılında Fas ele geçirilerek Fas yerel idaresinin Osmanlıya bağlı kalması sağlanmıştır.³⁸

Özetle Fatih Sultan Mehmet'in 1453'te İstanbul'un fethini gerçekleştirmesi ile Doğu Roma İmparatorluğu sona ererek topraklarının büyük çoğunluğu Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Böylece Osmanlı, İstanbul'un fethi ve devamında Anadolu'da siyasi birliğin sağlanmasıyla dünyanın en önemli ticaret ve ulaşım merkezi olan Akdeniz'in kuzeyini büyük ölçüde kontrolü altına alabilme imkânı sağlamıştır. Özellikle 15. Yüzyıldan itibaren Osmanlı siyasi birliğini sağlamasıyla Akdeniz'in doğusu kademeli olarak kontrol altına alarak, ekonomik ve askeri gücünü giderek arttırmış ve ticaret filosunu hızla büyötmüştür. Osmanlı'nın "Altın Çağ" dönemi olarak adlandırıldığı Kanuni Sultan Süleyman yönetimi Akdeniz'de büyük bir güç olarak varlığını sürdüren Osmanlı, II. Selim'in yönetime gelmesi ve Venedik'in yönetiminde yer alan Kıbrıs Adası'nı fethetmesi ile Akdeniz'de varlığını pekiştirmiştir. Ancak Kıbrıs'ın Osmanlı yönetimine geçmesi üzerine harekete geçen Papalık, Venedik ve İspanya gibi deniz gücüne sahip olan ölkelerin başlattıkları seferberlik harekâtı ile Kutsal İttifakı kurmuştur. Böylece 1571 yılında İspanya ve Venedik gemilerinin yer aldığı Haçlı ordusu ve Osmanlı donanması arasında İnebahtı yakınlarında deniz muharebesi gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu muharebede ağır bir darbe alan Osmanlı donanması "Altın Çağ" döneminde Akdeniz'de var olan Osmanlı donanma gücünün zayıfladığının düşünölmesine neden olmuş ve bu yenilgi Hristiyan âleminin moralini yükseltmiştir.³⁹ Zira İspanya ve Venedik gemilerinin karşısında Osmanlı donanmasının yaşadığı hezimetin ardından bir yıl bile geçmeden Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa ve Vezir-i Azam 'ın yönetimi altındaki Osmanlı donanması

³⁸ Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa (1300-1700)*, 184-186

³⁹ İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *TDV Ansiklopedi*, Cilt: 22, (2000): 287-288.

yeniden ve eskisinden daha güçlü bir hale getirilmiştir.⁴⁰ Bu doğrultuda Osmanlı Devleti, İnebahtı Savaşı'nda yaşanan büyük kaybının ardından 16. Yüzyılda Osmanlı'nın Akdeniz'de kurduğu statüko sarsılsa da 17. yüzyıl boyunca Akdeniz'de ciddi bir kayıp yaşamamıştır.⁴¹

Ayrıca Osmanlı yönetimi büyük bir coğrafyaya yayılırken sert güç unsurlarının yanı sıra yumuşak güç unsurlarını da kullanmaktan çekinmemiştir. Özellikle Akdeniz'de aynı dönemde büyük bir rekabet içerisinde mücadele ettiği İtalyan şehirleri olan Napoli, Venedik ve Ceneviz ile diplomatik ilişkileri geliştirerek bilhassa ticari ilişkilere öncelik verilmiştir. Hatta Osmanlı yönetimi bu ülkelere ticari imtiyazlar vererek kendisine karşı oluşabilecek haçlı ordularını engellemeye ve ittifakları bölmeye çalışmıştır. Zira Akdeniz çevresinde ve diğer bölgeler içerisinde savaştığı ülkelerin yerli unsurları ile ilişkilerini güçlendirerek egemenliğini etkileyecek tehlike oluşumlarına karşı mücadele etmeye çalışmıştır.⁴²

1.3. 19. Yüzyılda Doğu Akdeniz

Dünyada 18. yüzyılın ortasından başlayan ve 19. yüzyılda gelişerek devam eden sanayileşmenin etkisiyle ortaya çıkan hammadde ve pazar ihtiyacı, özellikle Avrupa merkezli ülkeleri koloniler oluşturmak için yeni topraklar aramaya sevk etmiştir.⁴³ İngiltere ve Fransa gibi büyük güçlerin Akdeniz ve civarında gerçekleştirdiği ticari faaliyetlerin gelişmesi ise büyük bir rekabeti de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Doğu Akdeniz'de imparatorluğunu kurmak isteyen İngiltere, güvenliği için öncelikli ehemmiyete sahip olan Mısır, Kıbrıs Adası ve Levant Havzasında yer alan ticari merkezlerin güvenliğini sağlamak adına bir dış politika belirlemiştir.⁴⁴ Bu ekseninde İngiltere, Akdeniz'in güvenliğini her ne kadar sağlamak istese de 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın inşasının tamamlanması ile stratejik planlarında değişikliğe gitmiştir. Zira Süveyş Kanalı küresel anlamda stratejik bir

⁴⁰ Pulino Toledo, “İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz'de Yapılan Son Deniz Savaşı”, çev. Özlem Şakiroğlu, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 18, (1990): 875.

⁴¹ Akın Kiren, “Akdeniz'in İki “Başak Güç” Adayı: Osmanlı ve İspanyol İmparatorluğu (1518-1578)”, 20-21.

⁴²age. 21.

⁴³ Raşit Şahin, “Sanayi Devrimi Osmanlı İmparatorluğu'nda Neden Başlamadı?”, *Business Economics and Management Research Journal*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2019): 1.

⁴⁴ İsmail Ediz, “Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi”, 72.

konumu elinde bulundururken sömürgecilik döneminde de siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda önemli bir yere sahip olmuştur.⁴⁵

Diğer yandan 1789-1799 yılında mutlak monarşiye karşı gerçekleşen Fransız Devriminin ardından yaşanan mali ve siyasi sıkıntıları aşmak adına Fransa yönetiminde ordu kumandanlarının ağırlığı artmaya başlamıştır. Bu süreçte Napolyon Bonapart sivrilerek bir güç olduğunu göstermiş ve 1798 yılında Mısır seferinin ardından ülkedeki burjuvazi kesimi arkasına alarak yönetime el koymuştur. Yönetimi boyunca agresif bir dış politika izlemeyi tercih eden Napolyon, bu dönemde Fransız Devrim Savaşları'nın yaşanmasının ardından Avrupa'nın diğer güçleriyle mücadele içerisine girmiştir.⁴⁶ Napolyon Fransasının dış politikasında gerçekleştirdiği değişimler ve geri çekilmeler ile İngiltere Ümit Burnu, Mauritius ve Seylan Adasında hâkimiyet kurarak önemli kolonisi Hindistan'ı güvence altına almayı hedeflemiştir. Neticede Fransız dış politikasında benimsenen ve Avrupa'ya karşı uygulanan agresif tutum Fransız donanmasının imha edilmesi ile son bulurken Avrupa'da siyasi sınırların ve istikrarın yeniden düzenlenmesi için Viyana Kongresi inşa edilmiştir. Bu kongrede Birleşik Krallık, Avusturya, Rusya ve Prusya bir araya gelerek siyasi bir ittifak oluşturmuşlardır. Ayrıca söz konusu ittifaka ilerleyen süreçte İsveç ve Portekiz katılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu dışında Avrupalı devletlerin yer aldığı bu kongre de Avrupa'nın istikrarı sağlanmaya çalışılırken büyük güçler arasındaki sömürgecilik yarışı hız kesmeden devam etmiştir.⁴⁷

Akdeniz'de imparatorluğunu kurmak için harekete geçen İngiltere, öncelikle 1806 yılında Sicilya Adası'nı işgal etmiş devamında ise 1800 yılında Malta ve 1809 yılında İyonya adalarını koruyuculuğunu üstlenmiştir. 1815-1864 yılları arasında Korfu Adası'na hâkim olan İngiltere, 1840 yılında Filistin'i de işgal etmiştir. İngiltere aynı zamanda 1878 yılına gelindiğinde ise Kıbrıs Adası ve 1882 yılında ise Mısır'ı işgal etmiştir.⁴⁸ Akdeniz'de önemli bir aktör olarak varlık gösteren İngiltere 1827 yılında Fransa ve Rusya ile anlaşma yaparak Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasını ve

⁴⁵ Murat Çınar, *Geçmişten Günümüze Süveyş Kanalı'nın Jeopolitiği*, (Ankara: İKSAD Yayınevi 2022) iv.

⁴⁶ Azmi Özcan, "Fransa II. Tarih", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 13, (1996): 179-180.

⁴⁷ Süleyman Erkan, "Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinin Özellikleri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 22, (2010): 98.

⁴⁸ Saltuk Duran, "İngiltere ve Fransa'nın Doğu Yolları Üzerinde Mısır (1834-1869)", *Doğu Akdeniz Jeopolitiği I. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Akademik Yayınları 2019), 38.

Osmanlı askerlerinin Yunanistan'dan çekmesini II. Mahmut'tan talep etmiştir. Zira Osmanlı'nın Akdeniz'deki gücünü kırarak Akdeniz'de kendi güdümünde bir devletin varlığını isteyen İngiltere II. Mahmut'un bu talebi kabul etmemesi üzerine Rus donanması ile Akdeniz'de birleşerek Navarin Limanında Osmanlı ve Mısır donanmalarını yakmıştır. Neticede Osmanlı, Navarin Limanında ağır bir darbe alarak Akdeniz'de kendisini savunabileceği deniz gücünü yitirirken Yunan isyanlarını da bastırmakta yetersiz kalmıştır.⁴⁹ Fransız Devrimi'nin yarattığı büyük milliyetçilik hareketleri dönemin çok uluslu imparatorluklarında tebaalarına zarar vermiştir. Neticede Osmanlı İmparatorluğu'nun da çok uluslu bir yapıyı içinde barındırmasının etkisiyle milliyetçilik hareketlerinden ağır hasarlar almıştır. İmparatorluğun dağılmasını işaret eden bağımsızlık hareketlerinden biri olan Yunan İsyanı'nın bastırılmamasının ardından 1829 yılında Edirne Anlaşması ile Yunanistan Akdeniz'de bağımsızlığını elde eden bir devlet olarak tarih sahnesine çıkmıştır.⁵⁰ 1830 yılına gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu Akdeniz'de önemli bir toprak parçası olan Cezayir'i Fransa'nın işgal etmesiyle sarsılmış, böylece iki sene içerisinde yüzlerce yıldır Akdeniz'de var olan gücünü büyük oranda kaybetmiştir.⁵¹

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde İngiltere hem Akdeniz'e hem de Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik politik planlarını devam etmiştir. Bu doğrultuda 1830'lu yıllardan itibaren İngiltere Orta Doğu coğrafyasında dış politik çıkarlarını korumanın yanında Rusya'nın da Asya'da uyguladığı yayılmacı siyasetine karşı Hindistan'a giden ticari yolların tehditte olduğunu düşünmüştür. Bu doğrultuda 1930'lu yıllarda İngiltere Filistin'e karşı hem dini hem de siyasi politikalar izleyerek 1840 yılında Filistin'i kısa süreliğine işgal etmiştir.⁵² İlerleyen süreçte 1878 yılında Kıbrıs'ı ve 1882 yılında ise Mısır'ı himayesi altına alan İngiltere böylece Akdeniz'in büyük oranda kontrolünü ele geçirmiştir. Fransa ise Akdeniz'de bir güç olmak için 1798-1801 Mısır Seferi'nin ardında, 1809-1814 yılları arasında İyonya adalarını, 1830 yılında Cezayir'i ve 1881 yılında ise Tunus'u himayesi altına almıştır.⁵³ Viyana

⁴⁹ Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Yunan İhtilali ve II. Mahmud'un Politikaları", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, (2004): 56.

⁵⁰ Durmuş Akalın, Cemil Çelik, "XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz'de İngiliz-Fransız Rekabeti Ve Osmanlı Devleti", *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 7, Sayı: 2, (2012): 33.

⁵¹ Saltuk Duran, "İngiltere ve Fransa'nın Doğu Yolları Üzerinde Mısır (1834-1869)", 38.

⁵² Faruk Taşkın, "Filistin'deki Britanya Gölgesi (1838-1918): Yahudi Devletine Giden Süreçte İngiliz Politikası", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, Cilt: 11, (2020): 76.

⁵³ Saltuk Duran, "İngiltere ve Fransa'nın Doğu Yolları Üzerinde Mısır (1834-1869)", 38.

Kongresinde kutsal ittifakta yer alan ve askeri gücünü kanıtlayan Rusya, İngiltere'nin Akdeniz politikalarına karşı rakip bir güç olarak agresif dış politik hamleler gerçekleştirmiştir. Rusya, Akdeniz'e ulaşmak için zaman zaman birtakım fırsatlar yakalasada hem İngiltere ve Fransa'nın gerçekleştirdikleri müdahaleler hem de uzun vadeli stratejik hamleler nedeniyle sıcak denizlere inme politikalarını gerçekleştirememiştir. Neticede Karadeniz'e sıkışan Rusya dış politikasında stratejik bir değişikliğe giderek Akdeniz'de var olmak için Karadeniz'de güçlü bir varlık göstermesi gerektiğinin farkına varmıştır.⁵⁴ Bu doğrultuda Rusya, Karadeniz'de varlığını güçlendirebilmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesinde yer alan Eflak ve Boğdan'ı işgal etmiştir. Böylece Rusya Balkanlarda yer alan Slav ve Ortodokslar üzerinde etkinliğini arttırmıştır. Zira İngiltere de Rusya'nın Akdeniz'e inebilmesi için herhangi bir taviz verilmemesi gerektiğini savunarak Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğuna karşı uyguladığı saldırgan politikaları karşısında Fransa ile Osmanlı'nın safında yer alarak Kırım Savaşında Rusya'yı ağır bir yenilgiye uğratmıştır.⁵⁵ Böylece bir süre daha Rus tehdidi ertelenirken Rusya Karadeniz'e hapsedilmiştir.

19.yüzyıl boyunca Boğazlar ve Akdeniz üzerinde hâkimiyet kurabilmek için büyük mücadeleler veren Rusya ve İngiltere'nin saldırgan politikalarından en çok yıpranan ülke eski gücünü ve kudretini kaybeden Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Özellikle İngiltere bu dönemde hem Rusya'nın Akdeniz'e yönelik politikalarını engellemeye çalışırken hem de bölge üzerinde etkinliğini ve nüfus alanlarını arttırmaya yönelik stratejik hamleler izlemiştir.⁵⁶ İngiltere'nin dış politikasında belirlediği emperyalist politikanın en temel amacı dünya üzerinde serbest bir ticaret sistemi kurmak istemesinden kaynaklanmıştır. Zira İngiltere'nin yaşadığı Sanayi Devrimi ile artan üretim ve hammadde ihtiyacı karşısında Akdeniz limanları serbest ticaret sisteminin en önemli limanları olurken 16 Ağustos 1838 yılında Osmanlı ile Baltalimanı Ticaret Anlaşmasını imzalayarak Doğu Akdeniz limanlarında düşük vergi tutarlarıyla ticaret yapma hakkını kazanmıştır.⁵⁷ Ayrıca bu haklar ilerleyen süreçte diğer Avrupalı devletlere de verilerek Akdeniz'de serbest ticaret sistemi kurulmuştur.

⁵⁴ İsmail Ediz, "Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi", 71.

⁵⁵ Fatih Erbaş, "19. Yüzyıl Doğu Akdeniz Donanma Mücadelesinde Öne Çıkan Devletler ve Faktörler", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 8, (2016): 148.

⁵⁶ Age. 137.

⁵⁷ Ramazan Avdar, Reyhan Avdar, "Balta Limanı'ndan Mondros'a Osmanlı'da Ekonomik Yapı Ve Dış Ticaret (1838-1918)", *Sakarya İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 5, (2020): 116.

Zira İngiltere yönetimi Akdeniz’de kurduğu ticaret sisteminin benzerine Asya- Pasifik ülkelerinin piyasalarında da kurarak geniş bir coğrafyada kendi hâkimiyetinde bir ticaret sistemi oluşturmayı başarmıştır.⁵⁸ Bu dönemde İngiltere’nin serbest ticaret düzeni oluşumunda önemli bir paya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu, Londra yönetimi ile iyi ilişkiler kurarak Rusların Boğazlar üzerinde uyguladığı tehdidine karşı da önemli bir tedbir almıştır. Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyıl boyunca Fransa ve özellikle İngiltere ile yakın ilişkiler kurarak Rusya’nın olası saldırılarına karşı topraklarını güvence altına almak istemiştir. Bu doğrultuda İngiltere, Rusya’nın boğazlara karşı gerçekleştireceği saldırıyı savuşturmak için 1841 Boğazlar Konvansiyonu, 1856 Paris Antlaşması ve 1871 Londra Sözleşmesi ile Türk Boğazlarını güvence altına almıştır.⁵⁹ Ancak Osmanlı İmparatorluğu 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşında (93 Harbi) çok ağır kayıplar vererek gücünü tamamen kaybettiğini göstermiştir. Bu süreçte İngiltere’nin Osmanlı’yı Rusya karşısında yalnız bırakması ve Osmanlı toprak bütünlüğünü korumanın zorluğunu fark etmesi üzerine 1878 yılında Kıbrıs yönetimini “Kıbrıs Sözleşmesi” ile geçici olarak ele geçirmiş ve 1882 yılında ise Mısır’ı işgal etmiştir.⁶⁰ 1881 yılına gelindiğinde ise Fransa ise Tunus’u oldubittiye getirerek işgal etmiştir.⁶¹ Gerçekleşen bu işgaller ile birlikte Akdeniz’in dengelerinde değişiklikler yaşanmıştır.

1.4. 20. Yüzyılda Doğu Akdeniz

19. yüzyılın son çeyreğine Almanya ve İtalya siyasi birliğini sağlayarak sömürgecilik yarışına hızlı bir giriş yapmışlardır. Birliklerini yeni sağlayan bu devletler sömürge arayışına girerken hâlihazırda bu sistem içerisinde hareket eden emperyalist güçler arasında Akdeniz’de yeni bir rekabet dönemi başlamıştır. Emperyalist ülkelerin sömürgecilik mücadeleleri Akdeniz bölgesinin paylaşımına yönelik anlaşmazlıkları da beraberinde getirirken aynı zamanda petrolün ticari değeri yüksek bir bileşen haline gelmesi uluslararası siyasetin seyrini değiştirerek en önemli konu haline getirmiştir. Bu dönemde İngiliz donanmasının sıvı yakıt kullanmaya

⁵⁸ Reşat Kasaba, “Treaties and Friendships: British Imperialism, the Ottoman Empire, and China in the Nineteenth Century”, *Journal of World History*, Cilt: 4, Sayı: 2, (1993): 227.

⁵⁹ Hasan Acar, “Boğazlar Sorunu Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme: İstanbul’un Fethinden Montrö Boğazlar Sözleşmesine”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, (2019): 117-121.

⁶⁰ Yunus Tuna, “Osmanlı- Rus Savaşı (1993)”, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, (2019): 7.

⁶¹ Cevdet Küçük, “Abdulhamid II”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 1, (İstanbul, 1998): 218.

başlaması ile İngiltere'nin akaryakıt kaynaklarına olan ihtiyacının maksimum seviyeye çıkarak akaryakıt kaynaklarının önemli bir miktarına ev sahipliği yapan Arap topraklarına ilgisi artmıştır. Bu doğrultuda 20. yüzyılın ilk çeyreğinde İngiliz siyaseti önemli petrol bölgelerini kontrol altına almak üzerine şekillenmiştir. Akdeniz'in doğusunda yer alan ülkelerin zengin petrol kaynaklarına sahip olmasının yarattığı çekici etkiyle gündeme gelen Orta Doğu ülkeleri bu dönemden itibaren Avrupa ülkelerine güvenli petrol akışının sağlanması noktasında mühim bir değere ulaşmıştır.⁶² Diğer yandan İngiltere, Akdeniz ve Asya- Pasifik'te kurduğu serbest ticaret ağının devam etmesinin yanı sıra kolonisi olan Hindistan'ın güvenliğini tehdit eden Süveyş Kanalı'nın geleceğini kontrol altına alabilmek için harekete geçmiştir. Zira jeopolitik hedeflerini ve güvenlik stratejilerini uzun zaman önce belirleyen İngiltere, Akdeniz'in doğusunda yer alan Kıbrıs ve Mısır'ı kontrol altına alabilmek için politik hamleler gerçekleştirmiştir.⁶³ 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren İngiltere hedeflerini yerine getirmesinin önünde bölgesel bir engel olmadığı için Akdeniz'in doğusunda kalıcı adımlar atmıştır.⁶⁴ Nitekim İngiltere, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren işgal politikalarını hızlandırarak 1878'de kiraladığı Kıbrıs'ı 1960 yılına kadar himayesi altına almıştır. 1882 yılında işgal ettiği Mısır'ı ise kâğıt üzerinde Osmanlı himayesinde bırakırken kontrolünü Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçekleştirmesine müsaade etmemiştir. Fransa ise 1830 yılında Cezair ve 1881 yılında Tunus'u işgal etmiştir. Neticede 19. yüzyıldan itibaren Akdeniz bölgesinde yer alan Osmanlı topraklarının işgal süreci 20. yüzyılda da İtalya'nın Trablusgarp'ı işgaliyle devam etmiştir. Böylece Afrika kıyılarındaki son toprağını kaybeden Osmanlı İmparatorluğu bu bölgedeki etkinliğini de yitirmiştir.⁶⁵

Avrupalı büyük güçler Akdeniz bölgesinin stratejik önemini değerlendirirken öncelikli olarak bölgede yer alan adalara dikkat çekmişlerdir. Zira bu adalar

⁶² Aref Alobeid, The International Energy Strategies Ruling the Middle East for a Century Re-appear and Determine the Destiny of the Whole Eastern Mediterranean Region, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Cilt: 9, Sayı: 4, (2018): 242-243.

⁶³ İsmail Ediz, "Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi", 75-77.

⁶⁴ 19. Yüzyılın ortasında İngiliz ve Rus donanmaları, Osmanlı ve Mısır donanmasına karşı gerçekleştirdiği Navarin Baskını üzerine etkisiz hale getirilen Osmanlı donanmasının yarattığı boşluk Akdeniz'i tamamen büyük güçlerin işgallerine açık hale getirmiştir. Nitekim Avrupalı güçler Osmanlı İmparatorluğu'nu etkinliğini tamamen bitirmek için Akdeniz'de bazı yerleri geçici süreliğine işgal etmiştir.

⁶⁵ Hasan Tevfik Güzel, "Hasta Adam" Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı", *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1, (2017): 81.

Karadeniz ve Levant havzasında gerçekleşen ticareti kontrol edebilirken diğer yandan da olası bir savaşta Akdeniz’de yer alan adaların konumlarının verdiği avantajla transfer imkânlarını kolaylaştırmaktadır. Büyük güçlerin aralarında yaşadıkları rekabet ortamının yarattığı gerginlik 20. yüzyılın başlarında kendini gösterirken bu adalara hangi gücün sahip olacağı endişesi uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Nitekim 19. yüzyıldan bu yana Rusya’nın Akdeniz’e inmesini engellemeye çalışan İngiltere, Akdeniz’in kuzeyinde yer alan adaların önemi vurgularken, aynı zamanda boğazların kontrolünü sağlamanın da Rusya’nın Akdeniz’e inmesinde büyük bir engel olacağına inanmıştır. Ancak İngiltere’nin, 19. yüzyıldan bu yana kesintisiz uyguladığı Rusya’nın boğazlara inmesini engelleme hamleleri 1907’de Rusya ile anlaşması üzerine farklı bir boyut kazanmıştır. İngiliz ve Rus Konvansiyonu bu iki devletin İran, Afganistan ve Tibet ile ilgili çıkarlarının uzlaştığı bir metin olarak bilinsede aynı zamanda özellikle Birinci Dünya Savaşı’nın zeminini hazırlayan kutuplaşma sisteminin bir parçası olmuştur.⁶⁶ İngiltere’nin Rusya ile anlaşma yapmasının en temel nedeni ise Almanya’nın Avrupa’da güçlü bir devlet olmasının yanı sıra emperyalist bir güç olmak için gerçekleştirdiği saldırgan dış politikalarıdır. İngiltere, Almanya’nın Rusya’dan daha büyük bir tehdit olduğunu görerek Akdeniz’de Almanya’ya ödün vermemek adına Rusya ile ilişkilerini geliştirmiştir. Bu durumda Osmanlı İmparatorluğu İngiltere’nin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini ve Rusya karşısında artık kendisini korumayacağını düşünerek başka bir ittifak arayışına yönelmiş ve Almanya ile ilişkilerini güçlendirmiştir. İngiltere ve Rusya’nın ikili ilişkilerinde yaşanan gelişmeler neticesinde “Şark Meselesi” (Doğu Sorunu) olarak adlandırılan Osmanlı topraklarını bölme politikası çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu’nun sona erdirilmesine yönelik tutumlar sergilemiştir.⁶⁷

Avrupalı devletlerin sömürgecilik esasına dayalı yaşadıkları çıkar çatışmaları bloklaşmalarına ve bloklar arasında anlaşmazlıkların derinleşmesine neden olurken 20. yüzyılın ilk yarısında Birinci Dünya Savaşı patlak vermiştir. İlk olarak bu savaşın bir tarafı olmayan Osmanlı İmparatorluğu, 29 Ekim 1914 tarihinde Goeben ve Breslau (Yavuz ve Midilli) Alman gemilerinin Rusya Limanlarına saldırmasıyla Birinci Dünya

⁶⁶ M. Volkan Atuk, “Kutuplaşma Siyaseti Bağlamında İngiliz-Rus Konvansiyonu ve Osmanlı Devleti”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 57, (2018): 100.

⁶⁷ Emrullah Yalçın, “Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası”, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, (2015): 80.

Savaşı'na dâhil olmuştur.⁶⁸ İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmesine yönelik tepkilerini 5 Kasım'da Kıbrıs'ı ilhak ederek ve 1882 yılından beri himayesi altında olan Mısır'da Padişahın yönetme hakkını kaldırarak vermiş böylece savaş Akdeniz ve çevresine yayılırken İngiltere, Akdeniz'in doğusunda çıkarlarını ve güvenliğini korumak için hamleler gerçekleştirmiştir.⁶⁹ Bu süreçte gücünü tamamen kaybeden Osmanlı İmparatorluğu ve birçok devlet tarihe karışırken bu savaştan galip çıkan ülkeler özellikle İngiltere ve Fransa olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın 1918'de sonlanması ile 1919 yılında gerçekleşen Paris Konferansı'nda Doğu Akdeniz'in çevresinde yer alan Osmanlı topraklarının nasıl paylaşılacağı sorunu gündeme gelmiş, İngiltere ve Fransa'nın Doğu Akdeniz'i paylaşma konusunda yaşadıkları görüş ayrılıkları, savaş sırasında imzalanan gizli anlaşmalar büyük sorunları da beraberinde getirmiştir. Öte yandan imzalanan gizli anlaşamalar arasında en dikkat çeken ve üç ittifak devleti (İngiltere, Fransa, Rusya) tarafından 16 Mayıs 1916 tarihinde imzalanan Sykes- Picot Anlaşması⁷⁰ olmuştur.⁷¹

Sykes- Picot anlaşması ile İngiltere iki stratejik konuda çıkarlarını korumayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda İngiltere ilk olarak Bağdat ve Basra vilayetlerini kendi kontrolü altına almak isterken, ikinci olarak da bağımsızlık vaatleri doğrultusunda Mekke Şerifi Hüseyin'in yönetiminde Arapların Osmanlı'ya isyan etmesini sağlayarak Osmanlı'nın savaş sırasında desteğini kırılmasını istemiştir.⁷² Savaşın sonuna gelindiğinde ise İngiltere, Akdeniz'de etkinliğini arttırmak için Filistin'i istemektedir. Fransa ise Akdeniz çıkarlarında Suriye'nin hayati öneminin altını çizerken, Filistin ile birlikte Fransız toprakları olarak tanımlanmasını talep etmiştir. Aynı zamanda Fransa, Suriye sahillerine sahip olmanın yanı sıra sınırlarını Musul'a kadar uzatmayı amaçlamıştır. Böylece Fransa hedeflediği Büyük Suriye planıyla güneyde Filistin'e, kuzeyde Toros Dağları'na ve doğuda ise Musul'a kadar uzanarak bu bölgelerin var olan kaynaklarıyla kendine yetebilen büyük bir Suriye kolonisi oluşturulmayı

⁶⁸ Salih Tunç, "I. Dünya Savaşında Doğu Akdeniz Üzerinde İngiliz ve Fransız Politikaları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 121, Sayı: 238, (2019): 73.

⁶⁹ERCÜMENT KURAN, "Birinci Dünya Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 6, (1992): 199.

⁷⁰ Bu anlaşma ile Osmanlı toprakları büyük oranda paylaştırılırken özellikle Arap coğrafyasının İngiltere ve Fransa tarafından bölüşülmesi Akdeniz'in geleceğini önemli ölçüde etkilemiştir.

⁷¹ Ali Erhan Ertan, Tevfik Orçun Özgün, "I. Dünya Savaşı'nın Ardından Yenidünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 3, (2016): 556.

Cevdet Küçük, "Sykes-Picot Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, (2010): 204-205.

⁷² Cevdet Küçük, "Sykes-Picot Antlaşması", 205.

planlamıştır.⁷³ Birinci Dünya Savaşı devam ederken İngiltere, imzalanan Sykes- Picot Anlaşmasında çıkarlarına ters düşen bir hata olarak değerlendirerek Fransa'nın Büyük Suriye tezi içerisinde Filistin'in yer almasına karşı çıkmıştır. Zira İngiltere Lloyd George'un başkanlığını üstlendiği yeni savaş kabinesi ile bölünmüş bir Suriye tezini savunarak ilerleyen süreçte önemli değişikliklerin temellerini atmıştır.⁷⁴ Bu doğrultuda İngiltere Akdeniz'e çıkarlarını koruyabilmek adına yeni girişimlerde bulunarak Musul'u ve Filistin'i kendi kontrolü altına almayı başarmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın üçüncü yılına girildiğinde Doğu Akdeniz'i değiştirecek önemli bir adım olan Balfour Deklarasyonu yayımlanmıştır. Balfour Deklarasyonu, İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'un, Uluslararası Siyonist hareketlerinin liderlerinden Lionel Walter Rothschild'a yazdığı mektubunda "*İngiliz hükümetinin Filistin topraklarında Yahudiler için "milli bir yurt" kurulması fikrini desteklediğini*" açıklamıştır. 2 Kasım 1917 tarihli deklarasyon ile İngiltere Yahudilerin desteğini kazanmanın yanı sıra Akdeniz'in doğusunda ve Hindistan'da var olan çıkarlarını devam ettirmek istemiştir.⁷⁵ Böylece 20.yüzyılın ilk yarısında Filistin, İngiliz mandası olurken aynı zamanda Yahudi göçleri ile Filistin'in demografik yapısında değişiklikler yaşanmıştır. Böylece İngiltere, Doğu Akdeniz'de önemli bir güç olabilmek için işlevsel planlar gerçekleştirerek sürekli bir üs inşa etmiştir.

İtilaf Devletleri arasında gerçekleştirdiği diğer bir anlaşma ise 1915 yılında gerçekleşen Londra Anlaşmasıdır. İtalya ve İtilaf devletleri arasında 26 Nisan 1915'de Londra'da imzalanan bu gizli anlaşma ile İtalya, İttifak Devletlerinden ayrılarak taraf değiştirmiştir. Londra Anlaşması ile "*Terante'de ve Tirol'un güneyinden Bremer Boğazı'na kadar İtalya'ya verilmesi ayrıca Tiriste, Guruc, Garadiçka, İsteri, Dalmaçya'nın İtalya'ya dâhil edilmesi*" Trablusgarp, Rodos ve Oniki Ada'da egemenliği altına almasının yanı sıra Anadolu'nun İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi durumunda da Antalya bölgesini elde edecektir.⁷⁶ Ancak İtalya, İtilaf Devletleri ile savaşa girmiş olsa da Sykes- Picos Antlaşması'nda bir taraf olarak yer

⁷³ İsmail Şahin, Cemile Şahin, İsmail Şükür, "Orta Doğu'da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot Anlaşması", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı: 38, (2015): 252.

⁷⁴ Ömer Osman Umar, Melek Yenisu, "Gizli Antlaşmalar Çerçevesinde San Remo Konferansı'nda Orta Doğu'yu Şekillendirme Çabaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 101, (2020): 49.

⁷⁵ Seda Özalkan, "Orta Doğu'nun Kaderini Değiştiren Mektup: Balfour Deklarasyonu", *İNSAMER*, 2017, (Erişim Tarihi: 13.03.2021), https://www.insamer.com/tr/ortadogunun-kaderini-degistiren-mektup-balfour-deklarasyonu_965.html

⁷⁶ Ömer Osman Umar, Melek Yenisu, "Gizli Antlaşmalar Çerçevesinde San Remo Konferansı'nda Orta Doğu'yu Şekillendirme Çabaları", 40

almamış ve bu gizli anlaşmadan 12 Ekim 1916'da haberdar olması ile Orta Doğu'nun İtilaf Devletleri arasında nasıl pay edileceğini görmüştür. Bu süreçte İtalya, Londra Anlaşması ile kendisine verilen toprakları az bularak yeni bir paylaşım tasarısı istemiştir.⁷⁷ Nitekim İtalya'nın isteği üzerine Saint Jean de Maurienne Antlaşması imzalanarak Londra Anlaşması ile kazandığı yerler dışında Antalya'nın yanı sıra Mersin, Konya, Aydın ve İzmir ile Anadolu'da büyük bir bölge elde etmiştir.⁷⁸ İtilaf devletleri İtalya'nın saf değiştirmesi ile Akdeniz'in doğusunda büyük bir değişikliğe adım atmışsa da savaş bittiğinde vadedilen toprakları alamamıştır. Diğer yandan İngiltere ve Fransa'nın Birinci Dünya Savaşı'na Yunanistan'ı dâhil etme çabaları ve karşılığında Batı Anadolu'dan başlayarak İtalya'ya vadedilen toprakların Yunanistan'a da vadedilmesi savaşın sona ermesinin ardından İtalya ve Yunanistan'ın sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Zira savaş sonunda İtalya'ya vadedilen toprakların karşılanmaması, sonraki dönemlerde iktidara gelen Benito Mussolini yönetiminin Akdeniz'de saldırgan politikalar izlemesinin ve İkinci Dünya Savaşı'nın önünü açmıştır. Ulusal Faşist Partisi lideri Benito Mussolini 1922'de iktidara gelmesi ile Fiume, Korfu Adası, Arnavutluk işgalleri ile dikkat çekerken, 1936 yılından itibaren stratejik öneme haiz olan Leros Adası'nda tahkim etme ve askeri bir üs inşa etme girişiminde bulunmuştur.⁷⁹ Akdeniz'de geniş bir alanı kontrol etmek isteyen İtalya, İngiltere ve Fransa'nın bölge üzerinde sahip olduğu kontrol mekanizmasını paylaşmak istememeleri üzerine Akdeniz'de hegemonyasını kurabilmek için alternatif yollar arayarak Akdeniz'de istikrarın bozulması yönünde adımlar atmışlardır.⁸⁰

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ittifak bloğunun yenilmesi üzerine ağır bedeller ödeyen Almanya ve itilaf bloğunda yer almasına rağmen istediğini elde edemeyen İtalya dış politikalarında izledikleri revizyonist tutumları ile İkinci Dünya Savaşı'nın temellerini atmıştır. Akdeniz'de yeni bir döneme sahne olan İkinci Dünya Savaşı'nın mağlupları Almanya ve İtalya olurken galip gelen İngiltere ve müttefiklerinin Akdeniz güvenliğini 1950'lerin son çeyreğine kadar tesis edilmiştir. Savaşın sona ermesinin ardından dünya yeni bir düzene evrilirken, 14 Mayıs 1948

⁷⁷ Age. 46.

⁷⁸ Yeter Mengeş, Mussolini'nin "Dört Güç Paktı" Projesi ve Türkiye'nin Siyasal Eylemciliği", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 102, (2020): 145.

⁷⁹ Abdül Samet Çelikçi, Can Kakışım, "İtalyan Faşizmi ve Tarihsel Gelişimi", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, (2013): 91-93.

⁸⁰ Stephen Corrado Azzi, The Historiography of Fascist Foreign Policy, *The Historical Journal*, Cilt 36, Sayı 1, (1993): 191.

yılında David Ben Gurion liderliğinde Filistin topraklarında İsrail Devleti bağımsızlığını şu sözleriyle duyurmuştur:

İsrail toprağı Yahudi halkının doğum yeridir. Burada onların ruhları, dinleri ve ulusal kimlikleri oluştu. Burada onlar bağımsızlığa ulaştı, ulusal kültürleri ve evrensel değerleri oluştu. Burada onlar Bible'yi (Kitab-ı Mukaddes –Tevrat) Dünya'ya armağan etti. Eretz – İsrail Yahudi halkının doğum yeridir... Biz halk konseyinin üyeleri... Eretz – İsrail'de İsrail Devleti olarak bilinecek Yahudi Devleti'nin kuruluşunu ilan ediyoruz.⁸¹

İsrail'in bağımsızlık ilanının ertesi günü Arap ülkeleri İsrail'e savaş ilan etmişse de büyük bir yenilgiye uğrayarak İsrail'in Filistin üzerinde işgal bölgelerini genişletme imkânı vermişlerdir. Arap ülkelerinin yenilgisinin ardından Mısır'da da yaşanan askeri hareketlenmeler neticesinde Kral Faruk yönetimine son verilerek Pan-Arabizm hareketinin önemli bir savunucusu olan Cemal Abdülnasır yönetimi başlamıştır.⁸² Nasır yönetiminin Arap birliğine yönelik dış politik hamlelerin yanı sıra İsrail ile gerçekleştirdiği askeri ve siyasi mücadele alanı Orta Doğu'da yeni bir dönemin kapılarını açarken, bölge üzerinde etkin bir güç olan İngiltere'nin 1922'den beri devam ettirdiği çıkarlarını tehdit etmiştir. Böylece Akdeniz'in doğusunda yeni bir denge siyaseti kurularak Filistin ve İsrail arasında da gönümüzde de devam eden çatışma sürecinin temelleri atılmıştır.⁸³

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile dünya sistemi iki kutuplu bir düzene evrilirken Batı kampında yer almayan Nasır, 26 Temmuz 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararı almıştır.⁸⁴ Böylece kanalın kontrolünü sağlayan Fransız şirket, şirketin kontrolünü elinde tutan İngiltere ve Fransa ile karşı karşıya gelmiştir. Bu kararın ardından İngiltere, Fransa, İsrail bir araya gelerek Süveyş Kanalı'nın kontrolünün Mısır'dan alınması için askeri ve siyasi iş birliği anlaşması imzalamıştır. 29 Ekim 1956 yılında da İsrail, Mısır'a karşı “*Süveyş Kanalı'nın tehlikede olduğu*” esasıyla savaş ilan etmiş, İngiltere ve Fransa ise iki tarafın da kanaldan 10 mil geri

⁸¹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, (Bursa: Dora Yayınları 2017), 278.

⁸² Ömer Duman, “Arap Dünyası'nda Mısır Lideri Cemal Abdülnasır Rüzgârı Ve Nasır Sonrası 1970-1981 Yılları Arasında Mısır'ın Durumu”, *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, (2020): 28.

⁸³ Ediz, “Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi”, 85.

⁸⁴ Bürkan Serbest, “Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu Ve Süveyş Bunalım”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 4, (2017): 700.

çekilmesini talebinde bulunmuştur.⁸⁵ İngiltere ve Fransa kanalın ele geçirilmesi ile Afrika ve Asya dünyasında yer alan sömürgelerini kaybedilmesinin başlangıcı olarak görürken, ABD başkanı Eisenhower ise Süveyş Krizi sırasında İngiltere ve Fransa ile görüş ayrılıkları yaşayarak Mısır'ı zorlayacak herhangi bir askeri bir güç gösterisinde bulunmamıştır.⁸⁶ Neticede askeri müdahalelere rağmen Nasır yönetiminin Süveyş Kanalı'nı millileştirme politikası başarı sağlamıştır ki bunun sonucunda İngiltere ve Fransa kanalın kontrolünden çekilmek zorunda kalmıştır. Buna mukabil 1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi sürecine kadar bölge üzerinde siyasi ve ekonomik üstünlüğü elinde tutan İngiltere yaşanan millileştirme hareketi ile bölge kontrolünü ABD ve SSCB'ye bırakmıştır.

1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi, Akdeniz'in doğusunda yeni bir süreci işaret etmiştir. Yeni dinamiklerin boy gösterdiği bu dönemde ABD'nin "çevreleme" politikasının devreye girmesi ile Orta Doğu ve Akdeniz müdahalelere açık bir hale gelmiştir. Bu çerçevede ABD ilk olarak 1957 yılında Eisenhower Doktrini kapsamında Orta Doğu ülkelerine askeri ve ekonomik destek sağlayarak Sovyetler Birliği'nin bölge üzerinde yayılmasını ve nüfuzunu artırma çabasını engellemek istemiştir.⁸⁷ Sovyetler Birliği ise Akdeniz'e kıyısı olan Orta Doğu ülkelerinin içişleri olmak üzere bölge güvenliğini ve siyasetini kendi lehine çevirmeye çalışmıştır. Akdeniz'de yer alan Amerikan üslerinin yanı sıra Sovyet gücünün de varlığını gösterebilmek büyük bir öneme haizdir. Zira bu dönemde Sovyetler Birliği, ABD'nin Akdeniz'deki etkinliğini kırmak için bölgede yer alan tarafsız ülkelerin rejimlerini desteklemeyi amaçlamıştır. Nitekim Doğu ve Batı bloklaşmasında bir taraf olarak yer almayan Mısır yönetimi Sovyetler için önem arz etmiştir. Bu doğrultuda Sovyetler Birliği stratejik hedefleri karşısında Mısır ile ilişkilerini bir üst seviyeye taşıyarak 1955 yılında taraflar arasında fiili anlaşma olan Çekoslovakya- Mısır Silah Anlaşması ile yeni bir döneme girilmiştir.⁸⁸ Böylece Akdeniz'de rekabet alanı artarken ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan çıkar çatışmaları vekâlet savaşlarına dönüşmüştür.

⁸⁵Sabit Duman, "Orta Doğu Krizleri ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 35, (2005): 322.

⁸⁶ Rose McDermott, Risk Taking in International Politics Prospect Theory in American Foreign Policy, (ABD: *The University of Michigan Press*, 1998): 135.

⁸⁷ Davud Kapucu, "ABD'nin Ortadoğu Politikasına Kendi Ulusal Güvenlik Doktrinleri Ekseninde Bir Bakış", *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, (2021): 225.

⁸⁸ Mohaned Talib el- Hamdi, "The Road East: How John Foster Dulles Affected Egypt's Decision to Conclude the Czech Arms Deal in 1955", *History Studies International Journal of History*, Cilt: 3, (2011): 135-137.

1970’li yıllara gelindiğinde, Orta Doğu’da temel sorunların başında gelen ve 30 yıldır devam eden Mısır- İsrail çatışmaları sonlandırılarak, iki ülke arasındaki ilişkilerde büyük değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde Mısır yönetimi Arap ülkeleri ile bölge siyasetinde ayrılarak ABD’nin önemli bir müttefiki olmuştur.⁸⁹ Bu değişimin en temel nedeni ise Cemal Abdülnasır’ın vefatının ardından Enver Sedat’ın yönetime gelmesidir. Enver Sedat yönetime gelmesinin ardından ülkede var olan Sovyet etkisi azalırken, ABD ile yakın ilişkiler kendini göstermiştir.⁹⁰ Mısır yönetiminin Batı yönlü bir eğilim sergilemesinin ardından Arap dünyasının mühim sorunu olan Filistin meselesi olumsuz etkilenecek İsrail’in bölge üzerindeki etkinliği de artmıştır. Neticede ABD, Mısır üzerinde etkisini arttırması ile Akdeniz’de önemli kazanımlar elde etmiştir. Mısır’da etkinliğini kaybeden Sovyetler Birliği ise Akdeniz’de varlığını devam ettirmek adına 1971 yılında Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad ile gerçekleştirdiği anlaşma uyarınca Tartus limanında askeri bir üs kurmasını kabul ettirmiştir.⁹¹ Böylece Sovyetler, Akdeniz’de donanma gücünü artırmasının yanı sıra Suriye ile dostluk ilişkilerini de geliştirmiştir. Neticede Sovyetler Birliği ve ABD’nin Akdeniz’de yaşadıkları rekabet süreci Soğuk Savaş’ın bitimine kadar devam etmiş, 1990’lı yılların başında ise uluslararası sistem ABD’nin ön planda olduğu tek kutuplu bir yapıya evrilerek Akdeniz ve çevresinde Amerikan hegemonyası kendini göstermiştir.

İkinci Dünya Savaşı Başlangıcında Değişen Uluslararası Sistem ve Türkiye’nin Tutumu

1918 yılında Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile dünya büyük bir yıkıma uğramış, uluslararası sistemde de büyük değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde 600 yıl varlığını devam ettiren Osmanlı İmparatorluğu tarihe karışarak yerini yeni bir ulus devleti olan Türkiye Cumhuriyeti almıştır. Türkiye, iki savaş arası dönemin ilk yarısında hem varlığını devam ettirme, hem de uluslararası arenada yer edinebilmek adına sancılı bir dönem yaşarken, ikinci yarısında ise, hızlı bir sanayileşme ve dış

⁸⁹ Emre Ozan, “Doğu Akdeniz’de ABD-Rusya Rekabeti Ve Türkiye’nin Güvenliği”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, (2020): 160.

⁹⁰ Ömer Duman, “Arap Dünyası’nda Mısır Lideri Cemal Abdülnasır Rüzgârı Ve Nasır Sonrası 1970-1981 Yılları Arasında Mısır’ın Durumu”, *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, (2017): 29.

⁹¹ Burak Sarıkaya, “Suriye İç Savaşı Perspektifinde Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri”, *TASAM*, (2015): 12.

politikada başarılar elde edildiği bir sürece girmiştir. Aynı dönemde uluslararası sistemin hâkim güçleri İngiltere ve Fransa, Milletler Cemiyeti'nin de kurulmasıyla küresel, siyasal ve örgütsel sistemde eksikliklerini kapatarak dış politikalarını daha işlevsel bir hale getirmişlerdir. ABD ise izolasyonist bir politika izlemeyi tercih etmiş, Avrupa ile ilişkilerini sınırlı seviyede tutarak kendi kıtasına çekilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın galiplerinden biri olmasına rağmen kendisine vad edilen toprakları alamayan İtalya ise Akdeniz Havzası ve Afrika Kıtasında revizyonist politikalar izlerken galip güçler tarafından dışlanan Almanya ve Sovyetler Birliği (SSCB) sisteme dahil olmaya çalışmıştır. Öte yandan uluslararası arenada tekrar bir rekabet algısı boy göstererek İkinci Dünya Savaşı ile nihayetlenecek bir dönemin temelleri atılmıştır. Türkiye'nin, söz konusu devletlerle deniz ya da kara sınırına sahip olması tehdit olanaklarının kimlerden geleceği konusunda şüphe yaratırken aynı zamanda bu süreçte kimlerle iş birliği içerisinde hareket edilerek ittifak kurulacağı da büyük bir sorun haline gelmiştir.

Türkiye, iki savaş arası dönemde ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren İtalya'nın gerçekleştirdiği dış politik hamlelere karşı büyük bir çekince yaşamıştır. Bunun iki önemli sebebi vardır. Birincisi, Birinci Dünya Savaşında kazanan devletler arasında yer almasına rağmen istediğini elde edemeyen İtalya'nın duyduğu öfke ve takındığı tavırlardır. İkincisi ise, iki savaş arasındaki dönemde İtalya'nın Akdeniz ve çevresinde saldırgan bir dış politika izlemesidir. İtalya'nın dış politikasında gerçekleştirdiği değişimci hamleler, Birinci Dünya Savaşı'nı çok ağır bedeller ödeyen Almanya ile yakın ilişkiler kurmasıyla sonuçlanmıştır. Türkiye ise Akdeniz'de gerçekleşen bu gelişmeler doğrultusunda Fransa ile ilişkilerini güçlendirmiştir ki bunun en temel nedeni her iki devletin de statükocu devletler konumunda olmalarıdır.⁹² Aynı zamanda İtalya ve Almanya'nın revizyonist politikalar izlemesinden Türkiye ve Fransa'nın duymuş olduğu rahatsızlıkta iki devlet arasındaki güçlendiren nedenler arasındadır. Zira Türkiye'nin içerisinde yer aldığı Balkan Antantı⁹³ ve Küçük Antant⁹⁴ bölge içerisinde var olan statükoyu koruma isteklerine örnektir.

⁹² Rıfat Salim Burçak, "Siyasi Tarih İngiliz- Fransız- Türk İttifakı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, (1949): 373.

⁹³ 1933 yılından sonra Almanya ve İtalya'da yönetime gelen revizyonist partilerin saldırgan tutumları, Avrupa'da yaşanan silahlanma yarışı dünya barışını tehdit etmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda Balkan

Türkiye, iki savaş arası dönemde jeopolitik konumu nedeniyle hem revizyonist hem de statükocu güçler tarafından savaşa dahil edilmek istenmiştir. Yedi büyük gücün yanı sıra bölgesel güçlerin de varlık gösterdiği bir savaşta, Türk Boğazlarının önemi çok daha büyük bir hale gelmiştir. Bunun farkında olan Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'yi kendi yanında istemiştir. Zira Türkiye'nin sanayi ürünlerinde iyi bir pazar olmasının yanı sıra hammadde zengini bir ülke olması ilişkilerde karşılıklı bağımlılığı arttırmıştır. Türkiye bu süreçte sanayisini ve ekonomisini geliştirmek adına hareket ederken Almanya'nın revizyonist politikalar takip etmesi ikincil plana atılmıştır.⁹⁵ Özellikle İkinci Dünya Savaşı'na giden yolda Almanya, Balkanlara karşı revizyonist tutumlar sergilerken “bir millet bir devlet” politikaları kapsamında Avusturya'yı, Südetler bölgesini ve Çekoslovakya'yı işgal etmesinin ardından “bir millet bir devlet” politikası büyük oranda gerçekleştirmiştir ki Naziler, Alman azınlıkların Almanya hakimiyet alanında birleşmesi için “Hayat Sahası (Lebensraum)” politikalarından söz etmiştir.⁹⁶ Almanya'nın saldırgan ve yayılmacı politikalarından kaygılanan Türkiye, dış politikasında değişime geçerek Almanya ile kurduğu ilişkilerin boyutunu azaltırken Batılı devletler ile ilişkilerini geliştirmiştir.

İnsanlığın çok büyük yıkımlara şahit olduğu İkinci Dünya Savaşı, özellikle bazı devletlerin çok büyük can ve mal kaybı yaşaması ile sonuçlanmıştır. Dünya tarihi boyunca gerçekleşen savaşların yanı sıra İkinci Dünya Savaşı tarihe geçmiş en kanlı ve en geniş coğrafyaya yayılan savaş olarak bilinmektedir. Bu savaş başlangıçta Avrupa merkezli devam ederken ilerleyen dönemde daha geniş coğrafyalara yayılarak Avrupa'nın ötesinde bir savaş haline gelmiştir. Türkiye bu dönemde fiilen İkinci Dünya Savaşına girmemiş olsa da bulunduğu jeopolitik konum sebebiyle iki taraf arasında kalmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşından yeni çıkan ve büyük yıkımlar yaşayan Türk halkı, yeni bir savaşı daha kaldırabilecek güce sahip olmadığı için

ülkeleri arasında yakınlaşmalar yaşanarak 9 Şubat 1934 tarihinde Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan arasında Atina'da bir ittifak anlaşması imzalanmıştır.

⁹⁴ Küçük Antant, Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nın ardından toparlanarak tekrar Balkanlara nüfuz etmesini önlemek için 1920 yılında Çekoslovakya ve Yugoslavya arasında 1921 yılında ise Çekoslovakya- Romanya ve Yugoslavya- Romanya arasında gerçekleşen ikili anlaşmalardır. Fransa Almanya'nın Macar revizyonizmine ve Habsburg monarşisinin yeniden canlandırılma girişimlerine karşı bu antantı desteklemiştir.

Bkz. Fatma Aslı Kelkitli, “İki Savaş Arası Dönemde İtalya'ya Karşı Balkanlar'da Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 72, Sayı: 2, (2017): 425.

⁹⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (İstanbul: Kronik Kitapevi, 2019), 312-313.

⁹⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, (Ankara: İmge Kitapevi 2010), 155.

titizlikle yürütülen dış politikalar ile bu kanlı savaşta tarafsız bir politika izlenmeye çalışmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın Etkileri ve Türkiye'nin Akdeniz Politikaları

İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye, dış politikasını tarafsızlık ve savaş dışılık olarak belirlemişse de Almanya ve İtalya'nın saldırgan tutumlarının yarattığı tedirginlik 1939 yılında İngiltere ve Fransa tarafına yönelmesine neden olmuştur. Bu yakınlaşma sonucunda Türkiye ve İngiltere arasında 12 Mayıs 1939 tarihinde Türk-İngiliz ortak bildirisi yayınlanmıştır. Taraflar arasında gerçekleşen bu yakınlaşma resmiyet kazanarak görüşmeler gerçekleştirilmiş, bu görüşmeler sırasında Balkanlar ve Doğu Akdeniz konularına da değinilmiştir.⁹⁷ Aynı dönemde Türkiye- Fransa ilişkileri de düzene girerek 23 Haziran 1939 tarihinde de iki devletin ittifakına yönelik deklarasyon Paris'te imzalanmıştır. Bu deklarasyona ek olarak “*Türkiye ile Suriye Arasında Toprak Sorunlarının Çözümüne İlişkin Antlaşma*” da Ankara’da imzalanmıştır. Böylece Hatay sorunu kesin bir sonuca bağlanırken, Türkiye- Fransa Deklarasyonu 12 Mayıs 1939 tarihinde Türkiye- İngiltere Deklarasyonunu tamamlanmıştır.⁹⁸

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı süresince İtalya'nın saldırgan tutumlarına karşı duyduğu tedirginlik, Arnavutluk'un işgaliyle artmış ve Akdeniz politikalarında da değişikliğe neden olmuştur. Akdeniz devletleri olan İtalya'nın komşusu Arnavutluk'u işgal etmesi ile savaş Akdeniz'e yayılırken, Türkiye bu durumdan büyük bir tedirginlik yaşamıştır.⁹⁹ Zira İtalya ve Türkiye Akdeniz’de kıyıdaş devletler olmalarının ötesinde On İki Adalar sebebiyle de komşu devletlerdir. Türkiye açısından oldukça hassas bir konuma sahip olan Oniki Adalar İkinci Dünya Savaşı süresince İtalya'nın saldırgan tutumları sebebiyle bir tehdit olarak algılanmıştır. Akdeniz’de yaşanan bir diğer gelişme ise 1940 yılında İtalya'nın Yunanistan’a saldırmasıdır. İtalya'nın Arnavutluk işgalinin ardından Yunanistan’a saldırması ile Türk- İngiliz-Fransız ittifakının imzalanan deklarasyonun üçüncü maddesi gereğince Türkiye'nin

⁹⁷ Şinasi Sönmez, “İkinci Dünya Savaşı Öncesi İngiliz- Fransız- Türk İttifakının Fransız Basınına Yansımaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 63, (2018): 289.

⁹⁸ Müzehher Yamaç, “Fransız Arşiv Belgelerinde 23 Haziran 1939 Tarihli Türk- Fransız Anlaşması”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 99, (2019): 219-220.

⁹⁹ Gülay Sarıçoban, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde (1939-1945) Türk Dış Politikası”, *Türk Dış Politikası. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 4, (2020): 1758.

harekete geçebileceği durumlar ortaya çıkmıştır. İlgili madde, Akdeniz’de gerçekleşecek herhangi bir saldırıda yalnız imzacı devletler değil aynı zamanda imzacı devletlerin garanti verdiği diğer devletlere de gerçekleşecek herhangi bir saldırı yüzünden savaşa sürüklenmesi durumunda yardımlaşmayı öngörmüştür.¹⁰⁰ Bu doğrultuda İtalya’nın Yunanistan’a saldırması ile Türkiye yardım garantisini harekete geçirmek durumunda kalmışsa da Türkiye savaş dışı tutumunu devam ettirmeyi başarmıştır.

1940 yılının ikinci yarısında Almanya-Sovyet ittifakında sorunların yaşanması savaşın gidişatında önemli değişikliklere neden olmuştur. Türkiye bu noktada savaş dışında kalması nedeniyle Boğazların hâkimiyetine bağlantılı olan Karadeniz’in güvenliği açısından, Romanya ve Sovyetler Birliği için, Ege Denizi ve petrolün güvenliği noktasında da İngiltere ve Fransa için önem teşkil etmiştir.

Mihver Devletlerin Akdeniz Politikaları

İkinci Dünya Savaşı sürecinde Akdeniz hem mihver hem de müttefik devletleri tarafından mühim bir yere sahip olmuştur. Mihverin en önemli ikinci gücü olan İtalya bir Akdeniz devleti olması sebebiyle her zaman Akdeniz’de tek güç olmayı hedeflemiştir. Özellikle 1922 yılında iktidara gelen Ulusal Faşist Parti Lideri Benito Mussolini, Akdeniz için “Mare Nostrum (bizim deniz)” ilkesiyle Akdeniz’e ait dış politik hedefini göstermiştir.¹⁰¹ Zira Akdeniz, Mihverin diğer üyesi olan Almanya için de önemli bir yere sahip olsa da İtalya’nın var olan konumu itibarıyla dış politikasında daha öncelikli bir yer edinmiştir. Bu doğrultuda iki savaş arası dönemde ve İkinci Dünya Savaşı süresince İtalya’nın yayılmacı bir politika izlemesi kaçınılmazken Türkiye’de bu süreç içerisinde toprak güvenliği konusunda tedirgin olmuştur. Türkiye’nin Akdeniz’de yaşanan gelişmelere karşısında rahatsız ve tedirgin bir tutum izlemesi Fransa ile yakınlaşmasıyla sonuçlanmıştır. 1937 yılına gelindiğinde Akdeniz’in güvenliğini tehdit eden korsanların ticaret gemilerini batırma girişimleri büyük bir sorun teşkil etmiş, bu girişimlerin İtalya tarafından gerçekleştirildiği

¹⁰⁰ İsmail Soysal, “Türk- İngiliz- Fransız İttifakı”, *Belleten Türk Tarih Kurumu*, Cilt: 46, Sayı: 18, (1982): 383.

¹⁰¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 116.

düşünülse de kanıtlanamamıştır.¹⁰² Bunun yanı sıra İtalya, Ege Adalarına askeri mühimmat yerleştirmiş ve ada halklarını Türkiye'ye karşı kışkırtarak, Akdeniz'in güvenliğinin tarafınca korunabileceği iddialarında bulunmuştur. İtalya, İkinci Dünya Savaşı'nın 1939 yılında başlamasının hemen ardından ilk olarak Arnavutluk'u işgal etmiş, bir yıl sonra da Yunanistan'a saldırmıştır.¹⁰³ Böylece Akdeniz ısınmaya başlamıştır ki Türkiye'nin savaşa dâhil olması muhtemel bir hale gelmiştir.

Mihver devletlerin en önemli gücü olan Almanya 1939 yılında savaşın başlamasından itibaren “Hayat Sahası (Lebensraum)” politikaları kapsamında Akdeniz'in dışında hareket etmiştir. Ancak Almanya özellikle iki konuda Akdeniz bölgesine müdahale etmiştir ki bunlardan ilki İtalya- Yunanistan savaşında Türkiye'nin mihver devletlerinin yanında yer almasını istemesi, ikincisi ise Orta Doğu petrollerine ulaşabilmek için İran darbesine destek sağlamasıdır. İtalya'nın 28 Ekim 1940 tarihinde Yunanistan'a saldırması ile üçlü ittifakın 3. maddesi¹⁰⁴ gereğince Türkiye'ye savaşa dâhil etme baskısı yapılmıştır. Lakin Türkiye'nin yeterli askeri mühimmata sahip olmaması ve savaş esnasında İngiltere'nin bunu karşılayacak gücünün olmaması nedeniyle savaşa dâhil olmamıştır.¹⁰⁵ Ancak Üçlü İttifak Antlaşması gereğince Bulgaristan'ın Yunanistan'a saldırması durumunda Bulgaristan'a savaş ilan edeceğini açıklamıştır. Yunanistan'ın işgal edilmesiyle İtalya tarafından çevrelenen Türkiye, bu dönemde önemli bir tehditle karşı karşıya kalmıştır. Aynı zamanda İtalya'nın Menteşe Adaları üzerinde gerçekleştirdiği faaliyetler Türkiye'nin toprak güvenliğini tedirgin etmiştir.¹⁰⁶ Ege Adalarının stratejik konumu bu dönemde sadece İtalya için değil İngiltere ve Fransa için de öneme sahiptir. İngiltere sömürgelerine giden yolun Almanya tarafından kontrol edilmesini engellemek adına Oniki Ada'yı elde etmek istemektedir. Ancak adaların işgalinde zorlanacağını anlayan İngiltere 1941 yılının ilk çeyreğinde Meis Adasını işgal

¹⁰² Volkan Tatar, Öykü Oğulbalı, “İkinci Dünya Savaşı Dönemi Türkiye'nin Akdeniz Politikası”, *Doğu Akdeniz Jeopolitiği I. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 2019), 568.

¹⁰³ Abdül Samet Çelikçi, Can Kakışım, “İtalyan Faşizmi ve Tarihsel Gelişimi”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, (2013): 93-94.

¹⁰⁴ Bu kesin anlaşmanın yapılmasına değin, Türkiye Hükûmeti ve Büyük Britanya Hükûmeti, ortaya çıkacak bir saldırı eyleminin Akdeniz bölgesinde bir savaşa neden olması durumunda fiili olarak iş birliği yapmaya ve birbirlerine ellerinden gelen tüm yardım ve kolaylığı (aide et assistance) göstermeye hazır bulunduklarını açıklamışlardır.

Figen Atabey, “İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 31, (2014): 299.

¹⁰⁵ İsmail Soysal, “1939 Türk-İngiliz-Fransız ittifakı”, 406.

¹⁰⁶ Necip Azakoğlu, *Franz Von Papen'in Anılarından*, (İstanbul: Tarihçi Kitapevi 2015), 422-425.

etmiştir.¹⁰⁷ Bu süreçte Almanya ise öncelikle Yunanistan'ı devamında ise Girit, Limni, Midilli, Semadirek, Taşoz ve Sakız adalarını işgal etmiştir.¹⁰⁸ Böylece Akdeniz; İtalya, Almanya, İngiltere ve Fransa'nın çıkar ve çatışmalarının odak noktasında yer almıştır.

Müttefik Devletlerin Akdeniz Politikaları ve Türkiye'nin Tutumu

Müttefik devletler, İkinci Dünya Savaşı'nın önemli merkezlerinden biri olan Akdeniz'in Mihver devletlerin kontrolüne geçmesini engellemek adına Türkiye ile diplomatik ilişkilerini şekillendirmişlerdir. İngiltere savaş süresince Türkiye'nin Akdeniz'e kıyısı olan Mersin, İskenderun Limanları ve Çukurova bölgesine büyük bir önem vermiştir ki Türkiye'nin kendi saflarında savaşa girmesini sağlamak adına askeri yardımlarda bulunmuştur. Bu doğrultuda 30-31 Ocak 1943 tarihinde İngiltere Başbakanı Winston Churchill ve dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Adana'da bir araya gelerek iki gün sürecek bir dizi görüşmeler gerçekleştirmiştir.¹⁰⁹ Adana görüşmelerinde Churchill, Türkiye'nin müttefiklerin yanında savaşa katılabilmesi için Türk ordusunun askeri teçhizatlarını modernize edilmesinin planlarını yaparken aynı zamanda savaş esnasında Türk topraklarından ve üslerinden yararlanmayı öngörmüştür.

İçinde bulunulan dönemde Balkanlar Almanya'nın, Ege Denizi de İtalya'nın etkisi altındadır, Irak, Suriye ve Kıbrıs ise İngiltere'nin elindedir. Churchill bu görüşmede İtalya'ya karşı topyekûn bir savaş başlatılarak Ege'de var olan gücüne son verilmesini ve Balkanlar'da Almanya'yı yalnız bırakmak istemiştir. Böylece Almanya, kuzeyde Sovyetler Birliği'nin saldırısına uğraması ve böylece iki ülke arasındaki ittifak son bulması hedeflenirken, güneyde ise Türkiye'nin taarruz gücü ile karşı karşıya kalarak yenilgiye uğraması planlanmıştır. Churchill için Türkiye'nin savaşa katılması son derece mühim iken İsmet İnönü ise Türk ordusunun teçhizat olarak donanımsız olmasından ve Sovyetler Birliği'nin durumundan şüphe duymaktadır. Zira dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, Churchill'e; "*Sovyetlerin, emperyalist olacağını*

¹⁰⁷ Necdet Hayta, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 36, (1996): 820.

¹⁰⁸ Çağhan Sarı, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Ege Adaları'nı İşgali Hakkında Türk Basınındaki Haberlerin İncelenmesi", *BELLEK Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (2020): 232-233

¹⁰⁹ Osman Yalçın, "İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 47, (2011): 708-709.

*ve anlaşmaların gerçek bir garanti vermeyeceğini” görüşünü açıklamıştır. İngiltere Adana Görüşmeleri’nin ardından Türkiye’ye askeri teçhizat yardımıyla bulunmuştur. Bu yardımları da Akdeniz üzerinden İskenderun ve Mersin Limanları kullanarak gerçekleştirmiştir.*¹¹⁰

Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı boyunca denge siyaseti temelinde kurduğu dış politikası İtalya’nın ve Almanya’nın revizyonist politikaları ile tehlikeye girmiştir. Zira İtalya’nın savaşa girerek Akdeniz’de yayılmacı politikalar izlemesi Türkiye’yi rahatsız etmiştir. Bu doğrultuda müttefik devletleri ile ilişkiler kurarak kendini garantiye almak istemiştir. Değişen dengeleri göz önünde bulundurarak altı yıl boyunca topraklarından ödün vermemeye çalışan Türkiye, iki savaş arası dönemde olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşında da farklı devlet ya da devletlerle imzaladığı anlaşmalar ile toprak bütünlüğünü güvence altına almaya çalışmıştır. Ancak Mihver Devletlerinin Akdeniz’de uyguladıkları yayılmacı politikalar karşısında Türkiye savaşa girme ihtimalini göz önünde bulundurarak hareket etmiştir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca hem mihver hem de müttefik devletlerin savaşta kendi safında yer almasını istediği bir devlet olmuştur. Bunun en temel nedeni jeopolitik konumunun her iki ittifakı da yakından ilgilendiren bir bölgede yer almasından kaynaklanmıştır. Örneğin Ege Adaları hem mihver hem de müttefik devletleri için son derece mühim bir yere sahipken Türkiye bu adaların komşusudur ve hem taarruz hem de savunma yapabilecek bir konuma sahiptir. Ancak 1945 yılına kadar izlediği dış politikalar sayesinde ve “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkeleri ile savaş dışı kalmayı tercih eden Türkiye, büyük bir enkazın eşiğinden dönmeyi başarmıştır.

1.5. Rekabetin Merkezi Doğu Akdeniz’de Güvenlik Kavramı ve Türkiye’nin Dış Politikasına Etkileri

Doğu Akdeniz’in dünya tarihi boyunca devam eden öneminin yanında özellikle keşfedilen hidrokarbon kaynakları ile tekrar gündeme gelerek dikkatleri üzerine toplamıştır. Bahse konu olan kaynakların keşfedilmesi, çıkarılması ve dünya piyasasına sunulması için bölge içi devletlerin yanı sıra bölge dışı devletlerinin yer aldığı büyük bir rekabet ortamı kendini göstermiştir. Bu coğrafyada keşfedilen petrol ve özellikle doğal gaz rezervleri hem bölge içinde yer alan devletler, hem de Avrupa

¹¹⁰ Age. 709-710.

piyasası için büyük önemi sahiptir. Ancak bölge devletlerinin yaşadıkları İsrail-Filistin Sorunu, Kıbrıs Sorunu, Münhasır Ekonomik Bölge tespitinde yaşanan uzlaşmazlıklar, Arap Baharı ve devamında Suriye İç Savaşı gibi sorunlar Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji rezervlerinin ticarileşmesini engelleyen unsurlar arasında yer almıştır.

Doğu Akdeniz’de keşfedilen kaynakların bölge ülkeleri arasında yaşanan sorunların çözüme kavuşturulması öngörülürken tam tersi yaşanarak ülkeler arasında var olan sorunlar derin bir çıkmaza girmiştir. Bu bağlamda enerji güvenliği konusunda orta ve uzun vadede uyumlu çalışabilmek ve bölge istikrarını sağlayabilmek mümkün görülmemektedir. Enerji kaynaklarına duyulan ihtiyaç her geçen gün artarken gerek teröristlerin, gerekse korsanların yaratmış olduğu tehditlerin yanında enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerin politik istikrarsızlıkları enerji güvenliğini tehlikeye sokmaktadır.

1.5.1. Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs Adası, coğrafi konumuyla kritik bir ada olmasının yanı sıra Akdeniz’de Sicilya ve Sardinya adasından sonra gelen üçüncü büyük yüzölçümüne sahiptir.¹¹¹ Kıbrıs’ın bulunduğu konum itibarıyla Ege ve Marmara denizleri ile Karadeniz’e; Batı Akdeniz ve Süveyş Kanalı aracılığıyla Kızıldeniz’e; Akdeniz’den Mezopotamya üzerinden İran Körfezine uzanıyor olması, stratejik önemini açıklar niteliktedir.¹¹² Geçmişten günümüze değin farklı ulus ve imparatorluklardan, bugünün küresel ve bölgesel güçlerine kadar birçok devlete ev sahipliği yapmış olan Kıbrıs, 1571’den 1878 yılına kadar üç yüz yıla aşkın bir süre Osmanlı egemenliğinde kalırken ada nüfusunda iki ulusal topluluk¹¹³ yer almıştır. 1878 yılında İngiltere’nin kontrolüne geçen ada 1960 yılına kadar İngiliz kolonisi olarak varlığını sürdürmüştür. İngiliz yönetimi boyunca adanın iki halkı da ortak bir gelecek için antikolonyalist-bağımsızlık mücadelesi yürütememiş, Rum tarafı bağımsız olmaktan ziyade “Enosis”¹¹⁴ ekseninde Yunanistan’a bağlanmayı hedeflemiştir. Rumların Enosis mücadelesi

¹¹¹ Zeki Koday, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti’nin Coğrafi Özellikleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2, (1995): 17.

¹¹² Hasan Duran, “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 21, (2008): 119.

¹¹³ Kıbrıs Adasında yer alan iki ulusal topluluk: Ortadoks Rumlar ve Müslüman Türklerdir.

¹¹⁴ Enosis: Yunan Megali İdea’sının temel hedeflerinden bir tanesidir ve Kıbrıs Adası’nın Yunanistan’la birleşmesini ifade etmektedir.

Osmanlı döneminden itibaren kendisini gösteren ve Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesinin önderliğinde yürütülen bir harekettir. Ancak Kıbrıslı Türkler Enosis mücadelesine anlaşılabilir nedenlerle karşı çıkarak Yunanistan’a bağlanma çabalarına destek vermemiştir.¹¹⁵

Türkiye, Lozan Barış Antlaşması’nın 16 ve 20. maddeleri doğrultusunda Kıbrıs üzerinde var olan haklarından vazgeçerek adanın egemenliğini tamamen İngiltere’ye bırakmış, Kıbrıs ile siyasi açıdan ilgili görülmemiştir. Ancak Türk- Yunan çatışmalarının ardından imzalanan Lozan Barış Antlaşması’yla adada Türk azınlıklar ve Rum çoğunlukları arasında ayrılığın ilk sürecinin önünü açmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın ertesinde de Oniki Ada’nın İtalya’nın elinden alınarak Yunanistan’a verilmesi Türkiye ve Yunanistan arasında dengeleri bozarken aynı zamanda Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan’ın talep ettiği Enosis beklentisi de artmıştır.¹¹⁶ Kıbrıs Rum Komünist Partisi (AKEL) ve Kilisenin iş birliği ile Rum kiliselerine “Enosis istiyorum” başlıklı defterler konularak imza toplanmıştır. İmzaya katılan Rum halkının %96’sının Enosis’i istediği dünyaya duyurulurken Kıbrıslı Türklerin bu imzada yer almadığı detayı dile getirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler karşısında Türkiye Cumhuriyeti tepkisiz kalırken, Kıbrıs meselesine dâhil olmak istemediğini çeşitli vesilelerle dile getirmişlerdir. Dönemin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, 23 Ocak 1950 tarihinde TBMM’de “*Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur*” söylemini gerçekleştirirken, aynı yıl yaşanan hükümet değişikliğinde Demokrat Parti’nin ilk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü de aynı düşünceleri dile getirmiştir. Türkiye’nin Kıbrıs meselesinde takınmış olduğu pasif tutum neticesinde Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının enosis istekleri hız kazanmıştır.¹¹⁷ Bu dönemde Türk hükümetinin temel politikası, Soğuk Savaş döneminin koşullarını ülke çıkarları ekseninde şekillendirmek olduğu için Kıbrıs konusu Türk kamuoyunun gerisinde kalmıştır. Ancak bu dönemde Türkiye’nin aksine Yunanistan dış politikasında Kıbrıs Adası’na yer vererek kendine bağlanması için hamleler gerçekleştirmiştir. 1951 yılında Ankara’ya gelen Yunan Başbakanı Sofokles Venizelos ile görüşen Adnan Menderes’in Kıbrıs konusunu “Türk- Yunan dostluğu çerçevesinde çözülebilecek bir konu” olarak değerlendirmesi,

¹¹⁵ Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk- Yunan İlişkileri (1821-1993)*, (Ankara: İmge Kitapevi 2018), 89-90.

¹¹⁶ Burak Ercoşkun, Emrah Konuralp, “Çatışma Analizi Perspektifinde Kıbrıs”, *Osmanlı’dan Günümüze Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın*, (Ankara: Gazi Kitabevi 2020), 381.

¹¹⁷ Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs Türk Milleti Mücadelesi (1914-1958)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 18, (2009): 168.

ABD ve AB'nin de açıkça Yunanistan'ı desteklemesi Venizelos'u cesaretlendirmiştir. Bu doğrultuda Yunanistan 1954 yılına gelindiğinde konuyu Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kuruluna götürerek adada yaşayan halk için self determinasyon ilkesinin uygulanmasını talep etmiştir. Böylece Yunanistan, Kıbrıs'ın kendine bağlanması konusuna uluslararası bir nitelik kazandırırken Enosis'i gerçekleştirebileceği inancı da artmıştır.¹¹⁸ Ancak Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar'ın BM başvurusunda bekledikleri sonucu alamamaları üzerine tekrar diplomatik girişimlere yönelerek aynı zamanda Kıbrıs'ta Türk halkına karşı hem psikolojik hem de fiziki şiddete yönelmişlerdir. 1955 yılında Kıbrıs Adası'nda yaşanan şiddet boyutu artarak devam etmiş, Başpiskopos III. Makarios ve Kıbrıslı Yunan askeri lider Yeoryos Grivas'ın önderliğinde EOKA (Ethniki Organosis Kiprion Agoniston) kurularak Enosis hedefleri doğrultusunda adada yaşayan Türk halkına karşı silahlı bir mücadeleye girmiştir. Yaşanan bu gelişmeler esnasında Yunanistan askeri, ekonomik ve siyasi olarak EOKA eylemlerini desteklemiştir. Hazırlıklarını tamamlayan EOKA 1 Nisan 1955 tarihinde öncelikle İngiltere'ye karşı adada bombalı saldırılar ve eylemler gerçekleştirirken kısa bir süre sonra söz konusu saldırılar Türklere yöneltilmiştir. Zira Türklere karşı gerçekleşen şiddet eylemleri karşısında İngiltere, Türklerin desteğini aramaya yönelerek Kıbrıs sorununda Türkiye'nin de bir taraf olmasını istemiştir. Bu doğrultuda Londra'da konferans girişimlerinde bulunarak Kıbrıs sorunu üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiş ancak konferansta herhangi bir sonuca ulaşılamamıştır.¹¹⁹ Bunun en temel nedeni Türkiye'de yaşanan 6-7 Eylül olayları olmuştur.¹²⁰ Bu olaylarda halk büyük bir galyana gelerek kitlesel halde “*Ya Taksim, Ya Ölüm*” sloganları ile harekete geçmiş, Türkiye bu gelişmelerin ardından BM'ye ilk kez “Taksim” tezinden söz etmiştir.¹²¹ Yaşanan bu gergin ortam Türkiye ve Yunanistan'ın diplomatik ilişkilerini etkilemesinin yanında EOKA'nın da Kıbrıs'ta şiddetini arttırmasına neden olmuştur. Diğer yandan Türkiye de Kıbrıslı Türklerin can ve mal güvenliğini sağlamak adına harekete geçmiştir. Bu doğrultuda 1957 yılında Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)

¹¹⁸ Burak Ercoşkun, Emrah Konuralp, “Çatışma Analizi Perspektifinde Kıbrıs”, 381.

¹¹⁹ Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs Türk Milleti Mücadelesi (1914-1958)”: 169.

¹²⁰ 6-7 Eylül olaylarının çıkış noktası İstanbul Expres gazetesinde “Atamız evi Bomba ile Hasara Uğradı” manşeti ile yayınlanan haber İstanbul'da Rumlara karşı büyük bir yağmanın gerçekleşmesi ile sonuçlanmıştır.

Şerif Demir, “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 12, (2007): 43

¹²¹ Esra Sarıcıoğlu Değerli, “Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950–1960)”, *Akademik Bakış*, Cilt: 6, Sayı: 11, (2012): 91-96.

kurulmuştur. Böylece Türkiye, Kıbrıs konusunda benimsediği yumuşak tutumun aksine adada yaşayan Türk halkının çıkarlarına sıkı sıkıya tutunacak bir politika benimsemiştir.¹²²

1950’li yıllardan itibaren Rumların İngiltere’ye karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinde Türkiye ve Kıbrıslı Türkler “Taksim” tezlerini savunurken, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar ise Enosis’i gerçekleştirerek Yunanistan’a bağlanmayı hedeflemişlerdir. Bu süreçte Süveyş Krizinde mücadele eden ve başarısızlığa uğrayan İngiltere hem adada yaşanan antikolonyal hareketlerin şiddetini arttırmasına karşı müdahale girişimlerinin yarattığı maliyet artışından hem de adanın tümü üzerinde egemenliğin devam ettirilmesi yerine birtakım hava üsleri elde etmenin bölgesel çıkarlarını ve hedeflerini kontrol etmekte yeterli olacağını düşünmüştür.¹²³ Neticede adada 1959-1960 yılları arasında Zürih ve Londra¹²⁴ Antlaşmaları çerçevesinde Türkiye- Yunanistan- İngiltere garantörlüğünde bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Zürih ve Londra antlaşmaları ile Türklere adil haklar verilmiş olsa da Makarios bu hakların adil olanın çok üzerinde olduğu düşüncesindedir.¹²⁵ Bu doğrultuda Kıbrıs’ta Türklere tanınan haklar Rumlar tarafından ihlal edilmeye başlamış, dönemin Cumhurbaşkanı Makarios, Zürih-Londra Antlaşmalarının ardından yürürlüğe giren 1960 Anayasasının, Kıbrıslı Türklere adil olanın ötesinde haklar verdiğini savunarak ve anayasanın uygulamada aksaklıklar yarattığını gerekçe göstererek 30 Kasım 1963 tarihinde 13 maddenin tadilini istemiştir. Makarios bu isteğini dönemin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük’e iletilmişse de Kıbrıs Türk

¹²² Umud Kedikli, İmdat Hacıahmetoğlu, “Etnik Çatışma Bağlamında Kıbrıs’ta Türk – Rum İlişkileri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 5, (2018): 198.

¹²³ Kudret Özersay, “Kıbrıs Sorunu: Hukuka İnceleme”, Ed. Çağrı Erhan, *Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Sayı: 32, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi 2009): 8

¹²⁴ Antlaşmaların imzalanmasının ardından 199 maddelik Kıbrıs Anayasasına göre yürütme erki Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı olurken 7 Rum ve 3 Türk bakandan oluşan Bakanlar Kurulu oluşturulmuştur. Yeni Cumhuriyet’in toprak bütünlüğünün ve anayasasının hükümleri Garanti Antlaşması ile İngiltere- Yunanistan- Türkiye arasında sağlanırken İttifak Antlaşması Türkiye ve Yunanistan arasında adada askeri güce (650 ve 950 kişi) sahip olma hakkı vermiştir.

Bkz. Eric Solsten, “*Cyprus A Country Study*”, Washington: D.C., GPO for the Library of Congress (1993), 32-33.

Bkz. “Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısı (Zurih,11 Şubat 1959)”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 10.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-zurih_11-subat-1959_tr.mfa

¹²⁵ İsmail Şahin, “27 Mayıs Darbesi ve Kıbrıs”, *Diriliş Postası*, 2021. (Erişim Tarihi: 10.04.2021), <https://www.dirilispostasi.com/makale/7227329/doc-dr-ismail-sahin/27-mayis-darbesi-ve-kibris>

tarafı ve Türkiye tarafından kabul edilmemiştir.¹²⁶ Böylece EOKA Türk halkına karşı teknik temizleme politikası çerçevesinde 21 Aralık 1963 tarihinde “Kanlı Noel” ve 24 Aralık günü ise “Kumsal Katliamı” gerçekleştirmiştir.¹²⁷ Yaşanan bu hadiselerin üzerine BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihinde 186 sayılı kararı almıştır. Söz konusu kararın 1. maddesinde yer alan şu çağrıda bulunmuştur.¹²⁸

Bütün üye devletler, Kıbrıs'ın BM yasası altındaki yükümlülüklerine uygun olarak egemen Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki durumu kötüleştirebilecek veya uluslararası barışı tehlikeye sokacak herhangi bir hareketten veya hareket tehdidinde bulunmaktan kaçınma çağrısında bulunmuştur.

Ayrıca BM Güvenlik Konseyi adadaki çatışmaların tekrarlanmaması ve normal şartlara dönülmesine yardımcı olabilmek adına Uluslararası Barış Gücü'nü (UNFICYP) konuşlandırmıştır. Bu süreçte Rumlar, Türklere karşı soykırım politikalarına ara vermişse de Makarios'un 4 Nisan 1964 tarihinde İttifak Antlaşmasını feshetmesi üzerine silahlanmaya yönelmiştir. Bu süreçte Türkiye, Kıbrıs Adası'nda gerçekleşen katliamları kınamanın ötesine geçememiş olsa da olayların geri dönülemez bir boyut kazanması üzerine Garanti Anlaşması'nın verdiği yetkiyi kullanarak adaya müdahale etme kararını kesinleştirmiştir. Ancak 7 Haziran 1964 tarihinde planlanan Kıbrıs harekâtı, 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu¹²⁹ ile önlenmiştir. Başbakan İsmet İnönü, Johnson Mektubuna 13 Haziran tarihinde cevap vermiş, aradaki anlaşmazlıkların çözümü için Washington'da görüşülerek Kıbrıs sorununa dair konuşulmuştur.¹³⁰ Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson 10 Temmuz 1964 tarihinde Cenevre'de Kıbrıs sorununun çözülebilmesi için arabuluculuk faaliyetlerine başlamıştır. Ancak bu dönemde Kıbrıs'ta yeni bir kriz patlak vermiş,

¹²⁶ “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı”, *Türkiye Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 10.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa

¹²⁷ Ulvi Keser, “21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 23, (2011): 97-101.

¹²⁸ Resolution 186 (1964) / [adopted by the Security Council at its 1102nd meeting], *United Nations Digital Library*, (4 March 1964): 3. (Erişim Tarihi: 10.04.2021), <https://digitallibrary.un.org/record/112185#record-files-collapse-header>

¹²⁹ Johnson Mektubu, çok sert ve kaba ifadeler ile yazılırken aynı zamanda Türkiye'yi küçük düşürücü ithamlarda bulunulmuştur.

Bkz. “Emekli Büyükelçi Eralp: 'Johnson Mektubu'nu Cüneyt Arcayürek'e, dönemin Dışişleri Bakanı verdi”, *Hürriyet*, 2017. (Erişim Tarihi: 10.04.2021), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/emekli-buyukelci-eralp-johnson-mektubunu-cuneyt-arcayureke-donemin-disisleri-bakani-verdi-708491>

¹³⁰ Halil Akman, “Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna, Kıbrıs Sorunu (1960-1964)” *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 22, (2012): 87-88.

Kıbrıslı Rumlar adada yer alan barış güçlerine rağmen Erenköy ve Mansura'ya saldırmıştır. Bu saldırı, Kıbrıs'ta yer alan barış güçlerinin saldırıları önlemek için yeterli olmadığını açığa çıkarmıştır. Neticede Türk jetleri bu saldırıların durdurulması için 8-9 Ağustos tarihinde Rum mevzilerini bombalamıştır. 1967 yılının Kasım ayına gelindiğinde ise Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO) ve Yunan Birlikleri bir araya gelerek yeni bir saldırı hareketi başlatmışlardır. 1964 yılında Erenköy ve Mansura'da olduğu gibi Geçitkale ve Boğaziçi'ne de saldırılar düzenlenmiş ve işgal edilmiştir.¹³¹ Ardı arkası kesilmeyen saldırılar neticesinde 28 Aralık 1967 yılına gelindiğinde *Geçici Türk Yönetimi* ilan edilmiştir. 1968 yılına gelindiğinde uluslararası görüşmeler devam etmiş ancak bir sonuca ulaşamamıştır. 1974 yılına kadar devam eden uluslararası görüşmeler Garanti (Zurich) Antlaşması çerçevesinde gerçekleşmiş uyuşmazlıkların tespiti ve çözümü hedeflenmiş olsa da başarı sağlanamamıştır.¹³²

Uluslararası görüşmelerde istenilen başarının sağlanamaması ve silah zoruyla da bir yere varılamayacağını anlayan Makarios yönetimi Enosis'e karşı istekli tavırlarını kaybetmiştir. Ancak Yunanistan'da yaşanan yönetim değişikliği ile başa gelen darbeci yönetimin hoşuna gitmemiş ve bu doğrultuda 28 Şubat 1971 yılında Yeoryos Grivas'ın gizlice Kıbrıs Adası'na gitmiş ve EOKA-B'nin liderliğine geçmiştir. Grivas, Enosis'in gerçekleşmesine engel teşkil eden Makarios'u ortadan kaldırmak istemişse de başarı sağlayamamıştır. 1974 yılına gelindiğinde ise RMMO ve EOKA-B tarafından Kıbrıs Ada'sında darbe gerçekleşmiştir. Bu süreçte AKEL ve EDEK partilerinin yandaşları öldürülmüş ve Makarios adadan kaçmıştır. Makarios'un adadan ayrılması üzerine Cumhurbaşkanlığı makamına EOKA-B'nin lideri Nikos Sampson getirilerek Kıbrıs Elen Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye, Zürih ve Londra Antlaşmalarının 4. maddesi çerçevesinde diğer garantör ülkelerle görüşmeler gerçekleştirse de bir sonuca ulaşamamıştır. Neticede Türkiye, Rumların Enosis planları çerçevesinde Yunanistan'a bağlanma ihtimaline karşı 20 Temmuz 1974 tarihinde müdahale gerçekleştirmiştir. Böylece Rumların Enosis planı engellenerek Kıbrıs Türk halkının can ve mal güvenliği sağlanmıştır.¹³³ 22 Temmuz

¹³¹ Hamza Eroğlu, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratın Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 54, (2002): 749-750.

¹³² Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 9, (2018): 258-261.

¹³³ Doğan Şafak Polat, "Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonrasında Türkiye'nin Akdeniz Politikası", *Akdeniz Jeopolitiği (I. Cilt)*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 2019), 585.

1974 tarihinde BM gözetiminde Kıbrıs Harekâtı sona ererek ateşkes ilan edilmiştir. 25- 30 Temmuz tarihleri arasında Kıbrıs sorununun çözülebilmesi amacıyla 1. Cenevre Görüşmeleri gerçekleştirmiştir. 8-12 Ağustos tarihleri arasında da 2. Cenevre Görüşmeleri ile Kıbrıs'ın normalleştirilmesi adına çaba gösterilmişse de taraflar arasında anlaşma sağlanamamıştır.¹³⁴ Türkiye'de Cenevre görüşmelerinin bir sonuca bağlanmaması üzerine 14 Ağustos 1974 tarihinde Kıbrıs'a ikinci harekâtı gerçekleştirerek Kuzey Lefkoşa dâhil adanın %37'si ele geçirerek Türkler için güvenli bir alan yaratılmıştır.¹³⁵

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikası

20 Temmuz 1974 “*Ayşe tatile çıkabilir*” parolasıyla gerçekleşen Birinci Kıbrıs Harekâtı sonrasında Yunanistan'da askeri cunta yönetimi düşmüş Grivas'ın darbe girişiminden sonra adayı terk eden Makarios, İngiltere'nin müdahalesi ile Kıbrıs'ın yönetimine döndürülmüştür. Bu süreçte Türkiye 14 Ağustos 1974 tarihinde adaya ikinci bir harekât düzenleyerek Türklerin güvenliğini sağlarken, Yunanistan ise 15 Ağustos 1974 tarihinde Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü (NATO)'nün Kıbrıs Harekâtına sessiz kaldığını ileri sürerek NATO'nun askeri kanadından çekildiğini duyurmuştur. Uluslararası ilişkilerin büyük bir krizden dolayı ABD, Yunanistan'ın askeri kanada geri dönmesini için harekete geçerek, Türkiye'nin Kıbrıs'tan geri çekilmesini istemiş ve 5 Şubat 1974 tarihinde silah ambargosu uygulama kararı almıştır.¹³⁶ Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmesinin ardından uluslararası arenada aldığı tepkiler ile zor durumda kalmış olsa da Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları zulüm son bulmuştur. Kıbrıs Adası'nda taksimi benimseyen Türkiye, 13 Şubat 1975 tarihinde Rauf Denktaş liderliğinde Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD)'ni ilan etmiştir. Bu ilanın takibinde BM Güvenlik Konseyi 12 Mart 1975 tarihinde bir araya gelerek, BM Genel Sekreterliği'ne kendisine emanet edilen iyi niyetlerin yeni misyonu ile 367 sayılı kararı kabul etmiş ve Konsey, “*Kıbrıs'ın bir bölümünün “Federe Türk*

¹³⁴ Müge Vatansever, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, (2010): 1515-1516.

¹³⁵ “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 11.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa

¹³⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, (İstanbul: Kronik Kitapevi 2019), 610-614

*Devleti” haline gelebileceği yönündeki tek taraflı karardan duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir”.*¹³⁷

1975 yılına gelindiğinde BM gözetiminde Viyana’da bir araya gelen devlet yöneticileri Rauf Denктаş ve Glafkos Kleridis nüfus mübadelesi antlaşmasına varmış, BM Barış Gücü aracılığı ile Güney Kıbrıs’a 120 bin Rum, Kuzey Kıbrıs’a ise 65 bin Türk mübadele gerçekleştirmiştir. Mübadelenin gerçekleşmesinin ardından homojen iki kesime ayrılan Kıbrıs Adası “*ara bölge*” ile birbirinden ayrılmıştır.¹³⁸ 12 Şubat 1977 tarihine gelindiğinde Denктаş ve Makarios görüşmelerinin ardından iki bölge arasında ilk “*Zirve Antlaşması (High Level Agreement)*” onaylanmıştır. Bu anlaşma dört maddeden oluşmakta olup temelde iki toplumun da yer aldığı federal bir cumhuriyet kurulma kararı verilmiştir. 1979 yılının Mayıs ayında yeniden bir aya gelen Denктаş ve Spiros Kiprianu ikinci “*Zirve Anlaşması*”nı imzalamışlardır. Bu anlaşma ile ilk Zirve Anlaşması teyit ederken ayrıca taraflar arasında karşılıklı güven ve iyi niyete dayalı ilişkilerin geliştirilmesinin önemini ifade eden bir madde eklenmiştir.¹³⁹ Ancak taraflar arasında yaşanan olumlu havanın ardından Rumların değişen tutumları uzlaşma yerine BM’ye Türklerin aleyhinde başvurularda bulunmaları Türk tarafını endişelendirirken karşılıklı güven ortamı da yıkılmıştır. Bunun sonucu olarak 17 Haziran 1983 tarihinde “self determinasyon” hakkını ilan eden Kıbrıs halkı, 15 Kasım 1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)’nin kurulduğunu tüm dünyaya duyurulmuş ancak bu kararın ardından ABD’nin uluslararası platformlarda büyük bir baskı kurması sebebiyle Türkiye hariç hiçbir devlet KKTC’nin bağımsızlığını tanımamıştır. Güvenlik Konseyi 18 Kasım 1983’te toplanarak KKTC’nin “self determinasyon” ilânını 541 sayılı karar¹⁴⁰ ile kabul

¹³⁷ “Resolution Adopted and Decisions Taken by the Security Council in 1975”, United Nations Digital Library, (1975): 1. (Erişim Tarihi: 12.04.2021), <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20SRES%20367.pdf>

¹³⁸ “Yeşil Hat’ olarak da adlandırılan tampon bölge, ada boyunca yaklaşık 180 km uzanmaktadır. Eski Lefkoşa’nın bazı bölgelerinde sadece birkaç metre genişliğinde, diğer alanlarda ise birkaç kilometre genişliğindedir. Kuzey ve güney sınırları, UNFICYP tarafından kaydedildiği üzere, 16 Ağustos 1974’te ateşkesin ardından savaşın durduğu hatlardır.”

“United Nations Peacekeeping Force in Cyprus”, UNFICYP. (Erişim Tarihi: 12.04.2021), <https://unficy.unmissions.org/about-buffer-zone>

¹³⁹ “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerin Başlangıcı”, Türkiye Dışişleri Bakanlığı, (Erişim Tarihi: 12.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa

¹⁴⁰ “Resolution 541(1983) / adopted by the Security Council at its 2500th meeting, on 18 November 1983.”, United Nations Security Council Resolutions, (1983), (Erişim Tarihi: 12.04.2021), <http://unscr.com/files/1983/00541.pdf>

etmeyerek geri alınmasını istemiş, 15 Kasım 1983 tarihinde alınan bağımsızlık kararını da hukuken geçersiz saymıştır.¹⁴¹ Ayrıca 13 Mayıs 1984 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin aldığı 550 sayılı karar doğrultusunda KKTC'nin bağımsızlık ilanının ayrılıkçı bir hareket olarak kabul etmiştir. Neticede Konsey, bütün devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti dışında başka bir devleti tanımamalarını istemiştir. Güvenlik Konseyinin aldığı bu kararlar, AB tarafından da aynen benimsenmiştir.¹⁴²

BM Genel Sekreteri (BMGS) Perez de Cuellar, 27 Aralık 1984 tarihinde Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türklerle görüşmeler gerçekleştirerek federal çözümün öngörüldüğü “Ön Anlaşma Taslağı”nı taraflara sunmuştur. Söz konusu “Ön Anlaşma Taslağı”na göre;

Kıbrıs'ta iki uluslu federal bir devlet kurulmasını, Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto yetkilerinin olmasını ve Türk tarafının toprağının %29'un üzerinde bir oran olarak belirlenmesini öngörmüştür.¹⁴³

Bu doğrultuda Denктаş, Türk tarafı için mühim konular üzerinde duran bu taslağı 21 Nisan 1986 tarihinde kabul ettiğini bildiren mektubu BMGS'ne göndermiştir. Ancak 27 Nisan 1986 tarihinde Rum tarafı ise önerilen iki uluslu ve iki federasyonlu devlet kurulması teklifine yanıtsız bırakarak uluslararası bir konferans yapılmasını istemiştir. Bunun üzerine BMGS, Rum tarafını uzlaşmaz taraf olarak ifade etmiştir.¹⁴⁴ 1988 yılına gelindiğinde Rum tarafında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yönetime Birleşik Demokrat Parti lideri Yorgo Vasiliu gelmiştir. Denктаş, 3 Mart 1988 tarihinde Vasiliu'ya iyi niyet önerileri sunmuş ancak reddedilmiş ardından gerçekleşen görüşmeler ise Vasiliu, Kıbrıs Türk tarafının self determinasyon ilkesini kabul etmemesi üzerine sonlandırılmıştır.¹⁴⁵

¹⁴¹ Hamza Eroğlu “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler”, 766-768.

¹⁴² Mustafa Bostancı, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlânı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 34, Sayı: 57, (2015): 345

¹⁴³ “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerin Başlangıcı”, *Türkiye Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 13.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa

¹⁴⁴ Sibel Akgün, “Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Arabuluculuğu ile Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt: 5, Sayı: 11, (2018): 103.

¹⁴⁵ Doğan Şafak Polat, “Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonrasında Türkiye'nin Akdeniz Politikası”, 587.

1990'lı yılların başında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin varlığını hiçe sayarak bütün adayı kapsayacak şekilde AB üyelik başvurusunda bulunmuştur. Türkiye ve KKTC'nin aktif katkıları üzerine 1992 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Butros Ghali 100 paragraftan oluşan ve “*Fikirler Dizisi*” olarak adlandırılan anlaşma çerçevesini tarafların onayına sunmuştur. Kıbrıs Türk tarafı 100 paragraftan 91'ini onaylarken, Rum tarafında ise Yorgo Vasiliu paketi onaylamıştır. 1993 yılında yönetime gelen Glafkos Klerides, Kıbrıs Türklerinin federe bir yapı altında olsalar dahi ayrı bir yapıya sahip olmalarını kabul etmeyerek bu pakete karşı çıkmıştır.¹⁴⁶ Yönetime gelmesinden itibaren Klerides esas önceliğini AB üyeliğini gerçekleştirme yönünde yoğunlaştırmıştır. Zira Klerides, AB üyeliğini Yunanistan ile Enosis planlarını gerçekleştirmek ve Türkiye'nin Garanti Anlaşması ile var olan haklarına son vermek istemiştir. Müzakereler 1993 yılında itibaren “Güven Arttırıcı Önlemler (GAÖ)” paketi çerçevesinde gerçekleşirken aynı zamanda AB Adalet Divanı Rum kesiminin talebi üzerine KKTC'nin AB ihracatını yasaklamıştır. KKTC'nin gerçekleştirdiği ihracatların büyük oranda etkilenmesine neden olan bu karar, GAÖ paketi çerçevesinde sağlanan yararları da ortadan kaldırmıştır. KKTC'nin uluslararası arenada yalnız kalmasını isteyen GKRY, Kasım 1993 yılında Yunanistan ile “*Ortak Savunma Doktrini*”ni imzalamış ve tek yanlı kararlar KKTC ile ilişkilerini sonlandırmıştır. 1995 yılında ise Kıbrıs sorunu devam ederken AB'nin GKRY'ye “adaylık statüsü” vermesi Kıbrıs sorununun daha büyük bir çıkmaza girmesine neden olmuş ve GKRY tamamen AB üyesi olabilmek adına hamleler gerçekleştirmiştir.¹⁴⁷ 1997 ve 1998 yıllarında ada içerisinde gösteriler, protestolar, 1996 yılında GKRY- Rusya arasında S-300 füze anlaşmasının gerçekleştirilmesinin ardından gerçekleşen füze krizi ve GKRY'nin AB üyesi olma çabaları GKRY ve Türkiye arasındaki ilişkileri kötü yönde etkilemiştir.

Kıbrıs'ta yaşanan gerginliklerin ardından 1997 yılının Aralık ayında toplanan AB Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık verilmezken, GKRY'nin tam üyeliği için adaylığının kabul edilmesi Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde büyük bir krize neden olmuş, 1999 yılında ise Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye AB adaylığı verilmesi ile bu

¹⁴⁶ Hasan Duran, “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış”, 128.

¹⁴⁷ Garanti Anlaşmasının 1. Maddesi gereğince Kıbrıs Cumhuriyetinin, hiçbir birlik içerisine girme hakkı olmamasına rağmen, GKRY, KKTC hiçe sayarak tüm ada adına, 1990 Temmuzunda AB üyeliğine başvurmuştur. 1995 yılında “adaylık statüsü verilmiş, 1997 yılının Aralık ayında ise Lüksemburg zirvesinde de tam üyelik için adaylığı kabul edilmiştir.

Age. 120.

kriz son bulmuştur. Ancak AB, Türkiye'nin Kıbrıs sorunu ile ilgili kalıcı çözümler gerçekleştirmesinin gerekliliğinin altını çizmiştir. Böylece ilişkilerde yaşanan yumuşama sonucunda BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın çağrısıyla 3-14 Aralık 1999 tarihleri arasında Denktaş ve Klerides arasında New York'ta görüşmeler başlamış, Cenevre'de devam etmiş olsa da bir sonuca varılamamıştır.¹⁴⁸ 6 Eylül 2002 tarihinde Denktaş ve Klerides Paris'te bir araya gelerek BMGS Annan'a yaşanan Kıbrıs sorunu hakkında temel görüşlerini sunma fırsatı bulmuşlardır. Ancak 11 Kasım 2002 tarihinde gerçekleşecek Kopenhag Zirvesi yaklaşırken Annan taraflara Annan planı olarak adlandırılan “Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Temeli” başlıklı ad hoc nitelikli bir rapor sunmuştur. Ancak Rum halkı sunulan raporu kabul etmemiştir. 10 Aralık 2002 tarihinde ufak değişikliklerle ikinci bir Annan Planı raporu taraflara sunulmuş, hem Türk hem de Rum kesimi yapılan değişiklikleri beğenmedikleri için imzalamamışlardır. 26 Şubat 2003 tarihinde üçüncü Annan Planı taraflara sunulmuş, 10 Mart 2003 tarihinde iki lider Lahey'de bir araya gelmişlerdir. Adanın garantör devletleri olan Türkiye- Yunanistan- İngiltere'nin de yer aldığı görüşmede Üçüncü Annan Planı üzerinde müzakereler gerçekleştirilmiştir. Ancak 11 Mart 2003 tarihinde konunun çıkmaza girmesi üzerine görüşmelere son verilmiştir. 10 Şubat 2004 tarihine gelindiğinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Annan, Kıbrıs sorununun çözümü için adanın iki tarafı ve garantör devletler olan Türkiye- Yunanistan ile müzakere sürecine tekrar başlamak üzere New York'a davet etmiştir. Taraflarca kabul edilen bu davetle Kıbrıs sorununun sona ermesi ve AB'ye Kıbrıs Adası'nın tamamının katılması hedeflenmiştir. Müzakereler iki aşamalı gerçekleşirken 31 Mart 2001 tarihinde Annan Planı'nın nihai hali taraflara sunulmuştur. Kısaca plan Kıbrıs Adası'nda İngiliz üsleri bölgeleri haricinde kalan alanlarda federal bir devlet yapısının oluşmasını öngörmüştür. 24 Nisan 2004 tarihinde referanduma sunulan rapor Rum halkının %78,83 tarafınca “hayır” oyu alırken, Kıbrıs Türk tarafınca %64,91 oranında “evet” oyu almıştır.¹⁴⁹

Yaşanan gelişmelerin ardından 1 Mayıs 2004 tarihinde GKRY'nin AB tam üyeliği “Kıbrıs Cumhuriyeti” adı altında kabul edilmiştir. Garanti Anlaşması

¹⁴⁸ Sibel Akgün, “Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Arabuluculuğu ile Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi”, 92.

¹⁴⁹ “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerin Başlangıcı”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 15.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa

çerçevesinde hiçbir birlik içine girme hakkına sahip olmayan Kıbrıs, 2004 yılında AB üyesi olurken haksız bir şekilde tüm adanın tek sahibi olarak uluslararası tanınırlığa sahip olmuştur.¹⁵⁰ 30 Mayıs- 7 Haziran 2005 tarihleri arasında BM Genel Sekreteri'nin Siyasi İşlerden Sorumlu Yardımcısı Kieran Prendergast, KKTC, GKRY, Ankara ve Atina'da temaslarda bulunmuş ve tarafların tutumları hakkında BM Genel Sekreteri Annan ve Güvenlik Konseyi'ne rapor sunmuştur. Prendergast KKTC ve GKRY arasındaki büyük farklılıklara değinerek KKTC tarafına uygulanan tüm kısıtlamaların kaldırılması öngören 24 Ocak 2006 tarihli 10 Maddelik Eylem Planı kamuoyuna duyurulmuştur. Ancak GKRY'nin olumsuz tutumları kısıtlamaların kaldırılmasını engellemiştir.¹⁵¹ Son dönemlerde GKRY Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynakları arama girişimleri ve Fransa ile gerçekleştirdiği askeri anlaşmalar Garanti Anlaşması'na aykırı olarak gerçekleşmektedir.¹⁵² Türkiye gerçekleşen faaliyetler çerçevesinde görüşlerini 26 Nisan 2007 tarihinde BMGS Ban Ki- Moon'a bir mektupla iletmıştır. BM belgesi olarak da yayınlattırılan bu mektup, GKRY'nin Kıbrıs Adası'nın tek hâkimi olarak kabul edilmesinin meşruiyeti sorgulanırken Kıbrıslı Türkler üzerinde var olan baskının sonlandırılmasına önemle vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda BMGS Ban Ki-Moon 2006-2007 yılları arasında Kıbrıs'ta konuşlu BM Barış Gücü (UNFICYP) raporunu Güvenlik Konseyine sunmuştur. Rapor kısaca KKTC'ne uygulanan kısıtlamaların kaldırılması gerektiğine vurgu yapmıştır. 5 Eylül 2007'de bir araya gelen KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat, Tasos Papadopoulos ve BMGS'nin Özel Temsilcisi Michael Möller'in yer aldığı bir toplantı gerçekleşmiştir. Talat, 16 Ekim 2007 tarihinde BMGS Ban Ki- Moon ile bir görüşme gerçekleştirerek Kıbrıs sorununun kapsamlı bir şekilde çözülebilmesi ve taraflar arasında anlaşmanın sağlanabilmesi için Güven Artırıcı Önlemler (GAÖ) paketini sunmuştur.¹⁵³ Gerçekleşen olumlu diyalogların ardından 2008 yılının Mart ayında

¹⁵⁰ Kaan Cenk Salihoğlu, *Küresel Güç Odağında Kıbrıs Sorunu ve Bölgesel Enerji Denkleminde Doğu Akdeniz'de Satranç*, (İstanbul: Kaynak Yayınları 2020), 35-36.

¹⁵¹ "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerin Başlangıcı", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. (Erişim Tarihi: 15.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa

¹⁵² "No:39 - Fransa ile GKRY Arasında İmzalanan Savunma İşbirliği Anlaşması hk.", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. (Erişim Tarihi: 15.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/no_39---fransa-ile-gkry-arasında-imzalanan-savunma-isbirligi-anlasmasi-hk_.tr.mfa

¹⁵³ "Söz konusu GAÖ paket, Ara Bölge'de iki tarafın Silahlı Kuvveleri'nin birbirinden uzaklaştırılması (dekonfrontasyon) yönündeki 1989 tarihli Anlaşmanın genişletilmesi, Lokmacı (Lefkoşa içi) ve Yeşilirmak Güven Güven Artırıcı Önlemler (GAÖ) paketi, (KKTC'nin batı ucu) sınır kapılarının açılması, Erenköy'e serbest geçiş sağlanması, eşit sayıda Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum üyeden oluşacak bir Uzlaştırma Komitesi kurulması, karşılıklı tatbikatların sınıra yakın bölgelerde gerçekleştirilmemesi,

Lefkoşa ve KKTC- GKRY'nin toprak sınırını oluşturan Lokmacı Sınır Kapısı'nın taraflarca açılması kararı alınmış olsa da bir sonuca bağlanamamıştır.

Özetle, Türkiye ve KKTC günümüze değin Rumlarla gerçekleştirilen müzakerelerde bazı konuları kırmızı çizgileri olarak görmüş ve hiçbir koşulda taviz vermemiştir. Bunlardan birincisi Türkiye'nin KKTC üzerinde var olan diplomatik ve askeri etkisinin zayıflaması yönündeyken, ikincisi ise Yunanistan ve GKRY'nin “Enosis” hayalidir. Kıbrıs sorununun çözüme kavuşması için günümüze kadar birçok model gündeme gelmiş olsa da adanın iki milletli yapısı ve siyasi varlığına uygun olmaması gerekçesiyle rağbet görmemiştir. Ancak bu güne kadar adada iki farklı devletin iç işlerinde bağımsız dış işlerinde tek bir otoriteye bağlı olmasını öngören federasyon modeli GKRY'nin bu modeli olumsuz yaklaşımları nedeniyle başarı sağlayamamıştır. Taraflar arasında 2017 yılında Crans-Montana'da sonuca varılamayan görüşmelerin ardından bu uzlaşma modelinin işlemeyeceği anlaşılmıştır. Olumsuz geçen görüşmelerin ardından Türkiye, adada iki ayrı egemen devletin kurulması yönünde görüşlerini gündeme getirse de Yunanistan ve GKRY iki ayrı devlet modeline tamamen karşı çıkmıştır. Sonuç olarak Kıbrıs sorunu herhangi bir sonuca ulaşamamış ve Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelerle daha büyük bir sorun teşkil etmiştir.¹⁵⁴

Doğu Akdeniz'de hidrokarbon arama faaliyetlerinde yaşanan gelişmeler ile GKRY'nin adanın tek sahibi gibi hareket etmesi nedeniyle günümüzde KKTC ve GKRY arasındaki ilişkilerde büyük bir sorun yaratmaktadır. Buna mukabil KKTC'nin doğal hakları yok sayılırken meşru talepleri de görmezden gelinmektedir. Bu durum yalnızca adada var olan doğal kaynaklar üzerinde sınırlı kalmayıp deniz üstü ve deniz altındaki doğal kaynakları da kapsamaktadır. Bu minvalde Kıbrıs Rumları kendilerini adanın tek temsilcisi olarak gördükleri sürece Kıbrıs sorunu bir sonuca ulaşamazken, günümüzde de yeni sorun alanlarının başında gelen Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervleri ile içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Kıbrıs Adası etrafında

Yiğitler-Pile yolunun inşa edilmesi, insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçla mücadele gibi konularda taraflar arasında BM Barış Gücü aracılığıyla iş birliğinin artırılması önerilmiştir.”

“Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerin Başlangıcı”, *Türkiye Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 15.04.2021) (Erişim Tarihi: 15.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa

¹⁵⁴ Hacı Mehmet Boyraz, “Kıbrıs Meselesi Yakın Zamanda Çözülebilir mi?”, *SETA*, 2021. (Erişim Tarihi: 15.04.2021), <https://www.setav.org/kibris-meselesi-yakin-zamanda-cozulebilir-mi/>

keşfedilen rezervler üzerinde Rum kesimi hak iddia ediyor, Kıbrıslı Türkler aleyhine adımlar atıyor olsa da KKTC vatandaşlarının da ada çevresinde çıkan enerji kaynakları üzerinde hak sahibi olmaları kaçınılmaz bir gerçektir. Ancak GKRY adayı 13 parsel ayırıp arama sondaj çalışmaları için ülkelere ve çok uluslu şirketlere lisanslar vererek hem KKTC'nin hem de Türkiye'nin bölgede var olan haklarını gasp etmişlerdir. Yaşanan gelişmeler ve bahse konu olan rezervler yalnızca ada halklarından ziyade Türkiye- GKRY ve Türkiye- Yunanistan arasında büyük uyuşmazlıklara zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda günümüzde artarak devam eden anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulabilmesi için temel şart Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulmasıdır.¹⁵⁵

2021 yılının Nisan ayında BM'nin girişimleri ve garantör ülkelerin katılımıyla Cenevre'de gerçekleşen uluslararası konferansta KKTC yönetimi Kıbrıs sorununun sona ermesi için altı maddelik bir metin hazırlamıştır. Söz konusu metin özetle KKTC ve GKRY'nin uluslararası arenada eşit haklara sahip olduğunun kabul edilmesi ve bundan sonra gerçekleşecek müzakerelerin iki egemen ve bağımsız devlet tarafından gerçekleştirilmesi yönünde olmuştur. Türkiye'nin desteklediği bu öneri metni GKRY, diğer garantör ülkeler, BM Genel Sekreteri Antonio Guterres ve BMGK daimi üyelerince kabul edilmemiştir. Türkiye ve KKTC ise Kıbrıs sorununun çözülebilmesi için GKRY'nin tanındığı gibi KKTC'nin de tanınması gerektiğini vurgulayarak her iki yönetimin de karlı çıkacağı bir modelin oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı 23 Temmuz 2021'de bu konu hakkında yayınladığı yazısında şu şekilde dile getirilmiştir;

“Kıbrıs meselesinin adil, kalıcı ve sürdürülebilir bir çözüme kavuşturulmasına yönelik yeni bir müzakerenin başlaması, ancak Kıbrıs Türk halkının eşit egemenliğinin ve eşit uluslararası statüsünün tescil edilmesiyle mümkündür.”¹⁵⁶

Bu doğrultuda Türkiye ve KKTC'nin Kıbrıs sorunu perspektifinde beklediği en önemli nokta KKTC'nin egemen bir devlet olarak kabul edilmesi yönündedir. Ancak günümüzde başta garantör devletler ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerince ve uluslararası kamuoyunca KKTC'nin bir devlet olarak tanınmadığı

¹⁵⁵ Muhittin Ataman, Mehmet Çağatay Güler, “Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz’de Çözümün Ön Şartı”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, (İstanbul: SETA Yayınları 2020): 36-37.

¹⁵⁶ “No: 260, 23 Temmuz 2021, KKTC Hükümetinin Maraş Açılımının İkinci Aşamasına Yönelik Kararı Hk.” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 16.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/no_-260_-kktc-hukümetinin-maras-aciliminin-ikinci-asamasina-yonelik-karari-hk.tr.mfa

gibi birçok model arasında başarı sağlanamayacağı aşikâr olan iki toplumlu ve iki kesimli federasyon dışında herhangi bir çözüm önerisine sıcak bakılmamaktadır. Birçok sorunun kriz ve belirsizliğin bir arada yaşandığı günümüz dünyasında Kıbrıs sorununun çözüme kavuşması bir hayli zor görülmektedir.¹⁵⁷

1.5.2. Arap (Filistin) - İsrail Sorunu

19. yüzyılın sonuna yakaşırken Theodor Herzl öncülüğünde İsrail'in kurulmasına yönelik hareketlenmeler yaşanmıştır. Siyonizm'in teşkilatlanarak dünya üzerinde bir Yahudi devletinin kurulması gerekliliğine inanan Herzl, "Yahudi Devleti" adlı kitabıyla yüzyıllardır süregelen zulme, dışlanmaya ve düşmanlığa karşı Yahudi devletinin kurulmasının gerekli olduğu düşüncesine inanarak amacının gerçekleştirilmesine yönelik üç konuya öncelik vermiştir. Birincisi, Filistin toprakları üzerinde hak iddia edebilmek ve bu topraklar üzerinde devlet oluşumunu gerçekleştirebilmek için Yahudi nüfusunun büyümesi gerekliydi. İkincisi, bu amacı gerçekleştirirken dünyanın önemli güçlerini de yanında yer almasını sağlaması büyük önem taşımaktaydı. Son olarak ise Yahudi devletinin Filistin topraklarında kurulabilmesi için Yahudilerin ikna edilmesi ve bu amaca yönelik harekete geçirilmesi elzemdi. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarına uğraması üzerine Yahudiler de Osmanlı topraklarından devlet kurmaya yönelik taleplerde bulunsalar da II. Abdülhamit iktidarı süresince amaçlarına ulaşamamışlardır. Ancak Birinci Dünya Savaşı içerisinde 1917 yılında Yahudilerin ülke talebine İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour "Israel Ministry of Foreign Affairs" adlı ünlü bildirisi ile Yahudi devletinin Osmanlı topraklarında kurulmasına yönelik umut vermiştir.¹⁵⁸

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Ortadoğu coğrafyası İngiltere ve Fransa manda yönetimleri altında değişime uğramıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile Filistin yönetimi İngilizlerin eline geçmiş böylece İsrail devletinin kurulmasına yönelik hareketlenmeler başlamıştır. Zira bu dönemde Ortadoğu ortak dil, din ve ırka mensup ülkelerin bir de yapay sınırlarla ayrılarak birer devlet olmaları sonucunda birbirleriyle iç içe geçmiş sorunları da doğururken bir de

¹⁵⁷ Mehmet Uğur Ekinci, "Kıbrıs'ta Yeni Paradigma", *SETA*, 2021, (Erişim Tarihi: 16.04.2021), <https://setav.org/assets/uploads/2021/07/P315.pdf>

¹⁵⁸ Yusuf Yıldırım, "İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 11, (2011): 3844-3845

İsrail'in kurulması bölgenin daha karmaşık bir yapıya bürünmesini beraberinde getirmiştir.¹⁵⁹ İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çok kutuplu sistemden iki kutuplu sisteme geçilmesi ile birlikte Doğu- Batı karşıtlığı Arap ve İsrail arasında var olan kırılmaları derinleştirmiştir. Bununla beraber BM'nin 1947 yılında Filistin topraklarının Arap ve Yahudi olarak ikiye bölünmesi planını onaylaması sonrası İsrail devleti kurulmuştur. 1948 yılında Arap devletlerinin İsrail'e savaş açması ile başlayan Arap- İsrail Sorunu, İsrail'in savaş sonunda Araplara ait toprakların bir kısmını işgal etmesi ile sonuçlanmıştır.¹⁶⁰ 1967 ve 1973 yıllarında gerçekleştirilen Arap- İsrail savaşlarında da İsrail, Filistin topraklarının geri kalan kısmını işgal ederken aynı zamanda Doğu Kudüs ve Golan Tepelerini ve Sina Yarımadasını da işgal etmiştir.¹⁶¹

Böylece İsrail bölgede sadece Filistin ile sorun yaşamasından ziyade diğer Arap ülkeleri ile de sorunlar yaşamıştır. Bu sorunların temelinde Filistin topraklarında İsrail devletinin kurulmasından kaynaklanmaktadır. Ancak Arap devletlerinin İsrail ile giriştikleri savaşlarda başarı sağlayamaması İsrail'in bölgede daha çok toprağa sahip olmasına ve güçlenmesine neden olmak dışında başka bir şey getirmemiştir.

1.5.3. Arap Baharı

2010 yılında Tunus'ta “ekmek, onur, özgürlük” sloganıyla başlayan halk hareketlenmeleri hızlı bir şekilde bazı Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yayılmıştır.¹⁶² “Arap Baharı” ismini alan bu kargaşa süreci söz konusu coğrafyaların iç dinamiklerini etkilemekle birlikte bölgenin güç dengesinde de değişikliğe neden olmuştur. Küresel ekonominin bu bölgeden sağlanan enerji kaynaklarına bağımlılığı nedeniyle de global siyasi aktörler Arap Baharı'na müdahale olmaktan çekinmemişlerdir.¹⁶³ Böylece Arap ülkelerinden başlayan halk hareketlenmeleri ilerleyen süreçte farklı birçok oluşumu da beraberinde getirirken enerji arz

¹⁵⁹ Galip Çağ, Sami Eker, “Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (2013): 58.

¹⁶⁰ Özkan Gönül, Canan Orhan Gönül, “Türkiye'nin Enerji Güvenliği ve Akdeniz”, *Akdeniz Jeopolitiği I. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 2019), 681.

¹⁶¹ Jeremy Bowen, “1967 Arap-İsrail Savaşı: Orta Doğu'yu sarsan 6 gün”, *BBC News| Türkçe*, 2017. (Erişim Tarihi: 17.04.2021), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650>

¹⁶² Enes Canlı, “Arap Baharı'nın ilk devriminin üzerinden 10 yıl geçti”, *Anadolu Ajansı*, 2021. (Erişim Tarihi: 17.04.2021), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-baharinin-ilk-devriminin-uzerinden-10-yil-gecti/2109556>

¹⁶³ Sadettin Paksoy, H. Mustafa Paksoy, Erdal Alancioğlu, “Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 45, (2013): 179.

güvenliğinin de sonunu getirmiştir. Enerji noktasında yaşanan gelişmeler Arap Baharı'nın bölgesel sorun olmaktan dışarıya çıkartarak küresel bir sorun boyutuna ulaştırmıştır. Zira bu dönemde petrol ve gaz boru hatları, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) terminalleri, rafineriler ve elektrik şebekeleri, gibi büyük enerji altyapı projelerinin ülkeler arasında kesintisiz enerji akışını sağlayabilecek gücü olmasına rağmen siyasi kargaşanın üst seviyeye ulaşmasından ötürü sorunsuz enerji tedariki süreci sona ermiştir.¹⁶⁴ Kısaca Tunus'ta başlayan ve günümüzde dahi etkilerini görmekte olduğumuz Arap Baharı'nın son durağı olan Suriye, uzun yıllar halk hareketlenmeleri ve devamında oluşan karmaşanın yanı sıra terörizm, göç ve radikalleşme gibi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

2011 yılında yaşanan Arap Baharı'nın ardından bölgede değişen politikalar çerçevesinde Türkiye, İran, Rusya ve Çin gibi aktörler de aktif politikalar izlemiştir. ABD ise Doğu Akdeniz'de stratejik hedeflerini yenilemeye çalışmaktadır. Zira bölgede var olan çıkarlarının yaşanan gelişmelerin ardından engellere takılması nedeniyle ABD'nin etkinliğinde kırılmalar yaşamıştır. ABD bu kırılmalar sona erdirmek ve Doğu Akdeniz üzerinde tekrar başat bir güç olabilmek adına hamleler gerçekleştirmektedir.

1.5.4. Enerji Güvenliği Perspektifinde Türkiye ve Doğu Akdeniz

Dünya tarihine bakıldığında sırasıyla kömür, petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynakları dünyanın gelişmesine yardımcı olarak uluslararası ilişkilerin seyrinde de büyük değişimleri beraberinde getirmiştir. Dünyada yaşanan nüfus artışı, endüstriyel ve ekonomik gelişim ile birlikte enerjiye duyduğumuz talep ve ihtiyaç her geçen gün artmaktayken enerji talebinde yaşanan artışlar, uluslararası arenada rekabetin ve enerji gereksinimlerinin karşılanabilmesine yönelik çalışmaların da önünü açmıştır. Zira enerji talebinin gün geçtikçe artması yeni güzergâh arayışlarını da beraberinde getirmiş ve bu doğrultuda enerji kaynaklarının tüketim pazarlarına ulaştırılmasında deniz yolu önemli bir yer edinmiştir. Bu çerçevede stratejik ve ticari açıdan dikkat çeken Doğu Akdeniz, ayrıca hidrokarbon kaynakları bakımından zengin enerji üreten ülkelere, enerji tüketen ülkelere kaynakların aktarılması noktasında da köprü rolü

¹⁶⁴ “The East Mediterranean Geopolitical Puzzle and the Risks to Regional Energy Security”, *Institute of Energy For South- East Europe*, 2013, (Erişim Tarihi: 17.04.2021), <https://www.iene.eu/the-east-mediterranean-geopolitical-puzzle-and-the-risks-to-regional-energy-security-p20.html>

oynamıştır. Doğu Akdeniz coğrafyasında önemli bir güç olan Türkiye’de, üzerinde bulunduğu coğrafya itibariyle, enerji jeopolitiği yönünden oldukça kıymetli bir yere sahiptir.¹⁶⁵

Türkiye; 36° - 42° kuzey enlemleri ile 26° - 45° doğu boylamları arasında yer almaktadır. Doğusunda Hazar havzası, batısında Avrupa, kuzeyinde Rusya, kuzeydoğusunda Kafkaslar, güneyinde Orta Doğu yer alırken dört tarafında da farklı kültür ve medeniyetleri içinde barındıran önemli bir coğrafi konuma sahiptir.¹⁶⁶ Mackinder’e göre Türkiye, “Dünya Adası” olarak belirttiği Avrupa, Afrika ve Asya kıtasının tam ortasında konumlanmıştır. Türkiye’nin Akdeniz’i Karadeniz’e bağlaması, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu’yu birleştiren bir konuma sahip olması nedeniyle köprü bir ülke olarak değerlendirilmektedir.¹⁶⁷ Farklı dinlerin karşılaşma alanında olan Türkiye ayrıca Avrupa, Asya, Afrika kültürleriyle bağlantılı olması nedeniyle farklı kültürlerin kesişme noktasıdır. Bu coğrafya bir tarafında enerji rezervlerine sahip devletleri, diğer tarafında ise enerji rezervlerine ihtiyaç duyan devletlerin merkezinde yer almaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’nin enerji kaynaklarına görece yakın olması, dünya genelinde ispatlanmış petrol ve doğalgaz rezervlerinin %60’ini içinde barındıran bölge içerisinde yer alması ve enerji nakil hatlarının merkezinde olması nedeniyle Avrupa ve dünya pazarına enerji dağıtımının gerçekleştirilmesinde başat aktör olmuştur.¹⁶⁸

Türkiye, avantajlı konumunun yanı sıra, dezavantajlı bir konuma da sahiptir. Özellikle Güney komşularının yaşadığı istikrarsız yönetimler, savaş ve kargaşa ortamı nedeniyle bölgede güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Zira Akdeniz ülkeleriyle dış politikada yaşanan çıkmaz, bir takım siyasi sorunları da beraberinde getirmiştir. 2010 yılında başlayan ve günümüze değin devam eden Arap Baharı’nın yarattığı yıkıcı etkiler neticesinde birçok Arap ülkesi bundan etkilenirken ayaklanmaların son durağı Suriye olmuştur. Arap Baharı’nın yarattığı halk ayaklanmaları Suriye’nin iç savaşa girmesine neden olurken bu durumdan hem maddi,

¹⁶⁵ İsmail Şahin, “Doğu Akdeniz’de Enerji Çatışması ve İşbirliği”, ORSAM, 2019, 5.

Mustafa Kemal Öztopal, Levent Yiğittepe, “Türkiye’nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz’de Enerji Rekabeti”, *Akademik Bakış Dergisi*, (2020): 259.

¹⁶⁶ Özkan Gönül, Canan Orhan Gönül, “Türkiye’nin Enerji Güvenliği ve Akdeniz”, 674.

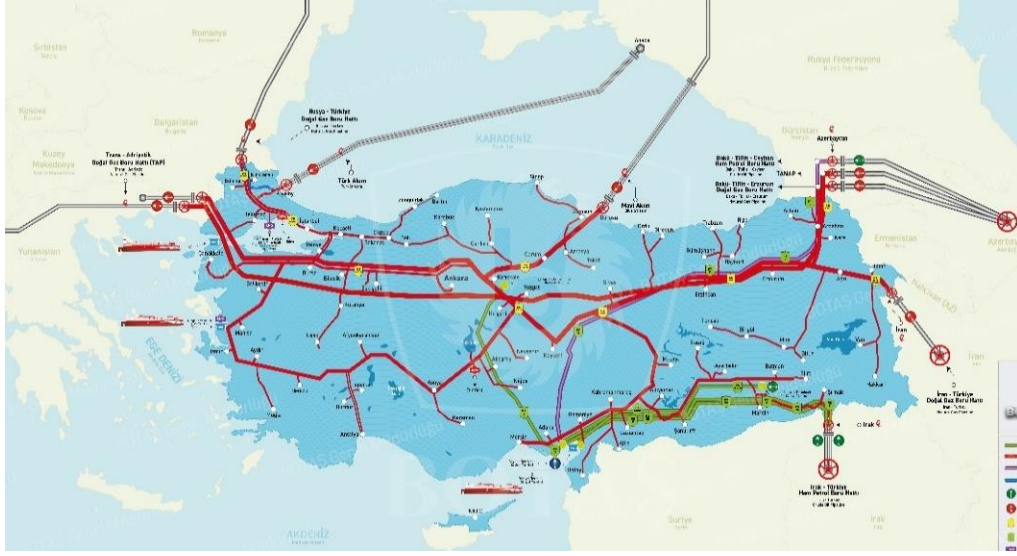
¹⁶⁷ Faruk Kaya, “Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, (2017): 3.

¹⁶⁸ “Türkiye’nin Uluslararası Enerji Stratejisi”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. (Erişim Tarihi: 23.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

hem de manevi yönde en derinden etkilenen devletlerden biri sınır komşusu Türkiye'dir. Türkiye'nin doğusunda konumlanan Akdeniz Havzası ise, Kıbrıs çıkmazı ve münhasır ekonomik bölgelerin tespiti sorunu ile karşı karşıyadır. Yaşanan bu sorunlar enerji kaynaklarının bulunmasıyla derinleşirken, enerji rezervleri paylaşım mücadelesini de beraberinde getirmiştir. Günümüzde Doğu Akdeniz havzasında keşfedilen yeni enerji jeopolitiği kıyı ülkelerin ekonomilerinin gelişmesinde yardımcı olsa da, bölgede artan gerilim bir güvenlik sorunu haline gelmiştir.

Ülkelerin ulusal güvenlikleri ile enerji güvenlikleri arasında doğrudan, sıkı bir bağ bulunmaktadır. Son dönemde Akdeniz Havzası'nda, enerji jeopolitiğinin önemli bir konumda yer alması beraberinde enerji güvenliğinin de önemini arttırmıştır. Enerji güvenliği, kaynaklara güvenli, ucuz, temiz, tutarlı ve istikrarlı fiyatlandırma sağlarken aynı zamanda enerjinin dağıtımı sırasında oluşabilecek politik tehdit ve şantajlar, yaşanabilecek kesintiler, doğal afetler, iç savaşlar, grevler gibi konularda güvenliği sağlamak için oluşmaktadır.¹⁶⁹ Enerji güvenliğinin önemli bir bölümünü deniz ticareti karşılamaktadır. Deniz ticareti yüksek maliyetli oluşumuna rağmen büyük bir ticaret hacmine sahiptir. Bu nedenle dünya ticaretinin önemli bir kısmı deniz yoluyla gerçekleştirilmektedir. Enerji ticaretinde de deniz yollarının tercih edilmesi, limanların, nakil hatlarının ve nakil araçlarının güvenli olmasını da beraberinde getirmiştir.

¹⁶⁹ Cenk Sevim, "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği", *Journal of Yasar University*, Cilt: 26, Sayı: 7, (2012): 4385.

Şekil 2: Türkiye'nin Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları ¹⁷⁰

Türkiye’de birincil enerji tüketimi olarak petrol ve doğal gaz yer almaktadır. Yıllara göre değişim göstermekle birlikte toplam tüketilen petrolün yaklaşık %93’ü, doğal gazın ise %99’u ithal edilmektedir. Bunun yanında petrolün %75’ini, doğal gazın %15’ini LNG forumunda ithal edilmektedir. LNG ve petrol ticaretinde özellikle Orta Doğu (Basra Körfezi), Batı (Gine Körfezi) ve Kuzey Afrika önde gelen bölgeler arasındadır. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz petrol ve LNG tankerlerinin durak noktası konumunda yer almaktadır. ¹⁷¹

Doğu Akdeniz’de gerçekleşen deniz ticareti hacmi büyüdükçe güvenlik tehditleri, savaşlar ve deniz terörüne karşı güvenliğin sağlanması temel amaç haline gelmiştir. Türkiye bu doğrultuda öncelikle Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı ile faaliyette bulunurken ayrıca çok uluslu harekâtlara da katılmaktadır. 1973 yılında inşa edilen Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı¹⁷² ve 2005 yılında inşa edilen Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı¹⁷³ projeleri Doğu Akdeniz üzerinden güvenli petrol akışını sağlamaktadır. Söz konusu boru

¹⁷⁰ “Doğal Gaz ve Petrol Botu Hatları Haritası”, BOTAŞ, (Erişim Tarihi: 23.04.2021), <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/dogal-gaz-ve-petrol-boru-hatlari-haritasi/168>

¹⁷¹ Cenk Özgen, “Doğu Akdeniz’de Deniz ve Enerji Güvenliği” TASAM, (2018): 36.

¹⁷² 27 Ağustos 1973 yılında Türkiye ve Irak arasında gerçekleşen ham petrol boru hattı, Irak’ın Kerkük ve diğer petrol üretim alanlarında üretilen ham petrolü Adana ile Yumurtalık ilçesine ulaşımını sağlamaktadır.

¹⁷³ 2005 yılında Azerbaycan ve Hazar Bölgesi’nde çıkarılan petrolün güvenli, ekonomik ve çevreye duyarlı bir şekilde Gürcistan üzerinden Ceyhan’a taşınmak amacıyla Bakü- Tiflis- Ceyhan Ham Petrol Boru Hattının faaliyete geçmiştir.

hatları ile Doğu Akdeniz Havzasının önemi artarken, yaşanan tanker trafiği güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Türkiye Doğu Akdeniz’de yaşanan güvenlik problemlerine karşı mücadele edebilmek için 1 Nisan 2006 tarihinden itibaren “Akdeniz Kalkanı Harekâtı” gerçekleştirmiştir. Bu harekâtlar, bölgede insan, uyuşturucu, silah kaçakçılığı ve terörizme karşı deniz güvenliğinin sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁴

Akdeniz Kalkanı Harekâtı, NATO’nun Akdeniz Bölgesinde deniz güvenliğini sağlayabilme çabalarının desteklenmesi amacıyla başlatılmış olsa da aşağıdaki nedenlerle söz konusu harekâtın kapsamı genişletilmiştir,¹⁷⁵

- 1) Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (GKRY) sözde ilan etmiş olduğu Münhasır Ekonomik Bölgesinde (MEB) başlayan sondaj çalışmaları,
- 2) Yunanistan, GKRY ve Mısır arasında deniz yetki alanlarına yönelik iş birliği anlaşmaları,
- 3) Suriye’de giderek istikrarını kaybeden ortamın yarattığı kriz
- 4) Bölge dışı aktörlerin Akdeniz’de artan faaliyetleri

Akdeniz havzasında keşfedilen enerji jeopolitiğinin güvenliğinin sağlanabilmesi için iki temel konu dikkat çekmektedir. İlki, enerji nakillerinde yaşanan sorununun çözümlenmesiyle ikinci adım ise çıkarılan enerji kaynaklarının bölge ülkelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olmasıdır. Bu iki konu güvenliği belirlerken, istikrarı da sağlayabilecektir.

¹⁷⁴ Cenk Özgen, “Doğu Akdeniz’de Deniz ve Enerji Güvenliği”, 39.

¹⁷⁵ “Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı*. (Erişim Tarihi: 30.04.2021), <https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/akdeniz-kalkani-harekati>

1.5.5. Doğu Akdeniz’de Muhtemel Enerji Kaynakları ve Güzergahları

Şekil 3: Doğu Akdeniz Coğrafyasında Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri İle Var Olan ve Önerilen Önemli Boru Hatları Güzergâhı ¹⁷⁶

İnsanlık tarih boyunca süregelen öneminin yanı sıra, 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasının ardından çok daha değerli bir konuma ulaşan Doğu Akdeniz, enerji kaynaklarının keşfiyle birlikte stratejik bir kavşak olmanın ötesine geçmiştir. Doğu Akdeniz, hidrokarbon enerji kaynakları noktasında zengin bir konuma sahip olan Orta Doğu coğrafyasında çıkarılan kaynakların Avrupa'ya nakledilmesinde çıkış noktası olarak görülmesinin yanı sıra bölgede 400 milyar varilin üzerinde petrol ve 85 trilyon m³ doğal gaz rezerve sahiptir. Olası rezerv miktarları da göz önüne alındığında Doğu Akdeniz'in dünya enerji pazarının odak merkezi olacağı aşikârdır.¹⁷⁷ Zira Doğu Akdeniz ülkelerinde muhtemel doğal gaz rezervlerinin Avrupa enerji pazarına taşınmasına yönelik iddialı projeler ile dünyada üçüncü büyük enerji üreticisi olması nedeniyle Rus gazına alternatif olarak görülerek büyük bir önem kazanmıştır.

İsrail- GKRY- Yunanistan Güzergahı

İsrail ve GKRY'nin Doğu Akdeniz havzasında çıkardığı gaz rezervlerini 1900 km'lik “Doğu Akdeniz Doğal Gaz Boru Hattı” (EastMed) projesi ile Girit üzerinden Yunanistan'a bağlanması amaçlanmıştır. Söz konusu boru hattı projesi ile doğal gaz rezervleri önce Yunanistan'a sonrasında İtalya ve diğer güneydoğu Avrupa ülkelerine

¹⁷⁶ Beril Tuğrul, “Doğu Akdeniz'in Enerji Politik Açısından Önemi”, TASAM, (2018): 18.

¹⁷⁷ Age. 19.

yılda 10 milyar m³ gaz taşıma kapasitesine sahip olacağı planlanmıştır. 5,1 milyar sterlinlik (6,7 milyar dolar) maliyete sahip olan proje, Avrupa hükümeti tarafından Ortak Çıkar Projesi (PCI) olarak onaylanmıştır.¹⁷⁸ 2020 yılında Yunanistan'ın başkenti Atina Zappion Sarayı'nda düzenlenen imza töreninde Yunanistan Başbakanı Kyriakos Miçotakis, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ve Kıbrıs Cumhurbaşkanı Nikos Anastasiades yer alırken anlaşma tarafların enerji bakanlarınca imzalanmıştır.¹⁷⁹ Yunanistan ve GKRY tarafından kesintisiz enerji akışı sağlanması vaat edilse de projenin deniz altından geçecek olması ve yüksek maliyet içermesi projeye karşı çekinceleri de beraberinde getirmiştir. 2022 yılının başında ABD'nin projeden desteğini çemesi ile birlikte proje çöküntüye uğramıştır.

İsrail- Mısır Güzergahı

İsrail, Avrupa'ya gaz ihracatı gerçekleştirebilmek için EastMed boru hattına ve Mısır'ın sahip olduğu sıvılaştırma tesislerine önem vermiştir. Leviathan sahasının ortakları Noble ve Delek Mısır'ın hâlihazırda Akdeniz'de bulunan Idku ve Damietta adında iki doğal gaz sıvılaştırma tesislerine İsrail gazını satmak ve mevcut gazı LNG haline getirip ihracatının yapılması için görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Ancak Mısır'ın 2017 yılında Zohr sahasının keşfi ile enerji piyasasına tekrar ihracatçı olarak dönüşü, GKRY ve İsrail'in enerji pazarı sayısında değişiklik yaşanabileceği gibi Mısır'ın sahip olduğu tesisler aracılığıyla gazını daha ucuza ihraç edebilmesi de mümkün hale gelmiştir. GKRY ve İsrail'in LNG tesisleri bulunmadığı düşünüldüğünde Mısır seçeneğine alternatif olarak Türkiye'de güçlü bir seçenek olarak ortaya çıkmıştır.¹⁸⁰ Zira Mısır ve İsrail arasında 19 Şubat 2018 tarihinde imzalanan söz konusu anlaşmanın şartlarına göre ABD'li Noble ve İsrail'li Delek Group arasında önümüzdeki on yıl içinde Mısır'daki Dolphinus Holdings'e yaklaşık 64 milyar m³ doğalgaz sevkiyatı gerçekleşecektir.¹⁸¹

¹⁷⁸ "Eastern Mediterranean Pipeline Project", *NS Energy*, 2020. (Erişim Tarihi: 30.04.2021), <https://www.nsenergybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/>

¹⁷⁹ Stelyo Berberakis, "Doğu Akdeniz - EastMed doğalgaz boru hattı anlaşması Atina'da imzalandı", *BBC News| Türkçe*, 2020. (Erişim Tarihi: 30.04.2021), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50973890>

¹⁸⁰ Erdal Tanas Karagöl, Büşra Zeynep Özdemir, "Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz'in Rolü" *SETA*, Yayın: 92, (2017): 52.

¹⁸¹ "Egypt-Israel Gas Deal Points To Eastern Med Energy Hub", *The Fuse*, 2018. (Erişim Tarihi: 01.05.2021), <https://energyfuse.org/egypt-israel-gas-deal-points-eastern-med-energy-hub/>

GKRY- Mısır Güzergahı

Doğu Akdeniz’de var olan enerji kaynaklarının Avrupa’ya nakledilebilmesine yönelik diğer bir proje de GKRY ve Mısır arasında gerçekleşmiştir. GKRY’nin 129 milyar metreküp gaz içeren Afrodit gaz sahasından çıkarılacak gazın Mısır’daki sıvılaştırma tesislerine taşınmasına yönelik bir deniz boru hattının kurulmasıdır.¹⁸² Bu bağlamda anlaşmanın ilk adımı 2016 yılının ağustos ayında “İkili Ekonomik İlişkileri Derinleştirme Anlaşması” ile atılmıştır. Ancak GKRY’nin çıkardığı gazı işletebilmesine yönelik herhangi bir alt yapısının olmaması nedeniyle Mısır ile bir anlaşma sürecine girmiştir.¹⁸³

İsrail- Türkiye Güzergahı

Doğu Akdeniz’de gerçekleşen enerji keşiflerinin ardından çıkarılacak doğal gaz kaynaklarının Avrupa’ya hangi usulle taşınacağı konusunda birçok proje ortaya atılmıştır. Zira bu doğrultuda 2 Ocak 2020 tarihinde GKRY, İsrail ve Yunanistan arasında bir anlaşma imzalanarak sırasıyla Kıbrıs, Yunanistan ve İtalya’yı birbirine bağlayacak bir boru hattı projesi hakkında mutabakata varılmıştır. Ancak 2020 yılında imzalanan EastMed projesi, günümüze değin yaşanan gelişmelerden ötürü bir sonuca ulaşamamış ve ABD’nin projeden ayrıldığını açıklaması ile birlikte de değişime uğramıştır. Her ne kadar EastMed projesinin temelinde Avrupa’nın enerji noktasında Rusya’ya bağımlılığı azaltmayı ve kıtanın enerji arz güvenliğini sağlamak yatmakta olsa da böyle bir proje içerisinde Türkiye’nin açıkça dışlanması Doğu Akdeniz sorununun derinleşmesinde büyük bir role sahip olmuştur.¹⁸⁴

Dünya enerji piyasasında jeopolitik bir konuma sahip olan Türkiye’nin, Doğu Akdeniz’de çıkarılacak gazın Avrupa’ya pazarlanmasında stratejik bir öneme sahip olduğu aşîkârdır. Doğu Akdeniz ülkelerinin Türkiye’ye karşı hukuk dışı iddiaların çok sesli bir hal alması büyük bir çıkmazı da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte bazı AB ülkeleri ve ABD’nin desteğini alan EastMed projesinin temelinde Türkiye’yi

¹⁸² Mohamed Saied, “Egypt, Cyprus focus on natural gas pipeline amid tensions in eastern Mediterranean”, *Al-Monitor*, 2020. (Erişim Tarihi: 01.05.2021), <https://www.al-monitor.com/originals/2020/09/egypt-cyprus-natural-gas-pipeline-east-mediterranean-turkey.html>

¹⁸³ Erdal Tanas Karagöl, Büşra Zeynep Özdemir, “Türkiye’nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz’in Rolü”, 53.

¹⁸⁴ “ABD’nin EastMed kararındaki Türkiye detayı: Bölgede artan askeri üstünlük...”, *Sabah*, 2022. (Erişim Tarihi: 13.02.2022), <https://www.sabah.com.tr/dunya/abd-nin-eastmed-kararindaki-turkiye-detayi-bolge-de-artan-askeri-ustunluk-5838122>

cezalandırmak ve üzerinde baskı kurmak yatmaktadır. Ancak Türkiye'nin Doğu Akdeniz sorununa karşı gerçekleştirdiği kararlı tutum ve Libya ile sağlamış olduğu mutabakat anlaşmasının yanı sıra söz konusu projenin büyük maliyetleri, güzergâhları ve verimliliği de düşünüldüğünde rasyonel olmamıştır. Zira uzmanların görüşleri Doğu Akdeniz'de çıkarılan gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasının hem ucuz hem de hızlı ve güvenli olacağı yönünde olmuştur. Ancak İsrail, GKRY ve Yunanistan arasında çok önemli bir öneme haiz olan EastMed projesi ekonomik amaçlardan ziyade siyasi gayelerle hazırlanmış bir projedir.¹⁸⁵

EastMed projesinde beklenilenin aksine yaşanan gelişmelerin ardından, Doğu Akdeniz'de çıkarılan doğal gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasına yönelik projeler tekrar dikkat çekmiştir. Özellikle Rusya ve Ukrayna arasında çıkan savaşın ardından Avrupa'nın Rus gazına alternatif arayışı hızlanarak, Türkiye ve İsrail arasında güzergah seçeneği kuvvetlenmiştir. Aslında İsrail'in Leviathan sahasından çıkardığı doğal gazın Avrupa'ya taşınmasına hem maliyetli hem de güvenilir bir güzergah olabilecek yıllar önceye dayanan bu proje, Türkiye'nin ihtiyacına yönelik olarak 8-10 milyar metreküpe yakın olduğu düşünülmektedir. Projenin hayata geçirilmesine yönelik en uygun güzergah Leviathan sahasından çıkarılan gazın Ceyhan Limanı'na uzatılacak bir boru hattı yardımıyla Türkiye'ye taşınmasına, sonrasında ise *Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP)* ve *Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP)* üzerinden Avrupa'ya taşınması hedeflenmiştir. Ancak her ne kadar İsrail ve Türkiye arasında bir boru hattı oluşturularak gaz akışının sağlanması mümkün olsa da bu boru hattının GKRY MEB alanından geçirilmesi gerekliliği GKRY ve Türkiye arasında da yeni anlaşmalara ya da anlaşmazlıklara neden olabilecektir.¹⁸⁶

1.5.6. Doğu Akdeniz'de Deniz Güvenliği

Deniz güvenliği kavramı güvenlik çalışmalarında yaşanan gelişmelere paralel olarak Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte derinleşen bir konu haline gelmiştir. Denizlerde yer alan tehditlere karşı önleyici tedbirlerin alınabilmesi ve güvenliğin

¹⁸⁵ İsmail Şahin, "Türkiye'nin jeopolitik kazanımları Doğu Akdeniz ve Kıbrıs", *Türkgün*, 2022. (Erişim Tarihi: 13.02.2022), <https://www.turkgun.com/turkiyenin-jeopolitik-kazanimlari-dogu-akdeniz-ve-kibris-makale-174365>

¹⁸⁶ Erdal Tanas Karagöl, Büşra Zeynep Özdemir, "Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz'in Rolü", 50-51.

sağlanabilmesi için oluşturulan deniz güvenliği, limanlar ve açık denizlere uzanan doğal/insanî tehditlere karşı koyabilmeyi ifade etmektedir.¹⁸⁷ Bu çerçevede deniz güvenliği, denizlerde düzeni ve güvenliği tehdit eden deniz haydutluğu, düzensiz balıkçılık, kirlilik, terörizm, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, düzensiz göç, ülkeler arasında yaşanan deniz sorunları vd. yasa dışı organizasyonları sivil ve askeri tedbirleri birleştirerek söz konusu risk ve tehditlerden korunmayı hedeflemektedir.¹⁸⁸

Araştırmacılar akademik çalışmalarda deniz güvenliğini tehdit eden temel risk ve oluşumlara değinerek bu riskleri asgari düzeye indirebilmenin yollarını aramışlardır. Her ne kadar deniz güvenliğine yönelik akademik çalışmalar gerçekleşse de uluslararası platformda tam olarak bir tanımı bulunamamaktadır. Deniz güvenliği uluslararası sistemi istikrarlı ve düzenli bir hale getirmek için oluşturulsa da birçok tehdidi içinde barındırması nedeniyle deniz kuvvetleri, sahil güvenliği ve diğer kolluk kuvvetleri tarafından müdahale edebilme konusunda fikir ayrılıkları yer almaktadır. Okyanus ve deniz güvenliği konularında referans isimlerden olan Christian Bueger'da matris adını verdiği bu dizilim ile deniz güvenliğini tehdit eden oluşumları çerçevlendirmiştir. Bu matris ile deniz güvenliğini etkileyen birçok faktörü inceleyerek dikkat edilmesi gereken alanları vurgulamıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Kenan Şahin, “Deniz Güvenliği”, *Güvenlik Yazıları*, Sayı: 52, (2020): 1.

¹⁸⁸ Mesut Özel, “Deniz Güvenliği: Kavramsal Gelişimi, Ulusal ve Uluslararası Uygulama ve Strateji Belgelerine Yansımaya Yönelik bir Analiz”, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz, TASAM*, (2019) 96.

¹⁸⁹ Kenan Şahin, “Deniz Güvenliği”, 2-3.

Şekil 4: Deniz Güvenliği Matrisi ¹⁹⁰

Doğu Akdeniz’de Kitle İmha Silahlarının Yarattığı Tehlikeler ve Güvenlik Girişimleri

Tarih boyunca devletler küresel güce ulaşabilmek adına silahlanarak caydırıcı bir aktör olmaya çalışmışlardır. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde büyük ordular ve ağır silahlar bir güç göstergesi olarak görülürken 1945 sonrasında teknolojinin gelişim göstermesi ile birlikte kitle imha silahları (KİS) siyasal sistemde büyük değişimlere yol açmıştır. Bu değişimlerde güç aktörü KİS’leri kabul edilirken, savaşların zemin hazırladığı kötü şartlar çok uzun yıllar telafi edilmesi imkânsız sonuçlar doğurmuştur.¹⁹¹ KİS’ler, 1948’de BM tarafından şöyle tanımlanmıştır.

Atomik patlayıcı silahlar, radyoaktif madde silahları, ölümcül kimyasal ve biyolojik silahlar ve gelecekte geliştirilen ve atom bombası veya yukarıda belirtilen diğer silahlarla yıkıcı etkide karşılaştırılabilir özelliklere sahip olabilecek herhangi bir silah.¹⁹²

Söz konusu bu silahlar atıldığı anda milyonlarca insanı öldürebilecek, doğal çevreye zarar verecek ve yıkıcı etkileriyle sadece o dönemde yaşayan insanları değil gelecek nesillerin yaşamlarını temelden değiştirebilecek etkilere sahip silahlardır.

¹⁹⁰ Christian Bueger, “What is Maritime Security”, *Marine Policy*, Cilt. 53, (2015):161.

¹⁹¹ Özkan Gönül, “Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi (OSI)- Akdeniz Kitle İmha Silahlarının Yayılma Tehlikesi”, *Akdeniz Jeopolitiği Cilt II*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019), 1437.

¹⁹² “Weapons of Mass Destruction”, *UNRCPD*, (Erişim Tarihi: 15.05.2021), <https://unrcpd.org/wmd/>

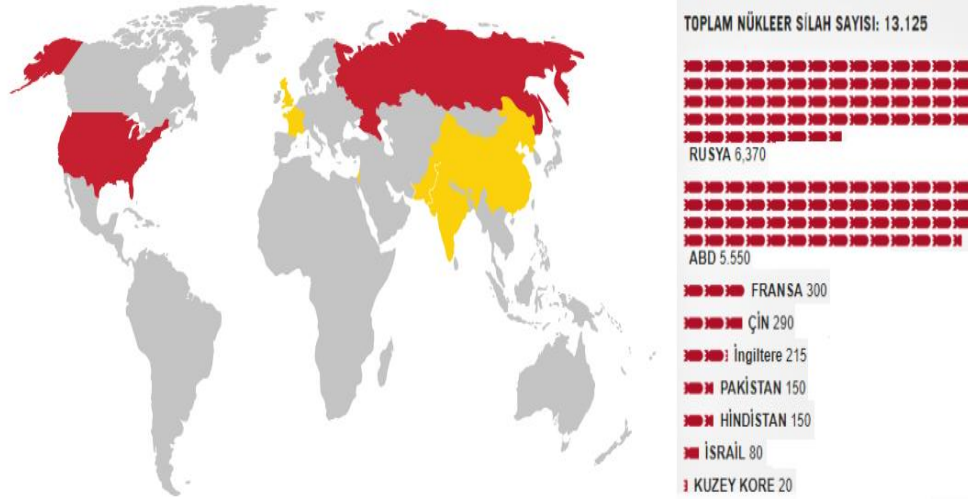
Yarattığı tahribatlara bakıldığından kullanılması ve yaygınlaşması büyük bir sorun teşkil etmektedir. Uluslararası hukuk kurallarına göre dünya varoluşuna karşı bir tehdit oluşturan KİS'lerin üretilmesi ve kullanılması yasaklanmıştır. Bu doğrultuda Nükleer Silahların Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi (PSI) oluşturularak KİS'lerin yayılmasını önlemek ve devletlerin bu doğrultuda faaliyetleri koordine etmek istenmiştir.¹⁹³

PSI oluşum sürecinde ABD, Avustralya, Fransa, İtalya, Almanya, Japonya, Hollanda, Polonya, Portekiz, İspanya, Birleşik Krallık olmak üzere 11 devlet yer almaktadır. Bu kuruluşun hiçbir yasal dayanağı olmamakla birlikte uluslararası hukuk kurallarını dikkate alan gönüllülük esaslarına dayanan gayri resmi bir girişimdir.¹⁹⁴ Kitlel imha silahları türleri incelendiğinde kimyasal, biyolojik ve nükleer olarak üç gruba ayrılmaktadır. Bu üç silahın da yıkıcılık seviyeleri ve etkileri farklı olmakla birlikte yaratmış olduğu tehlikeler aynı seviyededir. Kitlel imha silahlarının türleri incelendiğinde nükleer silahlar, atom çekirdeğinin fizyon, füzyon ya da her ikisinin karışımı neticesinde oluşan yok etme gücüne sahip silahlara verilen genel isimdir. Nükleer reaksiyon sonucunda açığa çıkan enerji ile farklı silah çeşitleri oluşmuştur. Bunlar; atom bombası, hidrojen bombası, nükleer silah, fizyon bombası, füzyon bombası, termonükleer silahlardır.¹⁹⁵

¹⁹³ Özkan Gönül, “Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi (OSI)- Akdeniz Kitle İmha Silahlarının Yayılma Tehlikesi”, 1437-1438.

¹⁹⁴ “The Proliferation Security Initiative (PSI) At a Glance”, *Arms Control Association*, (Erişim Tarihi: 25.05.2021), <https://www.armscontrol.org/factsheets/PSI>

¹⁹⁵ Arif Bozbıyık, Hamit Hancı, Çağlar Özdemir ve Özgür Demirkan, “Nükleer Silahlar: Üretimi ve Etkileri”, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 10, (2001) 386.

Şekil 5: Dünya Nükleer Silah Stoku (1 Şubat 2021 güncellenmiş hali)¹⁹⁶

İkinci Dünya Savaşı sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki şehirlerini "Little Boy ve Fat Man" isimli iki atom bombası atması ile ilk defa bir nükleer silah kullanılmıştır. Tarihte o zamana kadar emsali hiç görülmemiş bu olay çok ağır sonuçlara da zemin hazırlamıştır. Hızlı bir etkiye sahip olan nükleer silahlar günümüze kadar gelişerek birçok ülkeyi etkisi altına almıştır.¹⁹⁷ Soğuk Savaş döneminde ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve ABD ilişkilerinde yaşanan kamplaşmada dikkat çeken nükleer silahlar dünya çapında büyük tehlikeleri de beraberinde getirmiştir.¹⁹⁸ Bunun yanında birçok ülkenin konvansiyonel silahlar ve kitle imha silahlarını elde etme isteğine bağlı yaşanan hızlı silahlanma devlet dışı aktörlerin söz konusu silahları elde ederek küresel ya da bölgesel aktörlere karşı bir tehdit aracı olma riskini doğurmuştur.

Günümüzde ABD, Rusya, Fransa, Çin, İngiltere, Pakistan, Hindistan, İsrail ve Kuzey Kore'nin içinde bulunduğu 9 ülkede nükleer silah yer almaktadır. 2020 verilerine göre dünya genelinde yaklaşık 13.400 nükleer başlığın bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu veriler, Soğuk Savaş döneminde büyük bir rekabet içinde bulunan

¹⁹⁶ "World Nuclear Stockpile", *Ploughshares Fund*, (Erişim Tarihi: 26.05.2021), <https://ploughshares.org/world-nuclear-stockpile-report#:~:text=Nine%20countries%20in%20the%20world,shrunk%20by%20over%20three%2Dfourths.>

¹⁹⁷ Erdem Denk, "Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 66, Sayı: 3, (2011): 99.

¹⁹⁸ "Nükleer Savaş Tehdidi", *Thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi*, (2020): 4.

ABD ve Rusya’da yer alan 70 bin nükleer başlığın beşte birine kapsamaktadır.¹⁹⁹ Günümüzde nükleer silahların önemli bir kısmını içinde barındıran ABD, Rusya, İngiltere ve Fransa’nın nükleer başlıklarının belirli bir kısmının aktif olarak kullanılabilme potansiyeline sahip olduğu bilinmektedir. 21. yüzyılda devletlerarası ilişkilerinin hızlı bir değişime uğraması temelinde yaşanan güvensizlik nedeniyle nükleer silahların üretiminin engellenmesinde tehlike yaratan ülkelerin çalışmalarını denetleyebilmek adına Uluslararası Atom Enerji Ajansı (IAEA) görevlendirilmiştir.²⁰⁰

Kimyasal silahlar; katı, sıvı, gaz halde bulunan özellikleri ile doğal yaşam sürecinde ölümlere ve ağır kalıtsal hasarlara neden olurken etkileri açısından bakıldığında dört gruba ayrılmıştır. Bu etkiler boğulma, kan ajanları, sinir ve isyan kontrol ajanları ve blister ajanları olarak bilinmektedir. Söz konusu bu ajanların kullanılması durumunda ölümcül etkilere neden olurken aynı zamanda kalıtsal hastalıkların gerçekleşmesine yol açmaktadır. Kimyasal savaş ajanları (chemical warfare agents, CWA) savaş dönemlerinde, terörist saldırılarında ya da endüstriyel kazalarda rastlanılmıştır. Kimyasal savaş ajanları, öldürmek, yaralamak, bitkisel ya da hayvansal besin kaynaklarını yok etmek, siviller ve askerler üzerinde korku ve panik yaratmak amacıyla kullanılan yüksek toksisite potansiyelini içinde bulunduran kimyasal maddelerdir.²⁰¹ Kimyasal silahların asıl kullanımı Birinci Dünya Savaşı ile gerçekleşmiştir. Fosgen, difosgen, hardal gazı ve klor gazı gibi gazlar o dönemde binlerce kişinin ölümüne sebep olurken, aynı zamanda çeşitli doku bozukluklarına ve kalıtsal hastalıklara yol açmıştır. Yarattığı ağır hasarlar nedeniyle söz konusu silahları engellemeye yönelik iki farklı uluslararası hukuk düzenlemesi yer almaktadır. Birincisi, “*Boğucu, Zehirleyici ve Benzer Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Savaşta Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Protokol*”dür (1925 Cenevre Protokolü).²⁰²

¹⁹⁹ World Nuclear Stockpile, *Ploughshares Fund*. (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

²⁰⁰ Kadir Sancak, “21. Yüzyılda Güvenlik Sorunları: Bir Tehdit unsuru Olarak Nükleer Silahlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt 6, Sayı 8, (2013): 501.

²⁰¹ Pınar Erkekoğlu, Belma Koçer Gümüser, “Kimyasal Savaş Ajanları: Tarihçeleri, Toksisiteleri, Saptanmaları ve Hazırlıklı Olma”, *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, Cilt: 38, Sayı: 1, (2018): 25.

²⁰² “Chemical Weapons: Frequently Asked Questions”, *Arms Control Association*. (Erişim Tarihi: 27.05.2021), <https://www.armscontrol.org/factsheets/Chemical-Weapons-Frequently-Asked-Questions>

Sınıf	Etki Mekanizması	Ajanlar	LC50 (mg.dk/m3) inhalasyon
Sinir gazları	Asetilkolinesteraz (AChE) enzimini inaktif ederek sinir sistemi toksitesi	Tabun (GA) Sarin (GB) Soman (GD) Metilfosfanotioikasıit (VX)	100-200 50-100 50-100 10-30
Yakıcı Ajanlar	Dokudan penetrasyon ile hücre içi önemli moleküllerin alkilenmesi Serbest radikal salınımı ve hücre ölümü	Sülfür mustard (hardal gazı) (HD) Levisit (L) Fosgen oksim (CX)	200 1200-1500 1500-2000
Akciğer İrritanları	Solunum sistem toksitesi	Fosgen (CG) Klorin (CL)	3200 6000
Kan Zehirleri	Sitokrom oksidaz a3 enzimi ile bağlanarak hücrel oksijen kullanımının engellenmesi	Hidrojen siyanid (HCN) Arsin	2500-5000 5000
Kapasite Bozucu Ajanlar	Merkezi sinir sistemini stimule (uyararak) ve deprese ederek (baskılayarak) davranış değişikliği	3-kuinuklidinil benzilat (BZ) D-liserjik asit dietilamit	200000 ***
Kargaşa Kontrol Ajanları	İrritan etki	1-Kloroasetofenon (CN) Klorobenzilden malononitril (CS) Biber Gazı (OC) Clark I (difenilarsin klorür) Clark II (difenil arsin siyanür) Dihidrofenasazin (Adamsit)	7000-8000 35000-70000 **** 10000-50000
Herbisitler	Çeşitli hücrel mekanizmaların bozulması ile akut ve kronik etkiler	Agent Orange	

Şekil 6: Kimyasal Silah Ajan Türleri ²⁰³

Bu protokole göre, savaş veya çatışmaların yaşandığı bir ortamda sivillere herhangi bir şekilde zarar verecek kimyasal ya da biyolojik silah kullanımı yasaklanmıştır. İkincisi ise, Kimyasal Silahlar Sözleşmesidir. Söz konusu sözleşmeye göre, kimyasal silahların üretilmesi, geliştirilmesi, stoklanması yasaklanmıştır.²⁰⁴

²⁰³ Mehtap Kara, “Kimyasal Savaş Ajanları”, *DOCPLAYER*, (Erişim Tarihi: 27.05.2021), <https://docplayer.biz.tr/194344681-Kimyasal-savas-ajanlari-aras-gor-dr-mehtap-kara.html>

²⁰⁴ “Chemical Weapons: Frequently Asked Questions”. *Arms Control Association*. (Erişim Tarihi: 27.05.2021), <https://www.armscontrol.org/factsheets/Chemical-Weapons-Frequently-Asked-Questions>

Kategori	Ajanlar	Özellikleri
A	• Variola major (Smallpox, çiçek) • Bacillus anthracis (şarbon) • Yersinia pestis (veba) • Clostridium botulinum toksini • Francisella tularensis (tularemisi) • filovirüs • Ebola hemorajik ateşi • Marburg hemorajik ateşi • Arenavirüs • Lassa • Junin vb.	Ulusal Güvenlik açısından yüksek risk oluşturan biyolojik ajanlar • Ortamda kolayca yayılabilmesi ve insandan insana bulaşma özelliği ile ikicil-üçüncül vakaların gelişmesi • Yüksek mortalite ve halk sağlığını tehdit potansiyeli • Halk arasında panik ve sosyal karışıklıklara neden olması • Halk sağlığı açısından özel hazırlıklar gerektirmesi
B	• Coxiella burnetti (Q humması) • Brucella sp. • Burkholderia mallei • Alpha virüs • -Venezuela ensefalomiyeliti • -Doğu- Batı equine ensefalomiyeliti • Ricin toksini • Clostridium perfringens toksin • Staphylococcus enterotoksin B • Salmonella spp • Shigella dysenteriae • Eschericia coli O157:H7 • Vibrio cholerae • Criptosporidium parvum	İkincil öneme sahip ajanlar: • Orta dereceli yayılım. • Orta düzeyde morbidite ve düşük. mortalite • Spesifik CDC tanı kriterleri ile surveyans sisteminin geliştirilmesine ihtiyaç.
C	• Nipah virüs • Hanta virüs • Tickborne hemorajik ateş virüsü • Tickborne ensefalit virüsü • Sarı humma virüsü • Çoğul ilaç dirençli tüberküloz	• Kolay elde edilebilir olması • Üretimi ve yayılımının kolay olması • Yüksek morbidite ve mortalite potansiyeli • Yüksek Halk sağlığını tehdit potansiyeli

Şekil 7: Kullanılabilecek biyolojik silah ajanlarının sınıflandırması²⁰⁵

Son olarak biyolojik silahlar ise, canlılar üzerinde bulaşıcılığı yüksek olan, kolay ve hızlı bir şekilde üretilebilen, aşı ve tedavisi bulunana kadar kitlesel ölümlere neden olan, üretiminde herhangi bir sınırlama olmayan tüm mikroorganizmalara ve toksinlere verilen genel addır. Biyolojik silahların kullanımı iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Bir ülkenin askeri yapılanmalarına karşı müdahale çerçevesinde kullanılan silahlar “biyolojik silahlar”, sivil halkı hedef alarak gerçekleştirilen saldırılar ise “biyoterörizm” olarak adlandırılmaktadır.²⁰⁶ Söz konusu silahlar bir ülkenin ekonomisini en güçlü etkileyebilecek virüslerden biridir. Kolay üretilebilmesi ve hızlı yayılması nedeniyle başa çıkması hayli zordur. Kitle imha silahları, büyük bir yıkım gücüne sahip olması nedeniyle uluslararası sistemde bir sorun teşkil etmektedir. Yaşadığımız yüzyılda terörizm faaliyetlerinin hız kazanması ve çok uluslu bir yapıya bürünmesi nedeniyle yaratmış olduğu güvenlik problemleri, söz konusu silahları elde edebilme ve kullanabilme gücüne sahip olabilecekleri ellerinde bulunan bu güç ile dünyayı bir kargaşaya sürükleyecekleri öngörülmektedir.

2010 yılında başlayan Arap Baharı’nın yaratmış olduğu etkiler özellikle Orta Doğu’da büyüyerek, Akdeniz’de güçlenen bir örgütlenme yapısı oluşturmuştur. Akdeniz üç kıtanın ortasında kalan stratejik konumu ve Süveyş Kanalı’nın açılması ile önemini büyük oranda arttırırken aynı zamanda Avrupa’ya enerji akışının

²⁰⁵ Selçuk Kılıç, “Biyolojik Silahlar ve Biyoterörizm”, *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, Cilt: 63, Sayı: 1, (2006): 3.

²⁰⁶ Selçuk Kılıç, “Biyolojik Silahlar ve Biyoterörizm”, 2.

sağlanabilmesi, transit deniz taşımacılığında önemli bir konuma sahip olması nedeniyle terörist gruplar için önemli bir siyasi, ekonomik menfaatlerin geçiş noktası haline gelmiştir. Bu doğrultuda önemli bir deniz yolu olan Akdeniz bölgesi dünya deniz trafiğinin %30'unu da içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla bölge kontrolsüz göç, kitle imha silahları, insan ve uyuşturucu kaçakçılığını gerçekleştiren terörist gruplar için de stratejik bir bölge konumundadır. Özellikle Orta Doğu ve Asya ülkelerinde yaşanan istikrarsız yönetimler bu bölgelerde devlet dışı aktörlerin güçlenmesine neden olurken, dünya güvenliğini de tehdit eden bir yapılanma oluşturmaları nedeniyle Fransa ve Almanya 2013 yılında PSI bünyesinde, Akdeniz güvenliğinde yaşanan ve yaşanabilecek sorunlara karşı bölgesel ülkelerle bir araya gelmeyi teklif etmiştir.²⁰⁷ Bu teklif üzerine 2015 yılında PSI Akdeniz Girişimi gerçekleşirken, ilk iki etkinliğe Almanya ve Fransa ev sahipliği yapmıştır. Bu girişim, bölge ülkeleriyle Akdeniz sorunlarına karşı bir çözüm yolu geliştirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. 29- 30 Kasım 2016 tarihleri arasında İtalya başkenti Roma'da üçüncü PSI girişimine ev sahipliği yapmıştır. Bu etkinlikte iki önemli karar alınarak katılımcı devletlere sunulmuştur. Alınan ilk karar, kitle imha silahlarının kaçakçılığının önlenemesiyken ikinci karar ise, katılımcı devletlerin deniz güvenliği hususunda yapabilecekleri konuşulmuştur.²⁰⁸

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yer alan kıta sahanlığı yaklaşık 238.814 km² dir. Bu doğrultuda Türkiye, Mayıs 2003'de başlatılan PSI girişimine destek verdiğini açıklanırken, güvenliğini tehdit edecek her riski kontrol altına alabilmek adına çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Başlıca çalışmalar, kitle imha silahlarının yayılmasını önleyebilmek ve hükümet dışı aktörlerin de bu silahları elde etmelerini engelleyebilmek adına gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Türkiye, 2004 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) aldığı 1540 sayılı kararını²⁰⁹ kabul ederek bu

²⁰⁷ “The Proliferation Security Initiative (PSI) At a Glance”, *Arms Control Association*. (Erişim Tarihi: 27.05.2021), <https://www.armscontrol.org/factsheets/PSI>

²⁰⁸ “The Proliferation Security Initiative (PSI) At a Glance”, *Arms Control Association*.

²⁰⁹ BMGK tarafından alınan 1540 sayılı karar, nükleer silahların yaygınlaşmasını önleyebilmek adına alınırken bütün devletlerin bu kararlara uyması gerektiğini belirtmiştir. Söz konusu kararda “nükleer silahların yayılmasını suç olarak addetmelerini, ihraç edilen maddeler üzerinde sıkı kontroller uygulamalarını ve sınırları içindeki tüm hassas maddeleri güvenlik altına almalarını” şartları yer almaktadır.

“Silahların Yayılması ve Kalkınma –Bağlantılar Açığa Çıkıyor”, *NATO Dergisi*, 2007. (Erişim Tarihi: 27.05.2021), <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/turkish/art3.html>

doğrultuda hazırladığı *ulusal raporlarını 2004, 2006, 2008, 2016, 2019, 2020 yılında 1540 sayılı BMGK kararıyla kurulan komiteye sunmuştur.*²¹⁰

Türkiye, “*Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi*” (PSI) çerçevesinde, 24-26 Mayıs 2006 tarihleri arasında gerçekleşen kara/ hava/deniz unsurlarını içeren “*Anadolu Güneşi 2006*” konulu tatbikata ev sahipliği yapmıştır. Tatbikatın asıl amacı hiçbir ülkeyi hedef almadan, ateşli silah kullanılmadan kitle imha silahlarının, fırlatma araçlarının ve ilgili diğer malzemelerinin yayılmasını önleyerek ilgili ülkelerle bu alanda koordinasyon ve iş birliği geliştirmektir.²¹¹ Tatbikata ayrıca ABD, Fransa ve Portekiz de katılmışlardır. Tatbikatın deniz safhası Antalya Limanı’nın 25 mil uzağında gerçekleşirken ABD donanmasına bağlı “*Nicholas*”, Fransa donanmasına ait “*La Motte-Picquet*”, Portekiz donanmasına ait “*General Pereiradeca*” ve Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bağlı “*Barbaros*” ve “*Gaziantep*” fırkateynleri yer almıştır.²¹² Türkiye Doğu Akdeniz’de en uzun kıyı şeridine sahip ülkedir. Bu doğrultuda bölgede güvenliği tehdit eden oluşumlara karşı kontrol rejimlerine önem vererek belirli anlaşmalara ve düzenlemelere taraf olmuştur. Uluslararası silahsızlanma ve yayılmanın önlenmesi adına aşağıdaki konusu anlaşmalara taraf olurken şartlarını eksiksiz bir şekilde yerine getirmektedir.

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlemesi Anlaşması (NPT), Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Anlaşması (CTBT), Kimyasal Silahlar Sözleşmesi (KSS), Biyolojik Silahlar Sözleşmesi (BSS), Anti- Personel Kara Mayınlarının Kullanımının, Depolanmasının, Üretimine ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası için Sözleşme (Ottava Sözleşmesi), Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Sınırlandırılması Sözleşmesi (BKSS), Balistik Füze Yayılmasına Karşı Lahey Davranış İlkeleri Rehberi (HCOC).²¹³

Türkiye bu anlaşmaların yanı sıra deniz güvenliğine katkı sağlayabilmek, yetki alanlarını, hak ve menfaatlerini koruyabilmek adına Akdeniz’de yaşanabilecek kaçakçılık, terörizm faaliyetlerine karşı 1 Nisan 2006 tarihinden itibaren “*Akdeniz*

²¹⁰ “Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 25.05.2021), <https://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa>

²¹¹ “No:78- 22 Mayıs 2006,- Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi- hk.”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. (Erişim Tarihi: 27.05.2021), https://www.mfa.gov.tr/no_78---22-mayis-2006_-_kitle-imha-silahlarinin-yayilmasina-karsi-guvenlik-inisiyatifi_-hk_.tr.mfa

²¹² “Anadolu Güneşi 06” deniz tatbikatı”, *Deniz Haber*, (Erişim Tarihi:28.05.2021), <https://www.denizhaber.com/guncel/anadolu-gunesi-06-deniz-tatbikati-h4051.html>

²¹³ “Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 28.05.2021), <https://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa>

Kalkanı Harekâtı” gerçekleştirmiştir.²¹⁴ Söz konusu harekâtın icra edilmesi deniz güvenliğini sağlarken, deniz ticaretinde öncelikli bir önem arz eden ulaşım ve enerji nakil hattının güvenliğinin tesisi için de bir adım olmuştur.

Akdeniz Güvenliğini Tehdit Eden Oluşum Deniz Haydutluğu

Deniz haydutluğu, insanların denizlerde faaliyet gösterdikleri ilk dönemlere kadar uzanan tarihi bir fenomendir. Deniz ticaretinin yoğun olarak yaşandığı kanallar ve boğazlarda, otorite boşluğu yaşayan ülkelerin kontrol edemediği deniz alanlarında sıklıkla görünen haydutluk faaliyetleri deniz ticaretini riskli bir hale getirmektedir. Deniz haydutluğu kavramı, hiçbir devletle bağlantı içinde olmayan, devlet dışı güçlerin, şahısların ve örgütlere ait gemi ya da vasıtalarla başka gemilere, mürettebata, yolcuya, mallara karşı şiddet uygulamak, yağmalamak amacıyla yapılan hukuki bir dayanağı olmayan tamamen hukuk dışı faaliyetlerdir.²¹⁵

Deniz haydutluğu, uluslararası literatüre 1856 tarihli Paris Beyannamesi ile girmiştir. Bu beyanname ile birden fazla devlet, deniz haydutluğunu bir suç olarak kabul ederken, aynı zamanda ortak bir girişim içinde kodifikasyon çalışmalarına başlamıştır. 1889 tarihinde Mantevideo Sözleşmesi ile deniz haydutluğunu önleyebilmenin insani bir sorumluluk olduğu dile getirilmiştir. 1937 yılına gelindiğinde Nyon Anlaşması ile Akdeniz’de gerçekleşen ve tanımlanamayan saldırılar deniz haydutluğu olarak değerlendirilmiştir. 1958 tarihinde gerçekleşen “Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Açık Deniz Sözleşmesi” ilk defa deniz haydutluğunun tanımı yapılmıştır.²¹⁶ 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku

²¹⁴ “Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı*. (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

<https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/akdeniz-kalkani-harekati>

²¹⁵ Bekir Evin, “Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu Kavramı ve Şiddet Faktörü”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2012): 123.

²¹⁶“ Md.15’de: Deniz haydutluğu aşağıdaki eylemlerden herhangi birini içerir:

(1) Mürettebat tarafından özel amaçlar için işlenen herhangi bir yasa dışı şiddet, alıkoyma veya herhangi bir yağma eylemi veya özel bir geminin veya özel bir uçağın yolcuları ve aşağıdakilere yöneliktir:

(a) Açık denizde, başka bir gemi veya uçağa karşı veya bu gemideki kişilere veya mallara karşı veya uçak;

(b) Herhangi bir Devletin yargı yetkisi dışında bir yerde bulunan bir gemiye, uçağa, kişilere veya mülke karşı;

(2) Bir geminin veya bir uçağın işletilmesine, olguları bilen herhangi bir gönüllü katılım eylemi onu bir korsan gemisi veya uçağı yapmak;

Sözleşmesi (1982 BMDHS) ile günümüz deniz haydutluğunu ele alan hükümler 100-107 maddelerinde değinilmiştir.²¹⁷ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde şu hüküm yer almıştır:

Deniz Haydutluğu Olaylarının Önlenmesi Konusunda İşbirliğinde Bulunma Yükümlülüğü" başlıklı 100. maddesinde "Bütün devletler, açık denizde veya hiçbir devletin yetkisine tabi bulunmayan diğer herhangi bir yerde deniz haydutluğunu cezalandırmak üzere mümkün olan en büyük ölçüde iş birliğinde bulunacaklardır."²¹⁸

Bu madde çerçevesinde; deniz haydutluğunun önlenmesi ve sona erdirilebilmesi için uluslararası iş birliğinin yapılmasının gerekliliği arz etmiştir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) Deniz Haydutluğunun Tanımı başlıklı 101. maddede ise 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Açık Deniz Sözleşmesi'nde vurgulanan konular ele alınmıştır. Bu doğrultuda:

Aşağıda sayılan fiillerden herhangi biri deniz haydutluğunu teşkil eder; Korsanlık, aşağıdaki eylemlerden herhangi birini içerir:(a) herhangi bir yasa dışı şiddet veya göзалtı eylemi veya herhangi bir mürettebat veya mürettebat tarafından özel amaçlar için taahhüt edilen yağmaözel bir geminin veya özel bir uçağın yolcuları ve yönlendirilen: (i) açık denizde, başka bir gemi veya uçağa karşı veya bu tür gemi veya uçaktaki kişilere veya mallara karşı; (ii) bir yerdeki bir gemiye, uçağa, kişilere veya mala karşı herhangi bir devletin yargı yetkisi dışında; (b) bir geminin işletilmesine gönüllü katılım eylemi veya bir korsan gemisi yapan gerçeklerin bilgisine sahip bir uçağın veya uçak; (c) herhangi bir incitme veya kasıtlı olarak bir eylemi kolaylaştırma eylemi (a) veya (b) alt paragraflarında açıklanmıştır.²¹⁹

Deniz haydutluğu, uzun yıllardır önüne geçebilmek için yapılan sözleşmelere rağmen günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Küreselleşen dünyamızda uluslararası ticaretin yaygınlaşmasına bağlı olarak deniz ticaretinde meydana gelen artışın yanında, siyasi ve ekonomik kaygılar yaşayan ülkelerde oluşan güvenlik

(3) Madde 1 veya 2'de tanımlanan bir eylemi teşvik eden veya kasıtlı olarak kolaylaştıran herhangi bir eylem."

"Convention on the High Seas 1958", *United Nations*, Cilt: 450. (2005): 5. (Erişim Tarihi: 10.06.2021) <https://www.legal-tools.org/doc/7b4abc-1/pdf/>

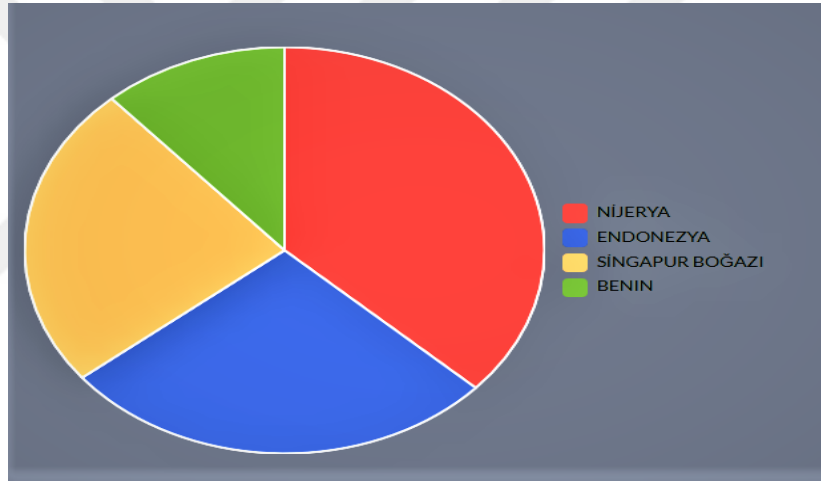
²¹⁷ Sami Doğru, "Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu: Uluslararası Toplumun Mücadelesi ve Türkiye'nin Katkıları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 66, Sayı: 3, (2017): 555.

²¹⁸ "Deniz Haydutluğu ile Mücadele Kitapçığı", *T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü*, (2013): 5-6. (Erişim Tarihi: 11.06.2021),

<http://denizhaydutlugu.udhb.gov.tr/RehberTR.pdf>

²¹⁹ "United Nations Convention on the Law of the Sea", *United Nations*, (1982): 60-61. (Erişim Tarihi: 10.06.2021), https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

aksamaları deniz haydutluğuna uygun bir zemin hazırlamaktadır. Günümüzde güvenlik uzmanlarına göre deniz haydutluğunun yaşandığı en önemli yerlerden biri Aden ve Gine Körfezi'dir. Diğer riskli bölgeler ise; Nijerya açıkları, Batı Afrika, Tanzanya, Peru, Bangladeş, Malezya, Malakka ve Singapur Boğazları ve Güney Çin Denizi'dir.²²⁰ 2000'li yıllarda uluslararası güvenlikte ciddi bir tehdit unsuru oluşturan deniz haydutluğu, Uluslararası Ticaret Odası- Uluslararası Denizcilik Bürosu (IMB) verilerine değerlendirildiğinde, 2000'li yıllarda deniz haydutluğu zirve noktalara ulaşmıştır. 2020 deniz haydutluğu verilerine göre Ocak ve Aralık ayları arasında 195 deniz haydutluğu ve gasp, silahlı soygun vakaları yaşanmıştır.²²¹ 2021 yılının ilk çeyreğinde tüm haydutluk olaylarının %43'ü Gine Körfezinde gerçekleşerek güvensiz bir bölge haline gelmiştir.²²²

Şekil 8: Deniz Haydutluğu Sıralamasında Gine Körfezi ²²³

2020 yılında gerçekleşen deniz haydutluğu olaylarının % 49'u grafikte gösterilen dört ülkede gerçekleşmiştir. Bu dört ülke arasında Nijerya 35 deniz haydutluğu vakasıyla en çok deniz haydutluğu yaşanan ülkeler arasında başı çekerken, Endonezya'da 26, Singapur Boğazı'nda 26 ve Benin'de ise 11 Deniz haydutluğu

²²⁰ "Deniz Haydutluğu ile Mücadele Kitapçığı", T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, 10. (Erişim Tarihi: 11.06.2021)

²²¹ "2020 Deniz Haydutluğu Raporu", Short Sea Shipping, (Erişim Tarihi: 11.06.2021), http://shortsea.org.tr/tr_tr/deniz-haydutlugu/

²²² "Gulf of Guinea remains world's piracy hotspot in 2021, according to IMB's latest figures", The International Maritime Bureau (IMB), (Erişim Tarihi: 11.06.2021), <https://www.icccs.org/index.php/1306-gulf-of-guinea-remains-world-s-piracy-hotspot-in-2021-according-to-imb-s-latest-figures>

²²³ 2020 Deniz Haydutluğu Raporu, Short Sea Shipping.

vakası meydana gelmiştir.²²⁴ Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization, IMO)‘nın her sene “*Reports On Acts Of Piracy And Armed Robbery Against Ships*” deniz haydutluğu ve silahlı soygun eylemlerine yönelik oluşturduğu raporlar incelendiğinde, Aden ve Gine Körfezlerinin aksine Akdeniz’de 2002 yılında üç, 2003 yılında bir, 2006 yılında bir, 2008 yılında iki, 2010 yılında bir, 2011 yılında iki, 2012 yılında altı kez deniz haydutluğuna dair faaliyetlerin gerçekleştiği bilgisi verilmiştir. ²²⁵ Akdeniz’de gerçekleşen faaliyet raporlarına bakıldığında haydutluk oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Akdeniz’de deniz haydutluğuna yönelik eylemlerin sayısı az olsa da diğer bölgelere yapılan haydutluk faaliyetlerinden bu coğrafya da etkilenmektedir.

Günümüzde birçok haydutluğun gerçekleştiği bölgede yer alan Kızıl Deniz, Süveyş Kanalı aracılığıyla Akdeniz’e bağlanmaktadır. Bu durumda Akdeniz’in deniz ticaretini ve güvenliğini etkileyen önemli bir faktördür. Örneğin Kızıl Deniz’in çıkışında yer alan Aden Körfezi deniz haydutluk faaliyetlerinin büyük bölümünü içinde barındırmakta ve o bölgede gerçekleşecek yağmalama ya da gasp faaliyetleri sonrasında ticari rotalar üzerinde yaşanan değişimlerden Akdeniz’de gerçekleşen deniz ticaretini de etkisi altına almaktadır. Bu nedenle Akdeniz bölgesi, ulusal ya da uluslararası örgütlü suç gruplarının asimetrik risklerin içerisinde yer almaması için güvenliğinin sağlanabilmesi ve korunabilmesi önemlidir.

Doğu Akdeniz’de Düzensiz Göçün Yarattığı Etkiler ve Türkiye Güvenliğine Yansımaları

Soğuk Savaşın 1991 yılında sona ermesiyle birlikte dünya düzeninde yaşanan evrilme, güvenlik sorunları ve tehdit algıları gibi konularda da ciddi değişimleri de beraberinde getirmiştir. Değişimler “güvenlikleştirme teorileri” kapsamında incelenerek ele alınmaya başlamıştır.²²⁶ Güvenlikleştirme teorisi; güvenlik kavramını çeşitlendirilerek “yumuşak güvenlik ve tehdit problemleri” konusuna yer vermiştir. Böylece daha önce üzerinde durulmayan ırk ve din temelli şiddet, eşitsizlik, yetersiz sağlık altyapısı, su kıtlığı, açlık, terörizm gibi sorunlar dikkat çekmeye başlamıştır.

²²⁴ 2020 Deniz Haydutluğu Raporu, Short Sea Shipping.

²²⁵ Ulvi Keser, Gökhan Ak, *Akdeniz’de Deniz Haydutluğu ve Akdeniz Güvenliği, Akdeniz Jeopolitiği Cilt II*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019), 1482.

²²⁶ Mehlika Özlem Ultan, *Avrupa Birliği’nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), 3-7.

Günümüzde, küresel ve bölgesel aktörler arasında yaşanan kırılmaların yaratmış oldukları etkiler neticesinde bir takım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunların başında düzensiz göç, göçmenler ve insan ticareti mağdurları gelmektedir. Göç kavramı derin bir tarihe geçmişe dayanmaktadır. En genel anlamıyla göç, insanların yerleşim yerlerinde yaşanan değişimi kapsarken, mekânsal değişimin getirmiş olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel yapının da değişimini ifade etmektedir. Göç akınlarının temel nedenlerine bakıldığında, kıtlık, iç savaş, soykırım, dinsel, psikolojik ve fiziksel şiddet gibi nedenler gösterilebilmektedir.²²⁷ Göç, yukarıda da belirtildiği gibi olumsuz nedenlerin bir araya gelmesi ile gerçekleşen bir fenomendir. Göç, gönüllülük/zorunluluk esasları, geçici/süreklilik taşıdığı, iç/dış hareketliliği ve yasal/yasa dışı yollarla gerçekleştiği gibi birçok temele ayrılmaktadır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı düzensiz göç kavramını “*bir ülkeye yasadışı giriş yapmak, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamak*” olarak tanımlamıştır.²²⁸

Yakın geçmişte gerçekleşen Arap Baharı’nın yaratmış olduğu etki ve yaşanan felaketler doğrultusunda Akdeniz üzerinden düzensiz bir göç dalgası kendini göstermiştir. Gerçekleşen göç dalgası zorunlu nedenlere dayanmış olsa da mültecilerin yaratmış olduğu tehdit algısı dünya gündeminin en üst sıralarında yer almıştır. Türkiye’nin de büyük ekonomik, güvenlik, etnik sorunlar yaşamasına neden olan göç dalgası Avrupa ülkeleri için aynı tehlikeleri içinde barındırmıştır. Bu doğrultuda düzensiz göç ve göçmenler sorunu, başta Avrupa kıtasındaki ülkeleri olmak üzere tüm dünya ülkelerini etkisi altına alarak hızla büyüyen bir sorun haline gelmiştir. Avrupa’da gerçekleşen göçmenlerin çoğu da hava yolu ile gerçekleşmektedir. Bu göçler yasal yollar ve kurallar çerçevesinde Avrupa ülkelerine giren insanların vizeleri bitmiş olmasına rağmen ülkeden çıkış yapmamalarından kaynaklanmaktadır.²²⁹ Bu durumla birlikte, deniz yolu ile Avrupa ülkelerine geçmek isteyen göçmenler için de Akdeniz bölgesi bir geçiş rotası oluşturmaktadır. Bu rota üzerinden gerçekleştirilebilecek üç ana yol bulunmaktadır. Bunlar, Doğu Akdeniz, Batı Akdeniz ve Orta Akdeniz rotasıdır. Doğu Akdeniz’de Avrupa’ya göç akışı Türkiye’den

²²⁷ Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri, 75 Yılda Köyden Şehirlere*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları 1999): 249-268.

²²⁸ “Düzensiz Göç Hakkında”, *Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*. (Erişim Tarihi: 12.06.2021), <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda>

²²⁹ Osman Kabadayı, Cem Kabadayı, “Doğu Akdeniz’de Yasadışı Göç Sorunu ve Bölgesel Düzeyde Alınan Önlemler”, *Göç I*, (Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları 2017): 487-488.

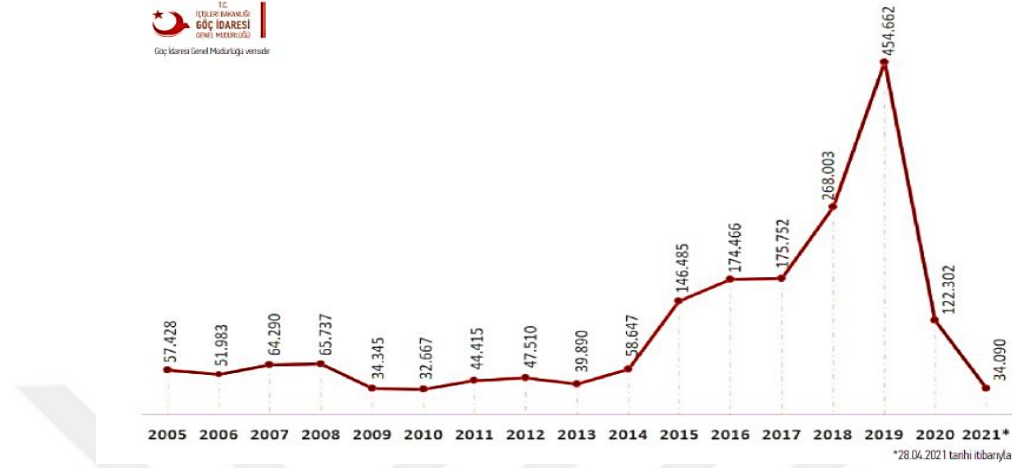
Yunanistan veya Bulgaristan'a geçerek, Orta Akdeniz'de Tunus veya Libya kıyılarından İtalya veya Malta'ya ulaşarak gerçekleşmektedir.²³⁰ Bu göçlerin büyük bir kısmında Akdeniz Havzası kullanılmaktadır. Arap Baharı'nın Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerde yaratmış olduğu istikrarsız yönetimler, Doğu Akdeniz'de Irak, Suriye, Lübnan ve Filistin gibi ülkelerin yaşadığı siyasi istikrarsızlığın yanında Afrika ve Orta Asya'da da Avrupa'ya göç talebi artarken bu göçmenlerin Akdeniz'de birleşmesi göçmen krizlerinin yaşanmasına neden olmuştur.

Resmi yollarla ülkelere giriş yapılanların yanında gayri resmi yollarla gerçekleşen göçmenlerin sayıları tam olarak tespit edilememekle birlikte kontrol altında da tutulamamaktadır. Yasa dışı göçler neticesinde yaşanan sorunların başında ekonomik bozulmalar, sosyo-kültürel yapının değişmesi, dış siyaset ve iç siyasette gerçekleşen bunalımlar, artan nüfusa bağlı işsizlik görülmektedir. Bu durumun engellenmesi için artan ülke güvenliği ve alınan tedbirler sert politikaları da beraberinde getirmiştir. Türkiye, ekonomik gücünü kazanması ve sahip olduğu kaynaklar nedeniyle de göçmen kaçakçılığında hedef ülke haline gelirken, stratejik önemi nedeniyle de Akdeniz'den Avrupa'ya taşınan yasa dışı göçmenler için bir transit ülke konumunda bulunmaktadır. Bugün yasadışı göç kavramının güvenlikle ilişkilendirilmesinin temelinde göç sırasında ülke sınırlarına girerek iç karışıklığa neden olan terör endişesidir. Günümüzde Türkiye, göç dalgalarının transit geçiş alanı olurken buna bağlı terör endişelerinin görüldüğü yerlerden birisidir. Bu doğrultuda Türkiye, düzensiz göçle mücadele kapsamında 2015-2018 yılları arasında stratejik hedefler belirleyerek “*Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı*” hayata geçirilebilmesi için çalışmalar gerçekleştirmiştir. Sürecin sona ermesiyle birlikte 2021-2025 yıllarını kapsayacak yeni Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı hazırlanarak düzensiz göçün yaratmış olduğu olumsuz etkiden kurtulmak istenmiştir.²³¹ Göç İdaresi Müdürlüğü'nün verilerine göre 2005-2021 yılları arasında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 1.750,000 civarındadır.

²³⁰ M. Zeki Bodur, “Ege’de Denizden Yapılan Yasa Dışı Göç Ve Göçmen Profilleri, Göçmenlerin Geleceğe Yönelik Beklentileri ve Öngörüler”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, (2010): 106-108.

²³¹ “Türkiye’nin Düzensiz Göç Mücadelesi”, *Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*, (Erişim Tarihi: 13.06.2021), <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>

Düzensiz göçmenlerin uyruk dağılımına bakıldığında en çok göç aldığımız ülkelerin başında Afganistan, Suriye, Pakistan, Irak yer almaktadır.²³²

Şekil 9: Türkiye Cumhuriyeti’nde Yıllara Göre Yakalanan Göçmen Sayısı ²³³

Türkiye’nin düzensiz göçle mücadele edebilmek için yapmış olduğu düzenlemelere bakıldığında, 30.01.2003 tarihinde “*Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi*” ve “*Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek Kara, Deniz ve Hava Yolu ile Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokolü*” 4804 sayılı kanunla sözleşme ve protokolü onaylamıştır. Böylece Türk hukukunda göçmen kaçakçılığı konusu ilk kez bir suç olarak değerlendirilmiş ve Türk Ceza Kanunu’nda (TCK) 201/a maddesinde “*İş ve çalışma hürriyetinin ihlaline karşı suçlar*” düzenlenmiştir.²³⁴ Türkiye, Göç ve Dış Sınırların Korunması Görev Gücü kapsamında Göç Çalışma Grubu kurarak AB politikaları ile uyumlu bir çalışma gerçekleştirmek istemiştir. Yasadışı göçün önüne geçebilmek amacıyla ülke sınırlarında güvenliğin artırılmasına katkı sağlayacak “*Entegre Sınır Yönetimi Strateji Belgesi*”ni yayınlanmıştır.²³⁵ Türkiye, düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı önleyebilmek ve bu alana yönelerek etkin çalışmalar gerçekleştirmek için 4 Nisan

²³² “Türkiye’nin Düzensiz Göç Mücadelesi”, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

²³³ “Düzensiz Göç”, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (Erişim Tarihi: 13.06.2021), <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

²³⁴ Gülşah Bostancı Bozbayındır, “Türk Ceza Kanunu’nda Göçmen Kaçakçılığı Suçu”, *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu*, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul 2015, 381.

²³⁵ “Göç Stratejisi Belgesi”, YİMER (Yabancı İletişim Merkezi), (Erişim Tarihi:13.06.2021), <https://yimer.gov.tr/TR/Legis/bb1b8b20-6046-4204-9da8-cbe4985d5ead>

2013’de AB politikaları ile uyum içerisinde bir mevzuat geliştirmek için ilk adımı atmış olup 6458 sayılı “*Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*” yürürlüğe girmiştir.²³⁶ Bunların yanı sıra Türkiye göç baskısını minimuma indirmek ve göçmen kaçakçılığına karşı önlemler almak amacıyla bazı girişimlerde bulunmuştur. Bunlar 1993’te toplanan Budapeşte Grubu, 2001 göç üzerine düzenlenen Bern İnişiyatifi ve 2014-2015 yılları arasında gerçekleşen Küresel Göç Komisyonudur. Türkiye toplantılarına katılarak göç sorununda aktif politikalar izlemiştir.

Ayrıca 2001 yılında Akdeniz Bölgesinde Transit Göç Diyalogu sürecine katılarak Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi ile iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmaya katkı sağlamak ve düzensiz göçün önüne geçmek amacıyla 28 Mayıs 2012’de FRONTEX (AB Sınır Güvenlik Birimi) ile Mutabakat Zaptını imzalamıştır.²³⁷ Son yıllarda deniz yoluyla gerçekleşen düzensiz göçlerde yaşanan artış nedeniyle Sahil Güvenlik Komutanlığımız 2015 yılında başlatılarak Ege’de “*Umut Harekâtı*” (Operation Aegean Hope) ve “*Akdeniz’de Güven Harekâtı*” (Operation SafeMed) isimli iki büyük operasyon gerçekleştirmiştir.²³⁸ Söz konusu operasyonlar denizlerde güvenliğin sağlanabilmesi için günümüzde de devam etmektedir. Sahil Güvenliği Komutanlığı verilerine göre, 2015-2020 yılları arasında 259 bine yakın düzensiz göçmen yakalanmıştır. Verilere göre 92 bine yakın göçmen 2015 yılında ülkemize giriş yaparken, 2020 yılına gelindiğinde bu sayıda büyük bir düşüş yaşanarak 20 bin civarında göçmen olduğu görülmektedir.²³⁹ 2015-2020 yılları arasında veriler karşılaştırıldığında deniz güvenliği noktasında gerçekleştirilen Ege’de Umut Harekâtı (Operation Aegean Hope) ve Akdeniz’de Güven Harekâtı (Operation SafeMed) operasyonlarının önemi görülmektedir.

²³⁶ “Türkiye’de Düzensiz Göç”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi:13.06.2021), https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa

²³⁷ “Türkiye’nin Düzensiz Göç Mücadelesi”, *Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*.

²³⁸ Cansu Akdeniz Kani, “Dünya Sağlık Örgütünün Sahil Güvenlik Ege Deniz Bölge Komutanlığını Ziyareti”, *Sahil Güvenlik Dergisi*, Sayı: 39, 2019, (Erişim Tarihi:13.06.2021), <https://www.sg.gov.tr/kurumlar/sg.gov.tr/komutanlik/yayinlar/sgdergi41ekim19.pdf>

²³⁹ “Düzensiz Göç İstatistikleri”, *Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı*. (Erişim: 14.06.2021), <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>

Doğu Akdeniz’de Terörizm Sorunu ve Türkiye’nin Güvenlik Tehdit Eden Oluşumlar

Terörizm sözcüğü, Latince “*terrere*” kelimesinden türetilmiştir. Bu kavram, siyasal, dini veya ekonomik bir dava uğruna yürütülen ve halkı, resmi grupları, yerel-genel yönetimleri korkutma, baskılamaya, yıpratmaya yönelik gerçekleştirilen her türlü eylemi ifade etmektedir.²⁴⁰ 1991’de Soğuk Savaş’ın sona ermesi, birçok noktaya değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu varyasyonlardan biri de tartışmaların devlet merkezinden çıkarak devlet dışı aktörleri de ele almasıyla yaşanmıştır. ABD’de 2001, İspanya’da 2004’de, İngiltere’de de 2005 yılında terör saldırılarının gerçekleşmesi ile Batıda ortak bir güvenlik kaygısı oluşmuştur. Böylece terörizm meselesine ilgi artarken Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgeleri de önemli ölçüde dikkat çekmeye başlamıştır.

Terörizm, hava, kara ve deniz güvenliğini tehdit eden önemli bir oluşum olsa da başlıca tehdit alanı denizlerdir. 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesiyle dikkat çeken noktalardan biri deniz güvenliği olmuştur. Uluslararası Denizcilik Örgütü’nün (IMO) 2001 yılında gerçekleştirdiği 22. Genel Kurul toplantısında, deniz güvenliğini sağlamak ve terör eylemlerini önlemek amacıyla denizcilik sektöründe de bir takım tedbirlerin alınması teklif edilmiştir. Deniz Emniyeti Komitesi (MSC) yetkilendirilerek deniz terörünün önlenmesine yönelik yoğun çalışmalar ve buna bağlı toplantılar gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların sonunda alınan kararda gemilerin ve liman tesislerinin güvenliğinin sağlanabilmesi amacıyla 1 Temmuz 2004’de “*Uluslararası Gemi ve Liman Tesisleri Güvenlik Kod'u*” (ISPS CODE) yürürlüğe girmiştir.²⁴¹ Akdeniz’i terörist faaliyetlere karşı koruyabilmek amacıyla 2001 yılında NATO güçleri tarafından deniz güvenliğinin sağlanabilmesi için gerçekleştirilen “*anti terör operasyonları*”ndan bu yana herhangi bir tutuklama yapılmamıştır.²⁴² Yakın tarihimizde Akdeniz kıyı devletlerinde gerçekleşen Arap Baharı’nın Kuzey Afrika ve Orta Doğu’da yaratmış olduğu otorite boşluğunun yerini terör örgütleri doldurmuştur.

²⁴⁰ Atahan Birol Kartal, “Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAESH ve YPG Örneği”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 27, (2018): 42.

²⁴¹ Murat Selçuk Solmaz, “Deniz Güvenliği Kapsamında ISPS Kod Liman Güvenliği Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, *Deniz Gücü ve Güvenliği İncelemeler*, (İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları 2020): 317.

²⁴² Commander Brian Finman, “Akdeniz’in Güvenliğini Sağlamak”, *NATO OTAN*, 2010, (Erişim Tarihi: 15.06.2021), <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2010/05/04/akdenizin-guevenligini-saglamak/index.html>

Bu bağlamda terör örgütlerinin faaliyetlerinden etkilenen ülkelerin başında komşularının yaşadığı otorite boşluğu nedeniyle Türkiye gelmektedir. Suriye iç savaşının yarattığı kargaşa nedeniyle Halk Koruma Birlikleri (YPG) terör örgütü yasa dışı yollarla Türkiye'ye üyelerini göndererek Akdeniz sınır güvenliğini ve yerel halkın güvenliğini tehlikeye atmıştır. YPG, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) terör örgütünün Suriye kolu olması nedeniyle terör tehlikesi daha büyük bir boyuta çıkmıştır.²⁴³

Suriye'nin İç Savaşında güçlenen *Demokratik Birlik Partisi (PYD) / Halk Koruma Birlikleri (YPG)*'nin; Afrin, Kobani ve Haseke bölgelerinde faaliyet göstermesi, Türkiye'nin Akdeniz sınırlarında ciddi bir terör tehdidinin oluşması anlamına gelmektedir. Suriye'nin Tel Abyad Bölgesinde PYD'nin etkisiyle yaşanan kargaşa ortamı bölgenin karışmasına, Türkiye- Suriye sınır kapısının bu sorunlu bölgeye açılması ve önemli bir güvenlik kaygısına neden olmuştur. Tel Abyad bölgesini kontrolü altına alan YPG terör örgütü, Irak sınırından başlayarak Kobani'ye kadar giden bir Kürt coğrafyası oluşturmayı başarmış hem YPG hem de ABD'nin yerel ortaklarının güçlenmesini sağlamıştır. YPG'nin ABD'nin desteğini sağlaması ile Türkiye sınırlarını kontrol edebileceğine inancı, Türkiye'nin daha sıkı önlemler alarak sınır güvenliğini sağlayabilmek ve yasa dışı göçleri önleyebilmek için 2011 yılında Suriye ve Türkiye sınırına duvar örülmesi için karar alınmıştır. Bu güvenlik önemlerinin yanı sıra Türkiye sınır güvenliğini sağlayabilmek için belirli dönemlerde askeri hareketler gerçekleştirerek Suriye topraklarında yer alan el- Kaide, IŞİD, PYD, YPG vd. terör örgütleriyle de mücadele etmiştir.²⁴⁴ Türkiye bu doğrultuda Akdeniz sınır bölgelerini koruyabilmek amacıyla tehdit oluşturan bölgelere asker göndererek 2015'te Şah Fırat Operasyonu²⁴⁵, 2016'da Fırat Kalkan Harekâtı, 2017'de İdlib Operasyonu²⁴⁶, 2018'de Zeytin Dalı Harekâtı, 2019'da Barış Pınar Harekâtı, 2020'de Bahar Kalkanı Harekâtlarını gerçekleştirmiştir.²⁴⁷

²⁴³ Serpil Bardakçı Tosun, "Suriye Krizi'nin, Türkiye'nin Akdeniz Güvenliği Politikalarına Etkileri", *Akdeniz Jeopolitiği I.Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 2019), 695.

²⁴⁴ Age. 695-697.

²⁴⁵ "Adım Adım Şah Fırat Operasyonu", *Aljazeera Turk*, 2015, (Erişim Tarihi: 20.06.2021), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/adim-adim-sah-firat-operasyonu>

²⁴⁶ Ferhat Dervişoğlu, Ramazan Çelik, Ufuk Aktuğ, "Türk askeri bu sabah top atışı yaptı... İdlib'de son durum...", *Hürriyet*, 2017. (Erişim Tarihi: 20.06.2021), <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-turkiyeden-osoya-destek-icin-idlibe-top-atisi-yapildi-40603438>

²⁴⁷ Doğan Savaş Polat, "Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:16, Sayı: 33, (2020): 53.

2. İKİNCİ BÖLÜM

GÜNCEL GELİŞMELER IŞIĞINDA DOĞU AKDENİZ VE KIYIDAŞ DEVLETLERİN TEZLERİ

Doğu Akdeniz coğrafyası, Bon Burnu ile Lilibeo Burnu arasında yer alan hattın doğusunu ifade etmektedir. İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus kıyılarının çevrelediği alandır.²⁴⁸ Bu coğrafya Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının merkezi konumunda yer alması, Kıbrıs, Sicilya ve Malta Adalarını içinde bulundurması, Süveyş Kanalına sahip olması ve dünya petrol rezervlerinin dikkat çeken bir bölümünün Orta Doğu ülkelerini kontrol altında tutabilecek konumda yer alması nedeniyle bölgesel ve küresel güçlerin dikkatini çekmektedir.²⁴⁹

Şekil 10: Doğu Akdeniz Coğrafyası²⁵⁰

Tarihin belirli dönemlerinde büyük savaşlara tanıklık eden Doğu Akdeniz, güçlü uygarlıkların ilk hedefi olarak görülmüştür. Zira içinde bulunduğu coğrafyada, Sicilya, Malta, Messina, Meis ve Kıbrıs Adası yer almaktadır. Ancak jeopolitik ve jeostratejik olarak en çok dikkat çeken bölge Kıbrıs Adası'dır. Kıbrıs Adası Doğu Akdeniz'de var olan merkezi konumu itibariyle hem Orta Doğu ülkelerini hem de

²⁴⁸ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020), 17.

²⁴⁹ Cihat Yaycı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji: Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 6, (2012): 2.

²⁵⁰ Merve Aksoy Ercümen, "Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti", *İNSAMER*, Sayı:23, (2016):1.

Doğu Akdeniz’e kıyıdaş ülkeleri denetleyebilecek alana sahip olması nedeniyle bölgesel ve küresel güçler tarafından da ilgi odağı haline gelmiştir. Bunun en temel nedeni adanın Orta Doğu ülkeleri olan Türkiye, Suriye, İsrail, Lübnan, Ürdün’ü ve kısmen Mısır ve Irak’ı kontrolü altında bulundurabilecek jeostratejik bir konuma sahip olmasından kaynaklanmaktadır.²⁵¹ Böylece Orta Doğu coğrafyasına girebilmek için önemli bir anahtar olan Kıbrıs Adası, tarihin ilk çağlarından günümüze değin Avrupa, Afrika ve Asya bölgelerinde egemen olmak isteyen güçler için önemli ve etkin bir bölge olarak yer almıştır. Tarihin her evresinde hem küresel hem de bölgesel güçler, kendi çıkarlarını ve güvenliklerini korumanın yanı sıra bahse konu olan devletler ve diğer güçler üzerinde baskı kurabilmek için Akdeniz’i kendi denetimi altında tutmak istemişlerdir. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’nın kontrol altında tutulabilmesi için önem arz ederken ayrıca Rusya’nın da güneye inmesini engelleyebilmek için bölgesel ve küresel güçlerin satranç tahtası haline gelmiştir.

Günümüzde Doğu Akdeniz’de özellikle küresel bir güç olan İngiltere, ABD, Rusya ve Fransa’nın çıkarları bulunmaktadır. İngiltere, Kıbrıs’ta yer alan Limasol ve Larnaka üslerinin yanı sıra İngiliz toprakları sayılan Ağrotur ve Dikelya üsleri ile hala Doğu Akdeniz’de önemli bir söz hakkına sahipken; ABD, Doğu Akdeniz’de var olan Suda-Girit, İncirlik-Adana, Gaeta-İtalya üsleri ile bölgede etkinliğini arttırmaktadır. Rusya tarihi boyunca sıcak denizlere inebilme mücadelesi içerisinde politikalar izlerken Doğu Akdeniz’de üs edinmek için gayret etmiştir. Bu doğrultuda da 1977’den bu yana Tartus’ta askeri yerleşme alanı bulundurmaktadır.²⁵² Rus Savunma Bakanı Sergey Şoygu 26 Aralık 2017 tarihinde “Suriye’deki Tartus ve Hımeymim üslerindeki birliklerin faaliyetlerine kalıcı olarak devam edebilmesi için çalışmaların başladığını” bildirmiştir.²⁵³ Fransa ise, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile askeri iş birliği anlaşmaları imzalayarak bölgede var olma gayreti içerisinde.²⁵⁴ Fransa ve GKRY Savunma Bakanları tarafından 15 Mayıs 2019 tarihinde imzalanan Savunma İşbirliği

²⁵¹ Cihat Yayı, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, 5.

²⁵² Age. 6

²⁵³ “Rusya, Suriye’de kalıcı birlikler için çalışmalara başladı”, *Habertürk*, 2017. (Erişim Tarihi: 13.12.2021), <https://www.haberturk.com/rusya-suriye-de-kalici-birlikler-icin-calismalara-basladi-1770954>

²⁵⁴ Müfide Zehra Erkin, “AB’nin Kıbrıs Stratejisi...”, *Cumhuriyet*, 2011, (Erişim Tarihi 13.12.2021), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/abnin-kibris-stratejisi-216208>

Anlaşması ile “Fransa’nın, Rum kesimindeki Mari bölgesinde bulunan Evangelos Florakis Deniz Üssü’nden faydalanması” sağlanmıştır.²⁵⁵

Bu bilgiler ışığında Doğu Akdeniz coğrafyası günümüzde de birçok güç tarafından hâkimiyet kurulmak istenilen ve hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesiyle önemi artan bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Doğu Akdeniz coğrafyasını çevreleyen ülkelerin öneminin arttığı bu dönemde ülkelerin içişlerinde yaşanan kargaşalar ve istikrarsız yönetimler dikkat çekmektedir.²⁵⁶

2.1. Doğu Akdeniz Sorunu, Oluşum Süreci ve Önemi

Jestratejik önemi ile tarihin her döneminde dikkat çeken Doğu Akdeniz coğrafyası 21. yüzyılın başlarından itibaren hidrokarbon enerji kaynaklarının tespit edilmesi ile küresel siyasette yeni bir gündem oluşturmıştır. Zira değişen gündem ile Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adası küresel ve bölgesel güçlerin mücadele alanı haline gelerek bölge üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanan krizlerin derinleşmesiyle sonuçlanmıştır. Özellikle hidrokarbon enerji kaynaklarının keşfedilmesi ile bölge ülkeleri içerisinde değişen rekabet olgusu ve enerji ticaretinde bir alternatif olma isteği deniz yetki alanlarının belirlenmesinde diplomatik mücadelelerin yaşanmasına zemin hazırlarken çıkarılan rezervlerin hangi güzergâhlar üzerinden geçecek sorunu siyasi anlaşmazlıklara zemin hazırlamıştır. Ayrıca Avrupa’nın enerji ihtiyacının karşılanmasında Rusya, Cezayir ve Nijerya’ya alternatif olarak enerji arayışında Doğu Akdeniz’e dikkat çekmesi bölgesel ülkeler arasında yaşanan krizleri derinleştirmiştir.²⁵⁷

Bu çerçevede ilk harekete geçen devlet 1969’daki doğalgaz keşfiyle Mısır olurken, bölgedeki arama çalışmaları 2009 yılında önemli bir gelişme kaydetmiştir. Böylece bölge ülkeleri de enerji rezervlerini arama faaliyetleri kademeli olarak arttırarak günümüze kadar gelmişlerdir. 2009 yılında ilk büyük doğal gaz keşfini gerçekleştiren İsrail’in MEB kapsamında yer alan kıyıda 90 km uzaklıkta kazılan, su

²⁵⁵ “Fransız Donanması Kıbrıs’a Yerleşiyor”, *Aydınlık*, 2019, (Erişim Tarihi: 13.12.2021), <https://www.aydinlik.com.tr/fransiz-donanmasi-kibris-a-yerlesiyor-dunya-mayis-2019-1>

²⁵⁶ Dursun Yıldız, Doğan Yaşar, *Doğu Akdeniz’de Küresel Satranç*, (İstanbul: Truva Yayınları 2012), 52.

²⁵⁷ İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, “Bölgesel Rekabetten Küresel Güç Mücadelesine Doğu Akdeniz”, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, (Ankara: Ortadoğu Yayınları 2020), 7-8.

derinliği 1676 m, son derinliği 4900 m olan Tamar sahası keşfi sonucunda 306 milyar metreküp doğal gaz varlığı tespit edilirken Tamar’da gerçekleşen keşif çalışmaları diplomatik krizleri de beraberinde getirmiştir.²⁵⁸ 2010 yılında ise Tamar’dan daha büyük bir keşif olan Leviathan sahası keşfedilirken büyüklüğünün 622 milyar metreküp olduğu tahmin edilmektedir. 2011 yılında Kıbrıs Adası’nda Limasol limanının 160 kilometre güneyinde yer alan Afrodite sahası keşfedilirken Türkiye ve GKRY arasında ilişkiler gerilmiştir. GKRY’nin Noble Energy’ye verdiği ihale sonucunda bulunan Afrodite sahasının 198 milyar metreküp rezerve sahip olduğu ileri sürülmüştür.²⁵⁹ 2015 yılında Akdeniz’de enerji arama faaliyetleri devam ederken Mısır, Nil deltası içerisinde yer alan Zohr sahasında 850 milyar metreküp doğalgaz keşfedildiği öğrenilmiş olup büyüklüğü itibarıyla bölgenin o ana kadar keşfedilen en büyük enerji rezervi olduğu ortaya çıkmıştır.²⁶⁰ Doğu Akdeniz’de hidrokarbon arama çalışmaları devam ederken 2018 yılına gelindiğinde Mısır’da bir keşif daha gerçekleştiği açıklanmış ve Sina Yarımadası’nın 50 km kuzeyinde yer alan Noor sahasında gerçekleşen keşifler doğrultusunda Zohr sahasında keşfedilen rezerv miktarı kadar rezerv olduğu bilgisi paylaşılmıştır.²⁶¹ Ayrıca bu dönemde İtalyan ENI şirketi tarafından Kıbrıs sahasında 2.074 metre su derinliğinde açılan ve toplam derinliği 3.827 metre derinliğe inerek Miyosen ve Kretase gibi yaşlı kayalarda uzun bir gaz kolonu ile karşılaştığını açıklanmıştır.²⁶² 2019 yılında Kıbrıs Adası’nda Exxon Mobile ve Qatar Petroleum ortaklığında Blok 10’da gerçekleşen Glaucus-1 keşfinde 17 Şubat 2019’da deniz seviyesinin 4.200 metre seviyesinde, 2.063 metre son sondaj derinliğine ulaşıldığı bilgisi paylaşılmıştır. Exxon Mobile’nin, ön yorumuna göre, keşifle yaklaşık 142 milyar ila 227 milyar metreküp doğal gaz rezervi tespit edildiği açıklanmıştır.²⁶³ Özetle, Doğu Akdeniz Levant havzasında yer alan yaklaşık 3,5 trilyon metreküp

²⁵⁸ Özer Balkaş, “Doğu Akdeniz’de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği ve Politika”, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası*, (2019), 4. (Erişim Tarihi: 14.12.2021), https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/9a30643920bb533_ek.pdf

²⁵⁹ Faruk Can, “Doğu Akdeniz’de ne kadar doğalgaz rezervi var?”, *Euronew*, (2019). (Erişim Tarihi: 14.12.2021), <https://tr.euronews.com/2019/12/31/dogu-akdeniz-ne-kadar-dogal-gaz-rezervi-var-en-buyuk-payi-hangi-ulkeler-alacak>

²⁶⁰ Erdal Tanas Karagöl, Büşra Zeynep Özdemir, “Türkiye’nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz’in Rolü”, *SETA*, (2017): 13.

²⁶¹ Umar Ali, “Eni makes gas discovery in Nour prospect offshore Egypt”, *Offshore Technology*, (2019). (Erişim Tarihi: 15.12.2021), <https://www.offshore-technology.com/news/eni-nour-egypt/>

²⁶² “Eni announces a gas discovery Offshore Cyprus”, *ENI*, 2018. (Erişim Tarihi: 15.12.2021), <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2018/02/eni-announces-a-gas-discovery-offshore-cyprus.html>

²⁶³ “Exxon makes gas discovery at Glaucus-1 well, offshore Cyprus”, *Offshore Energy Today*, (2019). (Erişim Tarihi: 15.12.2021), <https://www.offshore-energy.biz/exxon-makes-gas-discovery-at-glaucus-1-well-offshore-cyprus/>

keşfedilmemiş doğal gaz ve 1,7 milyar varil keşfedilmemiş petrol olduğu tahmin edilmektedir. Nil Havzası'nda ise 1,8 milyar varil çıkarılabilir petrol rezervi, 6 milyar metreküp sıvılaştırılmış doğal gaz olmak üzere 6,3 trilyon metreküp doğal gaz rezervi bulunduğu öngörüsü mevcuttur.²⁶⁴

2010 yılında Amerikan Jeolojik Araştırma Merkezi (USGS) tarafından gerçekleştirilen araştırmalara göre Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail arasında kalan Levant Havzası'nda toplamda 1,7 milyar varillik iki petrol rezervine sahip olduğu, ayrıca bölgede 3,45 trilyon metreküp çıkarılabilir doğal gaz rezervinin bulunduğu tahmin edilmiştir.²⁶⁵ Yıllara göre Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğalgaz rezervleri şekil 11 de gösterilmiştir.

Ülkeler	Keşfedildiği Tarih	Doğalgaz Sahaları	Rezerv Miktarı (Milyar Metreküp)	Üretim Yılı
GKRY	2011	Afrodit	198	2019*
İsrail	1999	Noa	1,1	2012
	2000	Mari-B	42	2004
	2009	Dalit	14,1	2013
	2009	Tamar	283	2013
	2010	Leviathan	509	2019*
	2011	Dolphin	2,2	2019*
	2012	Shimshon	8,4	**
	2012	Tanin	33,9	2020*
	2013	Karish	50,9	2020*
Filistin	2000	Gaza Marine	28,3	2017
Mısır	2015	Zohr	850	2017*

Şekil 11: Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Doğal Gaz Sahaları ve Rezerv Miktarı ²⁶⁶

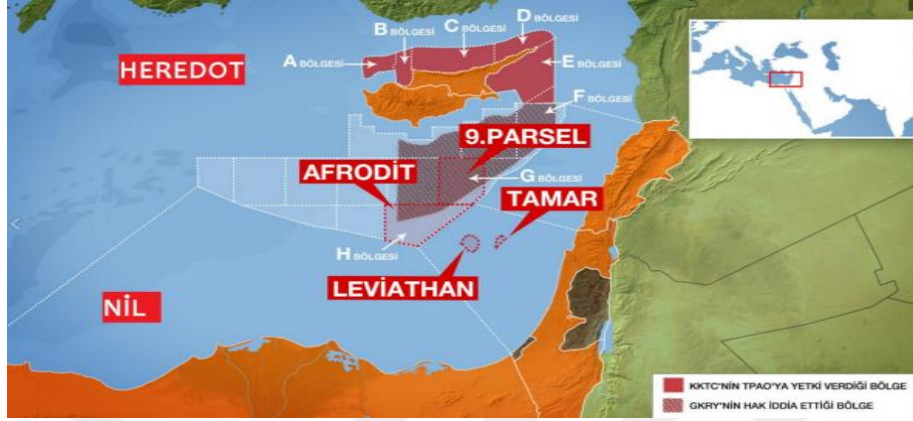
Gerçekleşen araştırmalar sonucunda önemli kaynaklara ev sahipliği yapan Doğu Akdeniz, uluslararası arenada büyük bir yankı uyandırarak dikkatlerin bölge üzerine çevrilmesine neden olmuştur. Zira bölge ülkeleri de MEB sınırlarına dikkat etmeden hidrokarbon rezerv arayışlarına girmeleri üzerine anlaşmazlıklar yaşanmış, GKRY, İsrail ve Mısır'ın diğer bölge ülkelerinin haklarının göz ardı ederek gerçekleştirmek istedikleri anlaşmalar sonucunda bölge ülkeleri arasında gerginlikler

²⁶⁴ Sertaç Aksan, "Doğu Akdeniz'den çıkan gaz yerel kalabilir", *TRT Haber*, (2021), (Erişim Tarihi: 14.12.2021), <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dogu-akdenizden-cikan-gaz-yerel-kalabilir-554921.html>

²⁶⁵ Faruk Can, "Doğu Akdeniz'de ne kadar doğalgaz rezervi var?", *Euronew*, (2019).

²⁶⁶ "Overview of oil and natural gas in the Eastern Mediterranean region", *EIA*, (2013), s.5. (Erişim Tarihi: 14.12.2021), https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/eastern-mediterranean.pdf

artarak günümüze kadar gelmiştir. Söz konusu üç ülkenin önemli enerji havzaları şekil 12 de gösterilmiştir.

Şekil 12: Doğu Akdeniz'in Önemli Enerji Havzaları ²⁶⁷

Özellikle Kıbrıs Adası'nda geçmişten günümüze değin GKRY'nin KKTC yok sayıp tek taraflı hareket ederek komşu ülkelerle gerçekleştirdiği MEB anlaşmaları Türkiye tarafından tepkilere neden olmuştur. Ayrıca GKRY'nin Doğu Akdeniz'de önce Mısır, sonrasında ise İsrail ile gerçekleştirdiği ittifaklar ve MEB'lerin yarattığı sorunlar yanında Türkiye'yi dışarıda bırakmayı hedefleyen East- Med ve Vasilikos Planları ile bölgede bir sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tesisi kurulması da hedeflenmiştir.²⁶⁸ Kurulması planlanan LNG tesisi ile Afrodit ve Leviathan sahasında keşfedilen doğal gaz tesisine getirilerek işlenmesi, işlenen enerji kaynaklarının boru hatları ile Yunanistan'a taşınması ve devamında Avrupa pazarına ulaştırılması hedeflenmiştir. Bunların yanı sıra GKRY, AB nezdinde girişimlere devam ederken 1960 yılında gerçekleşen anlaşmalara aykırı olarak ABD ve Fransa'ya askeri üs kurma olanağı sunmuştur. Bu doğrultuda 15 Mayıs 2019 yılında GKRY ve Fransa arasında savunma iş birliği anlaşması imzalanarak 2020 yılı itibariyle yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile Fransa, GKRY'nin Mari bölgesinde yer alan Evangelos Florakis deniz üssünü kullanabilmesi yetkisi verilmiştir. GKRY'nin gerçekleştirdiği hamleler ile

²⁶⁷ Umut Kedikli, Önder Çalağan, "Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi", 127.

²⁶⁸ Recep Yorulmaz, "Doğu Akdeniz'de Yeni Denklemler", *Star Açık Görüş*, 2019. (Erişim Tarihi: 15.12.2021), <https://www.star.com.tr/acik-gorus/dogu-akdenizde-yeni-denklemler-haber-1468515/>

Kıbrıs Adası'nın militarize edilme çabaları, bölgesel istikrar bozarken siyasi gerginliği tırmandırmıştır.²⁶⁹

Fransa ayrıca 2017 yılında hayata geçirilen “Daimî Yapılandırılmış İşbirliği” (PESCO) mekanizmasına GKRY'nin de üyeliğini sağlamıştır. Bunun yanı sıra 2017 yılında Mari Deniz Üssü'nün ise modernize edilebilmesi için 2021 yılına kadar AB'den bütçe desteği verilmiştir. Bu gelişmeler ışığında Yunanistan, GKRY ve İsrail ile ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirmiştir. İlaveten GKRY, İsrail ve Mısır ile enerji alanında anlaşmalarının yanı sıra askeri iş birliği alanında da anlaşmalar gerçekleştirmiştir.²⁷⁰ Böylece Doğu Akdeniz'de deniz alanlarında artan askeri faaliyetlerin yanında 10 Ekim 2018 tarihinde GKRY, Yunanistan ve Mısır devlet başkanlarının bir araya gelmesiyle üçlü zirve toplantısı yapılmıştır.²⁷¹ Gerçekleşen üçlü zirve toplantısı sonucunda Mısır ve Yunanistan arasında deniz sınırının belirlenmesi hedeflenmiş, Libya ile de bu çerçevede bir anlaşma gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.²⁷²

Doğu Akdeniz'de dikkat çekilmesi gereken diğer bir devlet ise bölgede enerji denkleminde önemli bir paya sahip olan İsrail'dir. İsrail, ürettiği enerji kaynaklarını Mısır ve Lübnan'ın yanı sıra Avrupa'ya transfer edebilmesi için bir güzergâh belirlemesi gerekmektedir. Bu doğrultuda üç farklı güzergâh seçeneği dikkat çekmektedir. İlk seçenek, çıkarılan doğal gazın boru hattıyla Türkiye üzerinden Avrupa'ya transferidir. İkinci seçenek, Mısır'ın sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tesislerini kullanarak doğal gaz kaynağını Avrupa pazarına ulaştırmaktır. Son seçeneği ise Yunanistan'ın merkezi bir konumda yer alırken Türkiye'nin saf dışı bırakılacağı EastMed Doğalgaz Boru Hattı Projesi Anlaşması ile bölgede çıkartılan kaynakların Avrupa'ya transfer edilmesi planlanmıştır. Bu üç güzergâh değerlendirildiğinde İsrail'in doğal gazının küresel pazara taşınmasında uygun maliyetli ve en güvenli güzergâhın Türkiye olduğu aşikârdır. Lakin gerek Yunanistan, GKRY ve Mısır gibi

²⁶⁹ Sina Kısacık, Fahri Erenel, “Doğu Akdeniz Güvenli Algılamaları Bağlamında Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarına Anlamak”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, (2019): 68.

²⁷⁰ Emete Gözügüzelli, “Bir beka meselesi: Doğu Akdeniz”, *Yeni Şafak*, 2018. (Erişim Tarihi: 16.10.2021), <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/bir-beka-meselesidogu-akdeniz-3411123>

²⁷¹ “SC-66, 12 Ekim 2018, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Yunanistan-Mısır-GKRY Üçlü Zirvesi Ortak Bildirisi Hakkındaki Bir Soruya Cevabı”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, 2018. (Erişim Tarihi: 16.10.2021), https://www.mfa.gov.tr/sc_-66_-yunanistan-misir-gkry-uclu-zirvesi-ortak-bildirisi-hk-sc.tr.mfa

²⁷² Emete Gözügüzelli, “Bir Beka Meselesi: Doğu Akdeniz”.

bölgesel aktörlerin tutumları gerekse de İsrail ve Türkiye'nin siyasi ve diplomatik ilişkilerinde yaşanan gerilim bölgedeki karar alıcıların rasyonel bir karar vermesini engellemektedir.²⁷³

Bölgedeki diğer önemli bir aktör olan ve enerji rekabetinde öne çıkan ülkeler arasında yer alan Mısır ise enerjiye duyduğu ihtiyaç ve yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle Doğu Akdeniz'de keşfi gerçekleşen hidrokarbon kaynaklarına öncelikli bir önem vermiştir. 2011 yılında Arap Baharı'nın etkisiyle gerçekleşen devrimin ardından Hüsnü Mübarek yönetimi yıkılırken yerini Muhammed Mursi yönetimi devralmıştır.²⁷⁴ Ancak Cumhurbaşkanı olarak görevini gerçekleştiren Mursi'nin bürokrasi üzerinde yeterince egemen olamamasından ötürü 3 Temmuz 2013 yılında askeri darbe gerçekleşmiştir. Batının da desteğini alarak sivil hayata geçen Savunma Bakanı Abdülfettah El- Sisi 2014 yılında devlet başkanı olarak yönetimi devralmıştır.²⁷⁵ Darbe ile Mısır yönetimini devralan Batı destekli Abdülfettah El- Sisi Doğu Akdeniz'de çalışmalarını yoğunlaştırırken bu çabalar 2015 yılında ENI şirketinin Mısır'a ait alanlarda gerçekleştirdiği çalışmalar neticesinde Doğu Akdeniz'deki en büyük doğal gaz rezervi keşfi gerçekleştirilmiştir. Bu açıklamalar üzerine önemli bir aktör haline gelen Mısır, bölge ülkeleri İsrail ve GKRY ile ittifak yapılanmalarına ön ayak olurken Türkiye'ye karşı da mesafeli ilişkiler kurmayı tercih etmiştir.²⁷⁶ Türkiye ise Doğu Akdeniz'de gerçekleşen siyasi, ekonomik ve askeri kutuplaşmanın sebep olduğu hukuki problemler nedeniyle Doğu Akdeniz politikalarına yönelik büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Özellikle 2017 yılı öncesinde bölgede enerji denklemine problemler yaşayan Türkiye, sondaj faaliyetlerinde gelişen kapasitesi ile önem arz etmiştir. Zira Ankara yönetiminin Doğu Akdeniz'de yürütmeyi hedeflediği ve politikalarını da bu standartlarda şekillendirdiği iki temel tezi bulunmaktadır. Bunların ilki uluslararası hukuka uygun ve hakkaniyetli bir çerçevede kaynakların paylaşılmasıken ikincisi ise keşfedilen kaynakların dağıtımının Türkiye merkezli olarak Avrupa'ya ulaştırılmasıdır. Bu nedenle Türkiye uluslararası hukuk çerçevesinde hareket ederek Doğu Akdeniz'de kendi MEB alanında arama çalışmaları

²⁷³ İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, "Bölgesel Rekabetten Küresel Güç Mücadelesine Doğu Akdeniz", 10.

²⁷⁴ İrfan Kaya Ülger, "Müslüman Kardeşler Teşkilatının İdeolojisi ve Mısır Siyaseti Üzerindeki Etkileri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, (2016):135.

²⁷⁵ Özge Özkoç, "Otoriter Rejimin İnşası ve Sürekliliği: Mısır Ordusunun Siyasal Hayattaki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt: 51, (2020): 92.

²⁷⁶ İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, "Bölgesel Rekabetten Küresel Güç Mücadelesine Doğu Akdeniz", 11.

gerçekleştirmiş ve bu çalışmaların yanı sıra bölgede çıkarılan enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden dağıtılması için girişimlerde bulunmuştur. Bu bilgiler ışığında günümüze değin devam eden ve uzun bir dönem daha ülke gündemimizi meşgul edecek Doğu Akdeniz sorunu içerisinde Türkiye, bölgede yer alan enerji rekabeti mücadelesinin yanı sıra ülke çıkarlarını korumaya devam ederken, aynı zamanda KKTC'nin haklarını ihlal eden ülkelere karşı da siyasi ve askeri mücadelesini sürdürmektedir.

2.2. Uluslararası Hukukta Deniz Alanları ve Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları Statüsü

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi

İnsanoğlu denizlerden iki farklı amaçla yararlanmaktadır. Birinci amaç iletişim ve ulaşımı sağlayabilmek iken, ikinci amaç ise denizin altında var olan doğal kaynakların kullanılmasıdır.²⁷⁷ Zira günümüzde doğal kaynakların kullanılması ve işletilmesine dair ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Bu ihtiyaca bağlı olarak teknoloji de her geçen gün gelişim göstermekte deniz ve okyanusların derinlikleri kontrol altına alınabilmektedir. Sınırlı kaynaklara ulaşabilmek adına rekabete giren devletler dışarıya olan bağımlılıklarını azaltabilmek uğruna büyük maliyetlere rağmen denizlerden faydalanabilmek için beceri ve yeteneklerini arttırmışlardır. Ayrıca devletler denizlerde doğal kaynaklardan yararlanmanın yanı sıra denizyolu ulaşımı noktasında da kendilerini göstermişler ve büyük bir rekabet içine girmişlerdir. Özellikle kara coğrafyasında oldukça yaygın olarak kullanılan doğal gaz, petrol ve suyun boru hatları aracılığı ile taşınması, teknolojinin gelişmesi ile deniz ve okyanusların altında da işlevsellik kazanmıştır.²⁷⁸

Doğal kaynaklar ve zenginliklerin yanı sıra ulaşım ve iletişim konularında denizleri hakça kullanabilme ve bu haklardan yararlanabilme konusunda gerçekleşen çalışmalar deniz hukukunun temelini oluşturmuştur. Deniz hukuku, deniz alanlarının hukuki rejimlerini, gemilerin seyrüseferlerini ve diğer çeşitli kullanımları düzenleyen kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir. Uluslararası deniz hukukunun temelinde

²⁷⁷ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, (Ankara: A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi ve Basın- Yayın Yüksekokulu Basımevi 1989), 247.

²⁷⁸ Hüseyin Çelik, Hakan Çelikoğlu, "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Deniz Alanlarının Hukuki Statüsü", *Akdeniz Jeopolitiği I.Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Yayınları 2019), 135-136.

örf- adet hukuku yer almıştır. Ancak teknolojinin gelişmesi, dünyanın büyük bir dönüşüm katetmesi ardından denizlerde de büyük çıkarımlar elde eden aktörler, örf- adet hukukunun yetersizliği karşısında çeşitli çalışmalar gerçekleştirerek uluslararası hukukun gelişimin üç temel aşaması belirlenmiştir.²⁷⁹

1. Teknolojinin gelişmesine eşdeğer olarak gemilerin ve gemiciliğin gelişmesi,
2. Denizciliğin gelişmesine paralel olarak deniz nakliyesinin gelişmesiyle oluşan kural getirme ihtiyacı,
3. Devletlerin denizler üzerinde egemen olma çabaları ve buna bağlı gelişmeler.

Söz konusu üç temel aşamada ilk adım 1856 yılında toplanan Paris Kongresinde atılmış ve bu kapsamda korsanlık tamamen yasaklanmış, ayrıca düşman devletlerin tarafsız gemilerine ve gemilerinde bulunan eşyalara zarar verilmemesi ilkesi benimsenmiştir. 1945’li yıllarda gelişen teknoloji ile birlikte denizlerden faydalanma becerileri de önemli ölçüde artış göstermiştir. Bu doğrultuda denizlerde var olan kaynaklar üzerinde kimlerin söz hakkı olup olmadığı ve bu haklardan adil bir şekilde yararlanılması gerektiği belirtilmiş, ayrıca bu süreçte çevrenin herhangi bir zarar görmemesi için BM Örgütü öncülüğünde 1958 yılında Cenevre Sözleşmeleri ve 1982 yılında ise BMDHS imzalanmıştır. 1958 Cenevre Sözleşmeleri beşinci oturumunda üç konu üzerinden nihai bir taslak hazırlamıştır. Bunlar; Kıta Sahaneliği, Balıkçılık, Bitişik Bölge’dir.²⁸⁰

1956 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu sekizinci oturumunda 73 madde ve yorumdan oluşan taslak, deniz hukuku kodifikasyonu olarak kabul edilmiştir. 1958 yılında İsviçre’nin Cenevre kentinden düzenlenen Komisyon dört kilit sözleşme ve ek bir protokolün²⁸¹ kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır. Neticede 29 Nisan 1958 tarihinde “Son Yasa” şekli ile dört temel anlaşma ve bir ek protokol kabul edilmiştir. Bunlar kronolojik olarak aşağıdaki gibidir.²⁸²

1. Açık Denizler Sözleşmesi

²⁷⁹ Hüseyin Çelik, Hakan Çetinoğlu, “Akdeniz’de Deniz Yeki Alanları ve Deniz Alanlarının Hukuki Statüsü”, 137.

²⁸⁰ Emete Gözügözel, *Uluslararası Deniz Hukuku*, (Ankara: Nobel Yayınları 2020), 17.

²⁸¹ 30 Eylül 1962 tarihinde Opsiyonel Protokol yürürlüğe girmiştir. Age. 19.

²⁸² Age. 19-20.

2. Kıta Sahanlığı Sözleşmesi

3. Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi

4. Balıkçılık ve Açık Denizlerde Canlı Kaynakların Korunması

1973'ten 1982 yılına kadar BM'nin ev sahipliğinde gerçekleşen BMDHS III. Konferansında, deniz hukuku üzerine kodifikasyon çalışmalarına devam edilmiştir. Bu süreç içerisinde oturumlara hem kıyı devletleri hem de denize kıyısı olmayan birçok devletler ve sivil toplum kuruluşlarından gelen gözlemciler katılım sağlamıştır. Konferans çalışmaları temelde üç ana komite üzerinde kurulurken ilerleyen safhada anlaşmazlıkların çözümüne yönelik dördüncü komite oluşturulmuştur.²⁸³ 1982 yılında tamamlanan konferans, 1 Nisan 1982 tarihinde resmen onaylanmıştır. 1982 BMDHS temelde denizlerde var olan doğal kaynaklardan faydalanabilme noktasında hukuki rejimi düzenlemiştir.²⁸⁴ Şöyle ki iç sular, karasular, MEB ve kıta sahanlığı üzerinde egemenliği bulunan devletlere doğal kaynaklar, deniz yatağının ve toprağın altındaki mineral ve diğer canlı olmayan kaynaklardan yararlanabilme hakkı verilmiştir.²⁸⁵ Ayrıca tüm devletlerin kıyısı olsun ya da olmasın açık denizlerden yararlanabilme hakkı kabul edilmiştir.²⁸⁶

Kıta Sahanlığı

Kıta sahanlığı kavramı, en basit tabirle bir kıyı devletinin denizin altında devam eden doğal uzantısı olarak tanımlanmıştır.²⁸⁷ Yapılan araştırmalar doğrultusunda coğrafi olarak deniz yataklarının derinliği genellikle birdenbire artış göstermez ve büyük derinliklere ulaşamaz. Zira deniz yatakları kıyıdan itibaren ortalama 155 kulaca kadar yavaş yavaş derinleşirken 100 kulaçtan sonra ise bu derinlikte artış gerçekleşmekte ve derinlik keskin bir yamaç şekline bürünmektedir. İşte kıyı ile kıta yamacı arasındaki alana kıta sahanlığı adı verilmektedir.²⁸⁸

²⁸³ Age. 22-23.

²⁸⁴ Hüseyin Çelik, Hakan Çetinoğlu, Akdeniz'de Deniz Yeki Alanları ve Deniz Alanlarının Hukuki Statüsü, 138.

²⁸⁵ "Territorial Sea And Contiguous Zone m.2", "Exclusive Economic Zone m.56", "Continental Shelf m.77", *United Nations Convention on the Law of the Sea*, (1982): 27-53.

²⁸⁶ "Freedom of the high seas m. 87.", *United Nations Convention on the Law of the Sea*, (1982): 53.

²⁸⁷ Emete Gözügüzel, *Uluslararası Deniz Hukuku*, 487.

²⁸⁸ Emete Gözügüzel, *Uluslararası Deniz Hukuku*, 487.

Hüseyin Çelik, Hakan Çetinoğlu, Akdeniz'de Deniz Yeki Alanları ve Deniz Alanlarının Hukuki Statüsü, 139-140.

İnsanlık tarihi uzun yıllar boyunca denizlerden balıkçılık ve taşımacılık noktasında yararlanmaktaydı. Ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren teknolojinin gelişmesi ve buna bağlı olarak deniz ve okyanusların derinliklerindeki doğal kaynakları keşfetme insanoğlunu rekabete sürüklemiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında artarak devam eden petrol talebi deniz alanlarında doğal kaynak arama talebinin artması ve teknolojinin gelişmesi ile de hidrokarbon arama çalışmaları hız kazanmıştır. Buna karşılık 28 Eylül 1948 tarihinde Truman Bildirisi ile ABD kıta sahanlığının toprak altı ve deniz yatağının doğal kaynaklarına yönelik yetkisini genişletmiştir.²⁸⁹ Kıta sahanlığına yönelik ikinci aşama ise 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı çerçevesinde gerçekleşen Kıta Sahanlığı Sözleşmesi olmuştur. Bu sözleşmeye göre kıta sahanlığının dış sınırı iki farklı ölçüğe göre belirlenmiştir. Buna göre i) 200 metre derinlik (100 kulaç), ii) 200 metre derinliğin ardından, bölge işletilebilecek durumda ise işletilebilme hakkı verilmiştir (mad. 1). Ayrıca Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 1. maddesinde kıta sahanlığı konusunda tartışmalara sebep olabilecek sorunlar revize edilirken sorunlar arasında adalar konusu dikkat çekmiş ve adalar ilke olarak kıyılarına bitişik benzer denizaltı alanlarının deniz tabanına ve toprak altı kaynaklar üzerinde kullanım hakkının sahip olduğu belirtilmiştir.²⁹⁰

1982 BMDHS'nde kıta sahanlığının tanımı ise 76. madde de yapılmıştır. Bu maddede bir kıyı devletinin sahip olduğu kıta sahanlığının, kara topraklarının doğal uzantısı boyunca karasularının ötesine, kıta kenarının dış kenarına ya da denizden 200 deniz mili mesafeye kadar uzanan denizaltı alanlarının deniz tabanını ve toprak altından oluştuğu ifade edilmiştir.²⁹¹ 1982 BMDHS'nde 1958 Sözleşmesinde yetersiz görülen derinlik ölçütü, işletilebilme ölçütü tekrar revize edilerek derinlik ölçütüne karşı genişlik ölçütü ön plana çıkarılarak, sınırlandırma getirilmiştir.

²⁸⁹ "Policy Of United States With Respect To The Natural Resources Of The Subsoil And Sea Bed Of The Continental Shelf, Truman Proclamation", *National Oceanic and Atmospheric Administration*, (1945): 67. (Erişim Tarihi: 21.12.2021), https://www.gc.noaa.gov/documents/gcil_proc_2667.pdf

²⁹⁰ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, 320.

"Convention on the Continental Shelf 1958", *United Nations, Treaty Series*, Cilt: 499 m.1. (Erişim Tarihi: 21.12.2021), https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf

²⁹¹ "Continental Shelf m.76.", *United Nations Convention on the Law of the Sea*, (1982): 53. (Erişim Tarihi: 21.12.2021), https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

Münhasır Ekonomik Bölge

Münhasır ekonomik bölge (MEB) kavramı, ilk olarak 28 Eylül 1945 tarihinde Harry S. Truman'ın yayınlamış olduğu bildiride “*kıta sahanlığının işletilmesi, ona bitişik sahildar devletin iş birliğine bağlıdır*” sözleriyle dikkat çekmiştir. Böylece 1958 yılında Cenevre’de gerçekleşen I. Deniz Hukuku Konferansı ile kabul gören Kıta Sahanlığı kavramının şekillenmesinde öncülük etmiştir. Truman'ın yayınlamış olduğu bildiri ile başlayan ve doğal kaynak kullanımını karasularının ötesine taşımak isteyen devletler bu doğrultuda hak talep etmiştir.²⁹² Söz konusu talepler ilk olarak Güney Amerikalı devletler tarafından 200 millik “miras denizi” kavramı ile başlamış ve diğer ülkeler tarafından da devam ettirilmiştir. III. Deniz Hukuku Konferansında da önerilen MEB kavramı başta Güney Amerikalı devletler olmak üzere diğer devletlerin de onayını almıştır. Neticede 1982 BMDHS’inde MEB kavramı esas hatlardan itibaren 200 deniz milini geçmeyecek şekilde madde 55-75 arasında aktarılmıştır. Bu doğrultuda MEB kavramı denize kıyısı olan devletlerin karasuları esas çizgisinden itibaren 200 mile kadar çıkan ve karasuları yanı sıra toprak altında yer alan tüm kaynakların hak ve yetkilerinin tanındığı alanları ifade etmektedir.²⁹³ Ayrıca MEB kavramı hem kıyı devletinin egemenliği altında değilken hem de açık denizlerin bir parçası değildir. Bu nedenle MEB rejimi balıkçılık kavramıyla ortaya çıkmış, hukuki bir niteliğe ve kendine özgün bir yapıya sahiptir.²⁹⁴

BMDHS 56. maddesinde MEB’de kıyı devletinin hak, yetki ve görevlerinden bahsedilirken, sözleşmenin öteki hükümlerinde özellikle 58,69 ve 70. maddelerinde üçüncü devletlere de değinilerek MEB üzerinde bazı haklar tanınmıştır.²⁹⁵

Sonuç olarak insanoğlu geçmişten günümüze değin denizlerden yararlanmış ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte var olan imkânlarını da genişletmiştir. Deniz yetki alanlarının belirlenmesine yönelik ilk olarak 1958 Cenevre Sözleşmesi ve sonrasında 1982 BMDHS ile hükümler getirilmiştir. Zira devletlerin deniz yetki alanlarının belirlenmesinde birçok aktör rol oynarken günümüzde 150 kıyı devlet karasuların ilanında, 90’ı bitişik bölge ilanında, 132’si MEB ilanında kendi iç hukukunda

²⁹² Salih Karataş, “Münhasır Ekonomik Bölge Üzerinde Üçüncü Devletlerin Hak ve Yetkileri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, (2015): 82.

²⁹³ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, 333.

²⁹⁴ Emete Gözügözel, *Uluslararası Deniz Hukuku*, 371.

²⁹⁵ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, 333.

düzenlemeler gerçekleştirmiştir.²⁹⁶ Günümüzde Akdeniz’de de yer alan birçok devlet deniz yetki alanlarını ilan etmiş ve bu noktada birçok sorunla karşılaşmıştır. Özellikle büyük petrol ve doğal gaz rezervleriyle dikkatleri üzerine çeken Akdeniz coğrafyası Avrupa’nın Rus petrolü ve doğal gazına karşı bağımlılığını azaltma yolunda önem teşkil etmiştir.

2.3. Doğu Akdeniz’de Denizlerin Paylaşım Mücadelesi ve Kıyıdaş Devletlerin Doğu Akdeniz Sorunu Çerçevesinde Tutumları

Doğu Akdeniz, var olan stratejik öneminin yanı sıra son dönemde gündemde yer alan yüksek enerji potansiyeli ile de dikkatleri üzerine çekmiştir. Küresel ve bölgesel devletlerin çıkarları doğrultusunda hamleler gerçekleştirdiği bu bölge denizlerin paylaşım mücadelesi ve BMDHS’ye aykırı girişimlerle dikkat çekmektedir. Devletler, 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı ile *Karasuları ve Bitişik Bölge, Açık Denizler, Açık Denizlerde Balıkçılık ve Açık Denizlerin Canlı Kaynaklarının Muhafazası ve Kıta Sahaneliği Hakkında*²⁹⁷ dört temel sözleşmeyi onaylayarak denizlerde var olan egemenlik haklarını büyük oranda genişletmişlerdir. 1982 BMDHS ile üç temel rejim karasuları (15. Madde), kıta sahanlığı (83. Madde) ve MEB (74. Madde) üzerinde sınırlandırılmaya gidilmiştir.²⁹⁸ 1982 BMDHS devletlere deniz alanları üzerinde yetkilerini genişletmeleri için karasularında ve devamında MEB ilan etme hakkını vermiştir. Bunun yanı sıra 1982 BMDHS 74. Maddesi gereğince karşı karşıya veya bitişik kıyıları olan devletler MEB sınırlandırılmasının hakkaniyetli bir çözüme ulaştırılması için Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 38. Maddesinde atıfta bulunarak uluslararası hukuk temelinde bir anlaşma ile gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir. Neticede BMDHS ve alınan yargı kararları ile uyumsuzlukların çözümü için ilgili tüm taraflar arasında ortak anlaşmaya

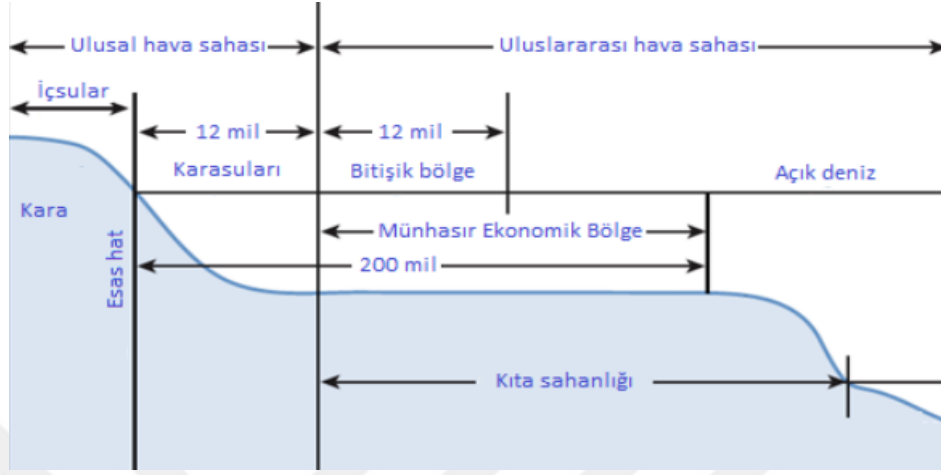
²⁹⁶ Hakan Çetinoğlu, “Akdeniz’de 1958 Cenevre Sözleşmelerine İstanaden Sınırlandırılması”, *Akdeniz Jeopolitiği I Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 2019), 170.

²⁹⁷ Seha L. Meray, “Kıt’a Sahaneliği Hakkında Cenevre Sözleşmesi (29 Nisan 1958)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 4, (1958): 80.

²⁹⁸ Emete Gözügüzelli, “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’de Deniz Alanlarını Belirleme Stratejisi ve Hukuki Rejimi”, *Akdeniz Jeopolitiği I Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 2019), 250.

Bkz. United Nations Convention on the Law of the Sea.

varılmasından bahsedilmişse de MEB'in bir kıyı devletinin kendi isteği doğrultusunda ilan edilemeyeceğine ilişkin düzenlemeler BMDHS'nde yer almamaktadır.²⁹⁹

Şekil 13: Deniz Yetki Alanları³⁰⁰

Günümüz dünyasında birçok devlet MEB ilanında bulunmuş, Doğu Akdeniz'de ise GKRY, Suriye, Mısır, Fas, Tunus, Libya, Lübnan ve İsrail ve Filistin MEB ilan etmiştir. Aynı zamanda Orta ve Batı Akdeniz'de İtalya, Fransa ve Hırvatistan ekolojik koruma alanı ilan ederken; Cezayir, Libya, Tunus, Malta ve İspanya balıkçılık koruma bölgesi olmak üzere çeşitli deniz yetki alanları ilan etmişlerdir. Ancak Doğu Akdeniz'de en büyük kıyı şeridine sahip olan Türkiye, MEB sınırını ilan etmezken, KKTC ve Libya dışında Doğu Akdeniz'e kıyıdaş devletlerle herhangi bir sınırlandırma anlaşması imzalamamış olsa da MEB sınırlarını hak ve menfaatlerini sık sık gündeme getirerek deklare etmeyi ihmal etmemiştir.³⁰¹

21. yüzyıldan itibaren küresel ve bölgesel çapta değişen jeopolitik dengeler ile yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemde Ortadoğu ve Akdeniz coğrafyası kendini gösterirken özellikle Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervleri günümüze değin devam eden ve çözölemeyen enerji, güvenlik ve MEB sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Son yıllarda Doğu Akdeniz'de kıyıdaş devletler olan Türkiye, KKTC, Yunanistan, GKRY, İsrail, Mısır'ın yaşadığı siyasi sorunlar ve doğal gaz

²⁹⁹ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi 2020), 33.

³⁰⁰ İsmail Balık, "Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları", *Kent Akademisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, (2018): 87.

³⁰¹ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 34.

arama çalışmaları nedeniyle artan gerginlikler küresel gündemi de daha çok meşgul eder hale gelmiştir. 2009-2011 yılları arasında İsrail'in Tamar ve Leviathan sahalarında ve Kıbrıs kıyı ötesindeki Afrodite sahasında geniş petrol rezervlerine rastlaması bölgeye olan ilgiyi önemli ölçüde arttırmıştır. Buradan hareketle Doğu Akdeniz'in istikrarını bozabilecek üç önemli durum dikkat çekmektedir.³⁰²

- 1) Bölge ülkelerinin çoğunun siyasi ve ekonomi krizlerle mücadele ediyor olması
- 2) 2011 yılında başlayan ve günümüzde de etkileri devam eden Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin istikrarını etkileyen Arap Baharı ve etkileri
- 3) Doğu Akdeniz'de hidrokarbon enerji rezervlerinin keşfedilmesiyle yaşanan diplomatik kargaşa sebebiyle bölgede siyasi ve ekonomik çatışmalar yaşanması ve bu çatışmaların çözülmemesi halinde de derinleşmesi ihtimalinin bulunması.

Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin beklenenin çok üstünde rezervlerle ifade edilmeye başlanmasının ardından Yunanistan, GKRY, Fransa, İran, Çin ve ABD Doğu Akdeniz'e bir şekilde müdahale etmiştir. Bu dönemde bölge ülkeleri de değişik ittifaklar kurarak keşfedilen hidrokarbon rezervlerinde çıkar sağlamaya yönelik hamleler gerçekleştirmişlerdir. GKRY, Türkiye ve KKTC'nin hak ve menfaatlerini göz ardı ederek Mısır (2003), Lübnan (2007) ve İsrail (2010) ile MEB anlaşmaları imzalamıştır. Zira Türkiye'nin kıta sahanlığı ile örtüşen alanlarda kendi MEB alanını da ilan etmiş olan GKRY, akabinde MEB alanını parsellere ayırarak keşif çalışmaları gerçekleştirmek adına ABD, Fransa ve İtalyan şirketleri başta olmak üzere arama ruhsatları vermiştir. 20-21 Kasım 2017 tarihinde Mısır Devlet Başkanı Abdulfettah Es-Sisi'nin GKRY'ye resmi ziyarette bulunması ve Türkiye'nin aleyhine oluşan ittifaklar dikkat çekmiştir. Özellikle İsrail, GKRY ve Mısır ittifakı ABD ve AB'nin desteğini alarak stratejik adımlar atmıştır. Bu bağlamda ilk olarak keşfedilen petrol ve doğalgaz yataklarının Batı'ya taşınabilmesi için GKRY, İsrail, Yunanistan ve İtalya arasında East-Med Boru Hattı inşa anlaşması imzalanmıştır. Ancak söz konusu

³⁰² Efraim Inbar, "Israel's Challenges in the Eastern Mediterranean", *Middle East Quartely*, Cilt: 21, Sayı: 4, (2014): 1-12.

"Directorate- General for External Policies Policy Department, Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean?", *European Parliament*, (2017): 6. (Erişim Tarihi: 22.12.2021), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf)

boru hattının Batı'ya nakil aşamasında Türkiye'yi bölgeden bypass etmek isteyen bölgesel güçler projenin gerçekleştirilmesi için ellerinden geleni yapmışlardır.³⁰³

Keşfedilen doğalgaz ve petrol rezervleri ile gündeme gelen Doğu Akdeniz bölge ülkeleri arasında sorunlar yaşanırken uzun yıllardır bir türlü çözüme kavuşamayan Kıbrıs ise yeniden bir mücadele noktası haline gelmiştir. Türkiye'nin kendi ekseninde Kıbrıs Barış Harekâtı ile çözümlemiş olduğu Kıbrıs sorununu, GKRY'nin 2004 yılında AB'ye üye olması ve Kıbrıs açıklarında hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesinin ardından tekrar gündeme gelmiştir. Günümüzde dahi çözüme kavuşamayan Kıbrıs, kalıcı bir istikrara kavuşmadığı sürece Doğu Akdeniz sorununun sona ermesi düşük bir ihtimaldir.³⁰⁴

2.3.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) 1970'li yıllardan itibaren Kıbrıs Adası'nın tek meşru yöneticisi gibi hareket etmeye ve KKTC'nin haklarını hiçe sayarak bölge devletleri ile ikili anlaşmalar gerçekleştirmeye başlamıştır. Söz konusu ikili anlaşmalar ile GKRY, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarını kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda şekillendirme yönünde aktif bir siyaset izleyerek önemli kazanımlar elde etmiştir. Zira GKRY, deniz yetki alanlarına ilişkin "Bitişik Bölgesi" ve "Münhasır Ekonomik Bölge" ilanına dair iki kanunu 2 Nisan 2004 tarihinde, 21 Mart 2003 tarihinden itibaren yasal hale getirerek yürürlüğe koymuştur. Neticede söz konusu anlaşmalar ile GKRY, 24 deniz mili genişliğinde bitişik bölge ve 200 deniz mili genişliğinde de MEB ilan ederek Türkiye ve KKTC'nin bölge üzerinde var olan haklarını ihlal etmiştir.³⁰⁵ Ancak uluslararası hukuk çerçevesinde bir devlet ilan ettiği bitişik bölge sınırlarının diğer devletlerle örtüşmesi halinde önce sınırlandırmanın anlaşma yoluyla sağlanmasını öngörürken anlaşmanın sağlanamaması durumunda ise

³⁰³ İsmail Cingöz, "Güvenli Enerji Koridoru Sorunu ve Türkiye", *İlk Hedef: "Akdeniz"*, Ed. Murat Koç, (Adana: Karahan Kitabevi 2021): 52-55.

³⁰⁴ Age. 56.

³⁰⁵ Cihat Yaycı, *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı*, (İstanbul: Deniz Basımevi, 2019): 38.

Bkz. "A Law to Provide For the Proclamation of the Exclusive Economic Zone by the Republic of Cyprus (2004)", *United Nations*. (23.12.2021), https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf

ilgili devlet ile ortay hat ya da eşit uzaklık ilkesi kapsamında sınırlandırma yoluna gidileceğini belirtmiştir.³⁰⁶

GKRY 2003 senesinden itibaren Akdeniz’de MEB ilan etme girişimlerinde bulunmuştur ki bu doğrultuda 17 Şubat 2003 tarihinde GKRY ve Mısır yönetimi arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik MEB anlaşması imzalamıştır. Söz konusu iki taraflı anlaşma 2004 yılında yürürlüğe girmiştir.³⁰⁷ Türkiye, bahsi geçen bitişik bölge ve MEB ilanlarına karşı çıkarak kendi hak ve menfaatlerini BM nezdinde bildirmiştir.³⁰⁸ Ayrıca Türkiye, GKRY’nin, 2000’li yılların başından itibaren Doğu Akdeniz’e kıyısı olan devletlerle MEB’lerini sınırlandırmaya yönelik ikili anlaşmalar imzalama girişimlerine karşı çıkmıştır. Zira Doğu Akdeniz’in yarı kapalı bir deniz olduğu göz önünde bulundurulduğunda deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ancak denize kıyısı olan devletlerin hak ve menfaatleri gözetilerek gerçekleştirilebileceğini savunmuştur. Ancak Türkiye’nin tüm diplomatik ve siyasi itirazlarına rağmen 17 Şubat 2003 tarihinde imzalanan GKRY-Mısır deniz yetki alanlarının sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. Ancak Türkiye bu anlaşmayı tanımadığını kesin bir dille ifade etmiştir.³⁰⁹ GKRY, 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır ile gerçekleştirdiği deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmasının yanı sıra 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan³¹⁰ ve 17 Aralık 2010 tarihinde ise İsrail ile ortay hat esasına göre MEB anlaşması gerçekleştirmiştir.³¹¹ Ayrıca GKRY, Doğu Akdeniz’e kıyıdaş diğer bir devlet olan Suriye ile MEB anlaşması

³⁰⁶ Emete Gözügüzelli, “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’de Deniz Alanlarını Belirleme Stratejisi ve Hukuki Rejimi”, 252.

³⁰⁷ Yücel Acer, “Doğu Akdeniz’de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye”, *Adalet Dergisi*, Sayı: 65, (2020): 15.

Bkz. “Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone 17 February 2003”, *United Nations*. (Erişim Tarihi: 23.12.2021), <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>

³⁰⁸ Emete Gözügüzelli, “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’de Deniz Alanlarını Belirleme Stratejisi ve Hukuki Rejimi”, 255.

³⁰⁹ “NO:18 - 30 Ocak 2007, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretlerini hk.”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. (Erişim Tarihi: 23.12.2021), https://www.mfa.gov.tr/no_18---30-ocak-2007_-guney-kibris-rum-yonetimi_nin-dogu-akdeniz_deki-ulkelerle-deniz-yetki-alanlarini-ilgilendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk_.tr.mfa

³¹⁰ “Cyprus-Lebanon, Cyprus-Israel Offshore Delimitation”, *Middle East Economic Survey (MMES)*, (2012), (Erişim Tarihi: 23.12.2021), <https://www.mees.com/2012/9/28/op-ed-documents/cyprus-lebanon-cyprus-israel-offshore-delimitation/f994d750-6d1a-11e7-9675-d5a0b0510107>

Lübnan, İsrail – GKRY’nin MEB sınırlandırılmasına itiraz ederek bu anlaşmayı onaylamamıştır.

³¹¹ “No: 288, 21 Aralık 2010, İsrail ile GKRY Arasında İmzalanan MEB Anlaşması Hk.” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. (Erişim Tarihi: 23.12.2021), https://www.mfa.gov.tr/no_-288_-21aralik-2010_-israil-ile-gkry-arasinda-imzalanan-meb-anlasmasi-hk_.tr.mfa

imzalayabilmek adına 2001 yılından itibaren görüşmeler gerçekleştirmektedir.³¹² GKRY komşusu Mısır ile 17 Şubat 2003 tarihinde gerçekleştirdiği MEB anlaşması ile hem KKTC'nin deniz alanlarını göz ardı ederken hem de Mısır'a ait deniz alanlarını da gasp etmiştir.

Şekil 14: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) Eski Dışişleri Bakanlarından Nikos Rolandis'in 2004 yılında İlan Edilen MEB Sahalarını Gösteren Harita Önünde Çekilmiş Fotoğrafı ³¹³

BMDHS 15. Maddesinde yer alan ortay hat ya da orta hat (median line) tabiri gereği ülkeler deniz alanlarının sınırlandırılma anlaşmalarında karşılıklı kıyıdaş olan devletlerin anakaralarını esas almaktadır ki eşit uzaklıkta olan bir hattan bahsedilmektedir.³¹⁴ Bu çerçevede Mısır, GKRY ile imzaladığı MEB anlaşması yerine kıyıların karşılıklı olduğu Türkiye ile bu anlaşmayı gerçekleştirse idi kendisi için daha yararlı olacaktı. Bu çerçevede 11.500 kilometrekarelik daha fazla deniz alanına hâkim olabilecektir.³¹⁵ Ancak bir ada ülkesi olan GKRY, Mısır ile gerçekleştirdiği deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması ile anakara ülkesi ile eşit haklara sahip olmuştur. Söz konusu anlaşma Türkiye'yi doğrudan ilgilendirdiği gibi KKTC'nin de varlığını yok sayarak haklarının gasp edilmesine imkân sağlamıştır. 2 Mart 2004 tarihinde Türkiye, 2004/Turkuno DT/4739 sayılı nota ile GKRY ve Mısır arasında

³¹² Ömer Lütfi Taşcıoğlu, “GKRY’nin Türkiye Cumhuriyetine ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne Ait Deniz Yetki Alanlarındaki Petrol ve Doğalgaz Arama Çalışmaları ve Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmaları”, *Sosyal Bilimler Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 26, (2018): 5699.

³¹³ Cihat Yayıcı, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, 18

³¹⁴ Ferhat Kökyay, “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Akdeniz Enerji Politikası”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt: 206, Sayı: 101, (2021): 147

³¹⁵ Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 39.

imzalanan MEB sınırlandırma anlaşmasında belirlenen ortay hattın 32°16' 18" boylamının batı kısmının ötesine geçen bölümlerinin Türkiye'nin fiilen (ipso facto) ve başlangıçtan beri (ab initio) haklarını gasp ettiğini gerekçe göstererek anlaşmayı tanımadığını belirtmiştir. Son olarak Türkiye, Kıbrıs Adası'nın bir bütün olarak hukukten ya da fiilen temsil etmeye yetkili tek bir otoritenin olmadığını yinelemiştir.³¹⁶ Bu doğrultuda Türkiye, GKRY ve Mısır arasında gerçekleşen MEB sınırlandırma anlaşmasının etkisiz ve geçersiz olduğunu gerekçeleriyle izah etmiştir.

GKRY, Türkiye'nin 2004/Turkuno DT/4739 sayılı nota çerçevesinde belirttiği görüşleri kabul etmemiş ve karşı itirazlarını bir nota ile bildirmiştir. Söz konusu nota 24 Şubat 2005 tarihinde Türkiye'nin argümanlarını çürütmek amacıyla düzenlenmiştir.³¹⁷ Bu doğrultuda notada;

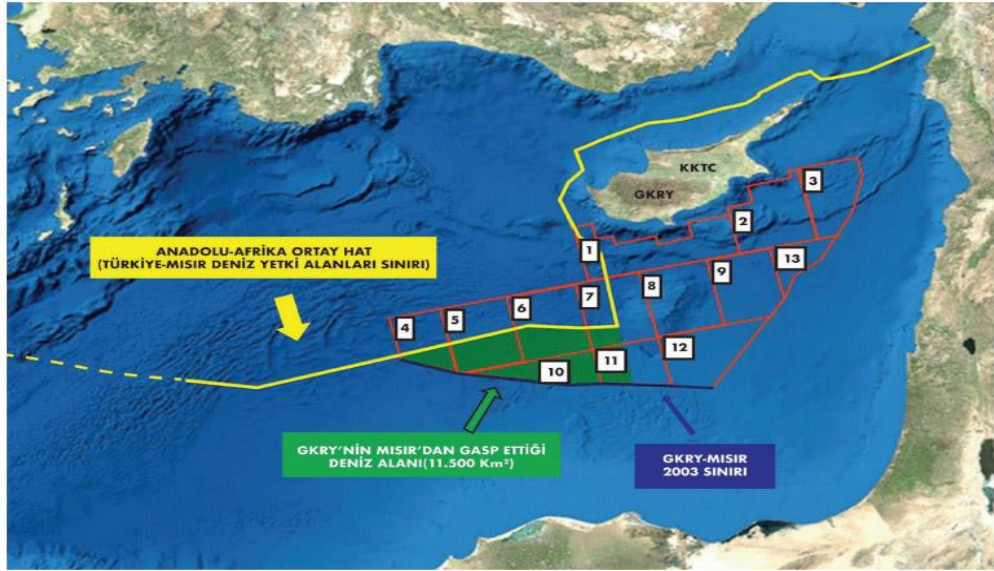
- Türkiye'nin 2004/Turkuno DT/4739 sayılı nota ile belirttiği iddialarının hem hukukten hem de özde asılsız olduğunu, belirli bir yasal ya da maddi argümana dayanmadığı,
- GKRY ve Mısır arasında gerçekleşen MEB sınırlandırma anlaşması iki egemen devlet hükümetleri arasında imzalanmıştır. Türkiye'nin iddia ettiği gibi GKRY tarafından değil toplumun her üyesi tarafından kabul gören Kıbrıs Cumhuriyeti adına onaylanmıştır. Bu bakımdan BM'in Kasım 1974 tarihli 3212 sayılı Genel Kurul kararına ve Kıbrıs'a ilişkin 541(83) ve 550 (84) sayılı Güvenlik Konseyi kararına atıfta bulunmanın yeterli olacağını ayrıca 1 Mayıs 2004 tarihinden bu yana AB üyesi olduğu,
- Ayrıca hem GKRY hem de Mısır Arap Cumhuriyeti'nin 1982 BMDHS'ye taraf olduğunu, uluslararası hukukun belirlemiş olduğu ilke ve kurallar doğrultusunda sözleşmenin düzenlendiği belirtilmiştir. GKRY'nin, 1974 yılında kıta sahanlığını ilan eden bir yasayı ve 1993 yılında koordinatlarını BM Okyanus İşleri ve Deniz Hukuku Bölümüne sunduğu lakin Türkiye'nin bu döneme kadar herhangi bir itirazda bulunmadığı, uluslararası kurallar gereğince Türkiye'nin söz konusu yasayı tanıdığı şeklinde kabul edildiği,

³¹⁶ "Communications by States", Law of the Sea Bulletin, *United Nations*, Cilt: 54, (2004): 127.

³¹⁷ "Communications by States", Law of the Sea Bulletin, *United Nations*, Cilt: 57, (2005): 124-125.

- Türkiye'nin 32° 16' 18" boylamının batısına ilişkin ada ülkesinin haklarının olmadığına dair söylemi geleneksel hukuka, sözleşmeye (md. 56, 77 ve 121) ve Uluslararası Adalet Divanı kararlarını ihlal ettiği, belirtilmiştir.

Türkiye, GKRY'nin notasına karşı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği aracılığıyla 2005 Turkuno DT/ 16390 sayılı notayı vermiştir. Burada konuyla ilgili daha önce açıkladığı tutumunu yeniden teyit etmiş ve 32° 16' 18" boylamının batısına ilişkin, uluslararası deniz hukuku ilkeleri çerçevesinde Akdeniz gibi kapalı ya da yarı kapalı bir denizde kıyı ülkelerinin haklarını kullanırken ya da yerine getirirken birbirleriyle iş birliği içerisinde olması gerekliliğini vurgulamıştır.³¹⁸

Şekil 15: GKRY'nin Mısır'dan Gasp Ettiği Deniz Alanı³¹⁹

Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması anakaralar arasında ortay hat esas alınarak yapılması gerekmektedir. Uluslararası Deniz Hukuku kuralları çerçevesinde karşılıklı kıyıları bulunan Mısır ve Türkiye arasında MEB anlaşmasının gerçekleştirmesi iki ülkenin temel haklarındandır. Zira Mısır 2003 yılında GKRY ile gerçekleştirdiği anlaşma çerçevesinde 11.500 kilometrekarelik alanını kaybetmiştir ki günümüzde bu alanda GKRY'nin sözde ruhsat sahalarından 10

³¹⁸ "Communications by States", Law of the Sea Bulletin, United Nations, Cilt: 59, (2005): 34

³¹⁹ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 40.

numaralı parsele, 6 numaralı parselin güney yarısına, 4, 5, 7 ve 11 numaralı parsellerin ise bir kısmına sahip olma imkânını kaybetmiştir.³²⁰

GKRY'nin deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik kıyı devletleri ile anlaşmalar yapması Türkiye ve GKRY arasındaki sorunları derinleştirmiştir. Zira 2004 yılında Mısır ve GKRY arasında gerçekleşen MEB anlaşması ile Akdeniz'de çözülmesi zor sorunlar yaratmıştır. Bu sorunların derinleşmesi ve Türkiye'nin tepkileri sonucunda deniz ticaretinde ve ulaşımında mühim bir yer alan Akdeniz'in güvenliğini tehdit edebileceği savunulmuştur. Ayrıca yaşanan sorunlar karşısında bir yandan deniz ortamının güvenliğinin sağlanması diğer yandan da seyahat özgürlüğünün korunması sağlanması için ideal çözüm önerileri verilmiştir. Bu doğrultuda Akdeniz kıyı devletlerinin karşıt çıkarları uzlaştırarak uyumlu ve koordineli bir eylem ortaya koymaları gerekliliğinden bahsedilerek ortak çıkarların hayati önem taşıdığı vurgulanmıştır. Ancak siyasi gerçeklik koordineli yaklaşımın yakın gelecekte gerçekleşmesinin mümkün olmadığı yönünde değerlendirilmiştir.³²¹

GKRY, Mısır ile deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmasının imzalanmasının ardından 4 yıl sonra, 17 Ocak 2007 tarihinde, Lübnan ile MEB sınırlandırma anlaşması imzalamış olsa da söz konusu anlaşma, Türkiye'nin girişimleri doğrultusunda Lübnan Meclisinde tarafından günümüze değin onaylanmamıştır. Zira Lübnan, GKRY ve İsrail arasında 17 Aralık 2010 tarihinde imzalanan MEB sınır anlaşmasına kendi aleyhinde bir karar olduğu gerekçesiyle BM nezdinde itirazlarda bulunmuştur.³²² GKRY MEB sınır anlaşmasının tekrar ivme kazanmasıyla birlikte Nisan 2013'te Ticaret, Sanayi ve Turizm Bakanı George Lakkotrypis Lübnan'a ziyaret gerçekleştirmiştir.³²³ Bu ziyaretin temelinde GKRY-Lübnan MEB sınırlandırma anlaşması yer almış, ancak İsrail ve Lübnan'ın MEB sınırlarının çakışıyor olmasının etkisiyle anlaşma sağlanamamıştır.

GKRY 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile gerçekleştirdiği MEB sınırlandırma anlaşması 2011 yılında yürürlüğe girmiş ve GKRY söz konusu MEB sınırlandırma

³²⁰ Age. 40.

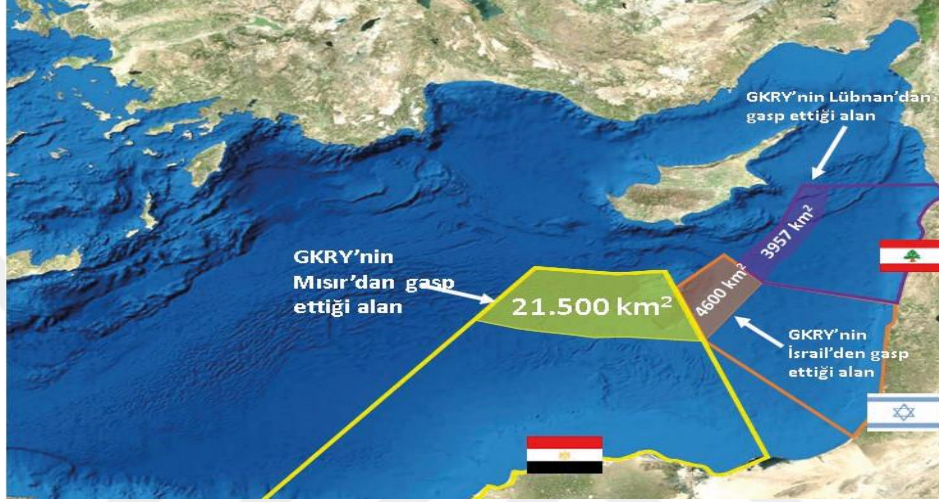
³²¹ Ferhat Kökyay, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Akdeniz Enerji Politikası", 149.

³²² Umut Kedikli, Taşkın Deniz, "Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı", *Alternatif Politika*, Cilt: 7, Sayı: 3, (2015): 407.

Bkz. "Internal Waters", *Law of the Sea Bulletin, United Nations*, Cilt: 73, (2010): 39-40.

³²³ "Lebanon And Cyprus Tie-Up Could Be Good News For The Two Struggling Countries", *Albawaba*, 2013. (Erişim Tarihi: 26.12.2021), <https://www.albawaba.com/business/lebanon-cyprus-482728>

anlaşması ile de büyük kazanımlar elde etmiştir.³²⁴ Zira İsrail, GKRY ile deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşması imzalamak yerine karşılıklı kıyısı olan Türkiye ile gerçekleştirseydi günümüzde GKRY'nin doğalgaz keşfi yaptığı Afrodit sahasının yer aldığı 12 numaralı parselin tümünü 7, 8 ve 11 numaralı parsellerin bir bölümünü elde edebilecekti.³²⁵

Şekil 16: GKRY'nin Mısır, İsrail ve Lübnan'dan Gasp Ettiği Alanlar³²⁶

21. yüzyılın başından itibaren cürekâr girişimlerde bulunan GKRY, alt yapısını oluşturduğu enerji politikası 26 Ocak 2007 tarihinde kabul ettiği Hidrokarbonlar (Arama, Araştırma ve Kullanım) Yasası ile petrol faaliyetlerine içerisinde MEB alanını 13 parsel bölerek bu alanları petrol arama ruhsat sahaları ilan etmesinin ardından 3 tur ruhsat ihalesi (Mayıs 2007, Aralık 2012, Mart 2017) gerçekleştirmiştir.³²⁷ 4 Mayıs 2007 tarihinde gerçekleşen birinci ihalede belirleyen 13 parselden 3. ve 13. parseller hariç diğer parseller için talepler toplanmıştır. 24 Ekim 2008 tarihinde 12. parsel Delek ve Avner, Chevron ve Shell tarafından alınmıştır.³²⁸

³²⁴ Bkz. "Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, signed in Nicosia on 17 December 2010", Law of the Sea Bulletin, *United Nations*, Cilt: 75, (2011), 27-31.

³²⁵ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 41.

³²⁶ "Türkiye'nin hamlesi planları bozdu! Rumlar Mısır'dan gasp etti, İsrail payını kapı", *STAR*, 2019, (Erişim Tarihi: 26.12.2021), <https://www.star.com.tr/dunya/telaslanan-rum-yonetiminden-israile-yuzde-10-pay-verdi-haber-1499109/>

³²⁷ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 41.

³²⁸ Ferhat Kökyay, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Akdeniz Enerji Politikası", 150.

Muhsin Barış Tiryakioğlu, "Doğu Akdeniz'de enerji denklemi -1", *Anadolu Ajansı*, 2019. (Erişim Tarihi: 26.12.2021), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-enerji-denklemi-1/1474137>

Ancak GKRY'nin sözde MEB ilanı ve ruhsatlandırma çalışmaları uluslararası hukuka aykırı faaliyetler olup, Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye aleyhinde İsrail- Mısır- GKRY enerji ittifakı oluşturulmuştur. Söz konusu bu ittifakta Yunanistan, Fransa, İtalya, ABD ve AB'nin de desteği ile önem kazanmıştır.

11 Şubat 2012 tarihinde açılan ihalenin ardından 24 Ocak 2013 tarihinde ENI, Cyprus Limited ve KOGAS Cyprus Limited şirketlerine 2, 3 ve 9. Parsellerin ruhsatı verilirken 6 Şubat 2013 tarihinde ise TotalEnergies Cyprus BV. Şirketine 11. parseller ruhsat verilmiştir. 2016 yılına gelindiğinde 6, 8 ve 10. parseller için bir ihale gerçekleştirilmiş, ENI Cyprus Limited ve TotalEnergies Cyprus BV. Enerji şirketlerinin ortaklığında 6 ve 8. Parsellere, ExxonMobil Exploration and Production Cyprus (Offshore) Limited ve Qatar Petroleum International Upstream LLC ortaklığında ise 10. Parsele ruhsat verilmiştir. 12 numaralı parseli ise doğal gaz keşfinin ardından 2013 yılında İsrail'in Delek Drilling LP, 2016 yılında ise merkezi İngiltere'de yer alan BG (Shell) Cyprus'ın ortak olması ile bölgede enerji firmaları yelpazesi genişlemiştir. Ayrıca 17 Eylül 2019 tarihinde GKRY'nin sözde ruhsat sahalarında İtalya'nın ENI Cyprus Limited şirketi Fransa'nın TotalEnergies Cyprus şirketi arasında bir anlaşma gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda 7 numaralı parsel ENI Cyprus Limited ve TotalEnergies Cyprus'ın %50-%50 hak sahibi olacağı, bu iki şirketin 2, 3, 8 ve 9'uncu parselleri %20-%40 oranında paylaşacağı, KOGAS Cyprus Limited şirketinin de 2, 3 ve 9 numaralı parsellerde %20 pay sahibi olacağı belirtilmiştir.³²⁹ Aralık 2021 tarihinde ise 5. parsel ExxonMobil Exploration and Production Cyprus (Offshore) Limited ve Qatar Petroleum International Upstream LLC %60- %40 oranında hak sahibidir.³³⁰

Günümüzde 12. Parsel olan Afrodit doğal gaz sahasının işletme ortakları olan Delek ve Avner, Chevron ve Shell, sahanın geliştirilmesi ve sondaj çalışmalarının gerçekleşmesi için 192 milyon dolar yatırım yapılacağı, 2023 yılında sondaj çalışmalarının başlayacağı bilgisi verilmiştir.³³¹ Aynı zamanda 22 Ağustos 2022

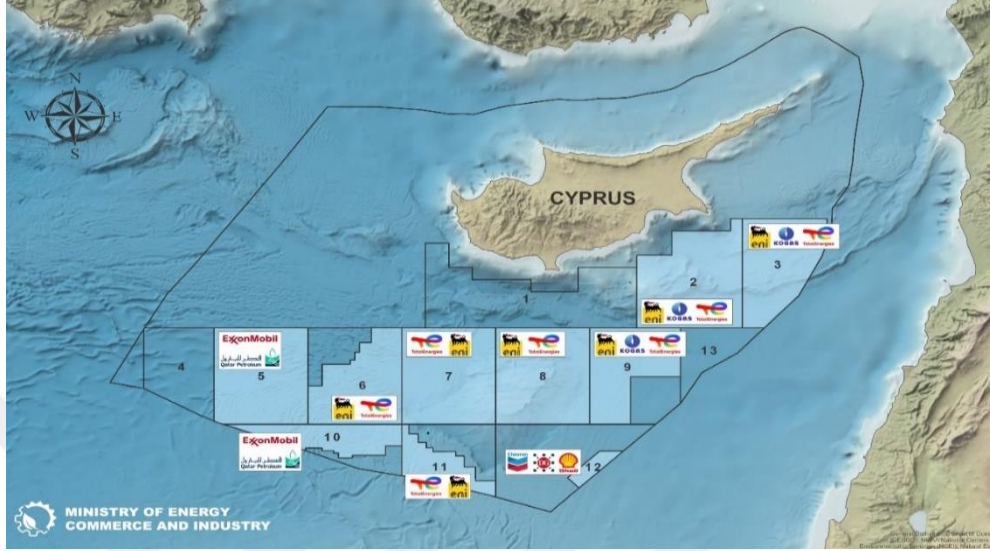
³²⁹ Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 42.

Ferhat Kökyay, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Akdeniz Enerji Politikası", 150.

³³⁰ "Offshore Exploration and Exploitation Licenses Republic of Cyprus", *Hydrocarbons Servive*. (Erişim Tarihi: 26.12.2021), http://www.meci.gov.cy/MECI/hydrocarbon.nsf/page16_en/page16_en?OpenDocument

³³¹ "Afrodit gaz sahasına 192 milyon dolar yatırım!", *Enerji Günlüğü*, 2022. (Erişim Tarihi: 01.11.2022), <https://www.enerjigunlugu.net/afrodit-gaz-sahasina-192-milyon-dolar-yatirim-50274h.htm>

tarihinde 6. Blokta yer alan Cronos-1 kuyusunda Eni ve Total enerji ortaklığında gerçekleşen sondaj faaliyetlerinde önemli bir gaz keşfedildiği duyurulmuştur.³³²

Şekil 17: GKRY'nin Petrol ve Doğalgaz Şirketlerine Verdiği Lisanslar³³³

2019 yılında ENI ve TOTAL arasında gerçekleşen anlaşma sonucunda TOTAL bölgedeki ağırlığını arttırarak Fransa ile doğru orantılı bir politika takip etmiştir. Zira Fransa deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hususunda birçok defa GKRY'ye açık destek sağlamıştır. Oysa söz konusu 13 parsel içerisinde 1, 4, 5, 6, 7 numaralı parsellerin Türkiye'nin deniz yetki alanı ile çakışırken 2, 3, 8, 9, 12 ve 13 numaralı parseller ise KKTC'nin Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'ya araştırma gerçekleştirmesi için verdiği ruhsat sahaları ile çakışmaktadır.³³⁴ Neticede GKRY'nin Türkiye ve KKTC MEB alanlarına saldırdığı söz konusu anlaşmaya yönelik T.C. Dışişleri Bakanlığı 19 Eylül 2019 tarihinde önemli açıklamalar yapmıştır. Yapılan açıklamada;³³⁵

³³² “Eni makes a significant gas discovery offshore Cyprus”, *ENI*, 2022. (Erişim Tarihi: 26.12.2021), <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2022/08/eni-makes-significant-gas-discovery-offshore-cyprus.html>

³³³ “Offshore Exploration and Exploitation Licenses Republic of Cyprus”, *Hydrocarbons Servive*. (Erişim Tarihi: 26.12.2021), http://www.meci.gov.cy/MECI/hydrocarbon.nsf/page16_en/page16_en?OpenDocument

³³⁴ “Doğu Akdeniz'de neler oluyor”, *CNN Türk*, 2019. (Erişim Tarihi: 26.12.2021), <https://www.cnnturk.com/turkiye/dogu-akdenizde-neler-oluyor>

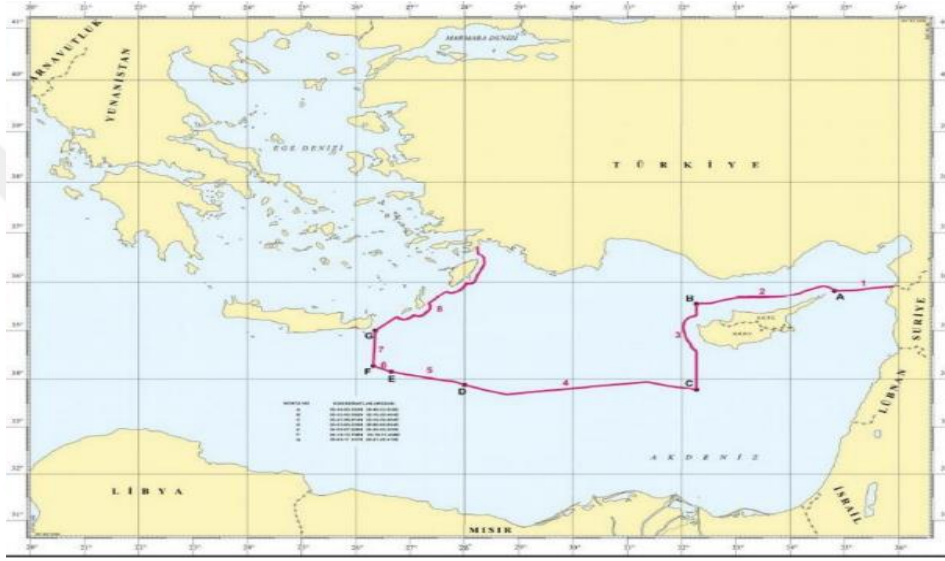
³³⁵ “SC-56, 19 Eylül 2019, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un GKRY'nin 7 Numaralı Sözde Ruhsat Sahası için Uluslararası Şirketlerle Anlaşma İmzaladığına Dair Haberler Hakkındaki Soruya

- GKRY'nin ihaleye açmış olduğu 7 numaralı sözde ruhsat sahasının bir kısmı, belirtildiği üzere ülkemizin bölgede var olan ve BM nezdinde de kabul gören kıta sahanlığı alanında kaldığı,
- Ülkemizin, hiçbir koşulda ya da şartta izinsiz olarak kendi kıta sahanlığı üzerinde hidrokarbon arama veyahut çıkarma çalışmalarına fırsat vermeyeceği, MEB alanlarımız içerisinde hak ve çıkarların koruması için gerekli tedbirleri almaya devam edileceği,
- Kıbrıs Adası'nda yaşayan ve ayrı bir yönetime sahip olan Kıbrıslı Türklerin haklarının GKRY tarafından izinsiz ve tek taraflı hamlelerle gasp etmeyi amaçladıkları belirtilirken, yaşanan bu sürecin Doğu Akdeniz'in barış ve istikrarını kötü yönde etkilediğine dair uyarılar tekrarlanmıştır. Ancak Kıbrıs Adası MEB alanında var olan ve çıkarılan hidrokarbon kaynaklarının hakça ilkeler kapsamında paylaşımına yönelik öneriler bir sonuç doğurmamıştır. Atılan bu imza, GKRY'nin, Kıbrıs Türk tarafının adadaki ve etrafındaki doğal kaynaklar üzerindeki eşit, ayrılmaz hak ve çıkarlarını hiçe sayan sorumsuz tutumunu sürdürmekte ısrarcı olduğu,
- GKRY'nin sözde ruhsat sahaları Türk kıta sahanlığı ile çakıştığı için bölgede faaliyet gerçekleştirmek isteyen enerji şirketlerinin Türk kıta sahanlığı içerisinde hiçbir koşulda faaliyet gösterilmeyeceği hususunda uyarıldığı ifade edilmiştir.

GKRY'nin 2000'li yıllardan günümüze değin devam eden deniz yetki alanları iddiaları Türkiye tarafından iki temel husus nedeniyle kabul edilmemektedir. Birincisi, bugün dahi GKRY'nin hak iddiasında bulunduğu ve parsellere ayırarak ruhsat çalışmaları gerçekleştirdiği deniz yetki alanlarının büyük bir bölümünün Türkiye'nin kendi deniz yetki alanı olarak öngörmesinden kaynaklanmaktadır. İkincisi ise, GKRY gerçekleştirdiği tüm faaliyetlerde ve anlaşmalarda adanın tek yetkili otoritesi gibi hareket etmesidir. Zira Kıbrıslı Türklerin ve onların siyasi yapısı olan KKTC yok sayılmaktadır.

GKRY'nin Türkiye ve KKTC'ye karşı izlediği bu siyasetin temelinde Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de Antalya Körfezi'ne hapsederek sözde ilan ettiği MEB alanına sahip olmak vardır. Zira bu yaklaşımı Avrupa'da bir kısım üniversiteler

tarafından da desteklenmektedir. Özellikle Sevilla Üniversitesinde görev alan ve denizcilik coğrafyası alanında uzman olan Prof. Juan Luis Suarez de Vivero tarafından “Avrupa Denizler Atlası” adlı akademik bir çalışma hazırlanarak, Doğu Akdeniz kıyı devletlerinin deniz yetki alanlarına dair bir harita yayınlanmıştır. Ancak Suarez bu çalışmanın tahmini ve varsayımsal olduğunu ifade etse de Yunanistan, GKRY ve bazı AB ülkeleri bu çalışmayı bir mahkeme kararı olarak benimseyerek Türkiye’nin BMDHS dâhilinde var olan haklarını gasp etmek istemişlerdir.³³⁶

Şekil 18: F Noktası (34° 16' 13.72"K – 026° 19' 11.64"D) ile E Noktası (34° 09' 07.90"K – 026° 39' 06.30"E) arasındaki Türkiye kıta sahanlığının dış sınırlarının coğrafi koordinatları³³⁷

Sevilla haritası ile GKRY’nin ilan etmiş olduğu MEB alanı AB nezdinde de kabul edilmiş olup, büyük ölçüde GKRY ve Yunanistan’ın deniz yetki alanları tezlerine yaraşır şekilde hazırlanmıştır. Ancak GKRY ve Yunanistan’ın lehine hazırlanan söz konusu harita ilk olarak Türkiye’nin 1923 Lozan Barış Antlaşmasını, ikinci olarak ise uluslararası hukuk kuralları nezdinde bölge üzerinde var olan haklarını hiçe sayar niteliktedir. Zira Türkiye’nin 189.000 kilometrekarelik etki alanını Antalya Körfezi açıklarında küçük bir alana indirerek Akdeniz’e çıkış imkânı engellenmiştir. Ayrıca Türkiye’nin Ege’de var olan kıta sahanlığını da 6 millik

³³⁶ İsmail Şahin, “Sevilla Haritası ve Yunanistan”, *Diriliş Postası*, 2020. (Erişim Tarihi: 28.12.2021), <https://www.dirilispostasi.com/makale/6277888/doc-dr-ismail-sahin/sevilla-haritasi-ve-yunanistan>

³³⁷ “Letter dated 18 March 2020, A/74/757”, *United Nations General Assembly*, 2020.

karasularıyla sınırlandırarak geriye kalan alanını Yunanistan'ın deniz yetki alanı olarak kabul etmiştir. Ancak Türkiye deniz yetki alanlarını büyük ölçüde sınırlayan ve GKRY'nin MEB sınırları üzerinde var olan iddialarını kabul ederek hazırlanan Sevilla haritasına karşı büyük tepkiler göstererek karşı çıkmıştır.³³⁸

2.3.2. Yunanistan

Doğu Akdeniz bölgesinde Türkiye'nin deniz yetki alanları paylaşım mücadelesinde sorun yaşadığı diğer bir devletde Yunanistan'dır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki deniz anlaşmazlıkları yeni bir sorun olmamakla birlikte yakın dönemde de bitmesi pek muhtemel görülmemektedir. İki devlet arasında yaşanan anlaşmazlık süreci zaman zaman alevlenerek kendini belli etse de uzun dönemde donmuş bir çatışma biçimini almıştır. Türkiye'nin 1974 yılının Temmuz ayında gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan itibaren iki ülke arasında sular hiçbir zaman durulmamış ve uzun süreli krizlerin yaşanmasını tetikleyen üç önemli anlaşmazlığı gün yüzüne çıkmıştır.³³⁹

- 1) Yunanistan'ın karasuları ve adaların deniz yetki alanları konusundaki anlaşmazlık,
- 2) İki ülkenin Doğu Akdeniz'de yaşadığı kesişen MEB alanları sorunu,
- 3) Uzun yıllardır devam eden ve henüz bir çözüme kavuşturulmayan Kıbrıs sorunu.

Yunanistan ve Türkiye arasında son 50 yıldır ana tartışmalardan biri Ege'de kıta sahanlığının sınırlandırılması üzerinedir. Bu konu Uluslararası Adalet Divanı'nda ve Güvenlik Konseyi'nde defalarca tartışılmış olsa da bir sonuca ulaşamamıştır. Zira Yunanistan Girit, Rodos, Meis, Kerpe ve Kaşot adalarını birleştiren hattı esas alarak Akdeniz devletleri olan Mısır, GKRY ve Libya ile MEB sınır anlaşmaları gerçekleştirmek istemektedir. Ancak söz konusu alanlar ile Türkiye'nin Anadolu yarımadasında var olan deniz yetki alanları büyük ölçüde çakışmaktadır.³⁴⁰

³³⁸ İsmail Cingöz, *Güvenli Enerji Koridoru Sorunu ve Türkiye, İlk Hedef Akdeniz*, Ed. Murat Koç, (Adana: Karahan Kitapevi, Adana 2021), 60.

³³⁹ Galip Dalay, "Turkey, Europe, and the Eastern Mediterranean: Charting a way out of the current deadlock", *Brookings Institution*, 2021. (Erişim Tarihi: 06.01.2022), <https://www.brookings.edu/research/turkey-europe-and-the-eastern-mediterranean-charting-a-way-out-of-the-current-deadlock/>

³⁴⁰ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 48.

Şekil 19: Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de MEB Alanı Hedefi ³⁴¹

Bu doğrultuda Yunanistan Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmeler neticesinde GKRY ile birlikte Türkiye’yi Akdeniz’de küçük bir alana sıkıştırarak herhangi bir etki alanında yer almasını engellemek istemiştir. Ayrıca Mısır, İsrail ve bazı AB üyeleri de Yunanistan’ın iddia ettiği MEB alanını savunmaları, Türkiye’yi uluslararası kamuoyu nezdinde zor bir durumda bırakmıştır.

Yunanistan Adriyatik ve Girit’in güneyinde bazı hamleler gerçekleştirerek hidrokarbon rezervlerinin tespit edilmesi için sismik araştırmaların gerçekleştirilmesi maksadıyla 3 Aralık 2011 tarihinde AB resmi gazetesinde³⁴² D1/20472/5.9.2011 sayılı uluslararası teklif çağrısını yayınlamıştır. 2014 yılını gelindiğinde ise Yunan hükümeti İyon Denizi’nde ve Girit’in güneyinde sismik araştırma sahalarını ilan etmiş böylece 1996’dan itibaren ilk kez bir grup yerel ve uluslararası şirket Yunanistan’daki üç kara ve deniz bölgesi için yeni imtiyaz anlaşmaları imzalamıştır.³⁴³

³⁴¹ “Yunanistan'a soğuk düş! Almanya'da Doğu Akdeniz ultimatomu: Sakın onaylamayın...”, *Sabah*, (Erişim Tarihi: 06.01.2022), <https://www.sabah.com.tr/dunya/son-dakika-yunanistana-soguk-dus-almanyada-doguk-akdeniz-ultimatomu-sakin-onaylamayin-5111105>

³⁴² “International call for proposals No D1/20472/5.9.2011 for participation in the non-exclusive seismic survey off the coasts of western and southern Greece”, *Official Journal of the European Union*, 2011.

³⁴³ Costis Stambolis, “Lack of State Support Hinders Greece’s Oil Exploration”, *Institute of Energy*, 2020. (Erişim Tarihi: 06.01.2022), <https://www.iene.eu/lack-of-state-support-hinders-greeces-oil-exploration-p5641.html>

Şekil 20: Yunanistan'ın İyonya Denizi'ndeki üç açık deniz bölgesi ve Girit'in güney ve güneybatısındaki sözde parsel alanları ³⁴⁴

Yunanistan'ın sözde ilan ettiği deniz yetki alanlarıyla Türk kıta sahanlığı çakışmaktadır. Ancak Türkiye'nin Kıbrıs ve çevresinde kendi kıta sahanlığını izinsiz kullanımına karşı büyük önlemler aldığı için farkında olan Yunanistan, şimdilik Girit'in batısında arama çalışmalarına izin vermektedir. Zira Yunanistan bu girişimleri ile karasularını genişletmeye yönelik hamleler izlemektedir. Girit bölgesinde Yunanistan gerçekleştirdiği stratejik hamleler bakımından Arnavutluk ve Libya'da yaşanan siyasi gerilimi kullanarak adalarına tam yetki tanınmasına yönelik stratejik hedeflerini hayata geçirmek istemiştir. Bu nedenle de komşu ülkeler tarafından fazla itiraza maruz kalmayacak ve rahatsız duyulmayacak alanlarda ruhsat ihaleleri düzenleyerek deniz yetki alanlarını genişletme yolunda hamleler gerçekleştirmeye çalışmaktadır.³⁴⁵

2019 yılında Türkiye ve Libya arasında MEB anlaşması imzalanmıştır. Ancak iki devlet arasında oluşan hat üzerinde Yunanistan'ın sözde parsellediği 20 numaralı parselin Libya'ya ait olacak deniz alanlarında yer alması nedeniyle sınırların çakıştığı görülmektedir. Zira Yunanistan açıkça normalde Libya'nın MEB'inde olması gereken 39.000 km²'lik alanı gasp ederken ayrıca Türkiye'nin de 8.900 km²'lik MEB alanını da sahiplenmeye çalışmaktadır.³⁴⁶ Bu doğrultuda Yunanistan, Türkiye- Libya arasında

³⁴⁴ “Yunanistan-İtalya MEB anlaşması: Atina hukuksuz taleplerini kanıtlamış oldu”, *Yeni Şafak*, 2020. Erişim Tarihi: 06.01.2022), <https://www.yenisafak.com/dunya/yunanistan-italya-meb-anlasmasi-atina-hukuksuz-taleplerini-kanitlamis-oldu-3544402>

³⁴⁵ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 55.

³⁴⁶ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 52-53.

imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik anlaşmanın kendi kıta sahanlığıyla çakıştığı gerekçesiyle yok hükmünde kabul etmektedir.

Zira Yunanistan'ın Meis, Rodos, Kerpe, Kaşot ve Girit adaları üzerinden belirlediği ortay hat ile Türkiye'nin deniz yetki alanlarına saldırarak hem Mısır hem de Libya ile anlaşma yapabilecek zemin yaratırken, Türkiye ve Libya arasında gerçekleştirilen deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması akamete uğrayacaktır. Nihayetinde Yunanistan ve GKRY, Türkiye'nin Akdeniz'de küçük bir deniz yetki sahasına hapsedebilmek için Doğu Akdeniz'de yaşanan deniz yetki alanlarına dair uyuşmazlıkları uluslararası arenaya taşıyarak Sevilla haritasını uygulamaya çalışmaktadır. Yunanistan'ın söz konusu adalar üzerinden deniz yetki alanını genişletme çabası uluslararası hukuk kurallarına da aykırılık göstermektedir. Zira Yunan anakarası ile Türkiye kıyıları arasında çizilen ortay hatta ters tarafta yer alan adalar konumunda olmalarında ötürü karasuları dışında herhangi bir kıta sahanlığına sahip değildir.³⁴⁷

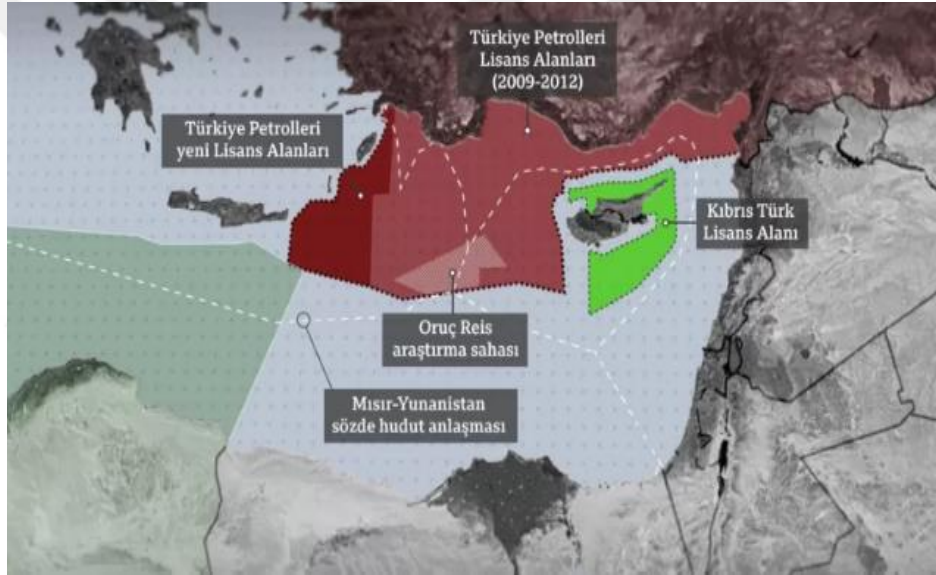

Şekil 21: Yunanistan'ın Türk Kıta sahanlığına 2 km yakınlığa sahip Meis Adası üzerinden talep ettiği kıta sahanlığına Türkiye'nin tepkisi ³⁴⁸

³⁴⁷ Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 52-57.

³⁴⁸ "Doğu Akdeniz: Türkiye'nin yayımladığı son haritalar ne anlama geliyor?," *BBC News| Türkçe*, 2020. (Erişim Tarihi: 07.01.2022), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53756110>

Bu bilgiler doğrultusunda Yunanistan'ın söz konusu adalarının Türkiye ve Yunanistan anakaraları arasında var olan ortay hat çizgisinin dışında Türkiye anakarasına oldukça yakın olmalarından ötürü karasuları dışında herhangi bir sınırları yoktur. Ancak Türkiye'nin 2018 yılında Barbaros Hayrettin Paşa sismik araştırma gemisi ile gerçekleştirdiği faaliyetler Yunanistan tarafından Sevilla haritası gereğince kendi kıta sahanlıklarında faaliyet gösterildiğine dair söylemlere neden olmuştur. Zira Türkiye'nin sismik araştırmaları yürüttüğü alanın güney sınırı Türk kıta sahanlığına aitken, Türkiye- Mısır arasındaki ortay hatta dayandırıldığı açık bir şekilde görülmektedir.

Şekil 22: Oruç Reis Araştırma Sahası ³⁴⁹

Yunanistan'ın bu söylemleri dikkate alındığında ve hazırlanan Sevilla haritasına göre Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin 189.000 kilometrekarelik büyüklüğündeki deniz yetki alanı 41.000 kilometrekarelik alana sıkıştırılarak Rodos, Kerpe, Kaşot ve Meis adalarının tam yetki iddiasını kabul etmektedir. ³⁵⁰

Sonuç olarak Yunanistan, Doğu Akdeniz'in en uzun kıyı şeridine sahip ülkesi olan Türkiye'yi bir takım girişimlerle Antalya Körfezi'ne sıkıştırarak kendisi ve

³⁴⁹ "Doğu Akdeniz: Türkiye'nin yayımladığı son haritalar ne anlama geliyor?," *BBC News| Türkçe*, 2020.

³⁵⁰ Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 64.

GKRY için uluslararası hukuka aykırı MEB alanları ilan etmiştir. Zira Sevilla haritası ile girişimlerini desteklemeye çalışan Yunanistan, 27 Kasım 2019'da Türkiye'nin Libya ile imzaladığı MEB sınırlandırma anlaşması ile büyük bir darbe yemiştir. Bu anlaşmanın ardından Türk donanması eşliğinde sismik araştırma gemileriyle Türk kıta sahanlığında araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Yunanistan her ne kadar Türkiye'yi Antalya Körfezi'ne sıkıştırmak için çeşitli girişimlerde bulunarak AB'nin caydırıcı gücünü kullanmak istese de Türkiye'nin Akdeniz'de gerçekleştirdiği girişimleri engelleyememiştir. Yunanistan Akdeniz'de istediği başarıyı sağlayamaması üzerine NATO, ABD ve Fransa ile ilişkilerini güçlendirme yoluna girmiştir. Özellikle Yunanistan'ın Fransa ile 28 Eylül 2021 yılında "Güvenlik ve Savunma Alanında Stratejik İşbirliği Anlaşması" imzalaması hem silah kapasitesini güçlendirmesine hem de AB nezdinde destek almasına yardımcı olmuştur.³⁵¹ Ancak söz konusu anlaşmanın ikinci maddesi³⁵² büyük önem atfetmektedir. Zira ikinci madde, iki NATO üyesi arasında üçüncü bir NATO üyesi olan Türkiye'yi hedef alarak gerçekleştirilmiş ve Fransa Yunanistan'ın hedeflerini aktif olarak desteklemiştir.³⁵³

Yunanistan bu süreçte ABD ile ilişkilerini de güçlendirerek Akdeniz'de gücünü Türkiye aleyhine arttırmıştır. İki devlet 5 Ekim 2019 tarihinde Karşılıklı Savunma İş Birliği Anlaşması'na (Mutual Defense Cooperation Agreement, MDCA) ek bir protokol imzalayarak, Yunan askeri üslerinde yer alan Amerikan askeri varlığının modernizasyonu ve genişletilmesi üzerine bir anlaşma gerçekleştirmişlerdir. Ek protokol doğrultusunda Türkiye'ye çok yakın bir bölgede yer alan Yunanistan'ın liman kenti Dedeağaç üzerinde Amerikan askeri varlığının artırılması Türkiye'nin ulusal güvenliği bakımından endişelere neden olmuştur.³⁵⁴ Zira ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın ilişkilerinde arabulucu bir role sahipken yeni bir rol üstlenerek Türkiye'nin karşısında kendini göstererek Yunanistan'ın Ege'de ve Akdeniz'de

³⁵¹ Ferhat Pirinççi, "Yunanistan'ın Silahlanması ve İttifakları Üzerine", *SETA*, 2022. (Erişim Tarihi: 15.01.2022), <https://www.setav.org/yunanistanin-silahlanmasi-ve-ittifaklari-uzerine/>

³⁵² 2. Madde: Kendi topraklarındaki iki ülkeden birine karşı bir saldırı olması durumunda karşılıklı savunma yardımı maddesi içermektedir. Bu sayede Yunanistan, özellikle Doğu Akdeniz'deki tehditlere karşı kendini garanti altına almıştır.

Anna Wichmann, "The Entire France-Greece Defense and Security Agreement", *Greek Reporter*, 2021. (Erişim Tarihi: 15.01.2022), <https://greekreporter.com/2021/09/28/the-entire-france-greece-defense-and-security-agreement/>

³⁵³ Sinan Ülgen, Soli Özel, "France and Greece in a Defense Partnership: A View From Turkey", *Institut Montaigne*, 2021. (Erişim Tarihi: 15.01.2022), <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/france-and-greece-defense-partnership-view-turkey>

³⁵⁴ Rıfat Öncel, "Yunanistan'ın Hava Kuvvetleri Modernizasyonu ve İttifak İlişkileri", *SETA*, (2022):31.

olduğundan daha güçlü bir etki kurmaya çalışmasının önünü açmıştır. Yunanistan öncelikle Ege Denizi'nin %70 oranında kendi karasuları içerisinde kalmasını, sonrasında ise, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin sadece Antalya Körfezi içerisinde küçük bir alana sahip olmasını istemektedir. Ancak Türkiye, Doğu Akdeniz'de denize en uzun kıyıya sahip devlet konumunda olmasından kaynaklı uluslararası deniz hukukuna aykırı olarak MEB alanının Antalya Körfezi içerisinde sıkıştırılması mümkün görülmemektedir.³⁵⁵ Her iki deniz alanında da Türkiye kendi deniz yetki alanından vazgeçmeyeceğini açık bir şekilde gösterse de uluslararası kamuoyunu da arkasına almak isteyen Yunanistan uluslararası hukuka aykırı olarak söz konusu denizlerde GKRY ve kendi egemenliğini göstermek istemektedir.

Yunanistan, Türkiye ve Libya'nın arasında imzalanan “Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı” karşısında Mısır ile 6 Ağustos 2020 tarihinde deniz yetki alanlarını sınırlanma anlaşması imzalanmıştır. İki ülke arasında 2005 senesine kadar dayanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusu 2020 yılında Türkiye ve Libya arasında imzalanan MEB anlaşması ile kesinlik kazanmıştır. Zira bu anlaşmanın uzun yıllar boyunca imzalanmamasının temelinde Mısır'ın Türkiye ve Yunanistan anlaşmazlığında bir taraf olarak yer almamak yatmaktadır. Ancak 2019 yılında Türkiye ve Libya arasında imzalanan mutabakat muhtırasının kendi açısında etkisiz kılmak isteyen Yunanistan, Mısır ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmasını gerçekleştirmek istemiştir. Yunanistan, Türkiye ve Libya arasında imzalanan söz konusu anlaşmayı “kendi adalarının kıta sahanlığı alanlarını ihlal ettiği” gerekçesiyle kabul etmediğini ifade ederken, Mısır ise iki ülke arasında imzalanan mutabakat anlaşması içerisinde yer alan askeri ve güvenlik iş birliği anlaşmalarına karşı bir duruş sergilemiştir.³⁵⁶ Sonuç olarak Yunanistan ve Mısır, Türkiye ve Libya'nın imzalamış olduğu mutabakat muhtırasından duymuş oldukları rahatsızlığı karşı bir anlaşma imzalayarak dile getirmişlerdir.

2.3.3. Mısır

Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletlerden biri de Mısır Arap Cumhuriyeti'dir. Doğu Akdeniz'in önemli kanallarından ve dünya ticaretinin can damarından biri olan

³⁵⁵ Ferhat Pirinççi, “Yunanistan'ın Silahlanması ve İttifakları Üzerine”, SETA, 2022.

³⁵⁶ Yücel Acer, “Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye”, *Adalet Dergisi*, Sayı: 65, (2020): 15-16

Süveyş Kanalı'nı kontrolü altında tutan Mısır, özellikle son yıllarda yaşanan hidrokarbon keşifleri ile birlikte stratejik önemini de arttırmıştır. 1969 yılında Doğu Akdeniz'de ilk doğal gaz keşfini gerçekleştiren Mısır, önemli bir LNG (sıvılaştırılmış doğal gaz) altyapısını kurarak bölge ülkelerine kıyasla enerji pazarında önemli ihracatlar gerçekleştiren öncelikli bir role sahip olmuştur. 2009 yılı itibariyle Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletlerin bölge üzerinde keşif faaliyetleri hız kazanırken, İsrail'in Leviathan sahasında ve Kıbrıs Adası açıklarında Afrodit sahasında çok büyük hidrokarbon kaynaklarının keşfetmesi ile Mısır hidrokarbon arama faaliyetlerine hız vermiştir.³⁵⁷ 2015 yılında İtalyan Eni şirketi tarafından Zohr gaz sahasında bugüne kadar keşfedilmiş en büyük gaz sahası olduğu (tahminen 30 trilyon ft³) ilan edilmiş, Aralık 2017'de şirket ilk gaz üretimini gerçekleştirmiştir.³⁵⁸

Özellikle son dönemde gerçekleşen keşiflerle önemli bir enerji rezervi haline gelen Doğu Akdeniz hem kıyıdaş devletlerin hem de hidrokarbon enerji kaynaklarına ihtiyaç duyan diğer güçlerin çatışma alanı haline gelmiştir. Mısır da bölge üzerinde var olan konumunu ve enerji kaynaklarını kullanarak uluslararası diplomasi de söz sahibi olabilmek için birtakım hamleler gerçekleştirmiştir.

Mısır, Doğu Akdeniz'de 522 millik kıyı şeridi ile en uzun kıyıya sahip ikinci ülkedir. 1958 yılında karasularını 12 mil olarak, 1990 yılına gelindiğinde ise düz esas hatlarını ilan etmiştir. Bu ilanların yanı sıra kıta sahanlığının 200 m derinliğe kadar işletme imkânına sahip olduğuna dair de düzenlemesi bulunmaktadır. Ayrıca 1982 yılında BMDHS'nin yürürlüğe girmesinin ardından MEB egemenlik haklarını mevcut olduğunu ve komşu ülkelerinin haklarına zarar vermeden söz konusu haklarını kullanacağını duyurmuştur.³⁵⁹ Mısır'ın deniz yetki alanlarında ilk keşif 1969 yılında Phillips Petroleum tarafından Abu Qir 1 NFW kuyusunda gerçekleşmiştir. 1975 yılına gelindiğinde Abu Madi sahasında önemli bir doğal gaz keşfi yapılmıştır. Keşfedilen hidrokarbon enerji kaynaklarının ardından enerji şirketlerinin ilgisini çeken Mısır havzası AMOCO, BP, Shell, ENI ve BG gibi enerji şirketlerinin faaliyet gösterdiği bir

³⁵⁷ İsmail Numan Telci, "Mısır'ın Doğu Akdeniz Politikası", *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, (Ankara: Ortadoğu Yayınları 2020), 187-188.

³⁵⁸ "Petroleum Ministry: Two new wells of Zohr gas field to start production within few months", *Egypt Today*, 2022. (Erişim Tarihi: 15.02.2022), <https://www.egypttoday.com/Article/3/112473/Petroleum-Ministry-Two-new-wells-of-Zohr-gas-field-to>

³⁵⁹ Mehmet Akif Kütükçü, İslam Safa Kaya, "Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2/1, (2016): 90.

sürece girmiştir.³⁶⁰ Zira Hüsnü Mübarek yönetimi boyunca Doğu Akdeniz’de önemli faaliyetler gerçekleştirilmiş ve hidrokarbon arama faaliyetlerine yönelik çalışmalarını hızlandırmıştır. Özellikle de 2000’li yılların başından itibaren enerji kaynaklarının ulaştırılması noktasında adımlar atılmıştır. Mısır gerçekleştirdiği bu faaliyetler esnasında uluslararası hukuktan doğan haklarını kullanarak çalışmalarını yürütmüş 2003 yılına gelindiğinde de GKRY ile MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır.³⁶¹ Böylece iki ülke arasında iyi ilişkiler kurulurken Doğu Akdeniz’de önemli bir müttefik haline gelmişlerdir. Ayrıca Mısır Doğu Akdeniz’de kilit ülke konumuna geçerek, GKRY’nin yanı sıra İsrail ile yaşadığı büyük krizlerin ardından yakın ilişkiler kurmuştur. 2010 yılında Orta Doğu’da yayılan Arap Baharı rüzgârının ardından yönetimde değişiklik yaşayan Mısır, Muhammed Mursi’nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından Doğu Akdeniz’de üç müttefik Mısır- GKRY- İsrail arasında var olan ilişkilerinde birtakım bozulmalar yaşanmıştır.

Muhammed Mursi’nin yönetime gelmesinin ardından Mısır dış politikasında büyük değişimler yaşanmış Doğu Akdeniz’de en büyük kıyıya sahip ülkesi olan Türkiye ile ilişkilerine öncelikli bir önem vermiştir. Bu doğrultuda öncelikle Doğu Akdeniz bölgesinde iki ülke arasında deniz yetki alanlarının belirlenmesine yönelik bir anlaşmanın imzalanmasına karar verilmiş, böylece diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir. Ancak, bu yakınlaşmadan rahatsız olan bölge ülkeleri Mursi’nin yönetimde kalmaması için Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin de desteklediği Abdülfettah es-Sisi ile Mursi’nin yönetimini sonlandırmıştır. 2013 yılında Sisi’nin askeri darbe sonucunda iktidara gelmesi ile Türkiye ve Mısır ikili ilişkilerinde bahar havası sona ererek, siyasi ve askeri ilişkiler rafa kaldırılmıştır.³⁶²

3 Temmuz 2013 tarihinde Mursi’ye karşı gerçekleşen darbenin ardından yönetime gelen Sisi, Mısır’da hem siyasi hem diplomatik anlamda ciddi bir değişikliğe gitmiştir. Gerçekleşen darbenin ardından Dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül darbeye yönelik duruşunu “*Uzun süre otoriter bir yönetimden sonra demokrasiyi*

³⁶⁰ Özer Balkaş, “Doğu Akdeniz’de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği ve Jeopolitiği”, *TMMOB Jeopolitiği Mühendisler Odası*, (2019): 12

³⁶¹ “Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone”, *Law Of The Sea Bulletin*, No: 57, (2003): 124.

³⁶² Mehmet Cem Demirci, “Doğu Akdeniz’de doğalgaz bilmececi, bölgede kilit ülke Mısır”, *Euronews*, 2019. (Erişim Tarihi: 15.02.2022), <https://tr.euronews.com/2019/05/05/dogu-akdeniz-dogalgaz-bilmececi-turkiye-nasil-etkilenecek-israil-kibris-misir-exxon-abd>

hemen gerçekleştirmek mümkün değildir.” sözleriyle dile getirmiştir.³⁶³ Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, şu sözleri söylemiştir.

Demokratik bir seçimle işbaşına gelmiş olan Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin, ordunun müdahalesiyle görevinden alınması son derece kaygı verici bir durumdur "Seçimle başa gelmiş bir yönetimin askeri müdahale ile görevden alınması kabul edilemez.³⁶⁴

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ise şu söylemlerde bulunmuştur.

Dünyanın neresinde olursa olsun, seçimle gelmiş hangi iktidara karşı olursa olsun, darbeler kötüdür," diyen başbakan, "Ben şu anda batıya şaşıyorum. Batı hala bu olaya darbe diyememiştir. Ama bu arada Afrika Birliği'ni de tebrik ediyorum. Afrika Birliği de Mısır'ın üyeliğini askıya almıştır. Duruş budur.³⁶⁵

Böylece Mursi döneminde Mısır ve Türkiye ilişkilerinde yaşanan gelişmeler yerini yine gerilime bırakmıştır. 3 Temmuz darbesine yönelik Türkiye'nin tepkilerine karşılık Sisi yönetimi 27 Kasım 2013 tarihinde Kahire Büyükelçisi Hüseyin Avni istenmeyen kişi ilan ederken 29 Kasım 2013 ülkeyi terk etmesini istemiştir. Türkiye ise bu tutum karşısında mütekabiliyet esası gereğince Mısır Büyükelçisi'nden aynı istekte bulunmuştur. Böylece iki ülke arasındaki ilişkiler maslahatgüzarlık seviyesine düşmüştür.³⁶⁶ Yaşanan bu gerilimler günümüzde dahi dönem dönem devam etmektedir. 2013 yılında iktidara gelen Sisi'nin gerçekleştirdiği değişikliklerin başında, Türkiye ve Mısır arasında gerçekleşmesi planlanan deniz yetki alanlarının

³⁶³ “Erdoğan'dan Batı'ya 'Mısır darbesi' eleştirisi”, *BBC News| Türkçe*, 2013. (Erişim Tarihi: 03.02.2023), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130705_misir_cuma_gosteri

³⁶⁴ “Mısır'daki darbeye dünyada en net karşı çıkış Ankara'dan geldi”, *Milliyet*, 2013. (Erişim Tarihi: 03.02.2023), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/misirdaki-darbeye-dunyada-en-net-karsi-cikis-ankaradan-geldi-1732143>

³⁶⁵ “Erdoğan'dan Batı'ya 'Mısır darbesi' eleştirisi”, *BBC News| Türkçe*, 2013.

³⁶⁶ “No: 310, 23 Kasım 2013, Türkiye-Mısır İlişkileri Hk.”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 03.02.2023), https://www.mfa.gov.tr/no_-310_-23-kasim-2013_-turkiye-misir-iliskileri-hk.tr.mfa#:~:text=%E2%80%8E%20T%C3%BCrkiye'nin%20Kahire%20B%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7isi, itibar%C4%B1yla%20%C3%BClkeyi%20terk%20etmesi%20istenmi%C5%9Ftir. “Türkiye ve Mısır arasında normalleşme: 2013'ten bugüne neler yaşandı?”, *BBC News| Türkçe*, 2022. (Erişim Tarihi: 03.02.2023), <https://www.bbc.com/turkce/articles/cyxen30w0pvo>

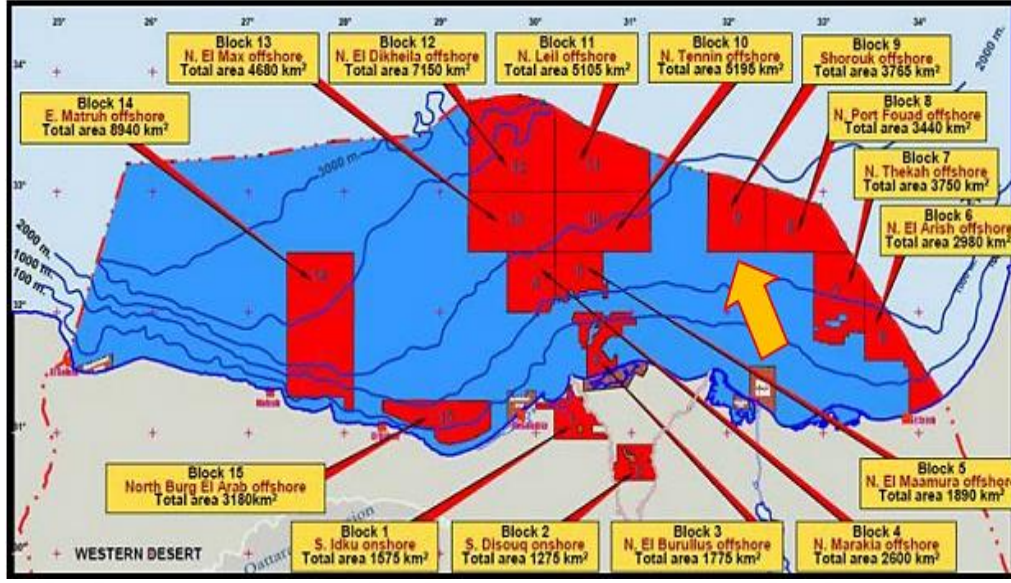
sınırlanmasına yönelik anlaşmanın geri plana atılmasıdır.³⁶⁷ Zira Sisi yönetimi, hem İsrail ile yaşanan gerginlikleri sonlandırarak, iyi ilişkiler kurmaya yönelirken, hem de Yunanistan ve GKRY ile ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Ancak Kahire yönetimi, Türkiye ile ilişkilerinde doğrudan restleşmeye yönelik hamleler atmış, bu doğrultuda İsrail- Yunanistan- GKRY ile ittifak ilişkileri kurarken Ankara hükümetini bu ilişkilerin dışında bırakmıştır. Mısır'ın Doğu Akdeniz'e önem vermesinin temelde iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, ülkenin enerji ihtiyacını Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan enerji kaynakları ile gidermektir, ikinci neden ise, bölge siyasetinde ve enerji ticaretinde kilit bir rol oynamaktır. Bu doğrultuda Sisi rejimi hem enerji şirketlerini ülkesine çekmeye çalışırken hem de bu şirketlere sahip olan ülke yönetimleriyle ilişkilerini geliştirerek iktidarını meşrulaştırmak istemiştir. Zira hedeflerine ulaşan Sisi, yönetimi ele geçirdikten bir süre sonra Yunanistan ve GKRY ile üçlü zirveler gerçekleştirmiştir.³⁶⁸ Üçlü zirve ilk olarak Kahire'de düzenlenmiş GKRY Cumhurbaşkanı Nicos Anastasiades üç ülkenin *"Doğu Akdeniz'de hidrokarbonların keşfinin istikrar ve refah için bölgesel iş birliğini desteklemeye katkıda bulunabileceği inancıyla, enerji alanında iş birliğini artırmayı görüştüklerini"* söylerken Türkiye'nin GKRY MEB alanında hak iddia ettiği söyleminde bulunmuştur.³⁶⁹ Zira bu zirvelerin temelinde Doğu Akdeniz enerji kaynakları ve bu kaynakların güvenliğinin sağlanmasına yönelik konular yer almış ve Türkiye'ye karşı birtakım eleştirel söylemler de dile getirilmiştir. Taraflar gerçekleşen diğer zirvelerde de enerji, güvenlik, ekonomik ve diplomatik alanlarda ortak hareket edileceğine dair açıklamalarda bulunulmuştur. 16 Şubat 2015 tarihine gelindiğinde GKRY ve Mısır arasında Kahire'de 12'nci parseldeki "Afrodit" yatağının doğrudan Mısır'a bağlamayı planlayan önemli bir iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Büyük bir gizlilikle imzalanan mutabakat anlaşması ile Türkiye, Doğu Akdeniz'de bypass edilmek istenmiştir.³⁷⁰

³⁶⁷ Veysel Kurt, "Doğu Akdeniz Türkiye-Mısır ilişkilerini kurtarır mı?", SETA, 2021. (Erişim Tarihi: 16.02.2022), <https://www.setav.org/dogu-akdeniz-turkiye-misir-iliskilerini-kurtarir-mi/>

³⁶⁸ İsmail Numan Telci, "Mısır'ın Doğu Akdeniz Politikası", 191-192.

³⁶⁹ "Egypt, Greece, Cyprus Pledge to Boost Energy Cooperation", Reuters Staff, 2014. (Erişim Tarihi: 16.02.2022), <https://www.reuters.com/article/egypt-energy-cyprus-greece-idUSL6N0SY0FW20141108>

³⁷⁰ "Rumlar ve Mısır Dogalgaz Anlaşmasıyla Türkiye'yi Devre Dışı Bırakmak İstiyor", NTV, 2015. (Erişim Tarihi: 17.02. 2022), <https://www.ntv.com.tr/dunya/misirla-rumların-boru-hattı-projesi,gp9TmLolDEuW1m5fgvUJWw>

Şekil 23: Mısır'ın Kıyı Ötesi Parselleri ³⁷¹

2015 yılında İtalyan enerji şirketi ENI'nin Şhorouk parselindeki büyük Zohr kuyusunun keşfedilmesi ile birlikte Mısır Doğu Akdeniz bölgesinde büyük bir ilgi alanı haline gelmiştir. ENI enerji şirketi tarafından tespit edilen ve toplamda 850 milyar metreküp doğalgaz kaynağını içinde bulunduran Zohr sahası Akdeniz'de günümüze değin keşfedilen en büyük doğal gaz kaynağı olarak bilinmektedir. Böyle büyük bir sahanın keşfedilmesi ile Mısır iç piyasasında büyük bir etki yaratacağı aşikârdır, zira iç talebin karşılanmasında yaşanan sıkıntılar bu sahanın keşfi ile son bulmuş, bu sayede doğal gazını tekrar ithal eden devlet haline gelmiştir. ENI, Zohr sahasında hızlı bir çalışma başlatarak 2017 yılı itibariyle üretime başlamıştır.³⁷² 2019 yılına gelindiğinde ENI, Sina Yarımadası'nın yaklaşık 50 km kuzeyinde, Kuzey Sina İmtiyaz Bölgesi'nde bulunan Noor arama sahasında yeni bir gaz keşfini duyurmuştur. 2020 yılına gelindiğinde ENI, Büyük Noor Bölgesi olarak adlandırılan bölgede 120 milyar metreküp büyüklüğe yakın doğal gaz sahası keşfettiğini duyurmuş ve ardından İngiliz enerji şirketi BP ile ortak çalışmalar gerçekleştirdiğini bildirmiştir. Bu yeni

³⁷¹ "Directorate- General for External Policies Policy Department, Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean?", *European Parliament*, (2017): 25.

³⁷² Ancak ENI Şuruk'taki hissesinin %10'luk kısmını 2016 yılı Kasım ayında BP'ye, %30'luk kısmını ise 2016 yılının Aralık ayında Rosneft'e satmasının ardından mütevellit Zohr'un işletilmesinde tek başına faaliyet gerçekleştirmeyecektir.

"Directorate- General for External Policies Policy Department, Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean?", *European Parliament*, (2017): 26.

keşif Nidoco NW-1 arama kuyusu 16 metre su derinliğinde, kıyıdan 5 km ve Noor sahasından 4 km kuzeyde yer aldığı açıklanmıştır.³⁷³

2018 yılına gelindiğinde Mısır ve GKRY arasında iş birliği ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. 19 Eylül’de Mısır ve GKRY arasında Afrodit gaz sahasının doğalgazını Mısır’a taşıyacak bir deniz altı boru hattına ilişkin GKRY Enerji Bakanı Yiorgos Lakkotrypis ve Mısırlı mevkidaşı Tarek El Molla’nın da katılımıyla devletlerarası bir anlaşma imzalanmıştır. Lakkotrypis, iki ülke arasında gerçekleşen anlaşmanın Kıbrıs kıyılarında yer alan “Afrodit” sahasından Mısır’a doğal gaz kanalizetme çabalarının çok önemli olduğunu vurgulayarak anlaşmanın iki ülke arasındaki iş birliği çerçevesini belirlediğini ve Doğu Akdeniz coğrafyasında AB standartlarına uygun türünün ilk örneği olduğunu ifade etmiştir.³⁷⁴ Anlaşma Doğu Akdeniz’den çıkarılacak gazın Mısır’ın Idku şehrindeki yer alan LNG tesislerine taşınarak Avrupa pazarına ihraç edilmesini imkân sağlayacağını yanı sıra hem GKRY hem de Mısır ekonomisine büyük bir katkı sağlayacağı için dikkat çeken bir proje haline gelmiştir.

Mısır’ın Doğu Akdeniz’de diğer bir hamlesi ise 2018 yılında İsrail ile doğalgaz tedarikini içeren iki anlaşmanın imzalanması olmuştur. Söz konusu anlaşmalar İsrail’in Tamar ve Leviathan sahalarında çalışmalar gerçekleştiren Amerikan Noble şirketi ve İsrailli Delek şirketi ile Mısır’ın Dolphin Enerji şirketi arasında 65 milyar metreküp doğalgazın 2030 yılına kadar Mısır’a iletilmesine yönelik yapılmıştır.³⁷⁵ Anlaşmanın imzalanmasının ardından 2020 yılının Ocak ayında Leviathan ve Tamar sahalarından çıkarılan doğalgaz rezervlerinin Mısır’a akışının başladığı İsrail ve Mısır enerji bakanları tarafından duyurulmuştur. Böylece bu anlaşma sayesinde İsrail’in doğal gazının Mısır’ın yerel pazarına ve Mısır’ın LNG tesisleri aracılığıyla Avrupa’ya ihraç edilmesine imkân sağlanmıştır.³⁷⁶ Zira Mısır’ın, İsrail ile diplomatik ilişkilerini geliştirirken, iktisadi ve siyasi alanlarda da bir takım iş birliklerini gerçekleştiriyor

³⁷³ “ENI In Egypt”, *ENI*, 2022. (Erişim Tarihi: 17.02. 2022), <https://www.eni.com/en-IT/eni-worldwide/africa/egypt.html>

³⁷⁴ “Cyprus and Egypt to sign agreement for sub-sea European pipeline”, *Knews*, 2018. (Erişim Tarihi: 17.02. 2022), <https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/cyprus-and-egypt-to-sign-agreement-for-sub-sea-european-pipeline>

³⁷⁵ “İsrail ile Mısır’dan 15 milyar dolarlık doğalgaz anlaşması”, *NTV*, 2018. (Erişim Tarihi: 17.02. 2022), <https://www.ntv.com.tr/dunya/israil-ile-misirdan-15-milyar-dolarlik-dogalgaz-anlasmasi,auNKtkxAWEGNI0jOZcr97A>

³⁷⁶ “Israel Starts Exporting Natural Gas to Egypt”, *Ministry of Energy*, 2020. (Erişim Tarihi: 17.02. 2022), <https://www.energy-sea.gov.il/English/Site/Lobby/Articles/Pages/Israel%20starts%20exporting%20natural%20gas%20to%20Egypt.aspx#:~:text=GovXParagraph1,The%20beginning%20of%20the%20flow%20of%20natural%20gas%20from%20Leviathan,Europe%20through%20Egypt's%20LNG%20facilities.>

olması, Arap kamuoyunda tepkilere neden olmuş ve Kahire'nin Filistin Barış sürecinde bağımsız bir arabulucu olarak geleneksel rolünü oynama becerisini imkânsız hale getirmiştir.³⁷⁷

2019 yılına gelindiğinde Mısır, Doğu Akdeniz siyasetinde daha saldırgan bir dış politika seyretmeye başlamıştır. Bölgenin öneminin her geçen gün artması ile doğru orantılı olarak enerji keşiflerinde de yaşanan artışlar ciddi ekonomik getirilerin yanı sıra Kahire'nin bölgesel ittifaklar kurmasına ve kurulan ittifakların kurumsallaşması yönünde adımlar atmasına cesaret kazandırmıştır. Söz konusu ittifak oluşumlarının başında Mısır'ın öncülüğünde oluşan ve GKRY, İsrail, Yunanistan, İtalya, Filistin ve Ürdün'ün yer aldığı Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurulması yer almıştır. Yedi ülkenin oluşturduğu Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF), Mısır'ın başkenti Kahire'de imzalanarak bölgesel bir kuruluş haline getirilmiştir. Gerçekleşen toplantıda üye ülkelerin enerji bakanları tarafından forumun merkezinin Kahire olmasını kararlaştırılırken ayrıca ana hedefler de belirlenmiştir. Zira bu hedefler “*arz ve talebi sağlayarak, kaynak gelişimini optimize ederek, altyapı maliyetini rasyonelleştirerek, rekabetçi fiyatlar sunarak ve ticari ilişkileri geliştirerek, üyelerin çıkarlarına hizmet eden bölgesel bir gaz piyasası oluşturmak*” sözleriyle özetlenmiştir.³⁷⁸

DAGF her ne kadar bölgesel bir iş birliği gibi görülse de forum içerisinde yer almayan ve öncelikli öneme sahip devletler bulunmaktadır. Bunların başında Türkiye, KKTC, Suriye, Libya, Lübnan gelmektedir. Bu devletler dışarıda bırakılarak gerçekleşen herhangi bir forum bölgesel kararların alınabileceği bir form olmaktan ziyade, ekonomik çıkarların korunması amacıyla kurulan bir birliktelik olduğu ortaya çıkmıştır. Zira kurulan forumun temel motivasyonlarından birinin Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridine sahip olan Türkiye'nin enerji pazarından dışlanması olduğu görülmektedir. Yunanistan- GKRY- İsrail- Mısır ittifakının en temel hedeflerinden biri Türkiye'nin bölge üzerinde var olan haklarını kısıtlayabilmektedir. Nitekim Türkiye Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları noktasında haklı bir endişe yaşayarak, bölgede oldu bitti politikalara izin vermeyeceğini çok net bir dille ifade etmiştir. Bu

³⁷⁷ Maged Mandour, “Egypt’s Evolving Alliance with Israel”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 2018. (Erişim Tarihi: 19.02. 2022), <https://carnegieendowment.org/sada/75840>

³⁷⁸ “Doğu Akdeniz’de yedi ülkeden gaz hamlesi”, *Independent Türkçe*, 2019. (Erişim Tarihi: 19.02. 2022), <https://www.indyturk.com/node/8661/d%C3%BCnya/do%C4%9Fu-akdenizde-yedi-%C3%BClkeden-gaz-hamlesi>

açıklamalar doğrultusunda Doğu Akdeniz kıta sahanlığı alanında hidrokarbon arama çalışmalarına başlayan Türkiye, önemli adımlar atarak hak ve menfaatlerini savunmuştur. Bu doğrultuda foruma davet edilmeyen Libya ve Lübnan gibi ülkelerle Doğu Akdeniz'in geleceği ve enerji kaynakları hakkında görüşmeler gerçekleştirmiştir.³⁷⁹

DAGF, 2019 yılına gelindiğinde bakanlar düzeyinde ikinci toplantıyı gerçekleştirmiş, 2020 yılının Ocak ayına gelindiğinde ise Kahire'de üçüncü toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıya Mısır, GKRY, İsrail, Yunanistan, Ürdün, Filistin ve İtalya'nın temsilcisi katılırken, bölge sınırları içerisinde yer almayan ABD ve Fransa katılım sağlamıştır. Zira formda ülke temsilcileri dışında AB ve IMF gibi uluslararası kuruluşların da temsilcileri yer almıştır.³⁸⁰ 2021 yılına gelindiğinde ise dördüncü toplantı Kahire'de gerçekleşmiş, DAGF üye ülkeleri Mısır, Yunanistan, GKRY, Ürdün, İsrail ve Filistin Enerji Bakanları ile Fransa'nın Küresel İşlerden Sorumlu Genel Müdürü, Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı ve İtalya'nın Kahire Büyükelçisi heyet başkanları katılım sağlamıştır. Ayrıca ABD, AB ve IMF de bu formun gözlemcisi olarak bulunmuşlardır.³⁸¹

DAGF oluşumunun temelleri ve mevcut üyeleri göz önüne alındığında, Türkiye ve KKTC'nin bölgede var olan haklarını ve meşru hedeflerini engellemek amacıyla başlatılan bir girişim olduğu görülmektedir. Zira bu girişimlere rağmen Türkiye, Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuktan doğan hakları çerçevesinde menfaatlerini korumaya yönelik hamleler gerçekleştirmekten çekinmemiştir. Mısır'ın Türkiye karşısında bu denli agresif politikalar izlemesindeki en temel neden ise, Doğu Akdeniz'den çıkartılan doğal gazın transferi konusunda en büyük rakibinin Türkiye olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin tarihsel açıdan GKRY ve Yunanistan ile yaşadığı problemlerin yanı sıra İsrail ile de 2010 yılında yaşanan Mavi Marmara Saldırısı sonucunda düzelmeyen ilişkilerin ardından Mısır, bölge ülkelerinin desteği ile Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de saf dışı bırakarak bölgesel ve küresel çapta ekonomik ve

³⁷⁹ İsmail Numan Telci, "Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabetinin Geleceği", *SETA*, 2019. (Erişim Tarihi: 19.02.2022), <https://www.setav.org/dogu-akdenizde-enerji-rekabetinin-gelecegi/>

³⁸⁰ "Doğu Akdeniz Gaz Forumu Kahire'de Bakanlar Düzeyinde Üçüncü Kez Toplandı", *Şarku'l Avsat*, 2020. (Erişim Tarihi: 19.02.2022), <https://turkish.aawsat.com/home/article/2087191/do%C4%9Fu-akdeniz-gaz-forumu-kahirede-bakanlar-d%C3%BCzeyinde-%C3%BC%C3%A7%C3%BCnc%C3%BC-kez-topland%C4%B1>

³⁸¹ "6th EMGF Ministerial Meeting – November 25th", *East Mediterranean Gas Forum*, 2021. (Erişim Tarihi: 19.02.2022), https://emgf.org/gva_event/6th-emgf-ministerial-meeting-november-25th-2021/

siyasi etkisini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Lakin Türkiye bölgesel çapta yaşanan tüm problemlere rağmen kararlı tutumuyla mücadele etmektedir. Bunun en büyük göstergesi ise Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı Anlaşması'nın imzalanması ile Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve Mısır'ın gerçekleştirdiği birçok adımın boşa çıkarılması sonucunu doğurmuştur. Bunların başında Eastmed Gaz Projesi gelmektedir zira bu projenin normal şartlarda gerçekleşmesi çok büyük maliyetlere sebep olacağı için gerçekleştirilmesi neredeyse imkânsızken, bir de Libya ve Türkiye'nin imzaladığı anlaşma ile bu projenin işlevselliği engellenmiştir. Mısır, Türkiye'nin Libya ile gerçekleştirmiş olduğu anlaşmayı yok sayarak başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşlara şikâyet etse de bir sonuca ulaşamamıştır. Buna mukabil Sisi, bölgesel ve küresel aktörlerle ilişkilerini güçlendirme yoluna giderek 6 Ağustos 2020 tarihinde Mısır ve Yunanistan arasında imzalanan deniz yetki anlaşması ile gerçekleştirmiştir.³⁸² Böylece Akdeniz sınırını netleştirmiştir. Ancak Yunan adalarının kıta sahanlığını da tam olarak kabul etmemiştir. Zira Mısır EGY-MED-W18 no'lu parsel sınırını belirlerken Türkiye'nin MEB alanını dikkate alarak belirlemiş ve Yunanistan'ın tepkileri ile karşılaşmıştır. Ancak Mısır *“Türkiye ile müzakerelere başlama niyeti olmadığı”* nı ifade etmiş ve Yunanistan ile ilişkilerini düzeltmiştir.³⁸³

Türkiye ve Mısır arasında var olan ilişkiler 2022 yılının Haziran ayında Türkiye Hazine ve Maliye Bakanı Nureddin Nebati'nin Kahire'de gerçekleşecek olan “İslam Kalkınma Bankası”nın toplantısına katılması ile birlikte normalleşme sürecine girmiştir. Mısır, Türkiye'nin var olan rolü sebebiyle Libya'da siyasi hedef ve politikalarında değişime giderek, ülkede yaşanan yönetim istikrarsızlığı karşı Halife Hafta'i desteklemeye yönelik hedeflerini askıya almıştır. Bunun yanı sıra Mısır, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de ilan etmiş olduğu kıta sahanlığı koordinatlarına saygı duymuş ve iki ülke arasında yaşanabilecek diplomatik ilişkilere karşı ılımlı tavrını belli etmiştir.³⁸⁴ Ancak Türkiye ve Libya arasında imzalanan hidrokarbon anlaşmasına Mısır Dışişleri Bakanı Samih Şukri şu sözlerle tepki göstermiştir. Böylece Türkiye ve Mısır diplomatik ilişkileri Kahire tarafından askıya alınmıştır.

³⁸² İsmail Numan Telci, “Mısır'ın Doğu Akdeniz Politikası”, 195-196.

³⁸³ “Doğu Akdeniz: Yunanistan'a göre 'Mısır enerji haritasını düzeltti, konu kapandı”, *BBC News | Türkçe*, 2021, (Erişim Tarihi: 20.06.2022), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56333815>

³⁸⁴ Ali Bakeer, “Türkiye and Egypt: Normalization process in Eastern Mediterranean”, *Anadolu Ajansı*, (Erişim Tarihi: 20.06.2022), <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-turkiye-and-egypt-normalization-process-in-eastern-mediterranean/2604873>

Libya politikaları nedeniyle ülkesinin Türkiye'yle temaslara son verdiğini duyurdu. El Arabiya kanalına konuşan Şükrü, Türkiye'yle geçen sene başlayan ilişkileri normalleştirmeye yönelik görüşmelerin, "Türkiye'nin Libya'da attığı adımlar nedeniyle" iki oturum sonrası sona erdiğini bildirdi.³⁸⁵

Sonuç olarak Mısır, 2021 yılından itibaren 100 milyonu aşan nüfusuyla Arap dünyasının en kalabalık ülkesiyken, Afrika kıtasında da Nijerya ve Etiyopya'nın ardından en kalabalık üçüncü ülke konumundadır.³⁸⁶ Tarihsel olarak Doğu Akdeniz'de önemli bir yere sahip olan Mısır, nüfusta yaşanan artış ve kaynakların ülkeye yetmemesinden ötürü ekonomik problemlerle ve siyasi istikrarsızlıkla mücadele etmektedir. Özellikle doğal gaz ihtiyacının karşılanabilmesi için GKRY ve İsrail'den gaz ithali gerçekleştirilse de bu durumda ülke ekonomisi kötü yönde etkilenmektedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz'den çıkarılan enerji kaynakları Mısır için çok daha büyük bir öneme sahiptir. Zira son birkaç yıldır Mısır'ın Doğu Akdeniz'e yönelik yoğun ilgi göstermesi de deniz yetki alanlarında gaz arama faaliyetleri için anlaşma gerçekleştirmesi bunu kanıtlar niteliktedir. Son dönemde yaşadığı ekonomik problemlerle birlikte ülkesinde istikrarı sağlamaya çalışan Kahire yönetimi stratejik hamleler gerçekleştirerek hem ekonomisini düzeltmek hem de Doğu Akdeniz masasında önemli bir aktör olarak yer almak istemektedir. Bu çerçevede Sisi yönetimi Doğu Akdeniz'de çok yönlü bir ittifak şekillendirerek Türkiye'ye karşı da bir cephe oluşturmuştur. GKRY, İsrail ve Yunanistan ile diplomatik ilişkilerini en üst seviyeye çıkarmak isteyen Mısır, bu sayede Doğu Akdeniz'de yer alan enerji kaynaklarından azami miktarda yararlanmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede DAGF gibi girişimler ile hem devletlerin hem uluslararası kuruluşların hem de enerji şirketlerinin ilgisini çekmek için geniş olanaklar sağlamaktadır. Ancak Doğu Akdeniz'de çok kırılgan bir yapıya sahip olan Mısır'ın stratejilerinin ne kadar daha devam edeceği belirsizdir.³⁸⁷

2022 yılı Şubat ayında başlayan Rusya- Ukrayna savaşı ile birlikte AB'nin Ukrayna'yı desteklemesi ve Rusya'nın hidrokarbon kaynakları noktasında AB'yi tehdit etmesi üzerine AB için Mısır ve İsrail Doğu Akdeniz'de dikkat çeken iki ülke

³⁸⁵ "Mısır: Türkiye'yle normalleşme görüşmelerini durdurduk", *Sözcü*, 2022. (Erişim Tarihi: 02.11.2022), <https://www.sozcu.com.tr/2022/dunya/misir-turkiyeyle-normallesme-gorusmelerini-durdurduk-7449879/>

³⁸⁶ "Egypt The World Factbook", *CIA*. (Erişim Tarihi: 20.02.2022), <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/egypt/#people-and-society>

³⁸⁷ İsmail Numan Telci, "Mısır'ın Doğu Akdeniz Politikası", 197-198.

konumuna gelmiştir. Bu doğrultuda 15 Haziran 2022 tarihinde AB Komisyonu Başkanı Von der Leyen, Avrupa'ya doğal gaz tedarikini çeşitlendirmek ve artırmaya yönelik "AB, Mısır ve İsrail arasında enerji mutabakat muhtırası anlaşması imzalanacağını" duyurmuştur. Leyen, "İsrail'den Mısır'a doğal gaz boru hattı kurulacağını ve Mısır'da sıvılaştırılan doğal gazın Avrupa'ya ulaştırılacağını" da ifade etmiştir.³⁸⁸ Bu bilgiler ışığında AB'nin Rusya'dan gerçekleştirdiği gaz tedarikini çeşitlendirmeye yönelik Doğu Akdeniz'e yöneldiği ve bu noktada İsrail ve Mısır'ın dikkat çektiği görülmektedir. Böylece Doğu Akdeniz daha dikkat çeken bir bölge haline gelmiştir.

2.3.4. İsrail

İsrail tarihinin arka planına bakıldığında Doğu Akdeniz coğrafyasına verdikleri önemin yeni bir olgu olmadığı net bir şekilde görülmektedir. Zira 19. yüzyılda Siyonizm fikriyle ortaya çıkan ve milliyetçilik akımından etkilenen Yahudiler "Siyon'a dönme" hayali ile bir vatan arayışına girmişlerdir; ancak kendilerine Afrika'dan ve Güney Amerika coğrafyasından toprak teklifinde bulunulmasına rağmen dini gerekçelerle Filistin'e dönerek orada Siyonist bir devlet kurma arzusunda ısrarcı davranmışlardır.³⁸⁹ Kuşkusuz kuruluşundan bu yana İsrail'in Doğu Akdeniz'e duyduğu önem bölgenin vaat edilmiş topraklar olarak görülmesinin yanı sıra jeopolitik ve jeostratejik açıdan dikkate değer bir coğrafya da olmasından kaynaklanıyor olsa da komşularının Arap ülkelerle çevrili oluşu büyük bir dezavantajı da beraberinde getirmiştir. İsrail, zengin doğal gaz kaynaklarına sahip komşu Arap ülkelerinin aksine enerji fakiri bir ülkedir. Enerji konusunda yaşamış olduğu dışa bağımlılık İsrail üzerinde büyük bir baskı yaratırken, bir de komşu ülkelerinden (Mısır hariç) enerji ithali gerçekleştirememesi Norveç, Azerbaycan, Meksika, Kolombiya ve Angola gibi kendi coğrafyasına uzak ülkelerle enerji kaynaklarını almaya itmiştir.³⁹⁰ Lakin söz konusu devletlerle gerçekleşen bu ithalatın yarattığı maliyet nedeniyle 1960'lı yıllardan itibaren enerji kaynaklarını aramaya yönelik çalışmalar gerçekleşmiş olsa da

³⁸⁸ Enes Canlı, "AB, Mısır ve İsrail arasında Avrupa'ya gaz tedariki için anlaşma imzalanacak", *Anadolu Ajansı*, 2022. (Erişim Tarihi: 15.07.2022), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-misir-ve-israil-arasinda-avrupaya-gaz-tedariki-icin-anlasma-imzalanacak/2613818>

³⁸⁹ Hasan Gül, "Filistin Sorununun Tarihsel Nedenleri", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, (2018): 15-16.

³⁹⁰ Menderes Kurt, Taha İsmail Duman, "Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz Politikası, Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları", *SETA*, (2020): 160.

istenilen sonuçlara ulaşılamaması sebebiyle bu çalışmalara devam etmemiş ve 2000’li yıllara kadar ertelenmiştir. 2000’li yılların başından itibaren teknolojinin gelişmesi ve ekonomik maliyetlerin artması ile başlayan çalışmalar çerçevesinde İsrail’in Askelon ve Filistin’in ise Gazze kıyılarında yeni rezervler keşfedilmiştir. Bu keşiflerin ardından enerji şirketlerinin ilgisini çeken bölgede 2009 yılında Tamar, 2010 yılında Leviathan ve 2011 yılında ise Afrodit sahaları keşfedilmiştir. Keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının ardından Doğu Akdeniz bölgesi önem kazanırken, bölge ülkeleri de enerji pazarındaki geri dönülmez bir boyut kazanmıştır. Bölge ülkelerinde gerçekleşen keşifler neticesinde kendilerine ait hidrokarbon kaynaklarının bulunması hem enerji kaynaklarında dışa bağımlılığın sonunu getirirken hem de ekonomik ve siyasi büyük avantajlar yaratmıştır.³⁹¹

Kuşkusuz İsrail, kuruluşundan itibaren Doğu Akdeniz’de iki boyutlu siyaset izlemiştir. Bunlardan ilki enerji odağında evrilirken, ikincisi ise ticaret odaklı gelişim göstermektedir. Zira dış ticaretinin %90’dan fazlasını deniz yoluyla gerçekleştirmekte olan İsrail, dünyaya açılan kapısı olan Doğu Akdeniz’e ayrı bir önem vermektedir. 1973 yılının Ekim ayında gerçekleşen “Yom Kippur” Savaşı’nın ardından Arap ülkelerin uygulamış olduğu petrol ambargosu nedeniyle sıkıntılı bir süreç geçiren İsrail, hem siyasi hem de askeri alanlarda tedbirli yaklaşımlar sergilerken, dışa bağımlı olduğu enerji kaynakları noktasında da büyük önlemler almıştır.³⁹² Bunun neticesinde 1990’lı yılların son çeyreğinden itibaren hidrokarbon arama çalışmalarına başlayan İsrail, dışa bağımlılığını sonlandırmak istemiştir. Aslında bulunduğu coğrafi konum ekseninde enerji kaynaklarının ve birçok boru hattı geçiş güzergâhlarının bulunduğu bir alanda yer alan İsrail, komşu ülkeleriyle yaşamış olduğu sorunlar nedeniyle enerji ihtiyaçlarının büyük bir kısmını deniz yoluyla temin etmektedir. Uluslararası pazarlardan temin edilen hidrokarbon kaynakları deniz yolu ile Hayfa ve Aşdot limanlarına getirilerek buradan ülke pazarına dağıtımı gerçekleşmektedir. Buna mukabil İsrail’in büyük problemler yaşadığı komşu ülkesi Mısır ile diplomatik ilişkilerini geliştirmesi üzerine, Mısır gazının İsrail ve diğer bölge ülkelere taşınmasını sağlamak için Arap Doğal Gaz Boru Hattı projesi başlatılmıştır.³⁹³ 2008

³⁹¹ Haydar Oruç, “İsrail ve Filistin’in Doğu Akdeniz Politikası”, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, (Ankara: Ortadoğu Yayınları 2020), 204-205.

³⁹² Sefa Yılmaz, Duhan K. Kalkan, “Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, (2017): 169-199.

³⁹³ Haydar Oruç, “İsrail ve Filistin’in Doğu Akdeniz Politikası”, 200.

yılında devreye giren 100 km'lik hat güzergahının Türkiye'den Avrupa'ya kadar uzatılması planlansa da ilerleyen süreçte Mısır Petrol Bakanı Sameh Fahmy tarafından yaptığı açıklama sonucunda bütün ihraç projelerinin askıya alındığı duyurulmuştur.³⁹⁴ Ancak 2011 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı'nın Mısır'a sıçramasının ardından Hüsnü Mübarek'in yönetiminin sona ermesi ile yeni yönetimin İsrail'e gaz akışını kesmesi sonucunda kullanılamayan bu hat 2013 yılında askeri darbe sonucunda yönetime gelen Sisi ile tekrar kullanılmaya başlanmıştır. Ancak İsrail enerji noktasında tek bir ülkeye bağımlılık göstermemek ve enerji krizi yaşamamak adına alternatif arayışlara girmiştir. Bu bilgiler ışığında İsrail her dönemde alternatif enerji güzergahları bulmak uğruna büyük uğraşlar vermiş olsa da birçok sorunla karşılaşması enerji krizlerine neden olmuştur.³⁹⁵ Dolayısıyla kendine ait hidrokarbon enerji kaynakları keşfeden İsrail için bu kaynaklara sahip olmak çok büyük önem atfetmektedir.

İsrail, Doğu Akdeniz enerji denkleminde 2009 yılında Tamar gaz sahasında 280 milyar metreküplük, 2010 yılında ise Leviathan gaz sahasında 622 milyar metreküplük bir gaz rezerv keşfetmiştir. Bu keşiflerin öncesinde enerji fakiri ülke konumunda yer alan İsrail, bu keşiflerin ardından gaz rezervlerinin bir kısmını iç tüketimde, ihtiyaç fazlasını ise dış pazarda kullanmayı hedeflemektedir.³⁹⁶ Buna istinaden İsrail, 2013 yılında iç hukukunda doğal gaz rezervlerinin %40'ının ihraç edilmesine dair bir kanun kabul etmiştir. Böylece yıllık 12 milyar metreküp olmak üzere yıllık 306 milyar metreküp doğal gazın ihraç edilmesi planlanmıştır.³⁹⁷ 2019 yılına gelindiğinde Amerikan Noble Enerji firması, Leviathan sahasından doğal gaz çıkarmaya başladığını duyurmuştur. Zira bu duyuru öncesinde Tamar ve Leviathan sahalarını elinde bulunduran İsrail Delek Şirketi ile Mısır'ın Dolphinus Şirketi arasında anlaşma gerçekleştirilmiştir. Anlaşmaya göre söz konusu sahalarından çıkarılan 15

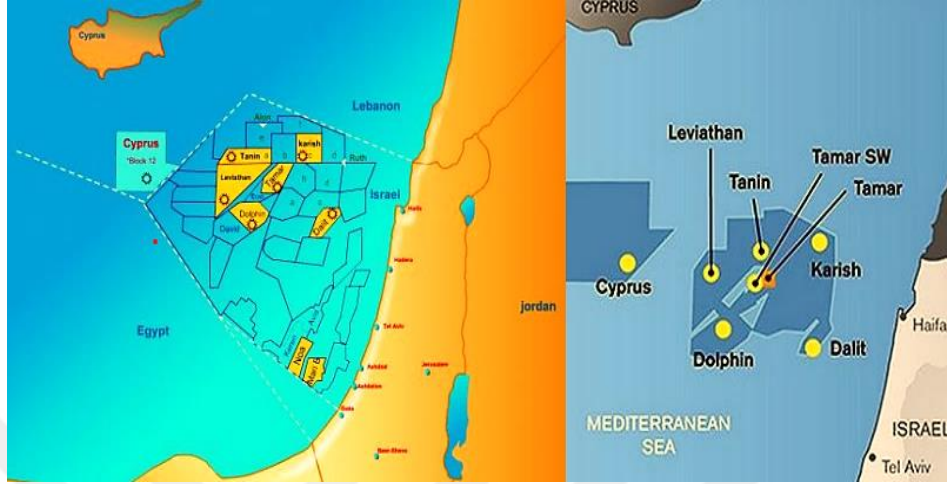
³⁹⁴ Volkan Ş. Ediger, Balkan Devlen, Deniz Bingöl McDonald, "Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt: 9, Sayı: 33, (2012): 83.

³⁹⁵ Haydar Oruç, "İsrail ve Filistin'in Doğu Akdeniz Politikası", 206.

³⁹⁶ Emre Eser, "İsrail gazı Türkiye için alternatif olabilir mi?", *Deutsche Welle*, 2022. (Erişim Tarihi: 23.02.2022), <https://www.dw.com/tr/israil-gaz%C4%B1-t%C3%BCrkiye-i%C3%A7in-alternatif-olabilir-mi/a-60666085>

³⁹⁷ Haydar Oruç, "İsrail ve Filistin'in Doğu Akdeniz Politikası", 207.

milyar dolar değerindeki 64 milyar metreküp gazın 10 yıl boyunca Mısır'a ihraç edilmesi planlanmıştır.³⁹⁸

Şekil 24: İsrail'in Deniz Ruhsatları ve Doğal Gaz Sahaları ³⁹⁹

Saha Adı	Kapasite (BMC)	Keşfedildiği Tarih	İşletme Yılı
Noa	1,4	1999	2012
Mari-B	25	2000	2004
Dalit	14,1	2009	2013
Tamar	283	2009	2013
Leviathan	509	2010	2019
Dolphin	2,2	2011	2019
Shimshon	8,4	2012	**
Tanin	33,9	2012	2020
Karish	50,9	2013	2020

Şekil 25: İsrail'in Gaz Sahalarına Ait Bilgiler ⁴⁰⁰

İsrail, Doğu Akdeniz ekseninde politikaları şekillendirirken en önemli kriterlerinden biri kuşkusuz bölgede gerçekleştirdiği faaliyetlerin ülke ekonomisine olumlu katkısıdır. Bu katkının başında doğal gaz gelmektedir ki İsrail kendi gazını kullanarak hem maliyetini düşürmüş hem de enerji şirketlerinin ülkesine

³⁹⁸ Mustafa Deveci, “İsrail Leviathan sahasından doğal gaz çıkarmaya başladı”, *Anadolu Ajansı*, 2019. (Erişim Tarihi: 23.02.2022), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-leviathan-sahasindan-dogal-gaz-cikarmaya-basladi-/1688683>

³⁹⁹ Özer Balkaş, “Doğu Akdeniz’de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları Enerji Güvenliği ve Jeopolitiği”, 3.

⁴⁰⁰ Recep Yorulmaz, “Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz”, *ORSAM*, Cilt: 10, Sayı: 88, (2019): 81.

gerçekleştirdiği yatırımlar sayesinde istihdamında ve sürdürülebilir ekonomisinde büyüme göstermiştir. Minimum düzeydeki tahminlere göre, İsrail büyük doğal gaz rezervlerinin keşfinin ardından en az önümüzdeki 40 yıl boyunca enerjide kendi kendine yeterli hale gelmiştir. Bu sayede bir doğal gaz ithalatçısı olmaktan çıkan İsrail kendine yetebilecek ve hatta dışarıya ihraç edebileceği bir konuma gelmiştir. 2020 yılında hem Mısır hem de Ürdün'e doğal gaz ihraç etmeye başlayan İsrail, ihracatlarını daha karlı Avrupa pazarlarına gerçekleştirmek istese de pratikte yaşadıkları teknik arızalar bu durumu engellemektedir. Şu anda tek seçeneği Mısır'ın Idku ve Damietta'daki LNG ihracat tesislerini kullanmak olan İsrail, daha önce Türkiye üzerinden Avrupa'ya transfer gerçekleştirmeyi planlasa da iki ülke arasında yaşanan ciddi bozulmalar da boru hattı projesini engellemiştir. Bu doğrultuda, İsrailli yetkililer, Doğu Akdeniz'den geçerek gazlarının Avrupa'ya taşınabilmesi için GKRY, Yunanistan ve İtalya üzerinden bir rota oluşturarak dünyanın en derin ve en uzun boru hattını inşa etmek için bir proje sunmuşlardır. Avrupa Komisyonu tarafından Ortak Çıkar Projesi olarak kabul edilen ve Avrupa'nın Rus gazına karşı duyduğu bağımlılığı minimuma indirmek adına fizibilite çalışmalarını finanse etmiştir. Maliyetlerin tahminen 6-7 milyar dolar olması beklenen bu proje yatırımcılar tarafından çok istekli karşılanmazken bu yüksek maliyetin ihraç edilecek gaza da yansıtacağı ve Rusya gibi ucuz gaz üreticileri ile rekabet edemeyeceği düşünülmüştür. Bu endişelerin yanı sıra projenin gerçekleşmesinde diğer bir problem ise İsrail'in gaz sahalarını ve ihracat altyapısını kapsayan MEB sınırlarının hem Lübnan hem de Filistin tarafından kabul edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu projenin gerçekleşmemesinde bir diğer etken ise Türkiye ve GKRY arasında da yaşanan deniz yetki alanları sorunudur. Zira Türkiye, kendi konumunu baltalayacak ya da Doğu Akdeniz çevresinde gaz rezervlerinin kullanmasını engelleyecek her türlü projeye karşı çıkmaktadır ki bu doğrultuda 2019 yılında Libya ile mutabakat muhtırası anlaşmasını imzalayarak Akdeniz'de İsrail ve GKRY'nin emellerini boşa çıkarmıştır.⁴⁰¹

İsrail, gazının Avrupa pazarına taşınması konusunda önemli sorunlar yaşarken aynı zamanda iç hukuk ve uluslararası hukuk alanlarında da büyük engellere

⁴⁰¹ Hugh Lovaat, "Deep Sea Rivals: Europe, Turkey, and New Eastern Mediterranean Conflict Lines", *European Council on Foreign Relations*. (Erişim Tarihi: 24.02.2022), https://ecfr.eu/special/eastern_med/israel.

takılmıştır. İsrail 1952 yılında yürürlüğe koyduğu Petrol Kanunu çerçevesinde sondaj çalışmaları ile çıkarılacak kaynağın kullanımı hakkında değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir.⁴⁰² Ancak o dönemde teknolojinin yeterince gelişmemesinin de verdiği etkiyle enerji kaynaklarının denizlerden de çıkarılabileceği keşfedilmediği için Petrol Kanunu sadece toprak üzerinde gerçekleşen arama ve sondaj çalışmalarına yönelik düzenlenmiştir. Doğal gazla yönelik düzenlemeler ise 2002 yılında gerçekleşmiş olup, bu süreçlerin yönetilmesi adına “Doğal Gaz İradesi” kurumu kurulmuştur.⁴⁰³

1952 Petrol Kanunu ve 2002 Doğal Gaz Kanunu arasındaki temel farklar incelendiğinde göze çarpan ik detayın 1952 tarihli Petrol Kanunu’nun enerji ithal eden ülke zihniyetiyle hazırlanmış olması iken 2002 tarihli doğal gaz kanununun ise Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının var olduğuna dair bulgularla yazılmış olmasıdır. Ancak İsrail’in enerji ithal ederken daha sonraki yıllarda kendi enerjisine sahip olmasının ardından hem toplumun belirli kesimleri hem de siyasi partiler arasında en temel sorun ihracatı gerçekleştirecek olan kaynaklar üzerinden elde edilen gelirin nasıl paylaşılacağı konusunda olmuştur. Ayrıca çıkarılan kaynakların hangi ölçülerde satışa sunulacağı ve bu kaynakların çıkarılması için kurulacak tesislerin çevreyi ne kadar etkilediği gibi konular da tartışmalara neden olmuştur. Bu çerçevede tartışmaları sona erdirmek ve hukuki sorunları ortadan kaldırmak adına komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Komisyonda finansal boyutlarının araştırılması için 2010 yılında Sheskinski Komisyonu ve ardından 2012 yılında ise rezerv kaynaklarının ne kadarının çıkarılacağı ve ne kadarının hangi ülkelere ihraç edileceğinin araştırılması için Zemach Komisyonu kurulmuştur.⁴⁰⁴ Sheskinski Komisyonu 30 Mart 2011’de İsrail Petrol Kârları Vergisi yasasını kabul etmiş ve bu doğrultuda petrol keşifleri karşısında petrol ve gazla ilgili mali düzenlemeler yapılarak var olan yasal boşluk doldurmuştur. Zemach Komisyonu’nun tavsiyesi üzerine, İsrail Hükümeti 23 Haziran 2013 tarihli 442 sayılı kararı ile 450 milyar metreküpten %20 daha fazla olan 540 milyar metreküp gazı yerel ihtiyaçlar için tahsis edecek bir planı kabul etmiştir. Ayrıca bu politikanın kabulünden önce, üretimin %50’sine kadar ihracat yapabilen rezervuarlar hariç, ihracat

⁴⁰² Petrol kanunu için bkz. “Petroleum Law, 5712 – 1952”, (Erişim Tarihi: 24.02.2022), <https://www.energy-sea.gov.il/English-Site/SiteAssets/PETROLEUM%20%20LAW,%201952.pdf>

⁴⁰³ Haydar Oruç, “İsrail ve Filistin’in Doğu Akdeniz Politikası”, 213.

⁴⁰⁴ Haydar Oruç, “İsrail ve Filistin’in Doğu Akdeniz Politikası”, 213-214.

dengesini 500'den 410 milyar meteküp veya üretimin %40'ına indirmiştir.⁴⁰⁵ Anayasada gerçekleştirilen tüm düzenlemelere rağmen İsrail Yüksek Adalet Divanı, hükümetin Amerikan Noble Energy ve İsrailli Delek Group ile gerçekleştirdiği doğal gaz anahat anlaşmasını çelişkili maddeler içerdiği gerekçesiyle reddettiğini bildirerek gözden geçirilmesi gerektiğini açıklayarak ulusal parlamentoya geri göndermiştir.⁴⁰⁶ Bu kararın ardından her ne kadar yüksek mahkemeye sert tepkiler gösterilse de anlaşma maddelerine ekleme yapılarak yenilendiği Enerji Bakanı Yuval Steinitz tarafından açıklanmıştır.⁴⁰⁷ Hidrokarbon arama çalışmalarında sürekli gelişim gösteren İsrail ayrıca doğal gaz sektöründe de büyük düzenlemeler gerçekleştirmektedir.

İsrail, iç hukukta yaşamış olduğu problemlerin yanı sıra uluslararası hukuk alanında da birtakım problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Zira Doğu Akdeniz'e kıyısı olan İsrail ve diğer kıyıdaş devletler 1982 BMDHS çerçevesinde birbirleri ile anlaşarak MEB ilan etmek zorundalardır; ancak günümüzde bakıldığında kıyıdaş devletler arasında sorunların yaşandığı görülmektedir. Buna mukabil İsrail de kendi MEB alanını ilan etmesinin ardından komşusu Lübnan ile deniz yetki alanları noktasında anlaşmazlık yaşamıştır. İsrail BMDHS'nin tarafı olmadığı halde 2010 yılında GKRY ile MEB'lerini sınırlandırma anlaşması imzalarken 2011 yılına gelindiğinde ise MEB'sini BM'e bildirmiştir. Ancak İsrail ve Lübnan arasında deniz yetki alanları sorunu yaşanırken ve GKRY 2007 yılında Lübnan ile benzer bir anlaşma imzalamış olması da Lübnan ve GKRY arasındaki ilişkilerin gerilmesiyle sonuçlanmıştır. Hatta Lübnan, Türkiye'nin de girişimleriyle GKRY ile gerçekleştirdiği anlaşmayı feshetmiştir.⁴⁰⁸ Lübnan, MEB alanının İsrail ve GKRY'nin üzerinde anlaşmaya vardığı çizgiyle çeliştiğini belirtirken ayrıca 2007 yılında GKRY ve Lübnan'ın imzaladığı MEB sınırlandırma anlaşması ile de çizgiyle çeliştiğini de

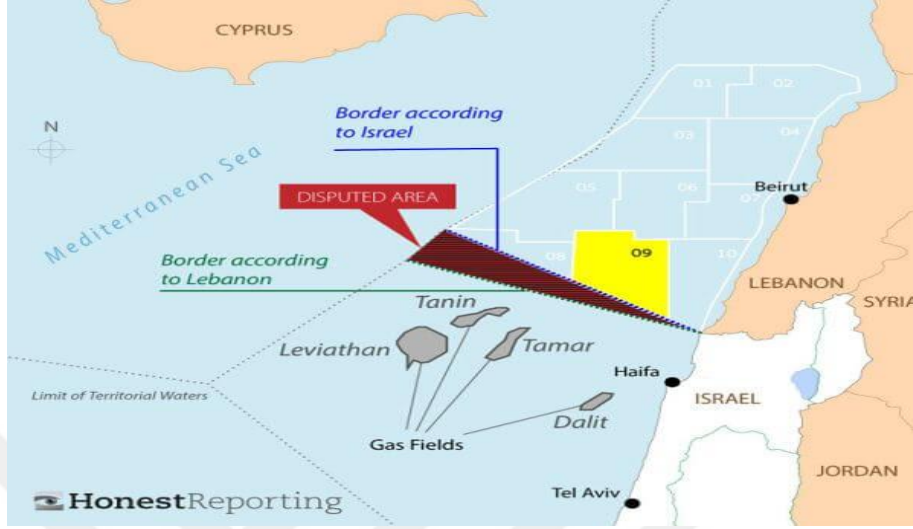
⁴⁰⁵ Sujata Ashwarya, "Israel's Mediterranean Gas Governance: Evolution of Domestic Regulations and Emerging Regional Issues", *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Cilt: 11, Sayı: 4, (2017): 82-87.

⁴⁰⁶ Muhsin Tiryakioğlu, "Israeli high court rejects government's gas deal", *Anadolu Ajansı*, 2015. (Erişim Tarihi: 25.02.2022), <https://www.aa.com.tr/en/energy/natural-gas/israeli-high-court-rejects-governments-gas-deal/7120>

⁴⁰⁷ Toi Personeli, Melanie Lidman, "Government, Energy Giants Rework Nixed Clause In Gas Deal", *The Times of Israel*, 2016. (Erişim Tarihi: 25.02.2022), <https://www.timesofisrael.com/government-energy-giants-rework-nixed-clause-in-gas-deal/>

⁴⁰⁸ Cihat Yayıcı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", 15-17.

belirtmiştir. Bu açıklamaların ardından İsrail Başbakan Binyamin Netanyahu “sınırları kendimiz belirlemekten başka seçeneğimiz yok” açıklamalarında bulunmuştur.⁴⁰⁹

Şekil 26: İsrail ve Lübnan Arasında Tartışmalı Bölge⁴¹⁰

26 Ocak 2017 tarihinde Lübnan, İsrail ile tartışmalı bölgede yer alan 1, 4, 8, 9 ve 10. blokların ilk offshore lisanslama turunda ihaleye açılacağını duyurmuştur. Lisanslar Total, ENI ve Novatek enerji firmasına satan Lübnan, ilk açık deniz enerji haklarını vermiştir.⁴¹¹ İsrail ise Lübnan’ın bu girişimine karşı bir hamle gerçekleştirerek söz konusu beş bölgenin üçünün İsrail deniz yetki alanına sahip olduğunu iddia etmiştir. Hatta İsrail hükümeti meclisin yakında Lübnan ile olan MEB sınırının nerede olduğunu açıkça tanımlayan bir yasa tasarısını oylayacağını duyurmuştur. Söz konusu açıklamaların ardından Lübnan Parlamentosu Başkanı Nabih Berri, İsrail’in 860 kilometrekarelik bir yetki alanı iddia eden yasa tasarısının “Lübnan’ın egemenliğine yeni bir saldırı” olduğunu açıklamıştır.⁴¹²

⁴⁰⁹ Martin Wählich, “Israel-Lebanon Offshore Oil & Gas Dispute – Rules of International Maritime Law”, *The American Society of International Law*, Cilt: 15, Sayı: 31, (2011): 3.

⁴¹⁰ Griffin Judd, “Understanding the Israel-Lebanon Maritime Border Dispute”, *Honestreporting*, 2019. (Erişim Tarihi: 25.02.2022), <https://honestreporting.com/understanding-israel-lebanon-maritime-border-dispute/>

⁴¹¹ Ebru Şengül, “Lebanon signs exploration deal with Total, Eni, Novatek”, *Anadolu Ajansı*, 2018. (Erişim Tarihi: 25.02.2022), <https://www.aa.com.tr/en/energy/natural-gas/lebanon-signs-exploration-deal-with-total-eni-novatek-/17618>

⁴¹² Matthew Joaquin, “Israel- Lebanon Maritime Dispute Explained” *Aljazeera*, 2017. (Erişim Tarihi: 25.02.2022), <https://www.aljazeera.com/features/2017/3/31/israel-lebanon-maritime-dispute-explained>

Şekil 27: İsrail ve Lübnan Arasında Tartışmalı Bölge ⁴¹³

İsrail ve Lübnan arasında gündeme gelen diğer bir sorun da 2013 yılında keşfedilen ve 1,4 trilyon fit küp muhtemel gaz içeren ve Yunan-İngiliz lisans sahibi Energean'ın işlettiği Karish Gaz Sahası'nın 2022 yılının üçüncü çeyreğinde işleme girecek olmasının açıklanması ile yaşanmıştır. ⁴¹⁴

İsrail ve Lübnan arasında yaşanan 860 kilometrekarelik MEB sınırı anlaşmazlığına yönelik ilk olarak 2010-2012 yılları arasında Frederic Hoff'un arabuluculuğunda çözülmeye çalışılmıştır. Hoff'ın iki ülke arasında varolan anlaşmazlığa yönelik çözüm önerisi "Hoff Çizgisi" olmuştur. Bu çözüm önerisine göre iki ülkenin anlaşmazlık yaşadığı 860 kilometrekarelik alanın 490 kilometrekarelik kısmını Lübnan'a 370 kilometrelik kısmını ise İsrail'e verilmesi yönünde şekillenmiştir. 2013 yılında Hoff yetine gelen arababulucu Amos Hochstein ise ihtilaflı deniz alanının eşit şekilde her iki ülkenin egemenliğine verilmesi ve iki ülke arasında bir çözüm süreci yaşanana 860 kilometrelik alan üzerinde herhangi bir faaliyet gerçekleştirilmemesi yönünde bir öneride bulunmuştur. Ancak bu öneri iki ülke arasında da kabul edilmemiştir. 2018 yılında David Satterfield'in arabuluculuğunda ihtilaflı deniz alanı çözüme kavuşturulmaya çalışılsa da iki ülkenin ısrarcı görüşlerine devam etmesi sebebiyle tekrar bir çözüm sağlanamamıştır. 2019 yılında David

⁴¹³ "Lübnan-İsrail MEB anlaşmazlığı: "ABD'den 'nihai teklif taslağı' bekliyoruz", *M5 Savunma Strateji Dergisi*, 2022. (Erişim Tarihi:29.09.2022), <https://m5dergi.com/one-cikan/lubnan-israil-meb-anlasmazligi-abdden-nihai-teklif-taslagi-bekliyoruz/>

⁴¹⁴Debbie Mohnblatt, "Lebanon: Israel Exploring for Gas in Karish Reservoir a 'Provocation and Hostile Act'", *ThemediaLine*, 2022. (Erişim Tarihi:29.09.2022), <https://themedialine.org/top-stories/lebanon-israel-exploring-for-gas-in-karish-reservoir-a-provocation-and-hostile-act/>

Kenneth Schenker ara buluculuğunda görüşmeler gerçekleştiren iki devlet 2020 yılına gelindiğinde bir çerçeve antlaşma imzalamayı başarmıştır. Bu anlaşmaya göre iki ülkenin diplomatik ilişki içinde olmaması nedeniyle müzakerelerin ABD ve BM'nin aracılığıyla yürütüleceği, söz konusu Birleşmiş Milletler Geçici Görev Gücü'nün (UNIFIL) Nakura'da bulunan merkezinde gerçekleştirileceği ve bu müzakere sürecinde yalnızca deniz sınırı hakkında görüşüleceği açıklanmıştır. Ancak 2021 yılında müzakereler askıya alınmıştır.⁴¹⁵ 5 Haziran 2022 tarihinde İsrail'in Energean Power şirketi ile anlaşma sağlayarak Karish'e sondaj gemisi göndermiştir. Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Avn, İsrail'in Karish'te gerçekleştirdiği bu hamle üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı Enerji Güvenliği Danışmanı Amos Hochstein ile bir araya gelerek İsrail ile askıya alınan müzakerelere tekrar başlamak istemiştir.⁴¹⁶ Ekim ayına gelindiğinde İsrail Başbakanı Yair Lapid gerçekleştirdiği kabine toplantısında yaptığı açıklamada, İsrail ve Lübnan'ın ABD'den iki ülke arasındaki deniz sınırının belirlenmesi için bir anlaşma önerisi aldıklarını duyurmuştur.⁴¹⁷ İsrail Kamu Yayın Kurulu, İsrail ve Lübnan hükümetinin 6 Ekim'de ABD'nin nihai teklifini görüşmek üzere bir araya gelecekleri bilgisini yayınlamıştır.⁴¹⁸ Gerçekleşen görüşmelerin ardından ABD arabuluculuğunda, 11 Ekim 2022 tarihinde İsrail ve Lübnan kalıcı bir deniz sınırı belirlemek amacıyla uzlaşmaya vardıklarını ilan etmişlerdir.⁴¹⁹ İki ülkenin diplomatik ilişkileri olmaması ve kâğıt üzerinde savaş halinde olmaya devam etmeleri nedeniyle tarafların arabulucu ABD ile ayrı ayrı anlaşmalar imzalamaları ile gerçekleşmiştir.⁴²⁰ 2020 yılından bu yana Akdeniz'in 330 mil karelik alan üzerinde gerçekleşen müzakereler sonucunda taraflar arasında karşılıklı olarak anlaşma sağlanabilmiştir. Anlaşmaya göre anlaşmazlık yaşayan iki devlet arasında MEB sınırı "Qana" doğalgaz sahasının iki yanından geçen bir hatla bölünerek bu doğrultuda gaz

⁴¹⁵ Yücel Acer, Sultan Şuanur Şımşek, "İsrail-Lübnan Deniz Sınırı Antlaşması", *SETA*, Sayı: 379, (2022): 11-12.

⁴¹⁶ "İsrail: Kariş sahasında doğal gaz üretimi en kısa sürede başlayacak", *TRT Haber*, 2022. (Erişim Tarihi:29.09.2022), <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-karis-sahasinda-dogal-gaz-uretimi-en-kisa-surede-baslayacak-709854.html>

⁴¹⁷ Alisa Odenheimer, "Israel, Lebanon Receive US Envoy's Maritime Border Proposal", *Bloomberg*, (Erişim Tarihi: 15.10.2022), https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-10-02/israel-lebanon-receive-us-envoy-s-maritime-border-proposal?utm_source=google&utm_medium=bd&cmpId=google

⁴¹⁸ "Lübnan-İsrail MEB anlaşmazlığı: "ABD'den 'nihai teklif taslağı' bekliyoruz", *M5 Savunma Strateji Dergisi*, 2022.

⁴¹⁹ Antony J. Blinken, "Historic Breakthrough on the Israel-Lebanon Maritime Boundary", *U.S. Department of State*, 2022. (Erişim Tarihi: 15.10.2022), <https://www.state.gov/historic-breakthrough-on-the-israel-lebanon-maritime-boundary/>

⁴²⁰ Ece Göksedef, "İsrail-Lübnan deniz yetki alanları anlaşması bölge ve Avrupa için neden önemli?", *BBC News| Türkçe*, 2022. (Erişim Tarihi: 02.02.2023), <https://www.bbc.com/turkce/articles/c88j3g67w8go>

çalışmalarına başlayabileceği konusunda hemfikir olmuştur.⁴²¹ Böylece İsrail ve Lübnan ilk defa deniz sınırları ve kıta sahanlığı alanında bir anlaşma gerçekleştirmiştir. Bu anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte GKRY ile Lübnan arasında da MEB anlaşmasının yeniden gündeme gelmesi ve bir anlaşmanın gerçekleşmesi muhtemeldir. İki ülke arasında gerçekleşebilecek bir MEB anlaşması Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz'de var olan çıkarlarına karşı bir tehdit teşkil etmektedir.

İsrail uluslararası hukuk bağlamında Lübnan ile yaşadığı sorunun yanı sıra Filistin ile de deniz yetki alanları sorunu yaşamaktadır. Buna mukabil Filistin'in Gazze Şeridi 30 km açıklarında keşfedilen Marine gaz sahasını faaliyet göstermesini engellemesiyle Filistin'i ekonomik olarak etkilemektedir. Zira 2000 yılında Filistin hükümeti tarafından British Gas firmasına gerçekleştirdiği çalışmalar çerçevesinde bölgede 28 milyar metreküp gaz bulunduğu tespiti yapılmıştır.⁴²² İsrail ise Filistin'in Oslo Anlaşması'ndaki hükümler gereğince yalnızca 20 deniz millik bir karasuyuna sahip olduğu gerekçesiyle ve 2006 yılında Gazze yönetiminin başına Hamas'ın geçmesiyle birlikte İsrail güvenliğinin tehlikede olduğunu belirterek gaz çalışmalarını durdurmuştur. Tahminlere göre, 603 metre derinliğindeki Marina gaz sahasının yaklaşık 1,3 milyar meteküp doğal gaz içerdiği tahmin edilmektedir. Alanın yapısı ve konumu gereği Filistin yönetimi için en az 2 milyar dolar gelir sağlayabilecek iken İsrail tarafından faaliyet gösterilmesine izin verilmemesi nedeniyle büyük bir maddi kayba uğramaktadır. Ayrıca Filistin yönetimi İsrail'in Mari-B sahasının genişletilerek kullanamadıkları Marine sahasının sınırlarına girerek bu sahada bulunan enerji kaynaklarının kendi sahalarına aktarmakla suçlamaktadır.⁴²³ Filistin, kendi sahasını kullanamayarak hem 2 milyon dolarlık maddi kayba uğrarken hem de İsrail'den yıllık bazda aldığı 560 milyon dolarlık gaz ithalatı gerçekleştirmektedir.⁴²⁴ Filistin yönetimi gazlarının çıkarılması noktasında mağduriyet yaşamasının yanında 2015 Mari- B

⁴²¹ Robert Barron, Mona Yacoubian, Hesham Youssef, "Could the Israel-Lebanon Maritime Border Deal be a Game-Changer?", *United States Institute of Peace*, 2022. (Erişim Tarihi: 15.10.2022), <https://www.usip.org/publications/2022/10/could-israel-lebanon-maritime-border-deal-be-game-changer>

⁴²² Sujata Ashwarya, "Israel's Mediterranean Gas Governance: Evolution of Domestic Regulations and Emerging Regional Issues", 79.

⁴²³ Ariel Ezrahi, "Cooperation Prospects and Conflict Potential around Hydrocarbons in the Middle East: Israel-Egypt-Palestinian Territories-Jordan, Energy Cooperation and Security in the Eastern Mediterranean: A Seismic Shift towards Peace or Conflict?", *The S. Daniel Abraham Center for International and Regional Studies*, Sayı: 8, (2016): 77.

⁴²⁴ İrfan Hattatoğlu, "Filistin'in denizel alanı İsrail işgali altında", *Türkiye Gazetesi*, 2021. (Erişim Tarihi: 26.02.2022), <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/genis-aci-fikir-ve-tartisma/619241.aspx>

sahasından çıkarılacak gazın Batı Şeria’da Cenin Organize Sanayi bölgesine aktarılması öngören 1,2 milyar dolar değerinde elektrik santraline doğal gaz tedarik etme anlaşması, İsrail’in süreci oyalaması nedeniyle iptal edilmiştir.⁴²⁵

Bu bilgiler ışığında İsrail hem iç hukuk hem de uluslararası hukuk alanında bazı problemler yaşamaktadır. Hidrokarbon kaynaklarının çıkarılması noktasında yaşanan iç hukuka dayalı bu problemler günümüzde de devam etmekte, enerji şirketlerinin faaliyetlerinde zorluk çekmekte ve yeni ruhsat ihalelerine tereddütlü yaklaşmaktadırlar. Ayrıca İsrail’in deniz yetki alanlarını ve buna bağlı enerji sahalarını uluslararası hukuk çerçevesinde belirlememiş olmasından kaynaklı olarak Lübnan ve Filistin ile anlaşmazlıklar yaşaması da enerji şirketlerinin faaliyet alanlarını kısıtlamaktadır. Buna mukabil enerji şirketleri de tartışmalı alanlardan ziyade uygun sahaları tercih etmesinden ötürü kazançlarında da azalma yaşanmaktadır.

İsrail iç hukuk ve uluslararası hukuk kurallarının yarattığı problemlerin yanı sıra güvenlik konusunda da bazı sorunlar yaşamaktadır. Bulunduğu konum itibarıyla Arap devletlerin arasında yer alan İsrail, Doğu Akdeniz’de hidrokarbon kaynaklarının keşfinden önce de güvenlik problemleriyle karşı karşıya kalmış ve komşularının tümüyle en az bir defa savaşmıştır. Özellikle 1948 yılından beri artarak devam eden Filistin sorunu, 1967’den günümüze değin devam eden Suriye’nin toprağı olan Golan Tepeleri işgali, 1982-2000 yılları arasında Lübnan’ın güneyini işgal etmesi ve 2006 yılında Lübnan ile girişilen savaş nedeniyle İsrail, güvenlik sorunlarıyla karşı karşıyadır. Günümüzde Mısır ve Lübnan ile gerçekleştirdiğı anlaşmalar çerçevesinde kısmen rahatlayan İsrail, aynı zamanda bazı körfez ülkeleri ile de ilişkilerini geliştirmiştir. Ancak yine de Suriye, Hizbullahın etkilerinden ötürü Lübnan, İslami Cihat ve Hamas nedeniyle de Filistin’in kendilerine yönelik tehditlerine karşı güvenliğini sağlamak zorundadır. Bunların yanı sıra İsrail 2010 yılında Türkiye ile yaşadığı Mavi Marmara Krizi ve 2011 yılında Arap Baharı sonrasında Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının ve enerji güzergahlarının güvenliğini sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. Özellikle Mavi Marmara olayları ile büyük bir kopuş yaşayan Türkiye- İsrail ilişkileri, İsrail’in Yunanistan ve GKRY ile Doğu Akdeniz’de bir ittifak oluşturması üzerine daha büyük bir çıkmaza girmiştir. Bu ittifaka 2013 yılında gerçekleştirdiğı darbenin ardından yönetime gelen Sisi’nin de

⁴²⁵ Haydar Oruç, “İsrail ve Filistin’in Doğu Akdeniz Politikası”, 217.

katılması bölgede yeni bir strateji yaratmıştır.⁴²⁶ Ancak Doğu Akdeniz’de hidrokarbon kaynaklarının ve güzergâhlarının güvenli hale getirilmesi için gerekli çalışmaları ve yatırımları gerçekleştiren İsrail, Filistin ve Lübnan ile yaşadığı problemleri çözüme ulaştırmadığı sürece istediği güvenliği tesis etmesi pek mümkün görülmemekte iken 2022 yılının Ekim ayında Lübnan ile deniz yetki alanlarını belirleyebilmiştir.

İsrail komşularıyla yaşamış olduğu problemlerin yanı sıra Doğu Akdeniz’e yönelik stratejilerini gerçekleştirmek adına bölgesel devletlerle ilişkileri önemli bir boyut kazanmıştır. Özellikle Türkiye ile ilişkilerinin yarattığı gerilim neticesinde yakın ilişkiler içerisine girdiği Mısır, Yunanistan ve GKRY ile enerji kaynaklarına yönelik oluşturdukları ittifak, ABD ve AB’nin de destekleri ile Doğu Akdeniz’de bir pakt haline gelmiştir. Bu paktta yer alan devletler ilerleyen süreçte ortak tatbikatlar gerçekleştirmeleri ve Türkiye’nin haklarını taciz etmeye yönelik girişimleri desteklemeleri, tüm bu çabaların hangi ülkeye karşı gerçekleştirildiğini gösterir niteliktedir. Ayrıca Türkiye, Lübnan ve Suriye gibi Doğu Akdeniz’e kıyıdaş devletlerin bölgeden dışlayarak gerçekleştirilen Doğu Akdeniz Gaz Forumunun kurulmasının yanı sıra bir de gerçekleştirilmesi pekde mümkün olmayan bir boru hattı projesi, özellikle Türkiye’yi sınırlandırarak mümkünse bölgeden çıkarılmasına yönelik gerçekleştirilen bir hamledir.

Yaşanan son gelişmeler ışığında Doğu Akdeniz’de en büyük kıyı şeridine sahip olan Türkiye’nin, herhangi bir proje içinde yer almamasına yönelik çalışmaların hiçbir işe yaramadığı, EastMed Boru Hattı Projesi’nin başarısızlığa uğraması ile gözler önüne serilmiştir. Zira EastMed Boru Hattı Projesi’nin İsrail için oldukça önemli olduğu düşünüldüğünde projenin başarısızlığa uğraması İsrail’i tedirgin etmiştir. Bu doğrultuda İsrail, gazının hem daha az maliyetli hem de daha kısa sürede Avrupa’ya nakledilmesinde Türkiye’nin en avantajlı seçenek olduğunun farkına varmıştır. Sonuç olarak İsrail- Türkiye ilişkileri istenilen düzeyde gider ve İsrail gazının Türkiye üzerinden Avrupa’ya nakledilmesine yönelik anlaşma sağlanırsa Doğu Akdeniz’de dengeler değişecektir.

Son dönemde dünya gündemini meşgul eden Rusya ve Ukrayna Savaşı’nın etkisiyle Rusya’dan alınan hidrokarbon kaynaklarını azaltmak ve enerji çeşitliliğini arttırmaya yönelik harekete geçen AB, İsrail ve Mısır arasında Avrupa’ya gaz akışının

⁴²⁶ Haydar Oruç, “İsrail ve Filistin’in Doğu Akdeniz Politikası”, 217.

sağlanması için bir anlaşmanın imzalanmasını istemiştir. Bu doğrultuda AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, 15 Haziran 2020 tarihinde “AB, İsrail ve Mısır arasında Avrupa’ya daha fazla gaz akışının sağlanması için üçlü bir enerji anlaşması imzalanacağını” duyurmuştur. Ayrıca Von der Leyen, “İsrail’den Mısır’a doğal gaz boru hattı kurulacağını ve Mısır’da sıvılaştırılan doğal gazın Avrupa’ya ulaştırılacağı” nı kaydetmiştir.⁴²⁷ 2022 yılının Şubat ayından itibaren devam eden Rusya- Ukrayna Şavaşı AB’nin Ukrayna’yı desteklemesi ve Rusya’nın AB’yi hidrokarbon enerji kaynakları yönünden tehdidi, Doğu Akdeniz’de var olan enerji kaynaklarının önemini arttırmıştır. Bu doğrultuda AB, enerji çeşitliliğini artırma çabasında bulunarak İsrail ve Mısır ile gaz akışının sağlanmasına yönelik girişimlerde bulunmuştur.

2.3.5. Suriye

Doğu Akdeniz’e kıyısı olan ve Orta Doğu bölgesinde yer alan Suriye, Türkiye’nin iç ve dış siyasetinde öncelikli bir öneme sahiptir. Zira iki komşu ülkenin bekası birbirini çok yakından ilgilendirmektedir. Özellikle Kürt sorunu olmak üzere 2011 yılında Arap Baharı’nın etkisiyle ortaya çıkan mülteci sorunu dikkat çeken sorunlar içerisinde. Bunların yanı sıra belki de ilerleyen dönemlerde önemi fazlasıyla artacak diğer bir sorun ise Doğu Akdeniz ve deniz yetki alanları noktasındadır.⁴²⁸ Özellikle son dönemde dikkatleri üzerine çeken Doğu Akdeniz, Suriye’nin “Suriye Arap Cumhuriyeti’nin İç Suları ve Kara Sularının Tanımlanması” başlıklı yasayı 19 Kasım 2003 tarihinde onaylaması ile Türkiye’nin deniz yetki alanlarını ihlal edildiği bir bölge olmuştur.⁴²⁹ Bahse konu olan iç ve kara suları tanımlayan yasa ile karasular, iç sular, kıta sahanlığı ve MEB alanları belirlenmiştir. Buna mukabil Suriye, karasularını 12 deniz mili, karasularının ötesinde ve ona bitişik

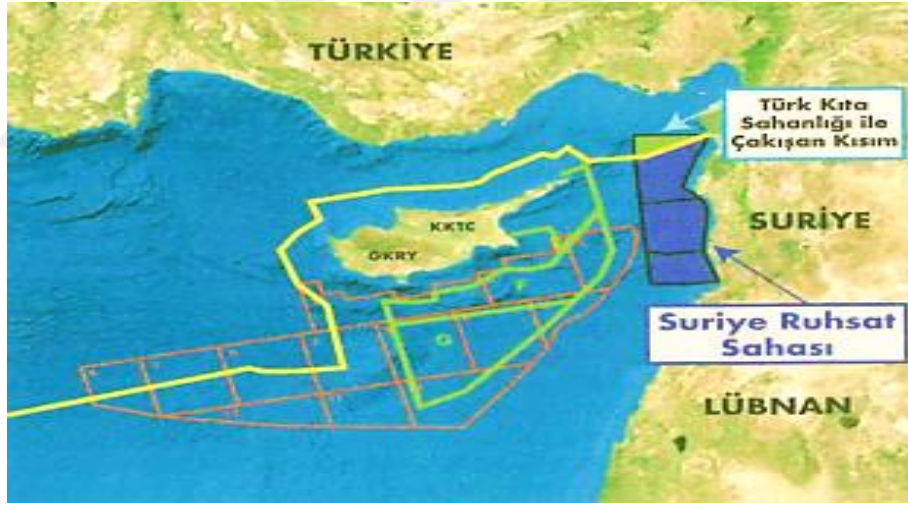
⁴²⁷ Enes Canlı, “AB, Mısır ve İsrail arasında Avrupa’ya gaz tedariki için anlaşma imzalanacak”, *Anadolu Ajansı*, 2022. (Erişim Tarihi: 15.07.2022), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-misir-ve-israil-arasinda-avrupaya-gaz-tedariki-icin-anlasma-imzalanacak/2613818>

⁴²⁸ İsmail Hakkı Pekin, “Gücün kaynağı Doğu Akdeniz: Türkiye-Suriye ortak çıkar ve iş birliği alanı”, *Independent*, 2019. (Erişim Tarihi: 30.02.2022), <https://www.indyturk.com/node/49916/t%C3%BCrkiyeden-sesler/g%C3%BCc%C3%BCn-kayna%C4%9F%C4%B1-do%C4%9Fu-akdeniz-t%C3%BCrkiye-suriye-ortak-%C3%A7%C4%B1kar-ve-i%C5%9Fbirli%C4%9Fi>

⁴²⁹ “Law No. 28 dated 19 November 2003 - "Definition Act of Internal Waters and Territorial Sea Limits of the Syrian Arab Republic", *United Nations*. (Erişim Tarihi: 01.03.2022), https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/syr_2003e.pdf

olan bitişik bölgesini 24 deniz mili ve MEB'inin ise 200 deniz mili olduğunu BM'ye bildirmiştir.

Suriye, MEB ilanının ardından 24 Mart-5 Ekim 2011 tarihleri arasında petrol arama faaliyetleri yürütmek amacıyla üç ayrı bölge için ihale açmıştır. Ancak ihaleye açılan sahalardan birinin Türkiye'ye ait deniz yetki alanlarının bir kısmıyla örtüştüğü görülmektedir. Zira burada dikkat çeken en önemli detay Suriye'nin örtüşen bu alanı ihale ilanında kendi karasuları ve MEB'inin bir bölümü olarak tanımlamış olmasıdır. Türkiye ise 27 Nisan 2012 tarihinde 28276 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararıyla Doğu Akdeniz'de TPAO'nun petrol arama çalışmalarına izin verilerek petrol ruhsat sahalarını ilan etmiştir. Nitekim Türkiye'nin 28276 sayılı kararıyla TPAO'ya vermiş olduğu petrol arama alanlarının Suriye'nin 2011 yılında petrol arama faaliyetlerini yürütmek adına ihaleye açtığı alanlardan biriyle çakıştığı görülmüştür.⁴³⁰

Şekil 28: Suriye'nin Petrol Arama Sahası ve Türk Kıta Sahanlığı ile Çakışan Kısım⁴³¹

Ayrıca Türkiye'nin 27 Mart 2018 tarihinde BM'ye sunduğu notada⁴³² kıta sahanlığını tanımlaması üzerine Suriye, 10 Eylül 2018 tarihinde BM'ye nota⁴³³

⁴³⁰ Cihat Yaycı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", 68.

⁴³¹ Age. 68.

⁴³² "Letter dated 27 March 2018, A/72/820", *United Nations General Assembly*, 2018.

⁴³³ "Letter dated 10 September 2018, A/73/388", *United Nations General Assembly*, 2018.

göndererek Türkiye'nin ilan ettiği kıta sahanlığı dış sınırını kabul etmediklerini ve uluslararası hukuka aykırı olduğunu ifade etmişlerdir.⁴³⁴

2.3.6. Lübnan

Doğu Akdeniz'in kıyıdaş devletlerinden biri olan ve son on yılda İsrail ile kıta sahanlığı problemleri yaşayan Lübnan'ın, iç ve dış politikada mücadele ettiği sorunlara rağmen Akdeniz'de çıkarılacak gazın Avrupa'ya taşınması noktasında önemli bir role sahip olduğu bilinmektedir. Türkiye, İsrail ve Suriye'nin aksine 1982 BMDHS taraf olan Lübnan bu sözleşme dâhiline karasuları ve MEB alanını ilan etmiş ve bu alanları da 10 parsel bölmiştir. Ancak İsrail, Lübnan'ın 8, 9 ve 10 numaralı parsellerinin (yaklaşık 860 km, 330 mil kadar) kendi deniz yetki alanında olduğu iddialarını öne sürmüştür. Söz konusu parsellerden özellikle 9 numaralı parsel alanında Tamar ve Leviathan gibi önemli gaz sahalarının olduğu düşünüldüğünde, Lübnan gibi siyasi yapısı ve özellikle ekonomisi kırılgan bir ülke için hayati önem arz etmiştir.⁴³⁵ Lübnan, enerji ihtiyacını elektrik üzerinden karşılamaya çalışırken, doğal gaz keşifleri ile enerji ihtiyacında gazın ön plana çıkması ve ekonomiye katılması ile ekonomisinin iyileşmesini umut etmiştir.

Zira enerji fakiri olan Lübnan, hâlihazırda enerji ihtiyacını karşılamak için 2009 yılından itibaren belirli bir süre Arap Doğal Gaz Boru Hattı aracılığıyla Mısır'dan gaz temin etmiştir. Ancak 2011 yılında başlayan Arap Baharı'nın Mısır'a sıçramasından kaynaklı oluşan istikrarsızlıklar üzerine bir de Lübnan'ın gaz borcunu ödeyememesi iki ülke arasında gerçekleşen gaz ithalatı durma noktasına getirmiştir. Lübnan yaşanan bu durum üzerine enerji tüketimini gaz merkezli olmaktan ziyade elektrik merkezli bir geçişe önem vermiş; ancak muhtemel gaz rezervlerinden maksimum düzeyde yararlanmak ülkenin temel söylemi haline gelmiştir. Bu söylem birliği neticesinde Lübnan, 2017 yılının Ocak ayında 1,4,8,9 ve 10 numaralı parselleri ihaleye çıkarmış ve 2018 yılında ENI, Novatek ve Total konsorsiyumu içerisinde 4 ve 9 numaralı parsellerde hidrokarbon arama çalışmalarına izin vermiştir. Fakat bu karar Lübnan ve İsrail'in arasında var olan gerilimin daha ciddi bir boyuta gelmesine ve

⁴³⁴ Cihat Yayıncı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", 69.

⁴³⁵ "Lebanon warns neighbors against using disputed territory for EastMed gas pipeline", *Reuters*, 2019. (Erişim Tarihi: 04.03.2022), <https://www.reuters.com/article/us-natgas-lebanon-israel-idUSKCN1QO1H7>

neticede bölgedeki kırılmaların daha net anlaşılmasını sağlamıştır. Dönemin İsrail Savunma Bakanı Avigdor Liberman, Lübnan'ın söz konusu enerji şirketleri ile gerçekleştirdiği bu ortaklığın “provakatif ve meydan okuma” olarak değerlendirirken Lübnan ise kendi egemenlik haklarına saldırıda bulunulduğunu ifade etmiştir. Zira İsrail; Yunanistan, GKRY ve İtalya üzerinden enerji kaynaklarını Avrupa'ya taşımayı planlarken, hâlihazırda Mısır ve Ürdün'e gaz tedariki sağlamaktadır. Buna mukabil İsrail, Lübnan'ın dokuz numaralı parselde arama çalışmalarına izin vermesini savaş sebebi olarak kabul etmiş ve enerji merkezi olabilme yönündeki tüm engellere şiddetle karşı çıkmıştır. Bu durumun en önemli nedeni ise Lübnan'ın Levant havzasında önemli bir konumda yer almasının yanı sıra ilan ettiği MEB alanında büyük petrol rezervlerinin olduğu düşüncesidir. Söz konusu düşünceler merkezinde uluslararası şirketlerinin Lübnan'ın ilan ettiği parsel alanlarına ilgi duyarken 2018-2019 yıllarında Lübnan gerekli sondaj çalışmalarının gerçekleştirilmesi için çalışmalara başlamıştır.⁴³⁶

2019 yılına gelindiğinde Lübnan Enerji Bakanı Nada Boustani, Rus ve Avrupalı firmaların 2019 yılı sonuna kadar açık deniz sondaj çalışmalarına başlamaya hazırlandığı bildirirken ayrıca gelişmekte olan petrol ve gaz sektörüne yatırım yapmayı planladıklarını belirtmiştir. Buna mukabil Gazprom, Lukoil ve BP gibi birkaç büyük şirketin Lübnan'ı ziyaret ettiğini; Total, ENI ve Novatek firmalarının da ilgi gösterdiğini eklemiştir.⁴³⁷ 2018 yılında sularında petrol ve gaz sondajı yapmak için Total, ENI ve Novatek'ten oluşan bir konsorsiyum ile ilk sözleşmesini imzalayan Lübnan, 2019 yılına gelindiğinde beş açık deniz bloğunun (1, 2, 5, 8 ve 10) daha arama ve sondaj çalışmaları için ihaleye açılacağını duyurmuştur.⁴³⁸

Lübnan, İsrail ile yaşadığı gerginliklerden farkı olarak Türkiye ile ilişkilerinde ilerleme katetmiştir. Eski Lübnan Petrol İdaresi Müsteşarı Rabih Yaghi, Doğu Akdeniz'de olası bir Lübnan- Türkiye iş birliği oluşumunun her iki ülkenin enerji güvenliği noktasında önem arz ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Yaghi “*Bölgede büyük bir güç olan Türkiye, Orta Doğu ve Orta Asya gazını Avrupa'ya taşımada en ucuz*

⁴³⁶ Mustafa Yetim, “Doğu Akdeniz Dekleminin Fark Edilmeyen Aktörü Lübnan”, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, (Ankara: Ortadoğu Yayınları 2020), 249-251.

⁴³⁷ “Lebanon says Russia, Europe eye investment in oil and gas”, *France24*, 2019. (Erişim Tarihi: 04.03.2022), <https://www.france24.com/en/20190614-lebanon-says-russia-europe-eye-investment-oil-gas>

⁴³⁸ “Lebanon announces new blocks for offshore energy work”, *Reuters*, 2019. (Erişim Tarihi: 04.03.2022), <https://www.reuters.com/article/us-natgas-lebanon-idUSKCN1RH15S>

*güzergâh. Kısacası Türkiye, gazın üretilmesi, ulaşımı ve kullanılmasında merkez konumda... açıklamalarında da bulunmuştur.*⁴³⁹

Zira Lübnan, Türkiye ile ilişkilerinin yanı sıra Rusya ve İran ile de iyi ilişkiler içerisinde. Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının ardından Rusya’da bu bölgede önemli bir aktör olmak ve EastMed planında dengeleyici bir rolü üstlenmek istemektedir. Dolayısı ile Rusya önemli bir pazar olan Avrupa’yı kaybetmek istememekte ve küresel iş birliğine karşı Libya ve Suriye’deki varlığını güçlendirme yoluna gitmektedir. Doğu Akdeniz’de Rus politikasının farkında olan ABD ise Lübnan ve İsrail’in arasında var olan çatışmaların sonlandırılmasına yönelik diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda 2012 yılında iki devlet arasındaki sorununu çözmek için arabuluculuk rolü üstlenen Amerikalı arabulucu Frederic Hof, Hof Çizgisi olarak bilinen bir teklif sunmuştur. Bu teklife göre İsrail ve Lübnan arasında tartışmalı deniz alanlarının %60’nın Lübnan’a, %40’nın ise İsrail’e verilmesi planlanmış; ancak Lübnan bu teklifi kabul etmemiştir.⁴⁴⁰ Bu gelişmenin ardından Rusya, Lübnan ile ilişkilerini geliştirerek petrol ve gaz alanlarında iş birliği yapmak için bir mutabakat zaptı imzalamıştır. Bu sayede Rusya, Lübnan üzerinde etkinliğini arttırarak iş birliğini derinleştirmiş, 2017 yılının Aralık ayında Lübnan hükümeti, Rusya’nın önemli gaz şirketlerinden olan Novatek firmasının da dâhil olduğu üç firmadan oluşan bir konsorsiyuma açık deniz petrol ve gaz arama ihalelerini vermiştir.⁴⁴¹ Doğu Akdeniz’de Rusya’nın yayılan etkisi karşısında ABD bölgede var olan gücünü hatırlatarak İsrail ve Lübnan’ın arasındaki ilişkilerin gelişebilmesi için adımlar atmış ve deniz yetki alanları sorununu çözüme kavuşturmuştur.

2.4. Doğu Akdeniz’de Türkiye Karşısı Bloklama ve İş Birliği Zirveleri

Doğu Akdeniz’in temel sorunlarından birini teşkil eden deniz yetki alanlarının sınırlandırılması günümüzde gündemi meşgul eden konular arasında yer almaktadır.

⁴³⁹ Gökçe Küçük, Büşranur Begçecanlı, “Doğu Akdeniz’de Lübnan-İsrail anlaşmazlığı Türkiye’ye yarayabilir”, *Anadolu Ajansı*, 2020. (Erişim Tarihi: 05.03.2022), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-lubnan-israil-anlasmazligi-turkiyeye-yarayabilir/1547663>

⁴⁴⁰ Diana Moukalled, “Oil fields are the new battleground for Lebanon and Israel”, *Arab News*, 2018. (Erişim Tarihi: 05.03.2022), <https://www.arabnews.com/node/1254456>

⁴⁴¹ Michal Kranz, “Russia expands ties in Lebanon’s oil, gas sector”, *Al-Monitor*, 2019. (Erişim Tarihi: 06.03.2022), <https://www.al-monitor.com/originals/2019/04/lebanon-american-russia-influence-energy-sectors.html>

Doğu Akdeniz’de 2000’li yılların başından itibaren keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının yanı sıra bölge ülkeleri arasında yaşanan münhasır ekonomik bölge sorunları ve çıkarılan enerji rezervlerinin dış pazarlara ulaştırılması noktasında gerçekleşen enerji diplomasisi başlıca konular arasında yer almaktadır. Özellikle bölgede atılan her adım ve her iş birliği ortamı dengeleri büyük oranda değiştirmeye yeterken İsrail, Mısır ve GKRY’nin iş birliği içerisinde hareket etmeleri, bölgede yer alan ülkelerin hak ihlalleri yaşadıklarını öne sürmeleri ve taraflar arasında gerginliklerin yaşanmasına zeminini hazırlamaktadır.

Doğu Akdeniz, doğal gaz keşfinin gerçekleşmesinin ardından hem bölge hem de çevre ülkeler tarafından dikkatleri üzerine toplamış ve enerji merkezli diplomatik görüşmelerin odak noktası haline gelmiştir. Böylece bölgede diplomasi atağı yaşanırken aynı zamanda ekonomik, askeri ve siyasi iş birliği adımları da hız kazanmıştır. Bu süreç içerisinde Yunanistan ve GKRY yakın ilişkilerinin yanı sıra İsrail ve Mısır ile de yakın ilişkilerin kurulması Doğu Akdeniz’de bir ittifakın oluşması ile sonuçlanmıştır. Zira 2000’li yıllardan itibaren gelişme gösteren Mısır-GKRY- Yunanistan ilişkileri 2013 yılında Mısır’da yaşanan askeri darbenin ardından yönetime gelen Albülfettah es-Sisi’nin söz konusu devletler ile yakın ilişkiler kurması ile devam etmiştir. Böylece GKRY- Yunanistan ve Mısır ilişkilerinde iş birliği algısı ileri noktalara ulaşmıştır. Ayrıca 2010 yılında itibaren İsrail de bu ittifaka dâhil olmuştu. Bu ittifak oluşumunu ile Doğu Akdeniz enerji keşiflerinin ardından GKRY, Yunanistan, İsrail ve Mısır arasında aynı amacı güden farklı zirveler gerçekleşmiştir.

Ancak bu ülkeler amaçlarını kendi MEB alanlarında çıkarılan enerji kaynaklarını Avrupa enerji pazarına ulaştırabilmek olarak ifade etmekte iseler de gerçekleşen ittifak oluşumlarının temelinde uluslararası hukuk ihlalleri yer almaktadır. Zira gerçekleştirilen ittifaklar hem Türkiye’nin hem de KKTC’nin Akdeniz’de var olan hukuki haklarını hiçe sayarken aynı zamanda bölgeden dışlamaya yönelik projelerle de gündeme gelmektedirler. Günümüze değin devam eden bu ittifak oluşumuna bugün ABD, Fransa, AB ve IMF gibi aktörlerin de yer aldığı görülürken bu iş birliğini oluşumuna da destek sağlamaktadırlar.

GKRY- Yunanistan ve Mısır Zirveleri

Şekil 29: 21 Ekim 2020'de Lefkoşa'daki Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda Basın Toplantısı ⁴⁴²

2011 yılında gerçekleşen Arap Baharı ile yönetimde değişikliğe giden ve kısa bir süre sonra darbe ile gündeme gelen Mısır, iç siyasetinde yaşadığı istikrarsızlıkla ve Doğu Akdeniz’de var olan hakları ve enerji potansiyeli ile dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Özellikle 2013 yılında gerçekleşen darbenin ardından yönetime gelen Albülfettah es-Sisi yönetimini meşru bir yönetim olarak kabul ettirmek adına dış politik hamlelerini dikkatli seçmiş ve Batı ile iyi ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. Bu süreçte keşifleri gerçekleşen enerji rezervleri ile de gündemde dikkat çeken Mısır, ilk olarak enerji bağımlılığını sona erdirmek ve iyi olmayan ekonomisinde enerjiye yönelik harcamaları sınırlandırmak adına bölgedeki enerji kaynaklarının çıkarılması yönünde çalışmalar gerçekleştirerek hem kendi enerji ihtiyacını karşılamak hem de Avrupa’ya enerji kaynaklarını ihraç etmek istemektedir. Bu hususta GKRY, Mısır ve İsrail ile ilişkiler kurarak aynı zamanda antlaşmalar gerçekleştirmiştir. Böylece gerçekleşen müzakereler sonucunda Mısır, Doğu Akdeniz’de hidrokarbon enerji kaynaklarında önemli bir dağıtım merkezi olma konumu yakalayarak stratejik bir ülke olmayı hedeflemiştir.⁴⁴³

2003 yılında Mısır ile GKRY arasında MEB anlaşması imzalanarak iki ülke arasında deniz yetki alanları belirlenmiş ve aynı anlaşma 2020 yılında Yunanistan-

⁴⁴² Muhammed Ebu Zeid, “Egyptian-Cypriot-Greece summit discusses Turkey’s provocations”, *Arab New*, 2020. (Erişim Tarihi: 06.03.2022), <https://www.arabnews.com/node/1752226/middle-east>

⁴⁴³ İsmail Numan Telci, “Mısır’ın Doğu Akdeniz Politikası”, 192.

Mısır MEB sınırlandırma anlaşmasının da önünü açmıştır. Söz konusu üç aktörün diplomatik ilerleme ekonomik ve siyasi yakınlaşmayı da desteklemiş bu doğrultuda 2014 yılından itibaren GKRY- Yunanistan- Mısır üçlü zirvelerinin gerçekleşmesine imkân vermiştir. İlk zirve toplantısı 2014 yılında Kahire’de gerçekleşmiş GKRY Cumhurbaşkanı Nicos Anastasiades üç ülkenin "*Doğu Akdeniz’de hidrokarbonların keşfinin istikrar ve refah için bölgesel iş birliğini desteklemeye katkıda bulunabileceği inancıyla, enerji alanında iş birliğini artırmayı görüştüklerini*" söylerken Türkiye’nin GKRY MEB alanında hak iddia ettiği söyleminde bulunmuşlardır.⁴⁴⁴ 2015’te ikinci zirve toplantısı Lefkoşa’da ve üçüncü zirve toplantısı Atina’da, 2016’da dördüncü zirve toplantısını Kahire’de, 2017’de beşinci zirve toplantısı Lefkoşa’da gerçekleşmiştir. Söz konusu zirve toplantıları ile üç aktör arasında enerji alanında iş birliğinin yanı sıra ekonomik, siyasi, ticari, turizm ve güvenlik alanlarında da gelişmeler katedilmiştir.⁴⁴⁵

2018 yılına gelindiğinde GKRY, Yunanistan ve Mısır devlet başkanları altıncı zirve toplantısını gerçekleştirmek adına Girit’te bir araya gelmişlerdir. Devlet başkanları zirvenin sonunda yayımlanan bildiride BMDHS’de yansıtıldığı üzere, her devletin kendi deniz alanları üzerindeki egemenlik haklarına ve yargı yetkisine uluslararası hukuk çerçevesinde saygı gösterilmesini önemle vurgulamışlardır. Ayrıca keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin bölgesel istikrarı ve iş birliğini güçlendirebileceği dile getirilirken, çıkarılan enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara transferi konusunda bir dizi anlaşmalar gerçekleştirmek istediklerini ifade etmişlerdir. GKRY, Yunanistan ve Mısır iş birliğinin uluslararası hukuk çerçevesinde gerçekleştiği belirtilirken, Türkiye’nin Kıbrıs deniz bölgelerindeki tüm yasadışı faaliyetleri sonlandırması ve gelecekte benzer hukuk dışı eylemlere son verme çağrısında bulunulmuştur. Son olarak Yunanistan ve Mısır arasında süregelen MEB sınırlandırma antlaşmasında ilerleme katedilmiş ancak Girit, Kerpe ve Kaşot adaları arasında hayali çizginin çizilmesinde problem yaşandığı belirtilmiştir.⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ "Egypt, Greece, Cyprus pledge to boost energy cooperation", *Reuters*, 2014. (Erişim Tarihi: 07.03.2022), <https://www.reuters.com/article/egypt-energy-cyprus-greece-idUSL6N0SY0FW20141108>

⁴⁴⁵ Aya Samir, "Egypt, Greece, Cyprus: Model for successful international cooperation", *Egypt Today*, 2017. (Erişim Tarihi: 07.03.2022), <https://www.egypttoday.com/Article/1/33551/Egypt-Greece-Cyprus-Model-for-successful-international-cooperation>

⁴⁴⁶ Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 116.

"6th Cyprus- Egypt-Greece, Trilateral Summit - Joint Declaration", *Brief*, 2018. (Erişim Tarihi: 07.03.2022), <https://www.brief.com.cy/english/6th-cyprus-egypt-greece-trilateral-summit-joint-declaration>

2019 yılına gelindiğinde yedinci zirve toplantısı Kahire’de gerçekleşmiştir. Üçlü zirvede Türkiye'nin Kıbrıs deniz bölgelerinde uluslararası hukuka aykırı eylemler gerçekleştirdiği ve bu doğrultuda bölge üzerinde gerilimi arttırdığı belirtilirken aynı zamanda Türkiye'nin Kıbrıs'taki kışkırtıcı davranışlarını kınadıkları ifade edilmiştir.⁴⁴⁷

2020 yılında sekizinci zirve toplantısı gerçekleşmiştir. Bu üçlü zirvede endişe duyulan konular üzerinde iş birliği araçları tartışılmıştır. Bu doğrultuda gündemde Türkiye dolaylı olarak ihlaller gerçekleştirmek, paralı askerleri çatışma bölgelerine göndermek ve Avrupa'ya göç konusunda şantaj yapmak gibi iddialarla suçlanmıştır. Ayrıca Kıbrıs Cumhurbaşkanı Nikos Anastasiades, Türkiye'nin bölge üzerinde gerçekleştirdiği faaliyetler doğrultusunda gerginlik yarattığını, bölgesel istikrarı ve güvenliği tehlikeye attığını, Suriye krizine müdahale ettiğini ve Libya ile Dağlık Karabağ bölgesine paralı askerler gönderdiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda Anastasiades Türkiye'yi uluslararası hukuka saygı duymanın yanı sıra Kıbrıs'ın ulusal egemenliğini ihlal etmemesi gerektiğinin ve Yunan sularında gaz arama çalışmalarının “yasadışı” olduğunun altını çizmiştir.⁴⁴⁸

2021 yılına gelindiğinde dokuzuncu zirve toplantısı Atina’da gerçekleşmiştir. Üçlü zirvede birçok konu üzerinde görüşme gerçekleştirilirken, ana odak noktaları elektrik ara bağlantısı ve doğal gazın transferi de dâhil olmak üzere ortak enerji geleceği üzerine şekillenmiştir.⁴⁴⁹ Ayrıca egemenlik ve egemenlik haklarına saygının önemini vurgulanarak Türkiye’nin Kıbrıs kıta sahanlığında “yasa dışı” faaliyetler gösterdiği belirtilmiştir, Ege Denizi’nde de Yunanistan hava sahası ve karasularının ihlal edildiği iddialarında bulunulmuştur. Aynı zamanda Kıbrıs’ın Maraş bölgesi gündeme getirilerek 20 Temmuz 2021 tarihinde Türk ve Kıbrıslı Türk liderlerin Maraş’ın çitle çevrili bölgesinin bir bölümünün yeniden açılmasına ilişkin eylem planının derhal tersine çevrilmesi gerektiğini vurgulanmıştır.⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ “The Cyprus-Greece-Egypt Tripartite Summit Meeting took place in Cairo”, *Press and Information Office*, 2019. (Erişim Tarihi: 07.03.2022), <https://www.pio.gov.cy/en/press-releases-article.html?id=9988#flat>

⁴⁴⁸ Muhammed Ebu Zeid, “Egyptian-Cypriot-Greece summit discusses Turkey’s provocations”, *Arab New*, 2020. (Erişim Tarihi: 07.03.2022), <https://www.arabnews.com/node/1752226/middle-east>

⁴⁴⁹ “Greece, Cyprus, Egypt summit in Athens”, *Financial Mirror*, 2021. (Erişim Tarihi: 15.03.2022), <https://www.financialmirror.com/2021/10/18/greece-cyprus-egypt-summit-in-athens/>

⁴⁵⁰ “Türkiye ve KKTC'den BMGK'ye peş peşe Maraş tepkileri! 'Asılsız iddialara dayanan açıklamaları tümüyle reddediyoruz”, *Hürriyet*, 2021, (Erişim Tarihi: 15.03.2022), <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-haberi-disislerinden-bmgkye-tepki-asilsiz-iddialara-dayanan-aciklamalari-tumuyile-reddediyoruz-41858765>

GKRY- Yunanistan ve İsrail Zirveleri

Şekil 30: 7 Aralık 2021’de Kudüs’te Gerçekleşen GKRY- İsrail- Yunanistan Ortak Zirvesi ⁴⁵¹

Akdeniz’de gerçekleşen hidrokarbon arama faaliyetlerinin ardından GKRY komşu ülkeleri ile MEB sınırlandırma anlaşması gerçekleştirmek üzere girişimlerde bulunmuştur. GKRY ilk MEB anlaşmasını Mısır ile 2003 yılında imzalarken, İsrail ile de 17 Aralık 2010 tarihinde iyi komşuluk ve iş birliğini daha da güçlendirmek adına MEB sınırlandırma anlaşması imzalanmıştır.⁴⁵² Ancak 2010 yılına kadar İsrail ile Yunanistan arasındaki ilişkiler İsrail ile Türkiye’nin yakın diplomatik ilişkileri nedeniyle oldukça mesafeli bir şekilde ilerlemiştir. İsrail’in 2008 tarihinde Gazze Operasyonu ve 2010 yılında Mavi Marmara olayıyla Türkiye ile ilişkileri büyük bir gerginliğe ve günümüze değin ilişkilerin düzenli bir şekilde ilerleyememesi neden olmuştur. Türkiye ve İsrail ilişkilerinde yaşanan gerilimin ardından bir de Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmeler İsrail, GKRY ve Yunanistan ile ilişkilerinde hızlı bir

⁴⁵¹ Γ.Τ. Πρωθυπουργού/ Δημήτρης Παπαμύτιος, “Joint declaration after the Greece – Cyprus – Israel trilateral summit”, *Ελληνική Δημοκρατία πρωθυπουργός*, 2021. (Erişim Tarihi: 15.03.2022), <https://primeminister.gr/en/2021/12/07/28153>

⁴⁵² “Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone”, *United Nations*, 2010. (Erişim Tarihi: 15.03.2022), https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_eez_2010.pdf

yakınlaşma yaşanmıştır. Bu minvalde iki ülke arasında iş birliği ilişkileri artarken üst düzey ziyaretler de başlamıştır.⁴⁵³

GKRY, Yunanistan ve İsrail arasında gelişen siyasi yakınlaşma, ekonomik ve askeri yakınlaşmayı da beraberinde getirirken üçlü zirvelerin de önünü açmıştır. 28 Ocak 2016 tarihinde Lefkoşa'da bir araya gelen Yunanistan- GKRY- İsrail üst yöneticileri farklı ortak çıkar alanlarından ziyade üçlü ortak çıkarları temsil etmenin yanı sıra barış, istikrar, güvenlik ve barışı teşvik etmek için iş birliğini güçlendirmeyi kabul etmişlerdir. Gerçekleşen üçlü zirve sırasında ayrıca, Doğu Akdeniz gazının kıta Avrupası'na taşınması sağlayacak "EastMed Boru Hattı" projesi gibi benzer projelerin planlanmasına yönelik girişimlere hazır olduklarını belirtmişlerdir.⁴⁵⁴

İlk üçlü zirve toplantısından kısa bir süre sonra Kudüs'te gerçekleşen ikinci üçlü zirve toplantısında enerji sorunları gündemin üst sıralarında yer almıştır.⁴⁵⁵ 15 Haziran 2017 tarihinde Atina'da bir araya gelen üç ülke, üçüncü zirve toplantılarını gerçekleştirerek, Akdeniz'de doğal gaz boru hattı geliştirme çabalarının devam ettiğini ve Avrupa tarafından desteklendiğini açıklamışlardır.⁴⁵⁶ 20 Aralık 2018 tarihinde Beersheba'da gerçekleşen beşinci zirve toplantısında bir araya gelen devlet başkanları ve ABD'nin İsrail Büyükelçisi enerji, turizm, siber güvenlik ve inovasyon alanlarında iş birliği olanaklarını tartışmışlardır. Ayrıca İsrail'den Avrupa'ya uzanacak EastMed doğalgaz boru hattı konusu da gündeme gelmiştir.⁴⁵⁷ 2019 yılının Mart ayına gelindiğinde Doğu Akdeniz'de enerji ve güvenliğin geliştirilmesi amacıyla altıncı üçlü zirve gerçekleşmiştir. Zirveye GKRY, Yunanistan ve İsrail'in yanı sıra ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'da katılmış ve zirvenin sonuç bildirgelerinde Pompeo, ABD'nin EastMed Doğal Gaz Boru Hattı projesini desteklediğini ifade etmiştir.⁴⁵⁸

⁴⁵³ "Vassilis Kappis, Evaluating the Prospects of Greek-Israeli Military Cooperation", *Eastern Mediterranean Policy*, Sayı: 7, (2016): 1-2.

⁴⁵⁴ "Cyprus – Israel - Greece Trilateral Summit Declaration", *Prime Minister's Office*, 2016. (Erişim Tarihi: 15.03.2022), <https://www.gov.il/en/departments/news/eventtriple280116>

⁴⁵⁵ Herb Keimon, "Israel, Greece, Cyprus to hold second trilateral summit", *Jerusalem Post*, 2016. (Erişim Tarihi: 15.03.2022), <https://www.jpost.com/israel-news/politics-and-diplomacy/israel-greece-cyprus-to-hold-second-trilateral-summit-474350>

⁴⁵⁶ İdyli Tsakiri, "Energy dominates Israeli PM's Greece visit", *Anadolu Ajansı*, 2017. (Erişim Tarihi: 15.03.2022), <https://www.aa.com.tr/en/economy/energy-dominates-israeli-pms-greece-visit/842437>

⁴⁵⁷ Devrim Hacisalihoglu, "İsrail, Yunanistan ve Güney Kıbrıs arasında üçlü zirve: Enerji ve güvenlik masada", *Euronews*, 2018. (Erişim Tarihi: 15.03.2022) , <https://tr.euronews.com/2018/12/20/israil-yunanistan-ve-guney-kibris-arasinda-uclu-zirve-enerji-ve-guvenlik-masada>

⁴⁵⁸ "Greece-Cyprus-Israel summit in Jerusalem", *Hürriyet Daily News*, 2019. (Erişim Tarihi: 15.03.2022), <https://www.hurriyetdailynews.com/greece-greek-cyprus-israel-summit-in-jerusalem-142058>

7 Aralık 2021 tarihinde üç devlet başkanı Kudüs'te Akdeniz'de ve çevresinde barış, istikrar, güvenlik ve refah için bir araya gelmiştir. Türkiye'nin adı geçmemekle birlikte Kıbrıs sorunundan ve Ege Denizi'nden bahsedilerek Yunanistan ve GKRY'nin egemenlik haklarına saygı gösterilmesi gerekliliğinden bahsederek Doğu Akdeniz'de istikrarın korunmasının önemli bir kıstas olduğu belirtilmiştir.⁴⁵⁹

GKRY- Yunanistan ve Lübnan Zirveleri

GKRY 7 Ocak 2007 tarihinde Lübnan yönetimiyle bir araya gelerek MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. Ancak söz konusu anlaşma GKRY parlamentosu tarafından onaylanırken, Lübnan parlamentosu tarafından onaylanmamıştır. Ayrıca Lübnan, GKRY'nin İsrail ile 2010 yılının aralık ayında gerçekleştirdiği MEB sınırlandırma anlaşmasına karşı çıkarak BM Genel Sektererliği'ne bu konuya dair itirazlarını bir nota yoluyla bildirilmiştir. Söz konusu notada, GKRY ve İsrail'in gerçekleştirdiği MEB sınırlandırma anlaşması çerçevesinde Lübnan'ın egemenlik ve ekonomik haklarına ihlal gerçekleştiği aynı zamanda bölgedeki barış ve güvenliğin sarsıldığı ifade edilmiştir. İsrail ve Lübnan arasında bölüşülemeyen 9 km'lik çakışan alan tarafları karşı karşıya getirmiştir. Buna mukabil GKRY ve Yunanistan iki ülke arasında yaşanan krizin çözüme kavuşturulabilmesi için GKRY- Yunanistan- Lübnan arasında üçlü zirve gerçekleştirmek istemişlerdir. Söz konusu zirve 10 Nisan 2019 tarihinde Beyrut'ta Dışişleri Bakanları ve Enerji Bakanlarının iştirak etmesi ile gerçekleştirilerek, turizm, ticaret, enerji ve eğitim alanları ön planda tutularak iş birliği temelleri atılmıştır.⁴⁶⁰

Ancak Yunanistan'daki siyasi gelişmeler nedeniyle 2019 yılının haziran ayında gerçekleşecek üçlü zirve toplantısı ertelenmek durumunda kalmıştır. 2020 yılına gelindiğinde Yunanistan Dışişleri Bakanı Nicos Christodoulides ilkbahar döneminde Lefkoşa'da gerçekleşecek devlet ve hükümet başkanları düzeyindeki ilk üçlü zirve için hazırlıklara başladıklarını duyurmuş ve bu görüşme içerisinde Kıbrıs ve Lübnan arasındaki ilişkilerin ve iş birliği ortamını ilerletme konusundaki ortak kararlılığı yeniden teyit edilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Bu ifadelerin yanı sıra

⁴⁵⁹ Γ.Τ. Πρωθυπουργού/ Δημήτρης Παπαμύτης, Joint declaration after the Greece – Cyprus – Israel trilateral summit, Ελληνική Δημοκρατία πρωθυπουργός, 2021. (Erişim Tarihi: 15.03.2022), <https://primeminister.gr/en/2021/12/07/28153>

⁴⁶⁰ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 119-120

Christodoulides Doğu Akdeniz bölgesinde stratejik bir güç olan Türkiye hakkında da yorumda bulunarak Türkiye'nin istikrarın, iş birliğinin, güvenliğin ve barışın geliştirilmesine olumlu katkıda bulunduğuna inandığını belirtmiştir.⁴⁶¹ 2021 yılının Nisan ayında Atina'da bir araya gelen GKRY- Yunanistan- Lübnan Dışişleri Bakanları üçlü iş birliğinin geliştirilmesi adına harekete geçmişlerdir.⁴⁶²

GKRY - Yunanistan ve Ürdün Zirveleri

Şekil 31: 29 Temmuz 2021 Atina'da Gerçekleşen Üçlü Zirve Toplantısı ⁴⁶³

GKRY ve Yunanistan Doğu Akdeniz'de çıkarılan petrolerin dağıtımını sağlamak ve Avrupa enerji pazarına transit geçiş güzergâhı oluşturmak amacıyla bölge ülkeleri ile anlaşmalar ve üçlü mekanizmalar sağlayarak güç birliği oluşturmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda ilk olarak Mısır sonrasında İsrail ile önemli bir ittifak çerçevesinde hareket etmiş ve söz konusu ittifakı güçlendirmek adına Orta Doğu coğrafyasının en istikrarlı ve güvenli ülkelerinden biri olan Ürdün ile ilişkilerini de geliştirmeyi hedeflemiştir. Doğal kaynaklar bakımından fakir, jeopolitik konumu

⁴⁶¹ "Cyprus, Lebanon begin preparations for first Trilateral Summit", *Knews*, 2020. (Erişim Tarihi: 16.03.2022), <https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/cyprus-lebanon-begin-preparations-for-first-trilateral-summit>

⁴⁶² Evie Andreou, "Cyprus, Greece and Lebanon discuss deepening of relations", *Cyprus Mail*, 2021. (Erişim Tarihi: 16.03.2022), <https://cyprus-mail.com/2021/04/15/cyprus-greece-and-lebanon-discuss-deepening-of-relations/>

⁴⁶³ "King, Cyprus president, Greece PM hold trilateral summit in Athens", *The Jordan Times*, 2021. (Erişim Tarihi: 15.04.2022), <https://www.jordantimes.com/news/local/king-cyprus-president-greece-pm-hold-trilateral-summit-athens>

nedeniyle de önemli bir ülke olan Ürdün, Mısır ve İsrail gazlarının devreye girmesi ile bölgede potansiyel bir müşteri statüsünde yer almaktadır. Bu kapsamda GKRY ve Yunanistan'ın üçlü iş birliği mekanizmasına dâhil olan Ürdün ile ilk olarak 16 Ocak 2018 tarihinde Lefkoşa'da üçlü zirve toplantısı gerçekleştirilmiştir.⁴⁶⁴ Söz konusu zirvede yer alan tartışmaların yanı, bölgede ve tüm dünyada barış, istikrar ve güvenlik arayışına katkıda bulunulmasına yol açacak şekilde dostane ilişkiler kurmanın önemi vurgulanmıştır.⁴⁶⁵ İkinci zirve toplantısı 14 Nisan 2019 tarihinde Amman'da gerçekleştirilmiştir. Üçlü zirvenin temelinde, eğitim, enerji, turizm, tarım, sağlık, ticaret, yatırım ve bilişim gibi hayati sektörlerde iş birliğini genişletmek amaçlanmıştır.⁴⁶⁶

8 Aralık 2020 tarihine gelindiğinde GKRY, Yunanistan ve Ürdün'ün Dışişleri Bakanları bir araya gelmiştir. Gerçekleşen üçlü toplantının ardından basına ortak açıklamalarda da bulunulmuştur. Buna mukabil bakanlar toplantısının önemini bir kez daha vurgulayarak, üç ülke arasında coğrafi ve kültürel yakınlığın bölgesel gelişmelere ilişkin ortak çıkar ve zorunluluğu da doğurduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Ürdün Dışişleri Bakanı Ayman Safadi, Doğu Akdeniz coğrafyasında devletleri uluslararası hukuka uygun olarak hareket etmeye, başkalarının meşru çıkarlarına saygı göstermeye, barış ve istikrarı tesis etmeye yönelik çabalara dikkat çekmiştir.⁴⁶⁷ 28 Temmuz 2021 tarihinde ise üç devlet başkanı Atina'da bir araya gelmişlerdir. İlk olarak Lefkoşa'da kurulan daimî sekreterliğin önemini ve üç ülke arasındaki iş birliğini kolaylaştırmadaki kilit rolünü vurgulamışlardır. Üç devlet başkanının ortak açıklamasında ise, Kıbrıs sorununa ve Maraş'taki duruma da değinilerek, söz konusu BM kararlarıyla ve uluslararası hukukla bağdaşmayan veya barışçıl çözüm çabalarını baltalayan tüm tek taraflı eylemlerin durdurulması gerektiğini belirtilmiştir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁴ Cihat Yayıcı *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 121.

⁴⁶⁵ "Jordan, Cyprus, Greece launch strategic partnership at trilateral summit", *The Jordan Times*, 2018. (Erişim Tarihi: 15.04.2022), <https://jordantimes.com/news/local/jordan-cyprus-greece-launch-strategic-partnership-trilateral-summit>

⁴⁶⁶ "At Trilateral Summit, Jordan, Cyprus and Greece agree to expand cooperation in vital fields", *King Abdullah II*, 2019. (Erişim Tarihi: 15.04.2022), <https://kingabdullah.jo/en/news/trilateral-summit-jordan-cyprus-and-greece-agree-expand-cooperation-vital-fields>

⁴⁶⁷ "Jordan, Greece and Cyprus FMs reaffirm coordination ahead of tripartite summit", *The Jordan Times*, 2020. (Erişim Tarihi: 15.04.2022), <https://www.jordantimes.com/news/local/jordan-greece-and-cyprus-fms-reaffirm-coordination-ahead-tripartite-summit>

⁴⁶⁸ Nick Theodoulou, "Trilateral summit praises strengthened Greece-Cyprus-Jordan ties (Updated)", *Cyprus Mail*, 2021. (Erişim Tarihi: 15.04.2022), <https://cyprus-mail.com/2021/07/28/cyprus-greece-jordan-trilateral-kicks-off-in-athens/>

GKRY- Yunanistan ve Filistin Zirveleri

GKRY ve Yunanistan, Doğu Akdeniz havzasında Suriye dışında tüm ülkelerle yakın ilişkiler kurarak Türkiye'yi bölgede yalnızlaştırmak ve haklarını ihlal etme üzerine bir politika belirlemiş ve bu doğrultuda önemli girişimlerde bulunmuşlardır. Zira yaşanan gelişmeler kapsamında bu durumun son örneği Filistin'de yaşanmıştır. Türkiye kuruluşundan itibaren günümüze değin uluslararası kamuoyunda Filistin'i İsrail ile anlaşmazlığı sorununda en fazla destekleyen ülkelerden biri olmuştur. Filistin'in topraklarının önemli bir kısmı bugün İsrail tarafından kontrol altına alınmış olsa da Gazze Şeridi kıyılarının MEB yetki alanı hala Filistin'e aittir. Dolayısıyla Filistin'in de Doğu Akdeniz'de var olan bir deniz yetki alanı ve söz hakkı bulunmaktadır. Buna mukabil Yunanistan ve GKRY, Filistin ile ilişkiler kurmak maksadıyla 21 Eylül 2016 tarihinde New York'ta ilk üçlü zirve toplantısını gerçekleştirmişlerdir. Söz konusu zirve toplantısında üç bakan, Orta Doğu'daki gelişmeler ve bunların bölge üzerindeki etkilerini, İsrail-Filistin çatışmasını ve Kıbrıs sorununu tartışmışlar; ayrıca üçlü iş birliği alanları da dâhil olmak üzere karşılıklı çıkar konuları hakkında geniş kapsamlı bir görüşme gerçekleştirmişlerdir.⁴⁶⁹ İkinci zirve toplantısı 16 Aralık 2018 tarihinde Atina'da gerçekleşmiştir. Üç bakan ve heyetlerinin yer aldığı söz konusu zirve toplantılarında tarım, turizm, yenilenebilir enerji, kültür ve eğitim gibi ortak ilgi alanlarında üçlü iş birliği olanakları değerlendirilmiştir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ "Joint Communiqué issued after the Trilateral Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of Cyprus, Greece and Palestine (New York, 21 September 2016)", *Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs*, 2016. (Erişim Tarihi: 20.04.2022)

<https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/joint-communicue-issued-after-the-trilateral-meeting-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-cyprus-greece-and-palestine-new-york-21-september-2016.html>

⁴⁷⁰ "Trilateral Ministerial Meeting between Greece-Cyprus-Palestine (Athens, 17 December 2018)", *Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs*, 2018. (Erişim Tarihi: 20.04.2022)

<https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/trilateral-ministerial-meeting-between-greece-cyprus-palestine-athens-17-december-2018.html>

1.1.1. AB Üyesi Güney Avrupa Ülkeleri (MED-7)

MED 7 Zirvesi Tarihçesi	
YIL	YAPILDIĞI ÜLKE
2014	İspanya/ Alicante
2015	Fransa/ Paris
2016	GKRY/ Limasol
2017	Portekiz/ Lizbon- İspanya/ Madrid
2018	İtalya/ Roma
2019	GKRY/ Lefkoşa- Malta/ La Valletta
2020	Fransa/ Ajaccio
2021	Yunanistan/ Atina

Şekil 32: MED 7 Zirvesi Tarihçesi

2013 yılında İspanya ve GKRY Dışişleri Bakanları girişimiyle kurulan MED-7 projesi GKRY, Yunanistan, Fransa, İtalya, Malta, Portekiz ve İspanya'nın katılımıyla gerçekleşmiştir. Gerçekleşen MED-7 Zirve Toplantılarında genel olarak GKRY'nin gündeme getirdiği Kıbrıs konusu yer almıştır.⁴⁷¹ Özellikle 2019 yılında Lefkoşa'da gerçekleşen Zirve'ni temel konuları arasında Kıbrıs sorunu, göç, Brexit ve enerji güvenliği gibi konular yer almıştır. Zirve'nin ardından yayımlanan ortak bildiride aşağıdaki sözlerine vurgu yapılmıştır:

Kıbrıs sorununa ilişkin BM kararları ile AB müktesebatı değerleri ve ilkeleri doğrultusunda kapsamlı, uygulanabilir bir çözüme yol açacak müzakerelerin yeniden başlaması için devam eden çabalara kararlı desteğimizi yineliyoruz.⁴⁷²

Ayrıca söz konusu bildiride Türkiye ile AB ilişkilerinin önemine de vurgu yapılarak, şu görüşler ortaya konulmuştur:

⁴⁷¹Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 127.

“MED7 zirvesi kararında Kıbrıs sorununa atıf”, *Gündem Kıbrıs*, 2018. (Erişim Tarihi: 21.04.2022), <https://www.gundemkibris.com/rum-basini/med7-zirvesi-kararinda-kibris-sorununa-atif-h236546.html>

⁴⁷² “Kıbrıs'ta bir çözüme ulaşma çabalarını takdir ediyoruz”, *Anadolu Ajansı*, 2019. (Erişim Tarihi: 21.04.2022), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kibrista-bir-cozume-ulasma-cabalarini-takdir-ediyoruz/1378522>

Türkiye ile açık bir diyalogun devamı, göç, terörle mücadele, ekonomi ve ticaret gibi temel alanlarda iş birliğinin sürdürülmesi gerekiyor. Kıbrıs'ta bir çözüme ulaşma çabalarını takdir ediyoruz. Kıbrıs sorununda ilgili BM kararları ile AB müktesebatı, değerleri ve ilkeleri doğrultusunda kapsamlı, uygulanabilir bir çözüme yol açacak müzakerelerin yeniden başlaması için devam eden çabalara kararlı desteğimizi yineliyoruz.⁴⁷³

2019 yılının ikinci MED-7 Zirvesi 14 Haziran'da Malta'nın başkenti La Valletta'da gerçekleşmiştir. Med-7 zirvesi sürecinde Kıbrıs sorunu yine gündeme getirilmiş ve toplantı sonrası yapılan açıklamalarda Türkiye'nin Kıbrıs MEB yetki alanlarına “yasadışı” bir şekilde hidrokarbon sondajı teklifini durdurması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, “*Türkiye, Kıbrıs'ın münhasır ekonomik bölgesindeki yasadışı faaliyetlerini durdurmalı*” cümlesinin ardından “*Avrupa Birliği bu konuda herhangi bir zayıflık göstermeyecektir.*” sözleriyle Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de kendi hakkını savunmak adına gerçekleştirdiği faaliyetlere karşı çıkmıştır. Yunanistan Başbakanı Aleksis Çipras ise “*Türkiye'nin ihlal eden davranışını durdurmaması halinde AB'nin belirli önlemler alması gerektiğinin sinyalini vermek önemli. Uluslararası hukuka saygı duymayanlar sonuçlarına katlanmalıdır.*” sözleriyle GKRY'ne desteğini belirtmiştir.⁴⁷⁴

⁴⁷³ “Kıbrıs'ta bir çözüme ulaşma çabalarını takdir ediyoruz”, *Anadolu Ajansı*, 2019.

⁴⁷⁴ “Turkey rejects biased remarks on Cyprus, East Med in Southern EU summit”, *Daily Sabah*, 2019. (Erişim Tarihi: 21.04.2022), <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2019/06/15/turkey-rejects-biased-remarks-on-cyprus-east-med-in-southern-eu-summit>

Şekil 33: Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Nicos Anastasiades, İspanya Başbakanı Pedro Sanchez, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Malta Başbakanı Joseph Muscat, İtalya Başbakanı Giuseppe Conte, Portekiz Başbakanı Antonio Costa ve Yunanistan Başbakanı Alexis Tsipras Malta'da, 14 Haziran 2019. ⁴⁷⁵

Türkiye 14 Haziran'da gerçekleşen MED-7 Zirvesi'nde kabul edilen ortak bildiriye karşılık 15 Haziran 2019 tarihinde Dışişleri Bakanlığımız tarafından açıklama yapılmıştır. Buna mukabil MED-7 Zirvesi'nde gerçekleştirilen ortak bildiriye yer alan Ege, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesine ilişkin karşılıklı tutum ve açıklamalara karşı çıktıklarını belirtmişlerdir.⁴⁷⁶ Yaşanan bu gelişmelerin ardından AB Dış İlişkiler Konseyi 15 Temmuz 2019 tarihinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuka uygun olarak arama ve sondaj çalışmaları gerçekleştirmesine rağmen Yunanistan ve GKRY'nin sözde MEB alanlarının ihlal edilmesi gerekçesiyle Türkiye aleyhine yaptırım kararlarının uygulanmasını kabul etmiştir.⁴⁷⁷

10 Eylül 2020 tarihinde Fransa'ya bağlı Korsika Adası'nın başkenti Ajaccio da bir araya gelen AB Güney Ülkeleri Avrupa çıkarlarının savunulması, Libya'da yeni bir krizden kaçınılması ve göçün daha etkin yönetimi başlıkları ile gündemi belirlemiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği hukuksal mücadelesine rağmen MED-7

⁴⁷⁵ "Turkey rejects biased remarks on Cyprus, East Med in Southern EU summit", *Daily Sabah*, 2019.

⁴⁷⁶ "No: 170, 15 Haziran 2019, Altıncı MED7 Zirvesinde Kabul Edilen Ortak Bildiri Hk.", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, 2019. (Erişim Tarihi: 21.04.2022), https://www.mfa.gov.tr/no_170_-altinci-med7-zirvesinde-kabul-edilen-ortak-bildiri-hk.tr.mfa

⁴⁷⁷ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 128.

zirvesinde Türkiye'nin GKRY ve Yunanistan'ın haklarına yönelik ihlaller gerçekleştirildiği savunularak bu iki devletin hakları gözetilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Avrupa Konseyi ve AB Konseyi kararlarınca, Türkiye'nin AB'nin Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'ndeki tek taraflı ve yasadışı faaliyetlerine son verme çağrılarına yanıt vermediğini ve çatışmacı eylemler doğrultusunda Avrupa Birliği'nin emrindeki tüm yeterli araçları kullanma konusunda duydukları kararlılık vurgulanmıştır.⁴⁷⁸ Özellikle Türkiye'nin Yunanistan'ın Kastellorizo ve Girit adalarında Oruç Reis gemisiyle sismik arama faaliyetlerine başladığını duyurmasının ardından Akdeniz ülkeleri ile Türkiye arasındaki ilişkiler düşüşe geçmiştir.⁴⁷⁹

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, MED-7 Zirvesi'nin ardından onaylanan ortak bildiride yer alan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs sorununa yönelik değerlendirmelerine cevaben Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesine dair yapılan açıklamaların, GKRY ve Yunanistan'ın çıkar ve menfaatlerinin gözetilerek gerçeklikten uzak ve hukuki dayanaktan yoksun olarak değerlendirildiği ifade etmiştir. Ayrıca Ege Denizi'nde Yunanistan'ın uluslararası hukuka aykırı ve aşırı yayılmacı iddialarından vazgeçmesi gerektiği de vurgulanmıştır. Doğu Akdeniz'de artan gerginliğin azaltılabilmesi için Oruç Reis sismik araştırma gemisinin faaliyet gösterdiği alanlarda Yunanistan'ın askeri girişimlerde bulunmaması gerektiği belirtilirken devamında ise başta Meis Adası olmak üzere Doğu Ege adalarında gerçekleştirilen olduğu silahlandırma hareketinden vazgeçmesinin önemini ve Batı Trakya Türk Azınlıklarına karşı artan baskılarına son vermesinin gerekliliklerine değinilmiştir. Zira Doğu Akdeniz'de diyalog ve iş birliğinin hakim olabilmesi için öncelikle Yunanistan'ın ön koşulsuz olarak ve maksimalist çıkarlarından vazgeçerek Türkiye ile diplomasi masasına oturması gerekliliği ifade edilirken aynı zamanda GKRY'nin Kıbrıs Adası'nda varlık sürdüren ve adanın ortak sahibi KKTC ile hidrokarbon kaynakları noktasında iş birliği kurması gerekliliğinden bahsedilmiştir.⁴⁸⁰

⁴⁷⁸ "Ajaccio declaration after the 7th Summit of the Southern EU countries (MED7) (10 Sept. 20)", *Ministère De L'europe Et Des Affaires Etrangères*, 2020. (Erişim Tarihi: 21.04.2022), <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/europe/news/article/ajaccio-declaration-after-the-7th-summit-of-the-southern-eu-countries-med7-10>

⁴⁷⁹ Ana Rodríguez, "The crisis in Eastern Mediterranean will be the focus of the Med7 summit", *Atalayar*, 2020. (Erişim Tarihi: 21.04.2022), <https://atalayar.com/en/content/crisis-eastern-mediterranean-will-be-focus-med7-summit>

⁴⁸⁰ "SC-89, 11 Eylül 2020, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un 10 Eylül 2020 tarihinde AB üyesi Güney Avrupa Ülkeleri (Med7) Zirvesi Sonunda Kabul Edilen Ortak Bildiri Hakkındaki Soruya

12 Haziran 2021 tarihine gelindiğinde MED-7 Zirvesi öncesi Yunanistan'ın ev sahipliğinde bir araya gelen AB üyesi 7 Akdeniz ülkesinin AB Avrupa ve Dışışleri Bakanları Doğu Akdeniz'de gelişimleri ele almışlardır. Konferansa ev sahipliği yapan Yunanistan Başbakanı Kiriakos Miçotakis, *“Kıbrıs'ta iki devlet çözümüne dair görüşme olamayacağını”* öne sürerken, Rum Dışışleri Bakanı Nikos Hristodulidis Türkiye'yi *“bölgedeki istikrarı baltalamakla”* suçlamıştır. Konferans sonrasında gerçekleşen ortak açıklamada ise *“Türkiye'nin Kapalı Maraş'ta “ihlalde bulunduğu” iddia edilerek bundan “ciddi endişe”* duyulduğu belirtilmiştir. GKRY Dışışleri Bakanı Nikos Hristodulidis, MED-7 Konferansı'nın ardından Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği faaliyetlerin *“bölgedeki istikrarı baltalamak”* anlamına geldiğini iddia etmiştir. GKRY ve Yunanistan'ın sözleşmelerinin ardından Fransa Dışışleri Bakanlığı AB-Avrupa Konularından Sorumlu Bakan Yardımcısı Kleeman Bon, Doğu Akdeniz'de gerçekleşen meydan okumalara karşı ülkesinin GKRY ve Yunanistan'a destek verdiğini vurgulamıştır.⁴⁸¹

17 Eylül 2021 tarihinde bir araya gelen Akdeniz'e kıyısı olan dokuz AB üyesi devlet başkanları Yunanistan'ın başkenti Atina'da göç, güvenlik ve iklim konulu zirvede bir araya gelmişlerdir. Akdeniz'de MED-9 adıyla bir araya gelen liderler öncelikli olarak göç konularında Türkiye ile iş birliği gerçekleştirilmesi noktasında hemfikir olmuşlardır. Doğu Akdeniz'de güvenliğin sağlanması noktasında MED-7 toplantısında gündemde tekrar Türkiye yer alarak, Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği faaliyetleri durdurması yönünde uyarılar yinelenmiştir. Ayrıca Fransa Cumhurbaşkanı Macron, GKRY ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de haklarının korunması yönünde desteğinin bulunduğunun altını çizmiştir. Ayrıca Yunanistan başbakanı Miçotakis, Türkiye'nin *“uluslararası hukuk ve deniz hukuku kurallarına saygılı olması gerektiğini”* ve *“Yunanistan'a, Kıbrıs'a ve diğer bölge ülkelerine yönelik saldırgan tutumuna son vermesini bekliyoruz”* ifadelerine yer vermiştir. Aynı zamanda Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan'ın Kıbrıs sorununda *“eşit, egemen iki devletli çözümden yana”* sözlerine karşılık, GKRY başbakanının Nikos Anastasiadis ise, Kıbrıs sorununda Türkiye'nin iki devletli çözüm anlayışına değinerek *“Türk tarafının*

Cevabı”, *Türkiye Dışışleri Bakanlığı*, 2020. (Erişim Tarihi: 21.04.2022), [https://www.mfa.gov.tr/sc_-89_-10-eylul-2020-de-ab-uyesi-guney-avrupa-ulkeleri-\(med7\)-zirvesi-ortak-bildiri-hk-sc.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/sc_-89_-10-eylul-2020-de-ab-uyesi-guney-avrupa-ulkeleri-(med7)-zirvesi-ortak-bildiri-hk-sc.tr.mfa)

⁴⁸¹ “Med7 iki devlet çözümü önerisini “Tasvip etmiyor”, *Ses Kıbrıs*, 2021. (Erişim Tarihi: 21.04.2022), <https://www.seskibris.com/haber/7286636/med7-iki-devlet-cozumu-onerisini-tasvip-etmiyor>

*geliştirmeye çalıştığı yeni çözüm şekillerinin kabul edilemeyeceği” görüşünü dile getirmiştir.*⁴⁸²

MED-9 Zirvesi’nde kabul edilen ortak bildiri karşısında Türkiye Dışışleri Bakanlığı sözcüsü Tanju Bilgiç, AB üyesi Güney Avrupa ülkelerinin açıklamalarını taraflı, vizyonsuz ve gerçeklerden uzak olarak değerlendirmiştir. Aynı zamanda Bilgiç, söz konusu bildiride yer alan AB üyesi Güney Avrupa ülkelerini dayanışma kisvesi altında GKRY ve Yunanistan’ı desteklemek adına körü körüne, tek yanlı ve taraflı tutumlarını terk etmeye davet etmiştir.⁴⁸³

1.1.2. Denizlerin Paylaşım Mücadelesinde Türkiye’nin Doğu Akdeniz Stratejileri

Doğu Akdeniz’e kıyısı olan devletler deniz yetki alanlarını belirlemek için MEB ilanında bulunurken ve MEB sınırlandırma anlaşmalarıyla deniz sınırlarını tespit ederken Türkiye, başlangıçta deniz yetki alanlarının belirlenmesi mücadelesinde geri planda kalmıştır. Ancak Türkiye, bu geri kalmışlığın yanı sıra son dönemde önemli hamleler gerçekleştirerek bölge üzerinde var olan haklarını koruma yolunda kararlılığını göstermiştir. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz’de MEB alanlarının taciz edilmesi girişimleri karşısında ciddi bir mücadele veren Türkiye, sahada sondaj ve sismik araştırmalar gerçekleştirmiştir. Zira 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır ve GKRY arasında imzalanan MEB anlaşmasına karşılık Türkiye, 2 Mart 2004 tarihinde ilk kez 2004/Turkuno DT/4739 sayılı notasında 32°16’18” boylamının batısında fiilen (ipso facto) ve başlangıçtan beri (ab initio) yasal ve egemen hakları olduğunu ilan etmiştir.⁴⁸⁴ Türkiye 21 Eylül 2011 tarihine gelindiğinde ise, KKTC ile New York’ta deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşması imzalamıştır.⁴⁸⁵ İmzalanan anlaşmanın ardından KKTC Dışışleri Bakanı Hüseyin Özgürsün Türkiye ve KKTC arasında

⁴⁸² Stelyo Berberakis, “AB üyesi Akdeniz ülkelerinin Atina’da düzenlenen zirvesinde neler konuşuldu, Türkiye’ye hangi mesajlar verildi?”, *BBC NEWS| Türkçe*, 2021. (Erişim Tarihi: 21.04.2022), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58604490>

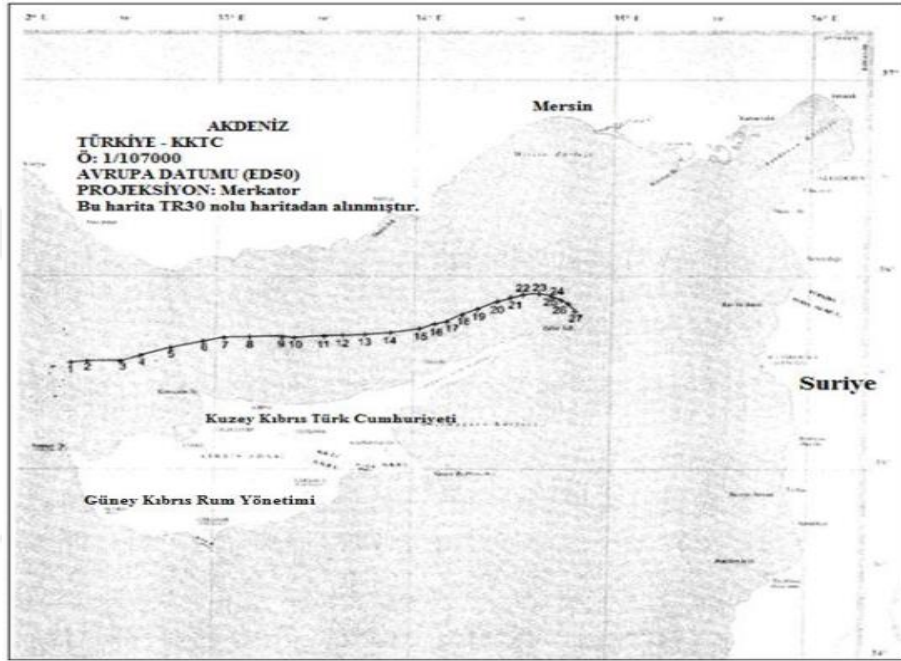
⁴⁸³ “Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç’in AB üyesi Güney Avrupa Ülkeleri (Med9) Zirvesi Sonunda Kabul Edilen Ortak Bildiri Hakkındaki Soruya Cevabı”, *Türkiye Dışışleri Bakanlığı*, 2021. (Erişim Tarihi: 21.04.2022), [https://www.mfa.gov.tr/sc_-39_-ab-uyesi-guney-avrupa-ulkeleri-\(med9\)-zirvesi-sonunda-kabul-edilen-ortak-bildiri-hk-sc.tr.a](https://www.mfa.gov.tr/sc_-39_-ab-uyesi-guney-avrupa-ulkeleri-(med9)-zirvesi-sonunda-kabul-edilen-ortak-bildiri-hk-sc.tr.a)

⁴⁸⁴ “Law of the Sea Bullerin”, *United Nations*, Sayı: 54, (2004): 127.

⁴⁸⁵ “21 Eylül 2011 Türkiye – KKTC Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışışleri Bakanlığı Basın Açıklaması”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı*, 2011. (Erişim Tarihi: 26.04.2022), https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye-_kktc-kita-sahanligi-sinirlendirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa

gerçekleşen deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmasını nedenini şu sözlerle açıklamıştır:

“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında 21 Eylül 2011 tarihinde imzalanan “Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması” tamamıyla Kıbrıs Rum tarafının 19 Eylül 2011 tarihinde Kıbrıslı Türklerin varlığını gözardı ederek sondaj faaliyetlerine başlaması üzerine, Kıbrıslı Türklerin meşru hak ve çıkarlarını korumak için atılmış bir adımdır.”⁴⁸⁶

Şekil 34: Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile 21 Eylül 2011’de Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması Sınırı ⁴⁸⁷

Söz konusu anlaşmanın sonucunda KKTC Bakanlar Kurulu 22 Eylül 2011 tarihinde belirlenen petrol/doğal gaz arama ve çıkarma sahalarında çalışmalar gerçekleştirebilmesi için Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na (TPAO) ruhsat vermiştir.⁴⁸⁸ Bölgede gerçekleşen bu gelişmeler sonrasında 27 Nisan 2012 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye, kıta sahanlığında TPAO’ya verilen ruhsat sahalarına ek olarak yeni ruhsat sahaları üzerinde sismik araştırmaların

⁴⁸⁶ İsmail Şahin, “Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kıta Sahaneliği Anlaşması”, *Adalet Dergisi*, Sayı: 65, (2020): 59.

⁴⁸⁷ Umut Kedikli, Taşkın Deniz, “Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”, 418.

⁴⁸⁸ “KKTC Dışişleri Bakanlığı basın açıklaması”, *KKTC Dışişleri Bakanlığı*, 2013. (Erişim Tarihi: 26.04.2022), <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kktc-disisleri-bakanligi-basin-aciklamasi-3/>

yapılabilmesine izin verilmiştir.⁴⁸⁹ 12 Mart 2013 tarihine gelindiğinde ise Türkiye, BM'ye verdiği notada 32°16'18" Doğu boylamından başlayan ve Türkiye- Mısır kıyıları arasında ortay hattı izleyen 28° Doğu boylamı arasında kalan alanın Türk kıta sahanlığı olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹⁰

Günümüzde dahi Türkiye, Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuktan doğan haklarımızın korunmasına yönelik çalışmaları sürdürmekte olup gerek Yunanistan ve GKRY, gerekse de enerji şirketlerinin, KKTC ve Türkiye'nin deniz yetki alanlarına yönelik gerçekleştirdikleri izinsiz sismik araştırma faaliyetlerine yönelik girişimleri engellemeye çalışmaktadır. 2002 yılı itibariyle temelleri atılan Akdeniz Kalkanı Harekâtı, 2006 yılı itibariyle Türk Deniz Kuvvetleri tarafından Doğu Akdeniz'de var olan deniz yetki alanlarını korumanın yanı sıra deniz güvenliğini sağlamak amacıyla sürekli hale getirilmiştir. 2019 yılına kadar geçen süreçte milli olarak yürütülen Akdeniz Kalkanı Harekâtı, 21-23 Kasım 2019 tarihleri arasında Pakistan'ın Deniz Kuvvetleri ile bağlantılı PNS ALAMGIR ve 10-11 Mart 2020 tarihlerinde PNS YARMOOK'un Akdeniz Kalkanı Harekâtı'na katılması ile uluslararası bir boyut kazanmıştır. Ayrıca Ürdün Kraliyet Deniz Kuvvetleri mensubu iki gözlemci personel 21-28 Kasım 2019 tarihleri arasında harekâta katılarak TCG Barbaros (F-244) firkateynine eşlik etmiştir.⁴⁹¹ Cihat Yayıcı'nın "*Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*" başlıklı kitabında aktardığı bilgi doğrultusunda, Akdeniz'de 2002 yılından 2016 yılına kadar 14 geminin deniz yetki alanlarımız içerisinde faaliyetleri engellenmiş ve 2018 yılında Türk Deniz Kuvvetleri deniz yetki alanlarında faaliyet göstermeye çalışan 6 araştırma gemisi de uyarılmıştır.⁴⁹²

Nitekim Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği stratejik hamleleri ve kararlı tutumuna rağmen GKRY, İtalyan ENİ enerji şirketlerine 7 numaralı parselde hidrokarbon sondajı için lisans vermiştir. Ancak ENİ şirketine ait geminin Türk

⁴⁸⁹ "Yürütme ve İdare Bölümü Bakanlar Kurulu Kararı, Sayı: 28276", *Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete*, 2012. (Erişim Tarihi:26.04.2022), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120427.htm>

⁴⁹⁰ "Communication dated 12 March 2013 from the Permanent Mission of Turkey to the United Nations with reference to the Verbal Note from the Permanent Mission of Greece dated 20 February 2013". *United Nations*, 2013. (Erişim Tarihi: 26.04.2022), https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/tur_note_re%20grc_12032013.pdf

Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 137.

⁴⁹¹ Salih Kıvrak, "Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Pakistan'ın katılımıyla uluslararası boyut kazandı", *Defence Turk*, 2020. (Erişim Tarihi: 26.04.2022), <https://www.defenceturk.net/akdeniz-kalkani-harekati-pakistanin-katilimiyla-uluslararasi-boyut-kazandi>

⁴⁹² Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 140.

donanması tarafından sondaj çalışmaları engellenmiştir. Buna mukabil beklemeye başlayan sondaj gemisi, Türk Donanması'nın tatbikata başlaması ve gerilimin artması üzerine bölgeden çekildiğini açıklamıştır.⁴⁹³ Eni CEO'su Claudio Descalzi, konuyla ilgili “*Kesinlikle doğalgaz kuyuları için bir savaş başlatmak istemiyorum*” ifadesini kullanmıştır.⁴⁹⁴ Türkiye yaşanan bu önemli gelişme ile hak ve menfaatlerinin korunması konusunda ne kadar hassas olduğunu bir kez daha göstermiştir. Nitekim GKRY ve Yunanistan'ın son dönemde artarak devam eden tek taraflı ve uluslararası hukuka aykırı eylemlerinin karşısında Türkiye de hak ve menfaatlerini her geçen gün artan imkânları ile korumaya devam etmektedir.

1.1.2.1. Türk Denizlerinde Mavi Vatan'ın Önemi

Mavi Vatan, Ege ve Akdeniz'de yaşanan kıta sahanlığı sorununda Türkiye'nin hâkimiyetini güçlendiren bir kavram olarak uluslararası literatüre yerleştirilmeye çalışılmasıdır. Emekli Tümamiral Cem Gürdeniz ve Tümamiral Cihat Yayıcı'nın literatüre kazandırmış olduğu bu kavram Karadeniz, Ege, Akdeniz ve Boğazlar üzerinde Türkiye'nin kontrol mekanizmasını güçlendirmeyi hedefleyen bir sembol, tarif ve doktrindir.⁴⁹⁵ Sembol olarak; üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye'nin 21. yüzyılda stratejik hedef ve çıkarlar doğrultusunda denizcileşmesinin sembolüdür. Tarif olarak; Türkiye'nin ilan etmiş olduğu ya da olmadığı tüm deniz alanlarını içine alan bu kavram tam olarak, 36° - 42° Kuzey paralelleri ve 26° 45° Doğu meridyenleri arasında yer alan ana vatanın devamı niteliğindeki deniz ve deniz altı uzantısıdır. Doktrin olarak ise, Türkiye'nin deniz altı ve deniz üstünde var olan hak ve çıkarlarını korumayı ve geliştirmeyi ifade eden bir yol haritasıdır. Özetle Mavi Vatan, Türk kara sınırının devamı olarak kabul edilen kavramdır.⁴⁹⁶

⁴⁹³ A. Gökhan Yaşa, Mutlu Yılmaz, “Doğu Akdeniz’de Bulunan Doğalgaz Rezervlerinin Bölgesel Enerji Politikalarına ve Rekabete Etkisi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 1, (2022): 7

⁴⁹⁴ “Enerji Şirketi Eni: Savaş gemileri gelirse Kıbrıs’tan çekiliriz”, *Deutsche Welle*, 2019. (Erişim Tarihi: 26.04.2022), <https://t24.com.tr/haber/eni-savas-gemileri-gelirse-kibris-tan-cekiliriz,843216>

⁴⁹⁵ “Türkiye’nin Denizcilik Doktrini: Mavi Vatan”, *Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi*, 2021. (Erişim Tarihi: 16.04.2022), <https://vision-pd.org/wp-content/uploads/2021/03/Mavi-Vatan-.pdf>

⁴⁹⁶ Cem Gürdeniz, *Mavi Vatan’ın Güney Cephesi: Doğu Akdeniz*, (Ankara: Pankuş Yayınları, 2020): 159-160.

Şekil 35: Doç. Dr. Cihat Yaycı'nın Çizdiği Mavi Vatan Haritası

Cem Gürdeniz'e göre Mavi Vatan kavramı, Türkiye'de yönetimde hangi siyasi gücün olduğu farketmeksizin her dönemde sıkı sıkıya bağlı kalınması gereken bir paradigma olarak görülmüştür. Mavi Vatan, 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar'da kazılan muharebede Atatürk'ün sarf ettiği "Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz'dir, İleri..." sözüyle denizlerin öneminin altını çizmiş, Montreux Sözleşmesi ile Türk boğazlarının tam bağımsızlığının kazanılması denizlerimizin önemini tekrar vurgulayan bir gelişme olmuştur. Devamında 1974 yılında yaşanan Kıbrıs Barış Harekâtı, 1995-1996 döneminde yaşanan Kardak Krizi, Ege Kıta Sahaneliği gibi krizlerin yönetiminde de günümüze değin başarılı girişimler gerçekleştirilmiştir.⁴⁹⁷ Doğu Akdeniz'de yer alan ülkelerin gerçekleştirdikleri ikili ve üçlü MEB anlaşmaları çerçevesinde Türkiye'nin deniz sahalarına karşı bir saldırı söz konusudur.⁴⁹⁸ Toplamda Türkiye'nin 462 bin kilometrekarelik bir deniz yetki alanı olduğu kabul edildiğinde Ege ve Akdeniz'de yaklaşık 189 bin kilometrekarelik deniz yetki alanı iddia edilmektedir. Ancak özellikle GKRY, Yunanistan ve bazı AB ülkeleri Sevilla haritası kapsamında Türkiye'nin 189 bin kilometrekarelik deniz yetki alanını 41 bin kilometrekareye sığdırmaya çalışmaktadır. Bu bilgiler ışığında Türkiye Cumhuriyeti, tarihi boyunca Misak-ı Milli sınırlarını büyük bir önem ve dikkatle korumuş olmasının yanı sıra Mavi Vatan kavramı uğruna da uzun uğraşlar vermiştir. Zira Mavi Vatan da Misak-ı Milli'nin denizlerdeki karşılığı olması sebebiyle dikkate değer bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ Cem Gürdeniz, *Mavi Vatan'ın Güney Cephesi: Doğu Akdeniz*, 161-162.

⁴⁹⁸ Soner Polat, *Mavi Vatan İçerisi Jeopolitik Rota*, (İstanbul: Kaynak Yayınları 2019), 112

⁴⁹⁹ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 105.

Bu doğrultuda Türkiye deniz yetki alanlarını, hak ve menfaatlerini korumak ve bu alanda hidrokarbon kaynaklarını tespit edebilmek, arayabilmek ve kullanabilmek adına dört derin deniz sondaj gemisi, iki sismik araştırma gemisi ile faaliyetlerine devam etmektedir. Söz konusu derin deniz sondaj gemileri Fatih, Yavuz, Kanuni ve Sultan Abdülhamit Han'dır. Sismik araştırma gemileri ise Barbaros Hayrettin Paşa ve MTA Oruç Reis'tir.⁵⁰⁰ Ayrıca Türkiye, 2019 yılında ilk defa anavatanını çevreleyen 3 deniz bölgesinde hedef ve çıkarları korumak amacıyla Mavi Vatan tatbikatı gerçekleştirmiştir. Türk anavatanını çevreleyen üç deniz bölgesinde eş zamanlı olarak gerçekleştirilen bu tatbikat toplamda 103 gemi yer almıştır. Bunlar; “13 fırkateyn, 6 korvet, 16 hücumbot, 7 denizaltı, 7 mayın avlama gemisi, 17 yardımcı sınıf gemi, 14 karakol gemisi, 22 çıkarma gemisi, bir eğitim gemisidir.”⁵⁰¹ Bunların yanı sıra tatbikata “insansız hava araçları, Su Altı Taarruz (SAT) ve Su Altı Savunma (SAS) görev timleri, amfibi deniz piyade taburları” katılım sağlamıştır. Tatbikat toplamda on gün sürmüştür.⁵⁰²

2020 yılında ağustos ayında Türkiye kendi kıta sahanlığı içerisinde Oruç Reis sismik araştırma gemisi ile faaliyet gerçekleştirmiştir. Ancak Yunanistan, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de var olan haklarını tekrar hiçe sayan bir politika izleme noktasında ısrarcı davranarak, bölgenin kendi kıta sahanlığı içerisinde olduğunu iddia etmiş ve Limnos adlı fırkateynini göndermiştir. Bu hamle karşısında Oruç Reisi koruyan Türk savaş gemisi Kemal Reis fırkateyni olaya müdahale ederek Limnos adlı fırkateynle bir sürtüşme yaşamıştır.⁵⁰³ Yaşanan bu sürtüşmenin ardından Limnos fırkateyninin kık kısmının sağ tarafında hasar meydana gelmiştir.⁵⁰⁴ Keza Türkiye bu dik duruşunu GKRY'nin KKTC'nin ve Türkiye'nin haklarını hiçe sayarak ilan ettiği 13 parselde de sergilemiştir.

Cem Gündüz, *Mavi Vatan'ın Güney Cephesi: Doğu Akdeniz*, 162.

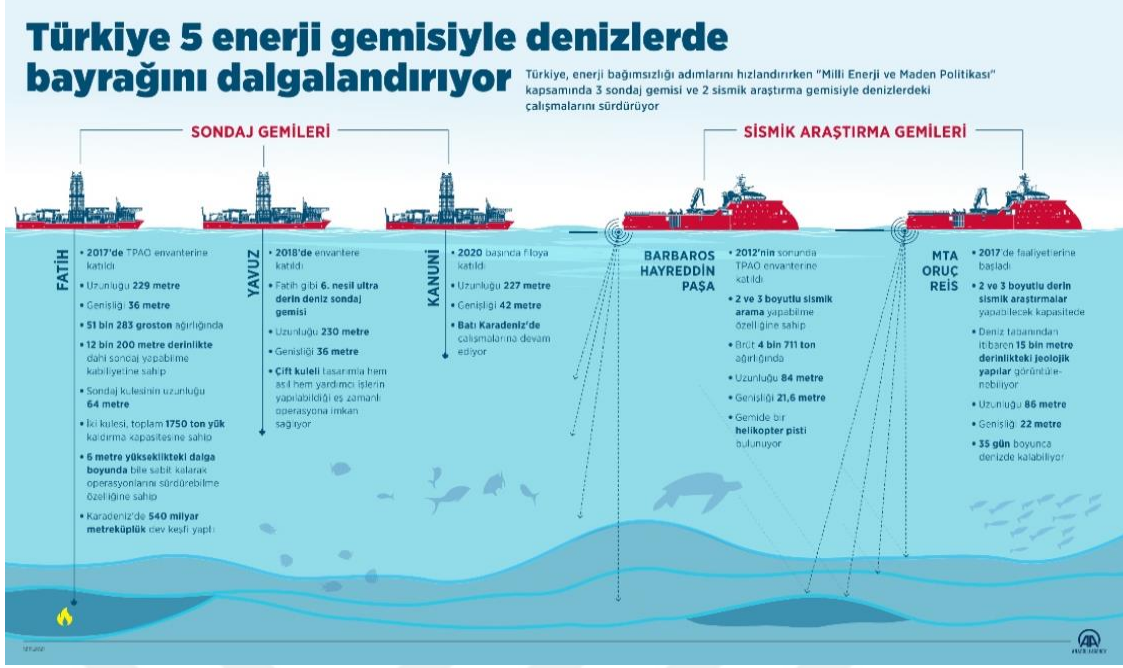
⁵⁰⁰ “4'üncü sondaj gemisinin adı nedir? 2022 Türkiye'nin sondaj ve sismik araştırma gemileri”, *Milliyet*, 2022, (Erişim Adresi: 18.06.2022), <https://www.milliyet.com.tr/gundem/dorduncu-sondaj-gemisinin-adi-nedir-2022-turkiyenin-sondaj-gemileri-6772361>

⁵⁰¹ Durmuş Genç, “Mavi Vatan'daki dev tatbikat göz kamaştırdı”, *Anadolu Ajansı*, 2019, (Erişim Adresi: 17.04.2022), <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi-vatandaki-dev-tatbikat-goz-kamastirdi/1411433>

⁵⁰² “Mavi Vatan 2019 Tatbikatı ve neden şimdi”, *Milliyet*, 2019, (Erişim Tarihi: 17.04.2022), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mavi-vatan-2019-tatbikati-ve-neden-simdi-1282408>

⁵⁰³ Yörük Işık, “Yunan gazetesi, Kemal Reis'in Yunan fırkateyniyle çarpışması sonrasındaki fotoğrafını yayımladı”, *Sputnik*, 2021, (Erişim Adresi: 17.04.2022), <https://sputniknews.com.tr/20200819/yunan-gazetesi-kemal-reisin-yunan-firkateyniyle-carpismasi-sonrasindaki-fotografini-yayimladi--1042682402.html>

⁵⁰⁴ Vassilis Nedosi, “After collision, Athens plans next steps”, *Ekathimerini*, 2020, (Erişim Adresi: 17.04.2022), <https://www.ekathimerini.com/news/255987/after-collision-athens-plans-next-steps/>

Şekil 36: Türkiye'nin Sondaj ve Sismik Gemileri ⁵⁰⁵

1.1.2.2. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de İttifak Arayışı

Bilindiği üzere Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklarının paylaşılmasına ve işletilmesine yönelik birtakım sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. Bu süreçte Doğu Akdeniz'e sınırı olan ülkeler bir arada hareket etmeye yönelik organizasyonlar gerçekleştirirken Türkiye hem bu organizasyonların dışarısında bırakılmış hem de deniz yetki alanları GKRY ve Yunanistan tarafından ihlal edilmeye çalışılmıştır. Doğu Akdeniz coğrafyasında son dönemde dikkat çeken en önemli olgu, denize kıyısı olan devletlerin deniz yetki alanlarını belirlemiş olmasıdır. Belirlenen deniz yetki alanları ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de sahip olduğu ortalama 189 bin kilometrekarelik deniz yetki alanı Antalya Körfezi açıklarında 41.000 km²'lik dar bir deniz yetki alanına mahkûm edilerek 148 bin kilometrekarelik deniz yetki alanı hiçe sayılmak istenmektedir.⁵⁰⁶ Bu süreçte Türkiye, GKRY'nin, KKTC'nin varlığını yok sayarcasına gerçekleştirdiği eylemler karşısında KKTC'nin de haklarını savunarak dış politik hamleler izlemiştir. Devletler arasında yaşanan çekişmeler GKRY, Yunanistan, Mısır, İsrail ve diğer bölgesel, küresel güçlerin Doğu Akdeniz'de hukuk dışı girişimlerde bulunmasıyla devam etmiştir.

⁵⁰⁵ "Türkiye 5 enerji gemisiyle denizlerde bayrağını dalgalandırıyor." *Anadolu Ajansı*, 2021. (Erişim Tarihi: 18.05.22), <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/25657>

⁵⁰⁶ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 105.

Türkiye, Doğu Akdeniz’de şekillenen ittifak ilişkilerine karşılık KKTC ve Libya ile bölgesel ittifak gerçekleştirerek bölge üzerinde var olan gruplaşmaya karşı bir meydan okuma sergilemiştir. Bu bağlamda Türkiye, Libya ile 27 Kasım 2019 tarihinde “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması” ile “Güvenlik ve Askeri İş birliği” Mutabakat Muhtıraları imzalamıştır.⁵⁰⁷ Zira Türkiye söz konusu anlaşma ile Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarına karşı gerçekleşen oyunu alaşağı ederek egemenlik haklarının Girit Adası’nın karasularının bitimine kadar uzandığını net bir şekilde göstermiştir.⁵⁰⁸

Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesine Yönelik Türkiye-Libya İttifakı

Libya, Afrika kıtasının kuzeyinde, Akdeniz’e de kıyısı olan bir devlet konumundadır. Bölge İkinci Dünya Savaşı döneminde İngiliz ve Fransız güdümünde yönetilirken 1951 yılında bağımsızlığını kazanmış ve 1969 yılına kadar Kral Muhammed İdris Es-Senusî, tarafından yönetilmiştir. 1 Eylül 1969 tarihinde Hür Subaylar Hareketi lideri Muammar Ebu Minyar al-Kaddafi ve bir grup subay tarafından Es-Senusî’nin Türkiye’ye tedavi için gitmesi sonucunda gerçekleştirilen kansız devrim ile Libya Kralı İdris tahtan indirilmiştir.⁵⁰⁹ Kaddafi liderliğinde gerçekleşen 1 Eylül Darbesi özgürlük, sosyalizm ve birlik söylemleri ile özetlenirken sosyalist rejim programına geçiş yapılmıştır.⁵¹⁰ Libya’da uzun yıllar devam eden Kaddafi yönetimi, 2011 yılına geldiğinde gerçekleşen Arap Baharı ile sona ermiştir. Ancak Kaddafi Rejimi’nin devrilmesinin ardından ülke içerisinde iç savaş baş göstermiş ve ülke iki hükümetli bir yapıya dönüşmüştür. İlk yönetim BM, AB, Türkiye vd. birçok ülkenin de desteklemiş olduğu merkezi Trablus’da yer alan Fayez El- Sarraj başkanlığında yürütülen Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) dir. İkinci yönetim ise Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Rusya ve Fransa’nın desteklediği merkezi Tobruk’ta bulunan General Halife Hafter’in liderliğinde faaliyet gösteren

⁵⁰⁷ “Türkiye - Libya Siyasi İlişkileri”, *Türkiye Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 17.05.2022), <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

⁵⁰⁸ Sedat Ergin, “Doğu Akdeniz’de Karşılıklı İttifak Dengeleri”, *Hürriyet*, (Erişim Tarihi: 17.05.2022), <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/dogu-akdenizde-karsilikli-ittifak-dengeleri-41401777>

⁵⁰⁹ Umut Kedikli, “2011 Devrimi ve Sonrasında Libya’daki Gelişmeler ve Türkiye’nin Tutumu”, *Bölgesel Güvenlik Sorunları Ekseninde Türkiye*, Ed. Umut Kedikli, Gökhan Telatar, (Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 2021), 314.

⁵¹⁰ Cantürk Caner, Betül Şengül, “Devrimler, Kaos ve İstikrar Arayışları İçinde Libya: Tarihsel ve Yapısal Bir Analiz”, 56.

Temsilciler Meclisi (TM) dir. Günümüzde dahi bu iki yönetim birbirleri ile mücadele halindedir.⁵¹¹

Türkiye- Libya İlişkileri

Doğu Akdeniz’de kıyı komşuları olan Türkiye ve Libya arasında siyasi ve diplomatik ilişkiler incelendiğinde genel manada dostane ilişkiler kurulduğu dikkat çekmiştir. Özellikle 2010 yılına Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan, Libya lideri Muammer Kaddafi ile resmi görüşme gerçekleştirmiş, bu görüşmelerde Türkiye ve Libya’nın deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik konular da gündeme gelmiş ve deniz yetki sınırlarının belirlenmesine yönelik uzlaşma sağlanmıştır.⁵¹² Ancak 2011 yılına gelindiğinde Libya’da Arap Baharı’nın yaşanması buna bağlı olarak yönetimin değişmesi ve iç savaşın yaşanması söz konusu yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik girişimlerde beklenen ilerlemenin gerçekleşmemesi ile sonuçlanmıştır.

17 Şubat 2011 tarihinde Türkiye, iç savaş içerisinde olan Libya’nın tek temsilcisi olarak Ulusal Geçiş Konseyi (UGK)’yı tanımıştır.⁵¹³ Ancak iç savaş sürecinde olan Libya, 2015 yılında Libya halkının katılımıyla ve BM’nin arabuluculuğuyla “*Libya Siyasi Anlaşması*” imzalanmış, bu anlaşma gereğince Bakanlık Konseyi tarafından, UMH ülkenin tek meşru hükümeti olarak kabul edilirken yasama organı tarafınca güvenoyu alamamasına rağmen vazifesine başlamıştır.⁵¹⁴ Libya Siyasi Anlaşması doğrultusunda ülke karışık siyasi sürecinin ardından iki yıllık bir geçiş süreci öngörmüş ve bu doğrultuda kurulan Bakanlar Konseyi 2016 yılının ilk aylarında göreve başlamıştır. Zira Bakanlar Konseyi BMGK’nin 2259 sayılı kararı doğrultusunda tek meşru hükümeti olarak kabul edilmiştir. Türkiye, Libya ile ilişkilerini düzenli bir hale getirirken 27 Kasım 2019 tarihinde UMH ile imzaladığı “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması” ile “Güvenlik ve Askeri

⁵¹¹ Cihat Yayı, *Libya Türkiye’nin Deniz Komşusudur*, 50.

⁵¹² Cihat Yayı, *Libya Türkiye’nin Deniz Komşusudur*, 67.

⁵¹³ “Türkiye - Libya Siyasi İlişkileri”. *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 19.05.2022), <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

⁵¹⁴ “Libya’nın Siyasi Görünümü”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 19.05.2022), <https://www.mfa.gov.tr/libya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

İşbirliği” Mutabakat Muhtırası imzalayarak Doğu Akdeniz’de var olan haklarını savunmak için büyük bir adım atmıştır.⁵¹⁵

Doğu Akdeniz Sorunu Ekseninde Türkiye- Libya Mutabakat Muhtırası

27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye ve Libya UMH arasında uluslararası hukuk çerçevesinde imzalanmış olan Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına yönelik mutabakat anlaşması imzalanmıştır. Doğu Akdeniz’de iki kıyıdaş devlet bu anlaşmayı imzalayarak deniz yetki alanlarını belirlemiş ve uluslararası hukuktan doğan haklarını korumuşlardır.⁵¹⁶ Türkiye’de, 6 Aralık 2019 tarihinde onaylanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası, 7 Aralık 2019 tarihinde 7195 sayılı kanun ile Resmî Gazete’de yayımlanmış ve Türkiye iç hukukunda yürürlüğe girmiştir.⁵¹⁷ Libya Ulusal Mutabakat Hükümetinde ise 6 Aralık 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁵¹⁸

Şekil 37: Türkiye ve Libya'nın Deniz Sınırı ⁵¹⁹

⁵¹⁵ “Türkiye - Libya Siyasi İlişkileri”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 19.05.2022), <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

⁵¹⁶ Yücel Acer, “Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması’nın Birleşmiş Milletler Tarafından Tescilinin Önemi”, *SETA*, Sayı: 298, (2020): 1.

⁵¹⁷ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”, *Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete*, Sayı: 30971, 2019. (Erişim Tarihi: 23.05.2022), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-2.htm>

⁵¹⁸ Cihat Yayıcı, “Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Andlaşmasının Sonuç ve Etkileri”, *Kriter Dergi*, Sayı: 42, (2020): 36.

⁵¹⁹ Yücel Acer, “Perspektif: Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması’nın Birleşmiş Milletler Tarafından Tescilinin Önemi”, *SETA*, Sayı: 298, 2020. (Erişim Tarihi: 01.02.2023)

Böylece Türkiye'nin Şekil 42'de olduğu gibi Doğu Akdeniz'de Batı sınırı çizilirken aynı zamanda bölgede yok sayılamayacağı GKRY, Yunanistan, İsrail ve Mısır'a da gösterilmiştir. Ayrıca bu anlaşma Libya'nın da büyük kazanımlar elde etmesini sağlamıştır. Zira bu anlaşma ile Libya deniz yetki alanlarını Yunanistan'a karşı koruyabilmiş böylece 36 bin kilometrekarelik deniz yetki alanını kendi MEB sınırını içerisinde bırakmıştır.⁵²⁰

2022 yılının Ekim ayında iki ülke arasında yaşanan önemli bir diğer gelişme ise hidrokarbon mutabakat muhtırasının imzalanması olmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve heyetinin Libya'nın başkenti Trablus'a gerçekleştirdiği resmi ziyarette Libya Dışişleri ve Uluslararası İş birliği Bakanı Necla Manguş ile görüşerek basın toplantısı gerçekleştirmiştir.⁵²¹ Söz konusu diplomatik ziyareti bu denli önemli kılan şey ise kuşkusuz imzalanan hidrokarbon mutabakat muhtırası olmuştur. Çavuşoğlu imzalanan muhtıra ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur.

Biraz önce imzaladığımız hidrokarbon anlaşması hem karada hem denizde ve yetki alanlarımızda kazan-kazan anlayışıyla Türk ile Libya firmalarının birlikte araştırma, sondaj gibi iş birliğine gitmesini hedefliyor.⁵²²

Bu, iki egemen ülke arasında imzalanan bir anlaşmadır. Bu anlaşma yürürlükte olan bir anlaşmadır. Ayrıca hem Türkiye hem de Libya böyle bir anlaşmayı imzaladığını BM'ye bildirmiştir. Biz kıta sahanlığımızın sınırlarını da BM'ye kaydettirdik. Şimdi Libya'nın yapması gereken de kendi kıta sahanlığı ve deniz yetki alanlarını belirleyerek onu da BM'ye kaydettirmesidir.⁵²³

<https://www.setav.org/perspektif-turkiye-libya-deniz-siniri-antlasmasinin-birlesmis-milletler-terafindan-tescilinin-onemi/>

⁵²⁰ Şerife Çetin, "Türkiye-Libya arasındaki deniz yetki alanları anlaşması, Doğu Akdeniz'de dengeleri değiştirdi", *Anadolu Ajansı*, 2020. (Erişim Tarihi: 07.10.2022), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-libya-arasindaki-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-dogu-akdenizde-dengeleri-degistirdi/2057661>

⁵²¹ Fuat Kabakçı, Nazlı Yüzbaşıoğlu, Aydoğan Kalabalık, Emre Karaca, Ali Semerci, "Türkiye ve Libya arasında hidrokarbon alanında mutabakat muhtırası imzalandı", 2022, (Erişim Tarihi: : 07.10.2022) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ve-libya-arasinda-hidrokarbon-alaninda-mutabakat-muhtirasi-imzalandi/2701424>

⁵²² Selami Kökçam, "Libya'yla yeni muhtıra: Türk şirketlere hidrokarbon yetkisi", *TRT Haber*, 2022. (Erişim Tarihi: 07.10.2022), <https://www.trthaber.com/haber/dunya/libyayla-yeni-muhtira-turk-sirketlere-hidrokarbon-yetkisi-713376.html>

⁵²³ Fuat Kabakçı, Nazlı Yüzbaşıoğlu, Aydoğan Kalabalık, Emre Karaca, Ali Semerci, "Türkiye ve Libya arasında hidrokarbon alanında mutabakat muhtırası imzalandı", 2022. (Erişim Tarihi: : 07.10.2022)

Şekil 38: Trablus'ta Gerçekleşen Resmi Ziyarete Türkiye ve Libya Heyeti ⁵²⁴

Türkiye ve Libya arasında imzalanan hidrokarbon mutabakat muhtırasının ardından Mısır ve Yunanistan sert tepkilerini göstermiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias “Yunanistan bölgede egemenlik haklarına sahip. Bu hakları uluslararası deniz hukukuna tam saygı çerçevesinde tüm yasal yollarla savunmayı amaçlıyoruz” sözleriyle muhtıraya olan tepkisini belirtmiş olup, ayrıca gerçekleşen muhtıranın fiilen gayrimeşru olduğu ve “bu adımlara ikili düzeyde, Avrupa Birliği’nde ve NATO’da tepki verilecektir” açıklamasını yapmıştır. Mısır Dışişleri Bakanı Semih Şükri, Yunan mevkidaşı Nikos Dendias ile telefon görüşmesi gerçekleştirmiş olup, bu görüşmede Trablus merkezli hükümetin Türkiye ile imzalamış olduğu muhtıranın meşruiyetinin bulunmadığı ve bu hükümetin uluslararası anlaşma veyahut mutabakat muhtırası imzalama yetkisine sahip olmadığını ifade etmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Dendias Şükri bir sosyal medya platformunda “Libya Ulusal Birlik Hükümeti’nin söz konusu mutabakat muhtırasını imzalama meşruiyetini tanımadığını ve pazar günü istişarelerde bulunmak üzere Kahire’yi ziyaret edeceği” bilgisini de vermiştir.⁵²⁵ Son olarak AB ise Türkiye ve Libya’nın hidrokarbon mutabakat muhtırasına karşın, Mısır ve Yunanistan’ın tepkilerini destekler nitelikte bir açıklamayı yapmıştır:

⁵²⁴ Fuat Kabakcı, Nazlı Yüzbaşıoğlu, Aydoğan Kalabalık, Emre Karaca, Ali Semerci, “Türkiye ve Libya arasında hidrokarbon alanında mutabakat muhtırası imzalandı”, *Anadolu Ajansı*, 2022. (Erişim Tarihi: 07.10.2022).

⁵²⁵ “Türkiye ve Libya arasında imzalanan hidrokarbon muhtırasına Yunanistan ve Mısır’dan tepki”, *Euronews*, 2022. (Erişim Tarihi: 07.10.2022), <https://tr.euronews.com/2022/10/04/turkiye-ve-libya-arasinda-imzalanan-hidrokarbon-muhtirasina-yunanistan-ve-misirdan-tepki>

2019 Türkiye-Libya Mutabakat Anlaşması üçüncü devletlerin egemenlik haklarını ihlal etmekte olup Deniz Hukukuna aykırıdır ve üçüncü devletler için herhangi bir hukuki sonuç doğuramaz. Yeni anlaşma henüz kamuoyuna açıklanmadığından içeriğinin daha fazla netlik kazanması gerekmektedir. Bölgesel istikrara zarar verebilecek eylemlerden kaçınılmalıdır.⁵²⁶

Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu ise bu tepkilere karşı *"Türkiye ile Libya Milli Birlik Hükümeti arasında imzalanan Mutabakat Zaptı hakkında Yunanistan ve AB Sözcüsü tarafından yapılan açıklamaların ülkemiz açısından hiçbir önemi ve kıymeti yoktur."* açıklamasında bulunmuştur.⁵²⁷

Mısır'a yakınlığı ile bilinen Libya Parlamentosu Başkanı olan Agila Salih, gerçekleşen anlaşmanın ardından *"yetkisi olmayan bir hükümet tarafından imzalandığı için yasa dışı olduğunu"* belirtmiştir.⁵²⁸

Libyalı siyasetçi, Değişim Partisi lideri Guma el-Gamaty ise şu sözlerle Türkiye ve Libya'nın tarihsel derinliğine dikkat çeken bir söylemde bulunmuştur:

Türkiye-Libya hidrokarbon alanında imzalanan mutabakat zaptı Yunanistan ve Mısır'ı kızdırdıysa biliniz ki o Libya'nın çıkarıdır. Libya ile Türkiye arasındaki ilişkiler 470 yıllık bir derinliğe sahiptir ve gelecek yıllarda stratejik ortaklık düzeyinde devam edecektir.

⁵²⁹

Yeni gelişmelerin yaşandığı Doğu Akdeniz'de Türkiye ve Libya'nın imzalamış olduğu yeni hidrokarbon mutabakat muhtırası ile birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Bu anlaşmanın Türkiye'ye faydalarını Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği (MUSİAD) Enerji ve Çevre Sektör Kurulu Başkanı Altuğ Karataş şu şekilde

⁵²⁶ "Libya/Türkiye: AB Sözcüsünün hidrokarbon anlaşmasına ilişkin açıklaması", *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*, 2022. (Erişim Tarihi: 07.10.2022), <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/libyaturkiye-ab-sozcusunun-hidrokarbon-anlasmasina-iliskin-aciklamasi-10908>

⁵²⁷ Emre Karaca, "Türkiye, Libya ile imzalanan mutabakat zaptına Yunanistan ve AB'nin tepkisini önemsemiyor" *Anadolu Ajansı*. (Erişim Tarihi: 07.10.2022), <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-libya-ile-imzalanan-mutabakat-zaptina-yunanistan-ve-abnin-tepkisini-onemsemiyor/2702149>

⁵²⁸ "Türkiye ve Libya arasında imzalanan hidrokarbon muhtırasına Yunanistan ve Mısır'dan tepki", *Euronews*, 2022. (Erişim Tarihi: 07.10.2022).

⁵²⁹ Selami Kökçam, "Libya'yla yeni muhtıra: Türk şirketlere hidrokarbon yetkisi", *TRT Haber*, 2022. (Erişim Tarihi: 07.10.2022).

özetlemiştir: 2019 yılında Türkiye ve Libya arasında imzalanan deniz sınırlarının belirlenmesine yönelik anlaşma, Yunanistan ve GKRY'nin Türk deniz yetki alanlarına yönelik girişimlerini baltalarken EastMed projesinin gerçekleşmesini de engellemiştir. Aynı zamanda gerçekleşen hidrokarbon mutabakat anlaşması ile de Türkiye kendi sismik araştırma gemileri sayesinde Libya'da petrol, doğal gaz ve türevlerini arama hakkı kazanmıştır.⁵³⁰

Doğu Akdeniz son derece karışık ve hukuki sorunların yer aldığı bir coğrafyadır. Ancak çıkarılan hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya taşınması için planlanan ve çok maliyetli olan EastMed planının rafa kaldırılması ile birlikte Türkiye ve var olan altyapısı dikkatleri üzerine toplamıştır. Ancak buna rağmen GKRY, Yunanistan ve Mısır'ın takınmış olduğu tutumların yanı sıra AB'nin de körü körüne Yunanistan ve GKRY'yi savunması Doğu Akdeniz'de sağlanabilecek olan anlaşma ortamını engellemektedir. Türkiye Doğu Akdeniz'de bulunduğu konum itibari ile en büyük kıyı şeridine sahip ülke olmasına rağmen Ege ve Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve GKRY tarafından Türkiye'nin 189 bin kilometrekarelik deniz yetki alanını 41 bin kilometrekareye sığdırmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda Türkiye, Libya ile sağlamış olduğu Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması ile EastMed planını bozarken kendi deniz sınırlarını da korumayı başarmıştır. Aynı zamanda 2022 yılının Ekim ayında imzalanan hidrokarbon mutabakat muhtırası ile birlikte de kendi gemileri ile sondaj yapabilme hakkına sahip olmuştur.

⁵³⁰ “Türkiye'den enerji hamlesi! Yapılan anlaşmanın faydası ne?”, *Milliyet*, 2022. (Erişim Tarihi: 07.10.2022), <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/turkiyeden-enerji-hamlesi-yapilan-anlasmanin-faydasi-ne-6835167>

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL AKTÖRLER VE AVRUPA BİRLİĞİ’NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI, SORUNA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İnsanlık tarihi boyunca savaşlar, işgaller, dini ve siyasi anlaşmazlıkların merkezinde yer alan Doğu Akdeniz 21. yüzyılın başlarından itibaren de hidrokarbon enerji kaynakları ile küresel ve bölgesel devletlerin odak noktası olmuştur. Bu süreçte bölgesel güçlerin aralarında yaşamış olduğu siyasi ve diplomatik sorunların yanı sıra küresel güçler olan ABD, İngiltere, AB, Rusya ve Çin’in de artan çıkar ve menfaatleri Doğu Akdeniz’in uluslararası arenada dikkat çeken ve sorunlu bölge olarak konumlanmasını sağlamıştır. Zira Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon enerji kaynakları ile birçok ülke dikkatini bu bölgeye çevirerek diplomatik, politik ve iktisadi çıkarların merkezi haline getirmiştir. Özellikle enerji kaynakları noktasında önemli ölçüde Rusya’ya bağımlı olan AB ülkeleri Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarına büyük bir önem verirken ABD, Rusya ve Çin gibi küresel başat güçler özellikle Kıbrıs Adası çevresinde enerji diplomasisine önem vermiştir.

21. yüzyılın başından itibaren dikkatleri üzerine çeken Doğu Akdeniz, küresel ve bölgesel güçlerin satranç tahtası haline gelirken özellikle AB ülkeleri, Rusya’ya karşı enerji bağımlılığını en aza indirmek ve her geçen gün artan enerji kaynaklarını karşılayabilmek adına Yunanistan ve GKRY’nin hukuksal hiçbir dayanağı olmayan MEB iddialarını desteklemiştir. ABD’nin Doğu Akdeniz üzerinde gerçekleştirdiği net bir siyasi ve diplomatik girişim olmamakla birlikte daha ziyade Ortadoğu politikalarının bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir. Ancak yine de ABD Doğu Akdeniz politikalarına özellikle iki dönemde öncelik vermiştir. Birincisi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya siyasetinde oluşan iki kutuplu sistem yani Soğuk Savaş Dönemi, ikincisi ise 11 Eylül 2001’de gerçekleşen saldırılarından günümüze kadar geçen süreci kapsamaktadır.⁵³¹ Zira son dönemde ABD’nin Doğu Akdeniz’e yönelik güvenlik algısı enerji, küresel göç ve politik ekonomi alanlarında kendini

⁵³¹ Mehmet Şahin, Orhan Çiftçi, Kübra Betül Biçen Gören, Emre Öztürk, Fatih Tuna, Birce Beşgül, *Akdeniz’de Devlet ve Düzen*, Rapor No:39, (Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2020), 45

göstermektedir.⁵³² Öte yandan Rusya ise tarihi boyunca sıcak denizlere inme politikası gütmüş olup bu doğrultuda hamleler gerçekleştirmiştir. 2010 yılında Ortadoğu’da Arap Baharı’nın patlak vermesiyle başlayan kargaşa ortamı 2011 yılında Suriye’ye sıçrarken Rusya, Suriye’ye askeri ve siyasi destek sağlayan önemli güçlerden biri haline gelmiştir. Rusya, Suriye’ye gerçekleştirdiği askeri ve siyasi yardımlarla birlikte hem Ortadoğu’da bir güç olarak var olurken hem de Doğu Akdeniz’de gücünü arttırmış, söz sahibi olmuş ve egemenliğini güçlendirmiştir. Ayrıca Rusya ülke gelirlerinin %40’lık bir kısmını enerji kaynaklarından kazanırken, AB’nin enerji ihtiyacının %40’ının tedarikini gerçekleştiren ülke konumunda yer alması nedeniyle, Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarında söz sahibi olmak istemektedir.⁵³³ Küreselleşmenin yarattığı etki ile önemli bir ekonomik yüz olan Çin ise Avrupa, Levant Havzası, Arap Körfezi ve Kuzey Afrika’yı birbirine bağlayan olmasından ötürü Doğu Akdeniz’in stratejik bir konumda olduğunun farkındadır ve “Bir Kuşak Bir Yol” projesi kapsamında bu bölgeye önem vermektedir.⁵³⁴ Aynı zamanda küreselleşmenin etkisiyle artan enerji ihtiyacını karşılayabilecek güvenli bir tedarike ihtiyaç duymaktadır. Çin ihtiyaç duyduğu enerji ihtiyacını karşılamak için Suudi Arabistan ve İran ile anlaşmalar sağlıyor olsa da Suudi Arabistan üzerinde var olan ABD etkisi Çin’i tedirgin etmektedir. Bu doğrultuda Çin’de hem ticari hem de ekonomik kazançlar sağlamak için Doğu Akdeniz’de başat aktör olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu bilgiler ışığında, Doğu Akdeniz Havzasında keşfedilen hidrokarbon enerji kaynakları bölgesel güçlerin siyasi, politik ve iktisadi hamlelerini etkilerken küresel güçlerin de dış politik hedeflerinde değişimi beraberinde getirmektedir.

3.1. Amerika Birleşik Devletleri

21. yüzyıl ile birlikte Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon kaynakları gün geçtikçe daha fazla dikkat çeken bir hal alırken küresel güçlerin bölgeye dair ilgileri gündemi meşgul eder olmuştur. Bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) Doğu Akdeniz’e yönelik ilgisi artarken bölgede değişim ve dönüşüme yönelik

⁵³² Sezai Özçelik, “ABD’nin Akdeniz Politikası”, *Akdeniz Jeopolitiği I.Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Yayınları, 2019), 779.

⁵³³ Murat Ercan, Mehmet Can Kılınc, “Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Ortadoğu Merkezli Doğu Akdeniz Politikaları “Kıbrıs Çatışması ve Libya Mutabakatı”, *Anadolu Strateji Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (2020): 18-19.

⁵³⁴ Gizem Sınır Çebi, Gökmen Kantar, “Çin’in Doğu Akdeniz’deki Artan Rolü”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, (2021): 32.

hamleler gerçekleştirmesi gerektiğinin farkına varmıştır. ABD'nin Doğu Akdeniz'de en temel dış politik hedeflerinden ilki Rusya'nın bölge üzerinde üstün bir güç olmasını engellemek iken, ikincisi ise bölgede yaşanabilecek olası bir savaşı engellemektir. Son olarak ise savunma sanayisinde yükselen bir güç olan Türkiye'ye dair bir strateji geliştirmektedir. Neticede ABD söz konusu üç dış politik hedefinde aksi yönde gerçekleşecek herhangi bir gelişmede Doğu Akdeniz'e yönelik çıkarlarında sapma yaşanabilecektir.⁵³⁵

ABD'nin bu üç politikası 2010 yılında başlayan Arap Baharı ile birlikte değişime uğramıştır. Zira birden fazla Arap ülkesini etkileyen Arap Baharı, Suriye'yi de etkileyerek iç savaşa sokmuş, bu durumda Rusya'nın Doğu Akdeniz'de giderek aktif bir dış politika izlemesinin önünü açmıştır. Ayrıca Türkiye'nin de hem Suriye hem de Doğu Akdeniz çıkmazında menfaatleri ekseninde keskin bir dış politika belirlemesi ABD'nin Doğu Akdeniz'e yönelik politikasını etkileyeceği için endişelere de sebep olmuştur. Washington yönetimi Rusya ve Türkiye'nin etkilerine karşı GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır ve İtalya ile ittifak kurarak çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı kurulan bu ittifakı destekleyen ABD dönem dönem yaptığı açıklamalarla tansiyonların yükselmesine de sebep olmuştur. Zira 5 Ekim 2019 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo şu sözleriyle Türkiye karşıtı bir açıklama yapmıştır:

Doğu Akdeniz'in enerji kaynaklarının keşfinde 'uluslararası kuralların geçerli olduğunu' belirtip "Hiçbir ülke Avrupa'yı rehin alamaz. Türklere, yasa dışı sondajın kabul edilemeyeceğini söyledik. Faaliyetlerin yasal yürütüldüğünden emin olmak için gerekli diplomatik adımları attık ve atmaya da devam edeceğiz."⁵³⁶

ABD'nin Doğu Akdeniz politikası genel çerçevede Ortadoğu politikasının devamı olurken son dönemde Rusya ve Çin gibi aktörlerin de bölgede hâkim bir güç olarak varlık göstermesi ile birlikte bazı değişikliklere uğramıştır. Zira ABD,

⁵³⁵ Muhammad Soiman Al- Zawawy, "ABD'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Dinamikleri ve Sonuçları", *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, (Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020), 283-284.

⁵³⁶ "Doğu Akdeniz - ABD Dışişleri Bakanı Pompeo: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Sondaj Faliyetleri Yasa Dışı, Hiçbir Ülke Avrupa'yı Rehin Alamaz", *BBC News| Türkçe*, 2019. (Erişim Tarihi: 15.06.2022), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49944636>

Rusya'nın Akdeniz'de bir güç olarak varlık göstermesinden son derece rahatsızlık duymaktadır. Doğu Akdeniz'de en büyük kıyı şeridinde sahip olan Türkiye'nin de belirlemiş olduğu politikalara karşı bir politika izlemeyi tercih eden ABD, bu süreçte GKRY ve Yunanistan'ın hiçbir hukuki dayanağı olmayan iddialarını desteklemiştir. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan birbirine oldukça zıt politikalar izlerken, ABD'nin Türkiye ile yaşamış olduğu S-400 sorunu ve Yunanistan'a vermiş olduğu destek Türkiye ve ABD ilişkilerinde güven bunalımına yol açmıştır.

ABD'nin Doğu Akdeniz Politikası

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından günümüze değin Doğu Akdeniz'de askeri varlığını sürdüren ABD'nin temel politikası Moskova yönetiminin bölgede hâkim bir askeri güce sahip olmasını engellemek olmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Ege ve Akdeniz'de gerçekleştirebileceği askeri faaliyetlerini çıkarlarına karşı tehdit gören ABD, Doğu Akdeniz'e deniz güçlerini göndererek bölgedeki varlığını göstermiştir. O dönemde Sovyet yayılmacılığına karşı önlem almak isteyen ABD, Türkiye ve Yunanistan'ı kendi safına çekmek için ABD Başkanı Harry Truman öncülüğünde “Truman Doktrini” adı altında askeri ve ekonomik yardımda bulunmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı George Marshall Sovyet tehdidini “*Sovyet hâkimiyetinin Avrupa'ya, Ortadoğu'ya ve Asya'ya kadar genişletebileceği bir kriz serisiyle karşı karşıyayız*” sözleriyle ifade etmiştir.⁵³⁷ Bu doğrultuda sosyalist bloğunun öncelikle Asya, Ortadoğu ve Avrupa'ya yayılmasının önüne geçilmek istenmiştir.

Soğuk Savaş Dönemi Amerika'nın Doğu Akdeniz'e yönelik belirlediği dış politikasında üç ana ilke dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki Doğu Akdeniz ve çevresinde hava üslerine sahip olmak ve Rusya'yı çevrelemekken, ikincisi Batı Avrupa, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz bölgelerinde yer alan devletler ile ABD arasında kolektif güvenlik doktrini çerçevesinde iş birliği ağı oluşturmak ve bu sayede Sovyet etkisini minimuma indirmeye çalışmaktır. Üçüncüsü ise akıllı güç kombinasyonu ile söz konusu bölgelerdeki devletlerle ikili ilişkiler kurarak ABD çıkarlarını korumak olmuştur. Zira 1956 Süveyş Krizi ile birlikte Mısır, 14 Temmuz Darbesi ile Irak ve 1955 yılında

⁵³⁷ “Sea Changes: U.S. Challenges and Opportunities in the Eastern Mediterranean”, *JINSA*, (2019): 11.

itibaren de Sovyetlerden daha fazla destek almaya başlayan Suriye, ABD karşıtı bir tutum izlerken Sovyetlerle müttefik ilişkileri kurmuşlardır. ABD ise Sovyetlerin yayılmacılığını engellemek için Avrupa, Afrika ve Asya'nın kesişim bölgesi olan Doğu Akdeniz'de askeri ve siyasi gücünü arttırmak için birden fazla ülkede askeri üsler kurmuştur.⁵³⁸ ABD üç ana ilke perspektifinde Akdeniz'de askeri ve siyasi varlığını güçlendirmiştir. Bu sayede Washington yönetimi, askeri üslerini 6. Filosu'nun bulunduğu İtalya'nın Napoli şehrinden ve en büyük askeri üssünün bulunduğu Almanya'dan Doğu Akdeniz'e doğru yayılmıştır. Sovyetleri çevreleme politikası kapsamında politikalar izleyen ABD, Türkiye ve Romanya'da üs kurarken bir taraftan da Yunanistan ile savunma alt yapısını geliştirmiştir. Bu sayede ABD'nin başta Almanya (86), İtalya (16), Birleşik Krallık (16) ve İspanya⁵³⁹ (2) olmak üzere Avrupa'da 28 ana operasyon üssünde yaklaşık 80.000 askeri personeli bulunmaktadır.⁵⁴⁰

Soğuk Savaş'ın artık bitmesine yaklaşıldığı dönemlerde yönetime gelen Ronald Reagan Sovyetler Birliğini ekonomik, kültürel ve politik alanlarda baskılamak bu dönemde meydana gelen Kremlin'in Afganistan işgali, İran'da İslami Devrimin gerçekleşmesi ve 1980-1988 yılları arasında İran- Irak Savaşı'nın yaşanması Soğuk Savaş'ın tekrar vuku bulmasına yol açmıştır. Ortadoğu'da yaşanan kargaşa döneminde ABD, Sovyetlerin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de etkinliğinin artmasını da engellemek istemiştir. Bu doğrultuda Avrupa ülkeleri de çıkar ve güvenliğini zedelemek isteyen Sovyetlere karşı ABD ve NATO ile siyasi ve askeri alanlarda müttefik ilişkileri kurmuştur. Sovyetler Birliğini dağılması ile birlikte Soğuk Savaş sona ermiş ve ABD, Doğu Akdeniz'de güvenlik tehditlerini sekiz maddede sıralamıştır.⁵⁴¹ Buna göre;

1. Balkanlarda olası etnik çatışmalar,
2. Aşırı İslami akımların Doğu Akdeniz ve çevresinde güvenlik tehdidi oluşturması (Cezayir, Fas, Tunus),

⁵³⁸ Sezai Özçelik, "ABD'nin Doğu Akdeniz Politikası", *Doğu Akdeniz'de Yeni Güç Mücadelesi Enerji, Güvenlik ve Diplomasi*, Ed. Abdullah Aydın, Murad Duzcu, (İstanbul: Çizgi Kitapevi, 2021), 85-86.

⁵³⁹ "US Military Bases in Spain", *Military Bases*. (Erişim Tarihi: 15.06.2022), <https://militarybases.com/overseas/spain/>

⁵⁴⁰ Luke Coffey, "Keeping America Safe: Why U.S. Bases in Europe Remain Vital", *The Heritage Foundation*, (2012): 1.

⁵⁴¹ Sezai Özçelik, "ABD'nin Doğu Akdeniz Politikası", 86-88.

3. Günümüzde Doğu Akdeniz’de çözüme kavuşamamış hidrokarbon kaynaklarının ve su konusunda ortaya çıkan uyuşmazlık (Fırat, Dicle, Litani, Asi, Ürdün Nehirleri),
4. Kitle imha silahlarında yaşanabilecek yaygınlaşma,
5. Başarısız yönetim ve buna bağlı devletlerin ortaya çıkması (Libya),
6. İsrail ve Filistin barış sürecinde ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklar,
7. Kıbrıs sorununun genişleyerek deniz sorunlarına sebebiyet vermesi,
8. Mültecilerin göç dalgası gibi konulara dikkat çekilmiştir.

Sovyetlerin dağılması ve iki kutuplu sistemin sona ermesi ile birlikte ABD’nin süper güç olarak kendini göstermiş ve dönemin başkanı Bill Clinton, ABD dış politikasında daha yumuşak bir tutum izleyerek seçici müdahaleler ve iş birliğine dayalı bir güvenlik anlayışına dikkat çekmiştir. Ancak Clinton’un ardından yönetime gelen George W. Bush, 11 Eylül 2001 tarihinde yaşanan terör saldırısının ardından “Bush Doktrini” kapsamında daha saldırgan bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir.⁵⁴² 11 Eylül olaylarının ardından Amerika dış politik yapılanmasında Doğu Akdeniz’in güvenliği, Ortadoğu’dan Avrupa’ya gerçekleşen petrol akışının düzenli olmasına öncelik vermiştir.

Öte yandan ABD’nin Doğu Akdeniz’e yönelik stratejik hamlelerinde ABD merkezli enerji şirketleri yer almaktadır. Zira ABD, Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarını müttefikleriyle çıkararak bu süreçten azami kazanç sağlamak istemektedir. Bu doğrultuda GKRY, İsrail ve Yunanistan arasındaki gaz ittifakına destek vermekte ve bu ülkelerin parsellerinde ABD merkezli dev gaz şirketleri ExxonMobile ve Noble Energy faaliyetler gerçekleştirmektedir.

ABD’nin Doğu Akdeniz’e Yönelik Güvenlik Politikaları

ABD’nin Doğu Akdeniz’e yönelik dış politik hedeflerini belirleyen en önemli olgularından birisi güvenlidir. Zira Washington yönetimi bölgede yer alan müttefiklerinin güvenliklerinin sağlanmasının yanı sıra yeni ittifak grupları oluşturulabilmek için askeri kapasitesine ve bu kapasitesini büyütme hedefine daima önem vermiş olup Doğu Akdeniz’de askeri kapasitesini her zaman genişletmeye

⁵⁴²Serdar Kesgin, *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği*, (Ankara: Berikan Yayınevi, 2018), 282-284.

yönelik bir güvenlik politikası izlemiştir. Bu doğrultuda Washington yönetimi, 6. Filosunun bulunduğu İtalya'nın Napoli şehrinde askeri varlık gösterirken, 1950'li yıllarda NATO üyesi olan Türkiye'de ise 9 askeri üssü bulunmaktadır.⁵⁴³ Bu üslerden en önemlisi Adana İncirlik Hava Üssü'dür. Ayrıca ABD Yunanistan'da üçü yeni olmak üzere dört üsten (Girit, Dedeağaç, Litohoru, Volos) yararlanmaktadır.⁵⁴⁴ Söz konusu üslerin asıl hedefi ABD'nin Doğu Akdeniz'de var olan çıkarlarını koruyarak tehdit algılarını yok etmektir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz ve çevresinde ABD askeri güçlerine ait 130 savaş gemisi ve 10 bine yakın asker geniş kapsamlı oluşabilecek tatbikatlarda görev almaktadır.⁵⁴⁵

Öte yandan ABD, Doğu Akdeniz çıkarlarını zedeleyen veya zedeleme imkanı bulunan devletlerle ikili ilişkilerinde problemler yaşayabilmektedir. Bu bağlamda ABD, Doğu Akdeniz'de önemli bir rakibi olan Rusya ile iyi ilişkiler kuran Türkiye vd. devletlerle askeri iş birliği kısıtlama yoluna gitmiştir. Zira ABD, Türkiye ile 2019 yılında F-35 anlaşmazlığı yaşamış ve buna takiben Türkiye'nin Rusya ile S-400 füze anlaşması imzalaması üzerine Türkiye'yi F-35 programından çıkarmıştır.⁵⁴⁶ Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini geliştirmesi üzerine Washington yönetimi misilleme yaparak Yunanistan ile askeri ilişkilerini geliştirmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Yunanistan ile ABD arasında, Girit'teki Souda Üssü ile Yunanistan'ın orta kesimlerindeki Stefanovikeio ve Larissa hava üsleri ve Dedeağaç limanının kullanımına ilişkin "Karşılıklı Savunma İş birliği Anlaşması"nda bir değişiklik protokolü imzalamıştır. Bu doğrultuda 5 Ekim 2019'da Atina'da ABD-Yunanistan Karşılıklı Savunma Anlaşmasının imza töreni gerçekleşmiştir.⁵⁴⁷ Ayrıca ABD, Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı oluşturulan GKRY- Yunanistan- Mısır ittifakının önemli bir aktörü olan Yunanistan ile iyi ilişkiler kurarak Türkiye'ye mesaj vermiştir. ABD,

⁵⁴³ "ABD'nin dünya genelinde 800 üssü var: Hangi ülkede ne kadar üs var?", *Şarkul Avsat*, 2019. (Erişim Tarihi: 17.06.2022), <https://turkish.aawsat.com/home/article/2053271/abd%E2%80%99nin-d%C3%BCnya-genelinde-800-%C3%BCss%C3%BC-var-hangi-%C3%BClkede-ne-kadar-%C3%BCs-var>

⁵⁴⁴ Derya Gülnaz Özcan, "ABD ordusu Yunanistan'da yeni üslere yerleşiyor", *Anadolu Ajansı*, 2022. (Erişim Tarihi: 17.06.2022), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ordusu-yunanistanda-yeni-uslere-yerlesiyor/2587233>

⁵⁴⁵ Muhammad Soiman Al- Zawawy, "ABD'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Dinamikleri ve Sonuçları", 289.

⁵⁴⁶ Amanda Macias, "US cuts Turkey from F-35 program after Russian missile deal", *CNBC*, 2019. (Erişim Tarihi: 17.06.2022), <https://www.cnbc.com/2019/07/17/us-cuts-turkey-from-f-35-program-after-russian-missile-deal.html>

⁵⁴⁷ "US signs extended Defense Agreement with Greece", *Greek City Times*, 2019, (Erişim Tarihi: 17.06.2022), <https://greekcitytimes.com/2019/10/07/signs-extended-defense-agreement-greece/>

Yunanistan'ın yanı sıra GKRY ve Mısır'ın Türkiye'ye karşı gerçekleştirdikleri hukuka aykırı eylemlerine de destek sağlamıştır.

Bu bilgiler ışığında ABD'nin Doğu Akdeniz politikası geçmişten günümüze değin Rusya'nın bölgeye konuşlanmasını engellemeyi amaçlamış olup günümüzde dahi NATO'nun Doğu Akdeniz'deki tatbikatları devam etmektedir. Zira yakın dönemde “*ABD'nin bir grup savaş gemisine, Rusya ile gerilimin artmasının ardından Avrupa ülkelerine "güvence vermek için" Akdeniz'de kalması talimatı verildiği bildirilmiştir*”.⁵⁴⁸ Aynı zamanda ABD, Doğu Akdeniz'de müttefiklerinin uluslararası hukuka aykırı eylemlerini desteklemiş, İtalya, Yunanistan, GKRY, Mısır, İsrail, Fransa ve İngiltere gibi devletlerin yer aldığı askeri tatbikata katılarak Türkiye'ye mesaj vermiştir.⁵⁴⁹ Söz konusu tatbikatların yanı sıra ABD bölge üzerinde kendi askeri kapasitesini genişletmiştir. ABD'nin Doğu Akdeniz'de var olan müttefiklerini desteklemesinin en temel nedeni de Türkiye'nin askeri bir güç olarak varlığını göstermesi ve Doğu Akdeniz enerji rekabetinde kesin ve belirgin bir tutum sergilemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak ABD, Doğu Akdeniz'de sıcak bir savaş çıkmasından da yana değildir. Zira Rusya'nın da Suriye üzerinden varlık göstermiş olduğu Doğu Akdeniz'de çıkacak sıcak bir savaşın ABD'nin çıkarlarının tam tersi olduğu aşîkârdır. Günümüzde karmaşık bir denklem içerisine giren Akdeniz'de gelecekte neler olacağı tartışılır olsa da günümüzde ABD, Türkiye'nin Mavi Vatan politikasını kısıtlamaya çalışmakta olduğu ve bu doğrultuda dış politik hamleler gerçekleştirdiği görülmektedir.⁵⁵⁰

ABD'nin Doğu Akdeniz Politikasında Ekonomik Unsurları

Washington yönetimi Doğu Akdeniz'e yönelik hedefleri incelendiğinde ilk olarak, Doğu Akdeniz'den çıkan hidrokarbon kaynaklarından faydalanabilmek vardır. ABD merkezli enerji şirketlerinin aktif olarak petrol keşfi gerçekleştirerek küresel pazarlara dağıtılmasında öncelikli bir rol oynaması istenmektedir. İkinci olarak ise

⁵⁴⁸ Ömer Tuğrul Çam, “NATO, Akdeniz'de tatbikata başladı”, *Anadolu Ajansı*, 2022. (Erişim Tarihi: 17.06.2022), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-akdenizde-tatbikata-basladi/2484245>

⁵⁴⁹ “Kıbrıs açıklarında 8 ülkenin düzenlediği askeri tatbikat Türkiye'ye mesaj mı?”, *Euronews*, 2021, (Erişim Tarihi: 17.06.2022), <https://tr.euronews.com/2021/11/03/k-br-s-ac-klar-nda-8-ulkenin-duzenledigi-askeri-tatbikat-turkiye-ye-mesaj-m>

⁵⁵⁰ Nurşin Ateşoğlu Güney, “Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikası”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, (İstanbul: SETA, 2020), 148-150.

Doğu Akdeniz’de çıkarlarına ters düşen ülkelere karşı yaptırımlar uygulamak ve çıkarları ile bağdaşan ülkelere ise birçok alanda fayda sağlamak vardır. Bu hedefler doğrultusunda Doğu Akdeniz’de müttefikleri olarak gördüğü GKRY, Yunanistan, Mısır, İsrail ile iyi ilişkiler çerçevesinde hareket ederken tehdit olarak gördüğü Türkiye ve Rusya gibi devletlere çeşitli yaptırımlar uygulamaktan çekinmemiştir.⁵⁵¹ ABD, Türkiye ve Rusya’nın yakınlaşmasından rahatsız olarak bu iki ülkeye karşı 17 Aralık 2019 tarihinde ABD Temsilciler Meclisi’nde ve Senatosu’nda “*Ulusal Savunma Yetki Yasası*” kabul etmiştir.⁵⁵² Bu yasa çerçevesinde ABD, GKRY’ye karşı 1987’den itibaren uygulamış olduğu silah ambargo yasağının kaldırıldığını kabul etmiştir. Bu kararın en temel nedeni ise GKRY’nin silah tedarikinde Rusya ya da üçüncü devletleri tercih etmesini engellemektir. Böylece GKRY’nin iyi ilişkiler kurduğu Rusya’dan uzaklaşmasını sağlarken aynı zamanda silah ambargosunun kaldırılması ile Rus askeri gemilerinin yakıt ikmali ve servis için limanlara girişi engellenmiştir.⁵⁵³ Ancak ABD’nin silah ambargosunu kaldırması ile birlikte Kıbrıs sorununun barışçıl yollarla çözümünde daha büyük zorluklar yaşanabilmesinin önünü açmıştır.

ABD’nin Rusya’ya gerçekleştirmiş olduğu yaptırımların yanı sıra NATO müttefiki olan Türkiye’ye de birtakım yaptırımlar uygulamıştır. Özellikle iki ülke arasında büyük bir krize sebebiyet veren evanjelist rahibi Andrew Brunson sayesinde yaşanmıştır. Zira 1 Ağustos 2018 tarihinde “*terör örgütleri adına suç işlediği ve casusluk yaptığı*” gerekçesiyle tutuklanan papaz ABD’nin gündemine otururken Washington yönetimi, papazın serbest bırakılmamasında ve tutuklanmasında büyük payları olması sebebiyle İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ve Adalet Bakanı Abdülhamit Gül’e yaptırım kararı almıştır. İlerleyen süreçte Andrew Brunson krizi F-35 savaş uçaklarıyla anılmaya başlamış olup bir tehdit aracı olarak kullanıldığı dile getirilmiştir.⁵⁵⁴ Ardından Türkiye’nin 9-25 Kasım 2019 tarihleri arasında Suriye’nin kuzeydoğusuna yer alan terör örgütleri YPG/ PYD’ye yönelik gerçekleştirdiği Barış

⁵⁵¹ Age. 149-150.

⁵⁵² “No: 365, 17 Aralık 2019, ABD Kongresi’nde Kabul Edilen 2020 Ulusal Savunma Yetki Yasası Taslağı Hk.”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (Erişim Tarihi: 18.06.2022) , https://www.mfa.gov.tr/no_365_-abd-kongresi-nde-kabul-edilen-ulusal-savunma-yetki-taslagi-hk.tr.mfa

⁵⁵³ “National Defense Authorization Act For Fiscal Year 2020, “1250a. Repeal of Prohibition on Transfer of Articles on the United States Munitions List to the Republic of Cyprus”, *Authenticated U.S. Government Information Gpo*, 2019. (Erişim Tarihi: 18.06.2022), <https://www.congress.gov/116/plaws/publ92/PLAW-116publ92.pdf>

⁵⁵⁴ Sertaç Aktan, “Adım adım Brunson krizi: Nereden çıktı, nasıl çözüldü?”, *Euronews*, 2018. (Erişim Tarihi: 18.06.2022), <https://tr.euronews.com/2018/10/12/adim-adim-brunson-krizi-abd-turkiye-iliskilerinde-yaptirimlar-noktasina-nasil-gelindi->

Pınar Harekâtı'nın ardından ABD, Türkiye'ye sert yaptırımların uygulanmasına yönelik tasarımı onaylamıştır.⁵⁵⁵ Ancak ABD Kongresi bu yaptırımların etkisiz kaldığı gerekçesiyle 18 Ekim 2019 tarihinde Türkiye'ye karşı sağlanan askeri desteğin kesilmesi de dâhil olmak üzere daha geniş bir yaptırım paketi uygulama kararı almıştır.⁵⁵⁶

ABD'nin Doğu Akdeniz'de uyguladığı ekonomik unsurları arasında enerji şirketleri de önemli bir yer almaktadır. Washington yönetimi Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon enerji kaynaklarından fayda sağlamak maksadıyla bölgeye ABD merkezli enerji şirketlerinin çalışma gerçekleştirmeleri istemiştir. Bu sayede Exxon Mobil ve Noble Enerji gibi enerji şirketleri Kıbrıs ve İsrail'de aktif olarak faaliyet göstermiştir. Bu sayede ABD enerji şirketlerinin Doğu Akdeniz'de varlığı ile bölgede varlığını göstermiş ve söz hakkına sahip olmuştur. Öte yandan ABD yeni kaya gazı sahaları keşfi ile birlikte Avrupa ve Balkanlar'a önemli bir enerji talebini yerine getirerek enerji tedarikinde Rusya ve Katar'ın önüne geçmiştir.⁵⁵⁷ Bu doğrultuda ABD, Doğu Akdeniz'de var olan enerji pazarından yararlanarak Rusya'nın önüne geçmek ve Rus ekonomisine büyük bir darbe vurmak istemektedir.⁵⁵⁸

ABD'nin Doğu Akdeniz'de Uyguladığı Siyasi ve Diplomatik Yöntemler

ABD, Doğu Akdeniz'de GKRY, İsrail, Yunanistan, Mısır öncülüğünde İtalya, Ürdün ve Filistin'in de katılımlarıyla “*Doğu Akdeniz Gaz Forumu*”nun (DAGF) kurulmasını desteklemiştir. Yedi ülkenin oluşturduğu DAGF, Mısır'ın başkenti

⁵⁵⁵ “Donald Trump asks Turkey for ceasefire and orders sanctions as violence escalates”, *The Guardian*, 2019. (Erişim Tarihi: 18.06.2022), <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/14/trump-asks-turkey-for-ceasefire-in-syria-as-violence-spirals-out-of-control>

⁵⁵⁶ “Congress to launch sanctions on Turkey as Trump measures deemed ineffective”, *The Guardian*, 2019. (Erişim Tarihi: 18.06.2022), <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/15/turkey-syria-congress-trump-sanctions>

⁵⁵⁷ “U.S. Becomes World's Largest Crude Oil Producer and Department of Energy Authorizes Short Term Natural Gas Exports”, *US Department of Energy*, 2018. (Erişim Tarihi: 18.06.2022), <https://www.energy.gov/articles/us-becomes-world-s-largest-crude-oil-producer-and-department-energy-authorizes-short-term#:~:text=WASHINGTON%2C%20D.C.%20%E2%80%93The%20Energy%20Information,surpassing%20Russia%20and%20Saudi%20Arabia>

⁵⁵⁸ “The U.S. Will Increase Natural Gas Exports to Europe to Replace Russian Fuel”, *Scientific American*, 2022. (Erişim Tarihi: 18.06.2022), <https://www.scientificamerican.com/article/the-u-s-will-increase-natural-gas-exports-to-europe-to-replace-russian-fuel/>

Kahire'de imzalanarak bölgesel bir kuruluş haline getirilmiştir.⁵⁵⁹ Ancak forumun konusu yalnızca gaz hakkında oluşturulan bir iş birliğinden ziyade Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de özellikle gaz anlaşmaları hususunda dışlamasına yönelik bir birliktelik niteliği taşımaktadır. Zira ABD'nin bu oluşuma verdiği destek, Mısır Petrol ve Maden Kaynakları Bakanı Tarek El-Molla, Doğu Akdeniz hazırlık toplantılarına katılımları öncesinde ABD Enerji Bakanı Rick Perry ve Enerji Kaynaklarından Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Frank Fannon ile görüşme gerçekleştirmesi ile gösterilmiştir. Görüşme sonrasında El-Molla'nın *"Perry'nin foruma gözlemci olarak katılmasının Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğinin açık ve önemli bir göstergesi olduğuna ve forumun hedeflerine ulaşmasına katkı sağlayacağı"* açıklaması ile ABD desteği belirtilmiştir.⁵⁶⁰ Zira bu forumun içerisinde yer alan devletlerin Enerji Bakanlığı temsilcileri görüşmeler gerçekleştirirken Türkiye ve KKTC'nin davet edilmemesi Türkiye ve KKTC'nin dışlandığını ve karşı bir blok oluşturulduğunu gösterirken ABD'nin de bu oluşumu desteklemesi bu ittifakı güçlendirmiştir. Ayrıca ABD'nin söz konusu forum içerisinde yer almasında rol oynayan nedenler arasında Rusya'nın bölgeye var olmasını engellemekte vardır. ABD Türkiye ve Rusya'ya karşı gerçekleştirmiş olduğu hamlelerle çifte çevreleme politikası uygulamıştır. Ancak Türkiye'nin Libya ile imzaladığı deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik anlaşma ABD'nin çevreleme politikasına zarar verirken EastMed projesinin de sorgulanmasını sağlamıştır.⁵⁶¹ ABD'nin destek verdiği ve Türkiye'nin devre dışı bırakılarak Doğu Akdeniz'de çıkarılan gazı Avrupa'ya taşınmasını hedefleyen proje son dönemde ABD'nin desteğini çekmesiyle birlikte sona ermiştir. Emekli büyükelçi Oğuz Çelikkol, ABD'nin projeden çekilmesinde en temel nedenini, *"Türkiye'nin bu projeyi baştan itibaren kendi kıta sahanlığından geçmesi nedeniyle kabul etmemesi"* olarak değerlendirmiştir.⁵⁶²

⁵⁵⁹ "Doğu Akdeniz'de yedi ülkeden gaz hamlesi", *Independent*, 2019. (Erişim Tarihi: 18.06.2022), <https://www.indyturk.com/node/8661/d%C3%BCnya/do%C4%9Fu-akdenizde-yedi-%C3%BClkeden-gaz-hamlesi>

⁵⁶⁰ Mohamed Adel, "US Secretary of Energy participation in East Med Gas Forum is a clear indication of support to forum's objectives: El-Molla", *Egypt Daily News*, 2019. (Erişim Tarihi: 18.06.2022), <https://dailynewsegypt.com/2019/07/24/us-secretary-of-energy-participation-in-east-med-gas-forum-is-a-clear-indication-of-support-to-forums-objectives-el-molla/>

⁵⁶¹ Nurşin Ateşoğlu Güney, "Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikası", 151-152.

⁵⁶² Köksal Akpınar, "EastMed projesi çöktü: Alternatifler neler?", *TRT Haber*, 2022. (Erişim Tarihi: 18.06.2022), <https://www.trthaber.com/haber/dunya/eastmed-projesi-coktu-alternatifler-neler-650450.html>

Sonuç olarak ABD'nin Doğu Akdeniz üzerinde politikaları ilk olarak Rusya'yı çevrelemeye yönelik gerçekleştiren, ikinci olarak ise Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji piyasasında varlık gösterebilmek ve çıkarlarını korumaya yönelik stratejik hamleler olarak göstermektedir. Aynı zamanda ABD, Doğu Akdeniz'de savunma kapasitesini ve hâkimiyetini arttırarak müttefiklerine silah yardımlarında bulunurken bölgede var olan anlaşmazlıkların silahlı çatışmalara dönüşmemesi gerektiğinin her fırsatta altını çizmiştir.⁵⁶³

3.2. İngiltere

Doğu Akdeniz'de varlık gösteren Kıbrıs Adası, tarihin her döneminde bölgesel ve küresel güçlerin dikkatini çekmiş olup yüzyıllar boyunca da İngiltere'nin politik hedefleri arasında yer almıştır. Zira İngiltere, Hindistan ve Uzak Doğu sömürgelerine giden yolu hem kısaltmak hem de güvenliğini sağlamak için Doğu Akdeniz'e önem vermiştir. Bu doğrultuda 1878-1960 yılları arasında Kıbrıs'ın yönetimini ele geçirmiştir ve günümüzde dahi adada hem deniz hem de hava üssünü elinde bulundurmıştır.⁵⁶⁴ İngiltere, Kıbrıs'ın yanı sıra 1882 yılında Mısır'ı ve Süveyş Kanalı'nı işgal etmiştir. Gerçekleştirilen işgaller ile Doğu Akdeniz'de önemli bir güç olmayı başaran İngiltere İkinci Dünya Savaşı'na kadar bu gücü elinde bulundurmıştır.⁵⁶⁵ İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise dünya genelinde başlayan bağımsızlık hareketleri Ortadoğu'ya da sirayet etmiş ve İngiltere'yi zor durumda bırakmıştır. Özellikle 1952 yılında Mısır'da monarşinin yıkılması ile birlikte İngiltere Mısır'da var olan askeri varlığını Kıbrıs'a nakletmiştir. Böylece Kıbrıs Adası İngiltere için önemli bir hal almıştır. 1878 yılında İngiltere'nin kontrolüne geçen ada 1960 yılına kadar İngiliz kolonisi olarak varlığını sürdürmüştür. İngiliz yönetimi boyunca adanın iki halkı da ortak bir gelecek için anticolonialist- bağımsızlık mücadelesi yürütememiş, Rum tarafı bağımsız olmaktan ziyade “Enosis” ekseninde Yunanistan'a bağlanmayı hedeflemiştir. Rumların Enosis mücadelesi, Osmanlı döneminden itibaren kendisini gösteren ve Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesinin önderliğinde yürütülen bir

⁵⁶³ Muhammad Soiman Al- Zawawy, “ABD'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Dinamikleri ve Sonuçları”, 299.

⁵⁶⁴ Ulvi Keser, Gökhan Ak. *Tarih, Hukuk, Politika ve Aktörler Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ta Strateji ve Güvenlik*, (İstanbul: Hiperyayınları, 2020): 186.

⁵⁶⁵ Süleyman Kızıltoprak, *Mısır'da İngiliz İşgali Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı (1882-1887)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010), 219.

hareket olmuş iken Kıbrıslı Türkler Enosis mücadelesine anlaşılabilir nedenlerle karşı çıkarak, Yunanistan’a bağlanma çabalarına destek vermemiştir.⁵⁶⁶ Türkiye ve Kıbrıslı Türkler “Taksim” tezlerini savunurken, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar ise Enosis’i gerçekleştirerek Yunanistan’a bağlanmayı hedeflemişlerdir. Bu hedefler doğrultusunda adada yaşayan Rum tarafı harekete Kıbrıs Rum Komünist Partisi (AKEL) ve Kilisenin iş birliği ile Rum kiliselerine “Enosis istiyorum” başlıklı defterler konularak imza toplanmıştır. Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar bekledikleri Enosis planlarının gerçekleşmemesinin ardından Kıbrıs’ta Türk halkına karşı hem psikolojik hem de fiziki şiddete yönelmişlerdir. Neticede adada yaşanan bu karmaşık dönemin ardından 1959-1960 yılları arasında Lübnan’ın egemenlik ve ekonomik haklarının ihlali” ve Londra çerçevesinde Türkiye- Yunanistan- İngiltere garantörlüğünde bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Adada Türkler ve Rumlar arasında var olan bu kargaşa süreci ilerleyen dönemde daha büyük bir hal alırken İngiltere, Kıbrıs sorununun NATO bünyesinde işlenmesi gerekliliğini belirterek ABD’yi soruna dâhil ederken adada garantörlüğünün yanı sıra Dikelya ve Ağrotur’da askeri varlığını elde etmeyi başarmıştır.⁵⁶⁷

Şekil 39: Kıbrıs Adası’nda İngiliz Askeri Üsleri ⁵⁶⁸

⁵⁶⁶ Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk- Yunan İlişkileri (1821-1993)*, (Ankara: İmge Kitapevi, 2018), 89-90.

⁵⁶⁷ İsmail Şahin, “27 Mayıs Darbesi ve Kıbrıs”, *Diriliş Postası*, 2021. (Erişim Tarihi: 19.06.2022), <https://www.dirilispostasi.com/makale/7227329/doc-dr-ismail-sahin/27-mayis-darbesi-ve-kibris>
Serdar Kesgin, Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği, 313-315.

⁵⁶⁸ Cemal Aslan, “Doğu Akdeniz: İzlenen Politikalar ve İngiliz Üsleri”, *Stratejik Ortak*, 2020. (Erişim Tarihi: 19.06.2022), <https://www.stratejikortak.com/2020/05/dogu-akdeniz-politikalar.html>

Kıbrıs'ın bağımsızlığının ardından Ağrotur ve Dikelya “Birleşik Krallık Kıbrıs Kanunu” 2. maddesi 3. fıkrası çerçevesinde İngiltere'nin egemenliğine verilmiştir. 19 Ağustos 1960 tarihinde imzalanan “Kıbrıs Kurucu Antlaşması”nın A ekinin 3. bölümünde adada İngiltere'ye ait olan söz konusu üslerin karasularında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir iddiada bulunamayacağı yönünde yükümlülük getirilmiştir. 2004 yılında her ne kadar yürürlüğe girmemiş olsa da Kıbrıs Adası'nda iki ayrı yapıya karşı iki kesimli tek bir devlet yapısına getirmek isteyen Annan Planı'nın da A Ekinin 3. bölümünde de askeri üslere yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Zira Annan Planı'nda Ağrotur ve Dikelya üslerine ait deniz alanlarının her türlü amaca yönelik kullanılabileceği belirtilmiştir.⁵⁶⁹ Ayrıca CIA tarafından yayınlanan The World Factbook: 2005'e göre söz konusu askeri üstleri için “Ağrotur Devleti” ve “Dikelya Devleti” ibareleri kullanılmış olup bu bölgelerde 6 Şubat 1952'den beri Devlet Başkanı'nın Kraliçe II. Elizabeth, Ocak 2013'ten itibaren de Hükümet başkanının Yönetici Tümgeneral Richard Cripwell olduğu belirtilmiştir.⁵⁷⁰ Böylece İngiltere bölgesel bir aktör olarak Doğu Akdeniz'de varlık göstermektedir. Zira söz konusu üsler, terörle mücadele ve Ortadoğu'yu kapsayan askerî harekâtlarda etkin bir şekilde kullanılmaktadır. 2019 yılında Ağrotur bölgesine 121 adet F-35B tipi savaş uçağın yerleştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmesi, İngiltere'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'ya yönelik askeri girişimlerinde Kıbrıs'ın ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu açıkça göstermektedir.⁵⁷¹ Bu bağlamda Başbakan Boris Johnson yönetiminin “*yeni savunma planı*” çerçevesinde Kıbrıs'ta yer alan Ağrotur ve Dikelya üslerinin geliştirilmesine ve beş farklı noktada yer alan deniz aşırı üs ile birlikte yenilenmesine yönelik projelerinin gündemde olduğuna dair açıklamalarda bulunulmuştur.⁵⁷² Ayrıca 254 kilometrelik alana sahip olan Ağrotur ve Dikelya üslerinin 18 kilometrelik bölümünün imara açılmasına yönelik GKRY Cumhurbaşkanı Nikos Anastasiadis ve dönemin İngiltere Başbakanı David Cameron

⁵⁶⁹ Zeynep Erhan, Sezai Özçelik, “İngiltere Egemen Askeri Üslerinin Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanlarına Etkisi”, *Akdeniz Jeopolitiği II. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara: Nobel Yayınları, 2019), 1287-1289.

⁵⁷⁰ Gökhan Ak, “Sovereign British Bases on Cyprus and Their Impacts on the Maritime Delimitation in the Eastern Mediterranean”, *Alternatives: Turkish Journal Of International Relations*, Cilt:13, Sayı: 4, (2014): 63.

⁵⁷¹ İsmail Şahin, “İngiltere ve Doğu Akdeniz Krizi”, *Diriliş Postası*, 2019. (Erişim Tarihi: 21.06.2022), <https://www.dirilispostasi.com/makale/6258851/doc-dr-ismail-sahin/ingiltere-ve-dogu-akdeniz-krizi>

⁵⁷² Nikolaos Stelya, “İngiltere, Kıbrıs'taki üslerini yeniliyor”, *Gazete Duvar*, 2021. (Erişim Tarihi: 21.06.2022), <https://www.gazeteduvar.com.tr/ingiltere-kibristaki-uslerini-yeniliyor-haber-1516389>

arasında 2014 yılında anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu üs bölgeleri sadece askeri üsleri kapsamamakla birlikte 12 bin Güney Kıbrıs vatandaşının yaşadığı bölgeyi de ifade etmektedir.⁵⁷³

Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon enerji kaynakları dikkat çekerken, Kıbrıs Adası enerji keşiflerinde başarı sağlaması ile merkez noktalardan biri haline gelmiştir. Ancak Kıbrıs Adası’nda iki askeri üssü bulunan İngiltere, stratejik ve askeri alanlara önem verirken enerji krizi noktasında sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bunun en temel nedenlerinden biri 2020 yılında gerçekleşen Brexit süreci olup diğer bir nedense Kıbrıs’ta var olan deniz yetki alanlarında yaşanan belirsizliktir.⁵⁷⁴ Zira İngiltere, Kıbrıs Adası’nda var olan Ağrotur ve Dikelya üslerinde GKRY’nin herhangi bir problem yaratmaması için enerji krizine karşı mesafeli bir yaklaşım izlemektedir.⁵⁷⁵ Bu doğrultuda İngiltere Avrupa Bakanı Sir Alan Duncan, 14 Mayıs 2019 tarihinde Avam Kamarası oturumu sırasında Kıbrıs’ta var olan hidrokarbon arama faaliyetleri ve deniz yetki alanları tartışmalarına yönelik “*egemenliğin “tartışma altında” olduğu bölgelerde hidrokarbonlar için keşif amaçlı sondaj yapılmaması*” gerektiği yönünde söylemlerde bulunmuştur.⁵⁷⁶ İsmail Şahin’e göre ise İngiltere’nin söz konusu söylemlerinde yatan en önemli sebep, Kıbrıs Adası’nda var olan Ağrotur ve Dikelya üslerinin deniz yetki alanlarına sahip olmasıdır. Zira Şahin, İngiltere’nin adada var olan deniz yetki alanlarını kullanması halinde GKRY’nin iddia ettiği 13 parsel içerisinde en az 4 parselin, Türkiye’nin kıta sahanlığında 1 parselin ve KKTC’nin kıta sahanlığında ise 3 parselin İngiliz kıta sahanlığı ile çakışacağını belirtmektedir. Böylece Türkiye- KKTC- GKRY- İngiltere’nin deniz yetki alanlarındaki çakışma nedeniyle İngiliz yetkililerinin “*egemenliğin tartışma altında olduğu bölgelerde*” sondaj faaliyetlerinin yürütülmesinin BMDHS’ne uygun olmadığına yönelik söylemlerde bulunduklarını belirtmiştir.⁵⁷⁷ Bu doğrultuda İngiltere hem GKRY hem de Türkiye’nin Kıbrıs Adası’nda gerçekleştirdiği sondaj çalışmalarını Birleşmiş Milletler

⁵⁷³ “Kıbrıs’ta İngiliz üs bölgeleri imara açılıyor”, *Deutsche Welle*, 2022. (Erişim Tarihi: 21.06.2022), <https://www.dw.com/tr/k%C4%B1br%C4%B1sta-i%C3%87ngiliz-%C3%BCs-b%C3%B6lgeleri-imara-a%C3%A7%C4%B1l%C4%B1yor/a-61737568>

⁵⁷⁴ Mehmet Şahin, Orhan Çifçi, Kübra Betül Biçen Gören, Emre Öztürk, Fatih Tuna, Birce Beşgül, “*Akdeniz’de Devlet ve Düzen*”, 56.

⁵⁷⁵ İsmail Şahin, “İngiltere ve Doğu Akdeniz Krizi”, *Diriliş Postası*, 2019.

⁵⁷⁶ “Cyprus: UK’s Duncan says drilling in areas with sovereignty “under dispute” should not proceed”, *Parikiaki*, 2019. (Erişim Tarihi: 21.06.2022), <https://www.parikiaki.com/2019/05/cyprus-uks-duncan-says-drilling-in-areas-with-sovereignty-under-dispute-should-not-proceed/>

⁵⁷⁷ İsmail Şahin, “İngiltere ve Doğu Akdeniz Krizi”, *Diriliş Postası*, 2019.

Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne aykırı bulmakta olup ileriki dönemlerde İngiltere'nin Kıbrıs enerji denkleminde daha çok öne çıkacağı düşünülmektedir.

3.3. Rusya

Rusya'nın Doğu Akdeniz politikalarına bakıldığında Rusya Çarlığı dönemine kadar uzandığı görülmektedir. 1682 yılında tahta çıkan I. Petro, Rusya'nın geleneksel değerlerinden arındırarak modernleştirmesinde büyük rol oynamış ve Rus ekonomisinin geliştirilmesini engelleyen nedenler arasında sıcak denizlere çıkışın olmamasını görmüştür. Bu doğrultuda I. Petro, Rus limanlarının önemli bir kısmı yılın belirli dönemlerinde donduğu ve bu nedenle ticarete elverişli olmadığı gerekçesiyle donmayan liman arayışına girmiş, ilk olarak Akdeniz olmak üzere kışın donmayan denizler önem arz eden bir konu haline gelmiştir.⁵⁷⁸ I. Petro, sıcak denizlere inebilmek politikası çerçevesinde Lehistan ve Danimarka ile birlikte İsveç Kralı XII. Karl'a savaş açmış ve bu savaşta galibiyet kazanmıştır. Böylece hem Baltık Denizi ile birlikte Avrupa'ya geçişte bir pencere açmayı başarmış hem de Avrupa ülkeleri ile ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmak istemiştir.⁵⁷⁹ Ancak I. Petro, "sıcak denizlere inebilme" politikasında istediği başarıyı birkaç nedenle yakalayamamıştır. Bunlar, Karadeniz, Boğazlar ve Balkanlar bölgelerinde Türklerin varlığı, Kafkaslarda yaşanan sorunlar, İsveç'le gerçekleşen Büyük Kuzey Savaş'ı ve bunların yanı sıra ülkede yaşanan reform süreci "sıcak denizlere inme" politikasının ertelenmesine neden olmuştur.⁵⁸⁰

1725 yılında I. Petro'nun ölümünün ardından Rusya'da "sıcak denizlere inme" politikası güncelliğini korumuş ve devletin temel politikası haline gelmiştir. Zira Rusya I. Petro'dan itibaren Karadeniz'i Rus gölü haline getirmek, Boğazları himayesini altına almak ve Akdeniz'e inmeye yönelik stratejik hamleler belirlemiştir. Ancak 20. yüzyılın başlarında Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve 1917 yılında Rusya'da Ekim Devrimi'nin yaşanması Rusya'nın iç siyasetine yönelmesine neden olmuştur. İç Savaşın ardından 1922 yılında kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) ilk lideri Vladimir Lenin döneminde sıcak denizlere inme politikası

⁵⁷⁸ Mustafa Öztürk, "Çarlık'tan Federasyon'a Rusya'nın Sıcak Deniz Algısındaki Öncelikli Konuların Genel Bir Değerlendirmesi", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 60, (2013): 53.

⁵⁷⁹ Sinan Yüksel, "Kuzey Savaşları Sırasında Rusya'nın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Türk Araştırmaları Dergisi, Cilt: 31, Sayı: 52, (2012): 172.

⁵⁸⁰ Mustafa Öztürk, "Çarlık'tan Federasyon'a Rusya'nın Sıcak Deniz Algısındaki Öncelikli Konuların Genel Bir Değerlendirmesi", 53.

temel bir dış politika olarak belirlenmemiş olsa da ilerleyen dönemlerde Akdeniz’e kıyıdaş devletlerle ilişkiler kurulması yoluna gidilmiştir. Lenin’in ölümünün ardından başlayan Stalin döneminde özellikle Akdeniz’e kıyıdaş Arap ülkeleri ile ilişkiler kurularak yakınlaşma ve bölgesel sorunlara dâhil olma süreci başlamıştır. Kruşçev döneminde ise Arap devletleri ile ilişkiler ivme kazanmış ve Sovyetlerin Ortadoğu’da etkinliği Süveyş Krizi ile birlikte zirveye ulaşmıştır.⁵⁸¹ Zira Ortadoğu coğrafyası Rusya için her dönemde hem jeopolitik yönden, hem doğal kaynaklar bakımından hem de önemli bir silah pazarı olmasından ötürü önemli bir konuma sahip olmuştur.⁵⁸² Soğuk Savaş Döneminde de Ortadoğu coğrafyasında yükselişe geçen Arap milliyetçiliği ve yönetimlerde buna bağlı istikrarsızlık SSCB’nin dikkatini çekmiş ve özellikle Doğu Akdeniz’e kıyıdaş ülkelerle ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerini güçlendirirken bu ülkelerde askeri üsler kurmaya başlayarak donanma gücünü kalıcı bir şekilde Akdeniz’e çıkarma şansını elde etmiştir. Böylece SSCB Çanakkale Boğazı (Karadeniz), Cebelitarık Boğazı (Atlantik Okyanusu) ve Süveyş Kanalı (Pasifik Okyanusu) gibi önemli birleşme güzergâhını içinde barındıran, iç denizler ve okyanuslarla bağlantıları olan Akdeniz coğrafyasında donanma gücünü kalıcı bir şekilde bulundurmaya her dönemde arzu etmiş ve bu dönemde başarı sağlamıştır.⁵⁸³

Ancak 1991 yılında SSCB’nin dağılıp yerini Rusya Federasyonu’nun alması ile birlikte Avrasya siyasi bir kargaşanın merkezi haline gelmiştir. Bu süreçte Rusya, küresel bir güç olmaktan uzaklaşarak bölgesel bir güç olarak uluslararası arenada yerini almıştır. Özellikle dış politik çıkarları noktasında çok büyük bir öneme sahip olan Kırım’da deniz üslerini de kaybetmiş olan Rusya, Akdeniz’de var olan politik çıkarlarına karşı büyük bir darbe yemiştir. Neticede Ortadoğu ve Akdeniz ABD’nin egemenliği altına girerken Rusya Federasyonu’nun söz konusu bölgelerde sadece Suriye’nin Tartus kentinde bulunan Tartus Deniz Üssü kalmıştır.⁵⁸⁴ Ancak Sovyetler Birliği’nin tarihe karışmasının ardından bölgesel bir güç haline düşen Rusya, Akdeniz’e karşı ilgisini hiçbir zaman kaybetmemiş olup güncel politikasında dahi Akdeniz’de etkin bir siyaset izlemektedir.

⁵⁸¹ İbrahim Hasanoğlu, Emin Abbasov, “Rusya Federasyonu’nun Akdeniz Politikasında Kıbrıs”, *Akdeniz Jeopolitiği I. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, (Ankara, Nobel Yayınları 2019), 805-806

⁵⁸² Metin Aksoy, “Rusya’nın Enerji Politikası ve Doğu Akdeniz”, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, (Ankara: Ortadoğu Yayınları 2019), 303.

⁵⁸³ Mustafa Üren, “Küresel Güç Olma Hedefi Bağlamında Rusya’nın Doğu Akdeniz Politikası”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 2, (2021): 855

⁵⁸⁴ Serdar Kesgin, *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği*, 300

Günümüzde ise Rusya'nın Akdeniz'e yönelik politikaları incelendiğinde en az dört farklı türde politik çizgisinin olduğu dikkat çekmektedir. Birincisi, Rusya'nın Müslüman âlemine yönelik politikalarında Kuzey Afrika ve Ortadoğu, dikkat çeken en önemli bölgeler konumundadır. İkincisi, Rusya, Avrasyacılık politikası kapsamında eski Sovyet toprakları olan Güney Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerle ilgilenirken ayrı bir politika takip etmektedir. Üçüncüsü, Kremlin Akdeniz'de yaşamış olduğu sorunları Karadeniz bölgesinde karşılaştığı zorlukların bir devamı olarak görmektedir. Dördüncüsü ise ABD merkezli bir dünya düzeninde var olan olumsuzlukları göstermek vardır. Yani Rusya, ABD merkezli bir dünya düzeninde ABD'nin gücü zayıfladıkça Rusya'nın gücünün artacağına inanmaktadır.⁵⁸⁵

Rusya'nın Ortadoğu'ya ve Kuzey Afrika coğrafyasına başlıca önem verme nedenleri arasında ilk olarak önemli bir silah pazarı olması yer almaktadır. Rusya, Ortadoğu'nun istikrarsız bir yapıya sahip olmasından ve bölgede var olan radikal grupların varlığından rahatsızlık duymaktadır. Zira Ortadoğu'da yaşanan kargaşa ortamından Rusya'nın arka bahçesi olarak kabul ettiği Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasında yaşayan Müslüman nüfusunun da etkilenebileceğini düşünen Kremlin, Ortadoğu'da yaşanan çatışmaların sadece bu coğrafyada kalmasını istemekteydi. Ancak buna rağmen Rusya, Ortadoğu'nun önemli bir silah pazarı olmasından ötürü de bölgenin güvenliğinin sağlanmasına yönelik bir tavır sergilememiştir. İkinci olarak ise Ortadoğu'nun enerji zengini bir bölge olması Rusya'nın dikkatini çekmektedir. Dünya genelinde hidrokarbon kaynak rezervinin önemli bir bölümüne ev sahipliği yapan Ortadoğu coğrafyası, yaşamış olduğu herhangi bir istikrarsızlık sürecinde enerji piyasasını derinden etkilemektedir. Zira Rusya enerji zengini bu coğrafyada var olan enerji kaynakları üzerinde söz hakkının olmasını istemektedir. Dolayısıyla Rusya için önemli bir konu olan silah ticareti ve enerji kaynakları Ortadoğu ile iç içe konular olarak değerlendirilebilmektedir.⁵⁸⁶

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından politik ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalan Rusya, 2000 yılında Vladimir Putin'in yönetime gelmesiyle birlikte istikrarlı bir siyasi sürece giriş yapmıştır. Putin yönetimi iktidara gelmesinin ardından "Avrasyacılık" temelinde eski Sovyet topraklarına geri dönüş politikası izlemiş olup

⁵⁸⁵ Andrey S. Makarychev, "Russia in the Mediterranean Region:(Re)sources of Influence", *Panorama*, (2009): 169. (Erişim Tarihi: 30.06.2022), <https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2021/03/Russia-in-the-Mediterranean-Region-Resources-of-Influence.pdf>

⁵⁸⁶ Metin Aksoy, "Rusya'nın Enerji Politikası ve Doğu Akdeniz", 303-304.

bu coğrafyada ABD ve AB ile iyi ilişkiler kuran devletlere yaptırımlar uygulamıştır. Zira bu süreçten en çok etkilenen ülkeler Gürcistan ve Ukrayna olmuştur. AB üyesi olmak isteyen ve aday ülke olarak varlık gösteren Gürcistan, Abhazya ve Güney Osetya sorunları ile ilgilenirken Ukrayna ise ülkenin doğusunda yer alan Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bağımsızlık istekleri nedeniyle iç siyasetinde sorunlar yaşamaktadır.⁵⁸⁷ Zira Rusya bu ayrılıkçı hareketlenmeleri desteklerken 2014 yılında gerçekleştirdiği Kırım'ın ilhakı ile birlikte tek kutuplu bir dünya düzene karşı çıkmıştır.⁵⁸⁸ ABD ve AB'nin ağır yaptırımları ile karşı karşıya kalan Rusya, Arap Baharı'nın Suriye'de etkisini arttırması üzerine dikkatini Akdeniz'e vermiştir.

Arap Baharı, 2010 yılında Tunus'ta başlayarak Ortadoğu'da yayılan halk ayaklanmalarıdır. Son durağı Suriye olmakla birlikte günümüzde dahi etkileri devam etmektedir. 2011 yılında Suriye'de de etkileri görünen Arap Baharı kısa sürede iç savaşa neden olurken bölgesel ve küresel güçlerin de dikkatini çeken bir ülke haline gelmiştir. Sovyetlerin çökmesinin ardından Akdeniz'de etkinliğini kaybeden Rusya, Suriye İç Savaşı ile birlikte yüzünü Akdeniz'e çevirmiş olup, Esad ve Baas rejimini ilk günden itibaren desteklemiştir. Rusya özellikle Doğu Akdeniz'de Suriye İç Savaşına odaklanmış olup tek kutuplu dünya düzenine son vermek için farklı bölgelerde “büyük güç olma” yolunda stratejiler izlemiştir. Bu perspektifte Suriye'de oyun kurucu bir rol almak isteyen Rusya, askeri nüfuzunu arttırmak istemiştir. Rusya'nın Suriye'ye bu denli destek vermesinin ekonomik temeline bakıldığında enerji boyutu dikkat çekmektedir. Zira son dönemde Doğu Akdeniz'in enerji rezervi dikkate alındığında bölgede hâkim bir güç olmak isteyen Rusya, Esad'ı desteklerken aynı zamanda Doğu Akdeniz bölgesinde de hem askeri hem ekonomik boyutlarda söz hakkına sahip bir pozisyon oluşturmayı planlamıştır.⁵⁸⁹ Bu doğrultuda terör tehdidinin büyümesi, kaçakçılık, korsanlık ve uyuşturucu trafiğinin artması ile birlikte Rusya Akdeniz'de görünür olmak ve kalıcı hamleler gerçekleştirmek adına bir askeri filoya sahip olmak istediğini belirtmiştir. Neticede 2013 yılının Eylül ayında Rusya, Akdeniz'de konuşlanan Karadeniz Filosu ve Kuzey Filosu'ndan sağladığı destekle Akdeniz'de 1992 yılında iptal edilen 5. Filoyu tekrar kurmuştur. 2017 yılından itibaren 15 savaş

⁵⁸⁷ “Donetsk ve Luhansk nerede ve statüsü ne?”, *BBC News| Türkçe*, 2022. (Erişim Tarihi: 30.06.2022), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60477278>

⁵⁸⁸ Arzu Al, Figen Aypek Ayvaci, “Uluslararası Politik Ekonomi: Bitmeyen Kırım Sorunu”, *Güvenlik Stratejileri*, Sayı: 26, (2013): 224.

⁵⁸⁹ Metin Aksoy, “Rusya'nın Enerji Politikası ve Doğu Akdeniz”, 311-312.

gemisinin yanı sıra yardımcı gemiden de oluşan bu filo Rusya'nın Akdeniz'de bir güç olduğunu kanıtlar nitelikte olmuştur.⁵⁹⁰

NATO ve ABD'nin Suriye konusunda net tutum sergilemekten kaçınmaları sonucunda bölgedeki güç boşluğunu dolduran Rusya askeri açıdan da Tartus Limanı, Lazkiye Limanı ve Hmeymim Hava Üsleri varlığını garanti altına almayı başarmıştır.⁵⁹¹ 1971 yılında Suriye ve SSCB arasında gerçekleşen anlaşma sonucunda kurulmuş olan Tartus Limanı'nın, 18 Ocak 2017 yılında 49 yıl daha kullanımının uzatılması görüşülmüş olup dönemin Suriye Ulaştırma Bakanı Ali Hammud, "Es Suriye" adlı televizyon kanalında 29 Nisan 2019 tarihinde gerçekleştirdiği açıklamada *"Tartus Limanı'nı 49 yıllığına Rusya'ya devredeceklerini"* belirtmiştir. Ayrıca Hammud şu sözleriyle kararı desteklemiştir: ⁵⁹²

"Rus tarafıyla limanın idaresi ve işletmesi konusunda anlaşmaya vardık. Rusların bu limanı işletmesi yeni yatırımları arttıracaktır. Liman genişletilecektir. Önemli stratejik bir anlaşmadır. Dolayısıyla uzun süreli olması normaldir."⁵⁹³

Moskova'nın, Tartus Limanı'nın yeniden aktif olarak kullanımındaki en önemli nedeni Ortadoğu'da ABD ve NATO ülkelerine karşı bir güç oluşturabilmek ve Doğu Akdeniz'de eylemlerini sıklaştırarak enerji kaynak arayışına da girme isteğinden kaynaklanmaktadır.⁵⁹⁴ Bu doğrultuda Tartus Limanı'nı Doğu Akdeniz'e müdahale edebilecek bir aracı üs olarak gören Rusya askeri adımlar atmaktan çekinmeyerek Doğu Akdeniz'e askeri gemilerini göndermektedir.

Rusya tarihinde ilk kez 1-8 Eylül 2018 tarihleri arasında Akdeniz'de deniz kuvvetleri ve hava kuvvetlerinin yer aldığı bir tatbikat düzenleyeceklerini bildirmiştir.

⁵⁹⁰ Tevfik Kadan, "Rusya'dan Akdeniz'e yığınak", *Aydınlık*, 2022. (Erişim Tarihi: 30.06.2022), <https://www.aydinlik.com.tr/haber/rusyadan-akdenize-yiginak-270839>

⁵⁹¹ Refik Levent Tezcan, "Rusya'nın Suriye Politikasının Geçmişten Günümüze Etkileri", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 42, (2021): 84

⁵⁹² Age. 84

"Suriye, Tartus Limanı'nın Rusya'ya Kiralanmasını Onayladı", *UTİKAD*, 2019. (Erişim Tarihi: 30.06.2022), <https://www.utikad.org.tr/Detay/Sektor-Haberleri/25323/suriye-tartus-limani%E2%80%99nin-rusya-ya-kiralanmasini-onayladi>

⁵⁹³ "Suriye, Tartus Limanı'nın Rusya'ya Kiralanmasını Onayladı", *UTİKAD*, 2019. (Erişim Tarihi: 30.06.2022)

"Tartus Limanı 49 yıl daha Rusya'da kalacak", *Haber Türk*, 2019. (Erişim Tarihi: 30.06.2022), <https://www.haberturk.com/tartus-limani-49-yil-daha-rusya-da-kalacak-2490535>

⁵⁹⁴ Çağatay Özdemir, "Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi", *SETA Yayınları*, Sayı: 230, (2018): 12.

Rus Donanması Başkomutanı Vladimir Korolev, "*Rusya'nın modern tarihinde askeri deniz filosu ve hava-uzay kuvvetleri Akdeniz'de ilk kez tatbikat yapacak.*" sözlerinin ardından askeri tatbikatta "2 denizaltı ile 26 gemi, 34 uçak ve helikopterin" yer alacağını belirtmiştir. Ayrıca tatbikatın Suriye, Mısır, Libya, Kıbrıs ve Türkiye açıklarında yer alan 11 bölgeyi içereceği Rusya Savunma Bakanlığı tarafından bildirilmiştir.⁵⁹⁵ 2019 yılında Rusya Suriye⁵⁹⁶, Mısır⁵⁹⁷ ve Cezayir⁵⁹⁸ gibi Akdeniz ülkeleri ile Akdeniz'de tatbikatlar düzenlemiştir. 2020 yılında ise Rusya Akdeniz'de tatbikatlarına devam etmiş ve Suriye ile ortak bir deniz tatbikatı gerçekleştirmiştir. Tartus deniz üssü açıklarında gerçekleşen söz konusu tatbikat ile Suriye'nin deniz sınırlarını yasa dışı bir şekilde ihlal edilmesine karşı çalışılmıştır. Tatbikatla ilgili açıklama yapan Rusya'nın Tartus deniz üssü başkanı Tuğamiral Vladimir Kondratov, "*Hedeflere ulaşıldığını, etkileşimin başarıyla gerçekleştirildiği düşünüyorum. Rusya-Suriye ortak karargahı oldukça kaliteli bir şekilde çalıştı*" sözleriyle tatbikatın başarılı bir şekilde geçtiğini belirtmiştir.⁵⁹⁹ 2021 yılının Haziran ayında ise Rusya Akdeniz'de Rus Donanması ve Hava-Uzay Kuvvetleri birlikleri tatbikat gerçekleştirmiştir. Bu tatbikatta "*Moskova füze kruvazörü, Amiral Essen ve Amiral Makarov adlı firkateynler, Stary Oskol ve Rostov-na-Donu denizaltıları, Tu-142MK ve Il-38 anti-denizaltı uçakları, uzun menzilli Tu-22M3 bombardıman uçakları ve MiG-31K uçakları*" bulunmuştur.⁶⁰⁰ Ayrıca Rusya 2021 yılının Kasım ayında Mısır'ın ev sahipliğinde ve Kuzey Filosu bünyesinde "*Dostluk Köprüsü-4*" isimli ortak deniz

⁵⁹⁵ Ali Cura, "Rusya, tarihinde ilk kez Akdeniz'de tatbikat yapacak", *Anadolu Ajansı*, 2018. (Erişim Tarihi: 30.06.2022), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-tarihinde-ilk-kez-akdeniz-de-tatbikat-yapacak/1243295#>

⁵⁹⁶ Dmitriy Vinogradov, "Rusya ve Suriye Akdeniz'de ortak tatbikata başladı", *Sputnik Türkiye*, 2019. (Erişim Tarihi: 30.06.2022), <https://sputniknews.com.tr/20191217/rusya-ve-suriye-akdenizde-ortak-tatbikata-basladi-1040853410.html>

⁵⁹⁷ "Mısır ve Rusya'nın Akdeniz'deki ortak tatbikatı sona erdi", *Yeni Şafak*, 2019. (Erişim Tarihi: 30.06.2022), <https://www.yenisafak.com/dunya/misir-ve-rusyanin-akdenizdeki-ortak-tatbikati-sona-erdi-3517231>

⁵⁹⁸ Nikolay Hiznyak, "Rus ve Cezayir donanmaları Akdeniz'de ortak tatbikat düzenledi", *Sputnik Türkiye*, 2019. (Erişim Tarihi: 30.06.2022), <https://sputniknews.com.tr/20191124/rus-ve-cezayir-donanmalari-akdenizde-ortak-tatbikat-duzenledi-1040683119.html>

⁵⁹⁹ Dmitriy Vinogradov, "Rusya ve Suriye'den Akdeniz'de ortak deniz tatbikatı", *Sputnik Türkiye*, 2020. (Erişim Tarihi: 30.06.2022), <https://sputniknews.com.tr/20200710/rusya-ve-suriyeden-akdenizde-ortak-deniz-tatbikati-1042433582.html>

⁶⁰⁰ "Rus ordusu, Akdeniz'de jet ve denizaltıların da yer aldığı tatbikat gerçekleştirdi", *Independent Türkçe*, 2021. (Erişim Tarihi: 01.07.2022), <https://www.indyturk.com/node/381051/d%C3%BCnya/rus-ordusu-akdeniz%E2%80%99de-jet-ve-denizalt%C4%B1lar%C4%B1n-da-yer-ald%C4%B1%C4%9F%C4%B1-tatbikat-ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirdi>

tatbikatı gerçekleştirmiştir.⁶⁰¹ Söz konusu tatbikata yönelik Mısır'ın Ordu sözcüsü Albay Garip Abdulhafız "Mısır Silahlı Kuvvetleri Genel Komutanlığının dost ülkelerin silahlı kuvvetleriyle eğitim seviyesini yükseltme ve karşılıklı deneyim alışverişinde bulunma planı" açıklamalarında bulunmuştur.⁶⁰² Son olarak 2022 yılına gelindiğinde ise 15-20 Şubat tarihleri arasında NATO'ya karşı gerçekleştirilecek bir askeri tatbikat başlatmıştır. Zira Rusya bu tatbikat için Belarus ve Kırım çevresinde tatbikat gerçekleştiren askeri birliklerini de çekmiştir. Ayrıca Rusya, "Suriye'nin batısındaki Lazkiye vilayetinde bulunan Rus Hmemyim Hava Üssü'ne MiG-31K ve Tu-22M3 gibi cruise (seyir) füzeleri taşıyabilen savaş uçakları" göndermiştir.⁶⁰³

Şekil 40: Vladimir Putin'in Donanma Günü kutlamaları sırasında askerleri selamlama anı⁶⁰⁴

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 31 Temmuz 2022 tarihinde St. Petersburg'da düzenlenen Rus Donanması Günü töreninde 55 sayfalık yeni "Deniz Doktrini"ni açıklamıştır. Yeni doktrin çerçevesinde Rus donanmasının olduğu bölgeler

⁶⁰¹ "Mısır ve Rusya'nın Akdeniz'deki ortak deniz tatbikatı sona erdi", *Şarkul Avsat*, 2021. (Erişim Tarihi: 01.07.2022), <https://turkish.aawsat.com/home/article/3355051/m%C4%B1s%C4%B1r-ve-rusya%C4%B1n-akdenizdeki-ortak-deniz-tatbikat%C4%B1-sona-erdi>

⁶⁰² "Mısır ve Rusya'dan Akdeniz'de ortak deniz (Dostluk Köprüsü-4) tatbikatı.", *A Haber*, 2021. (Erişim Tarihi: 01.07.2022), <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2021/12/06/misir-ve-rusya-deniz-dostluk-koprusu-4-tatbikati>

⁶⁰³ "Rusya bu kez tatbikat için Akdeniz'de", *Hürriyet*, 2022. (Erişim Tarihi: 01.07.2022), <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/rusya-bu-kez-tatbikat-icin-akdenizde-42005541>

⁶⁰⁴ Raid Cebir, "Putin Rusya'nın yeni 'Deniz Doktrini'ni açıkladı", *Şarkul Avsat*, 2022. (Erişim Tarihi: 10.08.2022), <https://turkish.aawsat.com/home/article/3791786/putin-rusya%E2%80%99n%C4%B1n-yeni-%E2%80%98deniz-doktrini%E2%80%99ni-a%C3%A7%C4%B1klad%C4%B1>

olan Kuzey Kutbu, Basra Körfezi, Akdeniz ve Kafkasya’da donanma güçlerinin arttırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca “*yeni doktrinin, Rusya’nın ulusal deniz politikasına yönelik temel unsurları barındırdığı*” ifade edilmiştir. Putin, Deniz Doktrini’nin en önemli içeriğini şu sözlerle açıklamıştır:

Rusya’nın ulusal çıkarlarının sınırlarını ve bölgelerini alenen belirledik, Bunların arasında öncelikli olarak Arktik sularımız, Karadeniz, Ohotsk ve Bering Denizi’nin suları, Baltık ve Kuril boğazları bulunuyor. Bunları sıkı şekilde ve tüm araçlarla koruyacağız.”⁶⁰⁵

Moskova yönetimi yeni Deniz Doktrini çerçevesinde Akdeniz özelinde de önemli noktalara değinmiştir. Zira 2019 yılında Suriye Parlamentosu tarafından onaylanan Tartus Limanı’nın 49 yıllığına devredilmesine dair anlaşmaya dayanan Rusya, Akdeniz’deki donanma gücünü kalıcı bir hale getirmiştir. Ayrıca yeni Deniz Doktrini çerçevesinde Akdeniz’de yer alan diğer ülkelerle de anlaşmalar gerçekleştirerek donanma gücünü arttırmaya yönelik hamleleri öngörmekte olup söz konusu doktrin çerçevesinde, Akdeniz ve Kızıldeniz’e kıyıdaş olan, özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde yer alan ülkelerle ilişkilerinin ivme kazanmasına yönelik bir politika belirlediğini ifade edilmiştir.⁶⁰⁶

Rusya Doğu Akdeniz’de askeri adımlarının yanı sıra stratejik ve iş birliğine dayalı adımlar da atmıştır. Böylece Akdeniz’de hem ulusal çıkarlarını hem askeri çıkarlarını arttırırken hem de iş birliğine yönelik girişimlerini arttırmıştır. Bu doğruluda Moskova, Suriye’yi İç Savaş Dönemi ile birlikte sıkı bir müttefiki haline getirirken aynı zamanda Türkiye, İran ve Suudi Arabistan gibi bölgesel aktörlerle daha yakın diplomatik ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Ayrıca önemli bir enerji ihracatı gerçekleştiren Rusya, Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon kaynakları ile birlikte bölge üzerinde GKRY, Yunanistan ve Türkiye ile ilişkiler kurarak bölge üzerindeki gücünü arttırmaya yönelik sistematik politikalar izlemiştir. Rusya bu perspektifte Mısır ve Irak ile ilişkilerini geliştirirken aynı zamanda İran ve Suriye’yi destekleme politikasından vazgeçmemiş, son olarak ise İsrail ile de ilişkilerini iyileştirme yoluna gitmiştir. Rusya Doğu Akdeniz’de gerçekleştirmiş olduğu stratejik hamlelerle uzun vadede ABD, NATO ve AB’nin etkilerini zayıflatmaya yönelik ilişkiler

⁶⁰⁵ Raid Cebir, “Putin Rusya’nın yeni ‘Deniz Doktrini’ni açıkladı”, *Şarkul Avsat*, (Erişim Tarihi: 10.08.2022).

⁶⁰⁶ Raid Cebir, “Putin Rusya’nın yeni ‘Deniz Doktrini’ni açıkladı”, *Şarkul Avsat*, (Erişim Tarihi: 10.08.2022).

gerçekleştirirken eski statüsünü yenilenmiş bir siyasi etkiyle geri kazanmanın yollarını da aramıştır.⁶⁰⁷

Sonuç olarak Soğuk Savaş'ın ardından bölgesel bir aktör olan Rusya, 2000'li yılların ardından Putin yönetimi ile birlikte Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de daha aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Özellikle Arap Baharı'nın yaratmış olduğu etki ile Ortadoğu'ya yönelen Rusya, Suriye İç Savaşı'nda önemli bir aktör olarak kendini göstermiş ve Tartus Limanı, Lazkiye Limanı ve Hmeymim Hava Üssünde varlığını garanti altına almayı başarmıştır.⁶⁰⁸ Böylece Doğu Akdeniz'de küresel bir güç olarak varlığını garantilemiştir. Doğu Akdeniz'de 2000'li yıllar ile başlayan hidrokarbon kaynaklarına yönelik gerilimlerde Rusya açık bir şekilde GKRY'yi desteklemiştir. Rusya'nın bu tutumunun iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de hâkimiyet kurmasının ve Rusya'nın varlığını tehdit etmesinden kaynaklanmaktadır. İkincisi ise GKRY ve Rusya arasında var olan mezhepsel birliktelik iki toplumluk arasındaki ilişkilerin iyi ve güvenilir bir çerçevede ilerlemesini sağlamaktadır. Türkiye ve Rusya diplomatik ilişkileri, 2015 yılında Rus Su-24 savaş uçağının tüm uyarılara rağmen Türk hava sahasını ihlal etmesi ve Türk jetlerinin müdahalesi sonrasında uçağın düşürülmesi ile kopma seviyesine gelmiş ve Rusya Türkiye'ye yaptırımlar uygulamıştır. Yaşanan gerilimin sona ermesinde en temel etken ise Suriye İç Savaşı olmuştur. 2017 yılında Rusya, İran ve Türkiye arasında Suriye İç Savaşı'nın sona ermesine yönelik devam eden Astana ve Soçi görüşmeleri süreci ve S-400 savunma füzelerinin satın alınması ile birlikte ilişkiler ivme kazanmıştır.⁶⁰⁹ Ancak ilişkilerde yaşanan ilerlemenin yanı sıra Rusya, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarından yararlanmasını istememektedir. Zira Türkiye, Rus enerji piyasasında önemli bir yere sahip olmasından ötürü Rusya bu pazarı kaybetmek istememektedir. Aynı zamanda Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya transferinin sağlanması durumunda da enerji sektöründe çok önemli bir pazar olan Avrupa'yı kaybetmeyi göze alamamaktadır. Neticede her iki yolda da ekonomik ve stratejik olarak büyük oranda yara alacak olan Rusya, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de tezlerini

⁶⁰⁷ Patrick Nopens, "Geopolitical Shifts in the Eastern Mediterranean", *EGMONT Royal Institute for International Relations*, Sayı: 43, (2013): 4.

⁶⁰⁸ Refik Levent Tezcan, "Rusya'nın Suriye Politikasının Geçmişten Günümüze Etkileri", 84

⁶⁰⁹ Meryem İlayda Atlas, Deniz İstikbal, "Rusya ve Çin'in Doğu Akdeniz Politikaları", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, Ed. Kemal İnât, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, (İstanbul: SETA Yayınları, 2020), 190.

desteklememektedir. Kısaca özetlemek gerekirse Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de kazanması, Rusya'nın Doğu Akdeniz'de ekonomik ve politik çıkarlarını kaybetmesi anlamına gelmektedir.⁶¹⁰

Doğu Akdeniz'de Rusya'nın Enerji Politikası

Rusya'nın enerji bağlamında politikaları incelendiğinde ve mevcut enerji diplomasisi göz önüne alındığında birkaç proje dikkat çekmektedir. Bu projelerin başında Türkiye ve Rusya'nın birlikte gerçekleştirdiği Mavi Akım, Türk Akımı projeleri dikkat çekmekte olup iki ülke arasındaki enerji ilişkileri ivme kazanarak devam etmektedir. Söz konusu Mavi Akım Projesi Rusya'dan Türkiye'ye doğal gaz akışını gerçekleştiren büyük bir enerji hattıdır. Mavi Akım Boru hattının sahibi ve işletmecisi, Rus Gazprom ve İtalyan Eni arasındaki ortak girişimi olan Blue Stream Pipeline BV'dir. 2001-2002 yılında inşaat süreci başlamış olan boru hattı projesi 2005 yılında açılmıştır.⁶¹¹ Türk Akımı (TurkStream) projesi ise Rusya'dan Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden de Avrupa'ya doğal gaz taşımacılığı yapacak projedir. Bu proje ile Rusya gazını, Ukrayna topraklarını devre dışı bırakarak doğrudan Karadeniz'den Türkiye'nin Marmara Bölgesi'ne ve buradan da Bulgaristan'a geçirilmesini planlamıştır. Böylece Türk Akımı projesi ile Rus gazı doğrudan Türkiye üzerinden önce Güney Avrupa'ya son Avrupa'nın tamamına gönderilebilecek bir boru hattı projesi hedeflenmiştir. 2017 yılında inşaatına başlanan Türk Akımı Projesi BOTAŞ ve Gazprom'un ortaklığında 8 Ocak 2020 yılında faaliyete başlamıştır.⁶¹² Bu proje ile Türkiye enerjide merkez bir güzergâha sahip olma yönünde önemli bir adım atmış ve ABD'nin tepkisi ile karşı karşıya kalmıştır.

Rusya Türkiye ile gerçekleştirdiği enerji projelerinin yanı sıra Doğu Akdeniz'de gerçekleşmesi planlanan ama ABD'nin projeden çekilmesi ile iptal olan EastMed Boru Hattında da yer almak istemiştir. Rusya'nın bu projede yer almak istemesinin en temel nedeni ise Avrupa'nın Rusya'yı dışlayarak gerçekleştirmek istediği büyük gaz koridorunda paya sahip olmaktır. Zira Doğu Akdeniz'den çıkarılan

⁶¹⁰ Metin Aksoy, "Rusya'nın Enerji Politikası ve Doğu Akdeniz", 321-323

⁶¹¹ "The Blue Stream Pipeline Project, Europe", *Hydrocarbons-Technology*. (Erişim Tarihi: 02.07.2022), <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/bluestream-pipeline/>

⁶¹² Sertaç Aktan, "Türk Akımı doğal gaz boru hattı Türkiye, Rusya ve bölge için ne anlam taşıyor?", *Euronews*, 2020. (Erişim Tarihi: 02.07.2022), <https://tr.euronews.com/2020/01/08/turk-akimi-dogal-gaz-boru-hatti-turkiye-rusya-ve-bolge-icin-ne-anlam-tasiyor>

gazın Avrupa'ya transfer edilmesi Avrupa ülkeleri için büyük bir öneme sahipken gazının %40'ını Avrupa pazarına satan Rusya için büyük bir risk oluşturmaktadır. Bu sebeple Rusya'nın Doğu Akdeniz'de çıkarılan hidrokarbon kaynaklarına yönelik en temel politikası da yeni enerji pazarında önemli bir aktör olarak yerini almak olmuştur. Rusya'nın en önemli gaz şirketi olan Gazprom'da pazarda olabildiğince aktif bir politika izleyerek Rus dış politikası ile paralel bir şekilde hareket etmektedir.⁶¹³ Bu doğrultuda Gazprom, Lübnan ve Mısır'da keşif gerçekleştiren şirketlerle ortak olurken, Rus Novatek ise Lübnan'da Total ve Eni enerji şirketiyle ortaklık sağlamıştır. Rusya'nın en büyük ikinci enerji şirketi olan Lukoil ise Akdeniz'de günümüze değin gerçekleşen en büyük doğal gaz kaynağı olan Zorh sahasının %30'unu satın almıştır. Suriye'de ise Banyas kıyı şeridinden başlayarak Tartus kıyı şeridine kadar uzanan alanda sondaj faaliyetleri 25 yıllık sözleşmeyle Rus enerji firmalarına devredilmiştir. Ayrıca Rusya, İsrail ile siyasi ve ekonomik alanlarda ilişkilerini geliştirerek 2009-2010 yıllarında keşfedilen ve önemli bir büyüklüğe sahip olan Tamar ve Leviathan sahalarında keşfedilen gazın belirli bir bölümünü LNG'ye dönüştürerek Doğu Asya pazarına satmayı planlamıştır.⁶¹⁴

Günümüzde EastMed boru hattı projesinin askıya alınması ile birlikte Doğu Akdeniz'den çıkarılan gazın Avrupa'ya nasıl transfer edileceği tartışılıp araştırılması gereken bir mesele olarak kalmıştır. Ancak Avrupa ülkelerine ana doğal gaz sağlayıcısı olan Rusya, elinde bulundurduğu enerji gücünü bir koz olarak kullanması nedeniyle Avrupa ülkeleri enerji ihtiyacını çeşitlendirmek ve Rusya'nın enerji baskısını sona erdirmek acil öncelikleri arasında yer almıştır. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz'de keşfedilen gaz Avrupa için öncelikli bir öneme sahip olmuş ve alternatif bir gaz tedariki sayesinde Rusya'nın baskısından kurtulmak istemişlerdir. Ancak Doğu Akdeniz'de çıkarılan gazın enerji pazarına ulaşması durumunda Rusya'nın bu pazarda payı belirli seviyelerde düşeceği bir gerçektir. Bu doğrultuda Rusya, en önemli enerji pazarı olan Avrupa ülkelerinin alternatif bir tedarikçi bulmasını istememekte olup bölgede değişen dengeler ve gelişmeler karşısında oyun kurucu bir rol almayı tercih etmektedir.

⁶¹³ Meryem İlayda Atlas, Deniz İstikbal, "Rusya ve Çin'in Doğu Akdeniz Politikaları", 194-195.

⁶¹⁴ Mehmet Cem Demirci, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Sondaj Faaliyeti Rusya İle İlişkilerini Nasıl Etkiler?", *Euronews*, 2019. (Erişim Tarihi: 02.07.2022), <https://tr.euronews.com/2019/05/10/turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-sondaj-faaliyeti-rusya-ile-iliskilerini-nasil-etkiler-kibris>

3.4. Çin

Dünya ticaret güzergâhında mühim bir mevkiye sahip olan Doğu Akdeniz coğrafyası, Süveyş Kanalı'nın sağladığı avantaj sayesinde Hint Okyanusuna bağlanarak Asya ve Avrupa pazarı arasında en kısa deniz yolu güzergâhını oluşturmaktadır.⁶¹⁵ Bu bağlamda küresel ticaret taşımacılığında önemli yere sahip olan Doğu Akdeniz, Çin'in 2013 yılında Devlet Başkanı Xi Jinping'in duyurduğu “*Bir Kuşak Bir Yol*” Projesi kapsamında önemli bir coğrafya haline gelmiştir. Zira Çin, Doğu Akdeniz'e verdiği önem doğrultusunda Türkiye, Mısır, Yunanistan, İsrail, Suriye ve Libya gibi bölge ülkeleri ile ilişkiler kurarak liman inşaatı, enerji, tarım, askeri ve finansal alanlarda belirli projelere ve yatırımlar gerçekleştirmektedir.⁶¹⁶ Küresel ticarete öncelikli bir gücü elinde bulunduran Çin, liman inşasına oldukça önem vermekte ve bu doğrultuda 60 ülkede en az 100 limana sahip olduğu ve bu sayıyı arttırmak istediği bilinmektedir.⁶¹⁷ Bu minvalde Çin, Doğu Akdeniz'de hâkimiyet alanını güçlendirmek adına “*ekonomik temelli bir yumuşak güç girişi*” politikası ile hareket etmektedir.⁶¹⁸ Çin, Yunanistan'daki Pire limanlarına, Mısır'da Port-Said ve İskenderiye limanlarına, İsrail'de Aşdod ve Hayfa limanlarına, Türkiye'de Ambarlı limanında Kumport iskele ve terminal sahalarında, İtalya'da ise Savona, Trieste, Cenova ve Napoli limanlarına büyük yatırımlar yapmıştır.⁶¹⁹

Bu perspektifte Çin, Doğu Akdeniz'de bir güç olarak kendini göstermek ve bölgede hâkim bir güç olmaya yönelik dış politik yaklaşımını belirlemiştir. Zira bölgede üzerinde yer alan ülkelerle özellikle liman anlaşmaları gerçekleştirerek ticaret yollarının güvelliğini sağlamak isteyen Çin'in öncelikli önemi mallarını hızlı bir şekilde Asya'dan Akdeniz'e, Akdeniz'den ise Avrupa'ya transferini gerçekleştirmektir.

⁶¹⁵ Emre Demir, “Turkey and China in the Eastern Mediterranean: Partners or Competitors?”, *Global Voices*, 2021, (Erişim Tarihi: 02.07.2022), <https://globalvoices.org/2021/09/10/turkey-and-china-in-the-eastern-mediterranean-partners-or-competitors/>

⁶¹⁶ Yusuf Z. Karipek, “Kuşak ve Yol Girişimi Bağlamında Doğu Akdeniz'de Yükselen Çin”, *Doğu Akdeniz'de Yeni Güç Mücadelesi Enerji Güvenlik ve Diplomasi*, Ed. Abdullah Aydın, Murad Duzcu, (İstanbul: Çizgi Kitapevi, 2021), 109.

⁶¹⁷ John Xie, “China's Global Network of Shipping Ports Reveal Beijing's Strategy”, *VOA*, 2021. (Erişim Tarihi: 07.07.2022). <https://www.voanews.com/a/6224958.html>.

⁶¹⁸ Yusuf Emre Koç, “Çin'in Akdeniz'deki Varlığı: Liman Yatırımları ve Deniz Tatbikatları”, *Kriter Dergisi*, 2020. (Erişim Tarihi: 07.07.2022). <https://kriterdergi.com/dis-politika/cinin-akdenizdeki-varligi-liman-yatirimlari-ve-deniz-tatbikatlari>

⁶¹⁹ Alice Ekman, “China in the Mediterranean: An Emerging Presence”, *OCP Policy Center*, (2018): 14.

Çin'in Tarihsel Gelişimi ve Dış Politik Yaklaşımları

1949 yılında Çin Komünist Partisi Genel Başkanı Mao Zedong öncülüde kurulan Çin Halk Cumhuriyeti, bir süre merkezi kontrol sistemiyle yönetilen, küresel ekonomiden uzak ve izole politikalar izleyen, zayıf ve verimsiz bir ülke konumunda olmuştur.⁶²⁰ Zira Çin bu dönemde Sovyetler Birliği'nin benimsediği planlı ve merkeziyetçi bir politika belirlemiş yönetimde istikrarı sağlamış ancak ekonomik büyüme noktasında başarılı olamamıştır. Bu doğrultuda harekete geçen Çin, 1958 yılında gerçekleştirdiği “Büyük İleri Atılımı” ve 1960'lı yılların sonu 1970'li yılların ortalarına kadar “Kültür Devrimi” gibi reformlarla değişimi beraberinde getirmiştir.⁶²¹ Özellikle Mao'nun 1976'da ölmesinin ardından Çin'de ekonomik reformlar gerçekleştirilerek “Sosyalist Piyasa Ekonomisi” olarak adlandırılan döneme geçiş yapılmıştır.⁶²² Böylece Çin yönetimi, kısa süre içerisinde kalkınma planları hazırlamış ve günümüze gelindiğinde ise dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yerini almıştır. 1979 yılından itibaren Çin'de yaşanan siyasal ve ekonomik gelişmeler dünya ülkelerini de etkisi altına alırken günümüzde Çin'in en büyük ihracatçı konumunda yer alması uluslararası pazar rekabetinde yükselmesinin de beraberinde getirmiştir.⁶²³

Ekonomik reformlar öncesinde Çin askeri, ekonomik ve ideolojik alanlarda Sovyet yanlısı bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir. Ancak Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında 1950'li yıllarda gelişen ilişkiler ilerleyen dönemde kendini anlaşmazlığa bırakarak Komünist Hareketin parçalanması ile sonuçlanmıştır. 1970'li yılların sonundan itibaren Çin, ekonomik anlamda gerçekleştirdiği reformlar ile birlikte iki kutuplu dünya düzeninde ABD yanlısı bir dış politika belirlemiş ve iki ülke arasında ilişkiler gelişme göstermiştir. 1970'lerin başından itibaren ABD- Çin arasında ilişkiler ivme kazanmış, 1972 yılının şubat ayında ABD başkanı Richard Nixon'un Çin'e gerçekleştirdiği sekiz günlük ziyaret süreci içerisinde dönemin Başkan Mao Zedong ve Başbakan Zhou Enlai ile Pekin'de bir araya gelerek Şangay Bildirisi'ni imzalamışlardır. Ayrıca iki devlet başkanı başta Tayvan olmak üzere problemli konular hakkında görüşlerini bildirmişlerdir. ABD Başkanı Jimmy Carter'in yönetime gelmesinin ardından, Çin ankarasının “Tek Çin” politikasını kabul ederken, Tayvan

⁶²⁰ Mehmet Ozan Saray, Levent Gökdemir, “Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)”, *Yaşar Üniversitesi E- Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, (2007): 663.

⁶²¹ Michael Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, çev., Eylem Ümit Atılğan - Aydın Atılğan (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2016), 13.

⁶²² Mehmet Ozan Saray, Levent Gökdemir, “Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)”, 665.

⁶²³ Yusuf Z. Karipek, “Kuşak Ve Yol Girişimi Bağlamında Doğu Akdeniz'de Yükselen Çin”, 110.

ile bağlarını koparmayı tercih etmiştir.⁶²⁴ Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından uluslararası arenada ekonomik rekabetin içine düşen Çin, küresel hâkimiyetten ziyade mevcut düzeni tehdit etmeyerek yükselme yönünde yani “barışçıl kalkınma” söylemleri ile dış politik yaklaşımını belirlemiştir. Bu doğrultuda 11 Eylül saldırılarının ardından ABD ile uluslararası terörizme karşı mücadele kapsamında birlikte hareket etmiş, çok kutuplu dünya düzenini savunmuş, ekonomik ve kültürel alanlarda küreselleşmeyi ve uluslararası arenada iş birliğini geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur.⁶²⁵

Çin her ne kadar Soğuk Savaş döneminde ABD ile ilişkilerini geliştirmiş olsa da 1980-1988 yılları arasında gerçekleşen Irak- İran Savaşı sırasında ABD'nin aksine İran'ı desteklemiştir. Zira Çin'in, Ortadoğu'ya yönelik savunduğu politikalar ve gerçekleştirdiği girişimlerinin en temel nedeni büyüyen ekonomisiyle doğru orantılı artan enerji ihtiyacı olmuştur.⁶²⁶ Bu süreçte Çin, İran'a silah tedariki ve askeri alanlarda iş birliği sağlayarak önemli bir müttefik haline gelmiştir. İki ülke arasında gelişen müttefiklik ilişkileri enerji alanında kendini göstermiş ve günümüzde önemli bir enerji kaynağına ihtiyaç duyan Çin'in İran ile kurduğu müttefiklik ilişkileri daha öncelikli bir duruma gelmiştir. Benzer konular ekseninde de ABD ile karşıt görüşler sergileyen Çin, özellikle Ortadoğu'da ABD'ye karşı gösterilen her karşıt görüşte bir fayda sağlamıştır. Bölgede yaşanan çatışma ve istikrarsızlık doğrultusunda Çin Ortadoğu coğrafyasında daha aktif bir rol almak isteyerek 2001 yılında “*Ortadoğu özel temsilciliği*” kurmuş ve Ortadoğu'da gerçekleşen siyasi, diplomatik ve güvenlik alanlarında yaşanan değişim ve dönüşümlerden haberdar olmak istemiştir. Ayrıca Çin, 2004 yılına gelindiğinde “*Çin-Arap İş birliği Forumu ve Çin-Körfez Ülkeleri Forumu*” gibi forumlarla Arap ülkeleri ile ilişkilerin gelişmesinden yana bir politika takip etmiştir. 2006 yılına gelindiğinde Çin, Lübnan krizinin çözülmesine yönelik Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Ürdün, Suudi Arabistan ve Mısır'a ziyaret gerçekleştirmiştir.

627

⁶²⁴ “1949 – 2022 U.S.-China Relations”, *Council On Foreign Relations*, (Erişim Tarihi: 08.07.2022), <https://www.cfr.org/timeline/us-china-relations>

⁶²⁵ Serdar Kesgin, *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği*, 327-328.

⁶²⁶ Kadir Temiz, “Çin'in Orta Doğu Politikasını Etkileyen Bölgesel ve Küresel Rekabet Unsurları”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, (2018): 36

⁶²⁷ Age. 37.

Serdar Kesgin, *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği*, 333-334.

2011 yılında Suriye İç Savaşı sırasında ABD ve AB'nin gündeminde yer alan birçok konu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimî üyesi olan Rusya ve Çin'in veto koyması sonucunda gerçekleşmemiştir. 4 Mart 2012 tarihine gelindiğinde ise Çin, Suriye İç Savaşının sona ermesine yönelik Kofi Annan planı benzerinde altı maddelik bir tasarı teklifini sunmuştur. Bu teklifte “*Suriye'nin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne*” saygı duyulması gerektiğinin altının çizmiştir.⁶²⁸ Çin özellikle Ortadoğu'da sergilemiş olduğu barışçıl tutumu çerçevesinde ABD'nin yumuşak gücünü kırmayı hedeflemekte bu ekseninde kendi kültürünü ve teknolojisini pazarlamaktadır. Bu perspektifte Çin uluslararası arenada yumuşak gücünü kullanarak ve ülkelerin dış politik girişimlerine karışmayarak hareket etmekte olup kendi ticaret ağını kurmayı hedeflemektedir. Ancak ABD'nin Çin'in ekonomik sıçramasını sınırlandırmaya yönelik 2012 yılında “*Asya'ya Dönüş (Pivot to Asia)*” politikasını sergilemiştir. Çin ise ABD'nin “*Asya'ya Dönüş*” politikasına karşılık 2013 yılında “*Bir Kuşak Bir Yol*” projesini hayata geçirmiştir. Buna mukabil iki ülke arasında rekabet düzeyi artarken ABD söz konusu projesiyle Asya'da Çin'i sıkıştırmaya yönelik bir strateji belirlerken Çin ise ABD hegemonyasının olduğu bölgelerde öncelikle ekonomik devamında ise politik ve askeri gücünü kullanmaya yönelik bir politika tercih etmiştir.⁶²⁹

Çin'in “Bir Kuşak Bir Yol” Girişimi

21. yüzyılın en önemli ve en iddialı projelerinden biri olan Kuşak ve Yol Girişimi (BRI), 2013 yılında Başkan Xi Jinping tarafından duyurulan söz konusu proje, Orta Asya ve Batı Asya'dan Avrupa'ya uzanarak Çin'in iktisadi ve politik etkisini büyük oranda genişletmeyi hedeflemektedir.⁶³⁰ Günümüzde Çin'in öncelikli projesi haline gelen Kuşak Yol Projesi, ilk olarak güney ve batı sınırlarında planlanmış olsa da ilerleyen süreçte küreselleşerek dünya çapına yayılması istenmiştir. Bu perspektifte kara ve deniz güzergâhı ayağı ile planlanan Kuşak Yol Projesi ile birlikte Çin Doğu Asya, Afrika, Ortadoğu, Avrupa ülkelerini kapsayan ve tarihi İpek Yolu

⁶²⁸ Ali Onur Tepeciklioğlu, Elem Eyryce Tepeciklioğlu, “Teoriden Pratiğe: Suriye Krizi Ve Uluslararası Toplum”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 70, Sayı: 1, (2015): 174-180.

⁶²⁹ Mesut Özel, “Doğu Akdeniz’de Çin Varlığı: Kuşak Yol Girişimi İle Bölgesel Enerji ve Egemenlik Sorunlarının Etkileşimi”, *TASAM*, (2022): 94.

⁶³⁰ Andrew Chatzky, James McBride, “China’s Massive Belt and Road Initiative”, *Council On Foreign Relations*, 2020. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative>

güzergâhı üzerinde yer alan ülkelerin ekonomik entegrasyonunu hızlandırmayı ve altyapılarını geliştirmeyi amaçlayan kıtalar arası uzun vadeli bir proje ve yatırım programıdır.⁶³¹ Günümüzde tahminen 140'tan fazla ülkeyi kapsayan Kuşak Yol Projesi; Dijital İpek Yolu, Kutup İpek Yolu, Sağlık İpek Yolu gibi projelerle de genişletilmiştir. Kuşak Yol Projesi kapsamında 2027 yılına kadar gerçekleşen harcamaların 1,3 trilyon dolara ulaşabileceği tahmin edilmektedir. Diğer ekonomik tahminlere göre ise, dünya çapında 3,7 trilyon dolar değerinde 2.600'den fazla proje öngörüldüğü yönündedir.⁶³² Ayrıca Çinli işletmeler proje için belirlenen rota üzerinde yer alan ülkelere doğrudan gerçekleşen yatırımlarının 130 milyar doları aştığı tahmin edilmektedir.⁶³³

Kuşak Yol Projesi ile birlikte Çin, dünyanın birçok yerinde artan tüketimi, altyapı gelişimini, siyasi birlikleri ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyerek ekonomik ve ticari anlamda yatırım fırsatları sunacağı öne sürülmüştür.⁶³⁴ Ekonomik çıkarların ön planda olduğu bu projede Çin'in uluslararası arenada büyük bir ticaret ağı kurarak ürünlerin lojistik maliyetlerini minimum seviyeye indirmek istemektedir.⁶³⁵ Kuşak Yol Projesi çerçevesinde iktisadi, mali, siyasi ve güvenlik ağı oluşturan Çin, stratejik çıkarlarını yumuşak ve sert güçle destekleyerek uluslararası saygınlığını arttırmaktadır. Aynı zamanda söz konusu proje ekseninde çoğunlukla kara yollarını kullanmayı tercih eden Pekin yönetimi, Hint Okyanusu ve Güneydoğu Asya'daki (Malakka Boğazı ve Güney Çin Denizi) deniz yollarının yanı sıra limanlara sahip olup kontrolünü sağlayarak “İnci Dizisi” politikası izlemiş ve deniz rotalarını da genişletmiştir.⁶³⁶

Ancak Kuşak Yol Projesi kapsamında adı geçen ülkeler üzerinde borç tuzağı oluşturup oluşturmadığı yönünde de birtakım tartışmalar söz konusudur. Zira Pekin

⁶³¹ “Belt and Road Initiative”, *European Bank*. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://www.ebrd.com/what-we-do/belt-and-road/overview.html>

Yusuf Z. Karipek, “Kuşak ve Yol Girişimi Bağlamında Doğu Akdeniz'de Yükselen Çin”, 113

⁶³² Frank Umbach, “How China's Belt And Road Initiative Is Faring”, *Gis Reports*, 2022. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://www.gisreportsonline.com/r/belt-road-initiative/>

⁶³³ “What has Xi Jinping said on Belt and Road Initiative?”, *CGTN*, 2021. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://news.cgtn.com/news/2021-11-18/What-has-Xi-Jinping-said-on-Belt-and-Road-Initiative--15hrErMA1na/index.html>

⁶³⁴ Badar Alam Iqbal, Mohd Nayyer Rahman, Shaista Sami, “Impact of Belt and Road Initiative on Asian Economies”, *Global Journal of Emerging Market Economies*, Cilt: 11, Sayı: 3, (2019): 260.

⁶³⁵ George N. Tzogopoulos, “Greece, Israel, and China's “Belt and Road” Initiative”, *The Begin-Sadat Center For Strategic Studies*, Sayı: 139, (2017): 8.

⁶³⁶ Frank Umbach, “How China's Belt And Road Initiative Is Faring”, *Gis Reports*, 2022. (Erişim Tarihi: 09.07.2022).

yönetimi Asya'da, Sri Lanka'nın 2017 yılında Çin'den almış olduğu borçları ödeyememesi nedeniyle borçlarının silinmesi karşılığında Hambantota derin su limanını 99 yıllığına Çin'e kiralamak zorunda kalmıştır. Yaşanan bu örnekler Çin'in borç tuzağı diplomasisi kapsamında hareket ettiği ve bu doğrultuda gelişmekte olan devletlerin Çin'den kredi alması ve ödeyememesi durumunda aynı duruma düşecekleri iddiaları gündeme taşınmıştır.⁶³⁷

Çin'in Doğu Akdeniz Bölgesine Yönelik Girişimleri

Doğu Akdeniz coğrafyasına bakıldığında Çin, bölgeye yönelik pragmatist politikalar izlemektedir. “Bir Kuşak Bir Yol” projesinin ana geçiş güzergâhları arasında yer alan Doğu Akdeniz coğrafyası Çin için öncelikli öneme sahiptir. Bu doğrultuda Çin, ilk olarak Ortadoğu'dan başlayarak bölge üzerinde yer alan ülkelerle ikili ilişkiler kurarken iş birliği ağını da genişletmiştir. Tarihsel perspektifte bakıldığında Çin ve Arap devletleri arasında din, dil, ırk ve kültürel noktada herhangi bir benzerlik ya da ortaklık söz konusu olmamakla birlikte savaşlar ya da büyük düşmanlıklar bulunmamaktadır.⁶³⁸ Bu doğrultuda Çin, tarihsel süreçte Ortadoğu ile ilişkilerinde gelişmeler kaydederken temel önceliğini enerji ihtiyacı ve ekonomiye vermiştir. Çin 1993 yılından günümüze değin artan enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü Ortadoğu bölgesinden karşılamaktadır. Bu nedenle Çin, hızlı büyüyen ekonomisine, artan enerji ihtiyacı ve enerji güvenliğine öncelikli bir önem vermesi Ortadoğu'ya olan bağımlılığını etkilemektedir. Ekonomik noktada bakıldığında ise Çin, Ortadoğu'da çıkar ve menfaatleri her geçen dönemde arttırmaktadır.⁶³⁹ Zira 2020 yılında Çin Ticaret Bakanı Yardımcısı Qian Keming'in yaptığı açıklamayla, Çin ile Arap ülkeleri arasındaki ticaret hacminin yıllık 15 milyar dolarlık bir artışla 239,8 milyar dolara ulaştığı bilgisini vermiştir.⁶⁴⁰

⁶³⁷ Deborah Brautigam, Meg Rithmire, “The Chinese ‘Debt Trap’ Is a Myth”, *The Atlantic*, 2021. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://www.theatlantic.com/international/archive/2021/02/china-debt-trap-diplomacy/617953/>

⁶³⁸ Gizem Sınır Çebi, Gökmen Kantar, “Çin'in Doğu Akdeniz'deki Artan Rolü”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, (2021): 36.

⁶³⁹ Daniela Huber, Vladimir Bakhtin, Li Guofu, P.R. Kumaraswamy, Arlene Clemesha, “The Mediterranean Region in a Multipolar World Evolving Relations with Russia, China, India, and Brazil”, *German Marshall Fund of the United States*, (2013): 11.

⁶⁴⁰ “Çin İle Arap Ülkeleri Arasındaki Ticaret Hacmi Geçen Yıl 239 Milyar Doları Aştı”, *Şarkul Avşat*, 2021. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://turkish.aawsat.com/home/article/3039536/%C3%A7in-ile-arap-%C3%BClkeleri-aras%C4%B1ndaki-ticaret-hacmi-ge%C3%A7en-y%C4%B1l-239-milyar->

Çin menfaatleri çerçevesinde Doğu Akdeniz coğrafyasında önemli roller üstlenmek istemektedir. Zira Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimî üyelerinden biri olan Çin, 2011 yılında Libya Krizi ve Suriye’de baş gösteren iç savaşa müdahil olmuştur. Aynı zamanda bölge üzerinde bir güç olarak Filistin- İsrail mücadelesinde de arabulucu rol üstlenmek istemiştir. Ortadoğu coğrafyası Çin için enerji alanında olduğu kadar Avrupa ve Asya pazarı arasındaki erişim noktası olması nedeniyle istikrarın ve güvenliğin bozulmaması gereken bir bölge konumundadır. Bu doğrultuda Avrupa ve Ortadoğu’nun kesiştiği bölge olan Akdeniz, Çin için hedef ve menfaat odak noktasıdır. Aynı zamanda 2013 yılında Başkan Xi Jinping açıklamış olduğu Bir Kuşak Bir Yol projesi ile de artan ilgisi, askeri ve iş birliğine yönelik hamleleri de dikkat çekmektedir.⁶⁴¹

Bir Kuşak Bir Yol projesi kapsamında her geçen gün Doğu Akdeniz’de daha etkin bir güç olan Çin, bölgesel güç aktörleri olan Türkiye, Yunanistan, İsrail, GKRY, Mısır, Suriye vd. ülkelerle ilişkilerini önemli ölçüde artırmıştır. Özellikle Çin’in Avrupa’ya açılan kapısı olarak gördüğü ve yaşadığı ekonomik krizde büyük destek sağladığı Yunanistan ile ilişkileri ivme kazanmıştır. 2008’li yıllarda mali bir kriz yaşayan Yunanistan, Pire Limanı üzerinde ticari faaliyetlerini karşılayamayacak noktaya gelmesi ile birlikte Çin’in limanı işletebilmek için verdiği teklifi onaylamıştır. Buna mukabil Yunanistan, en büyük ve en önemli limanı olan Pire Limanı’nın 2. ve 3. rıhtımlarını yılda 100 milyon Euro’ya 36 yıllık imtiyaz anlaşması ile COSCO Shipping şirketine işletme hakkı vermiştir. 2016 yılına gelindiğinde Yunanistan %51 oranında hissesini 2021 yılında ise %16 oranında hissesini Çin’e satarak limanın %67’sini özelleştirmiştir.⁶⁴² Bu doğrultuda iki ülke arasında ilişkiler ivme kazanırken 2017 yılının Haziran ayında Cenevre İnsan Hakları Konseyi toplantısında Yunanistan ilk kez Çin’de gerçekleşen insan hakları ihlali noktasında AB’nin aksi bir tutum

dolar%C4%B1-

a%C5%9Ft%C4%B1#:~:text=%C3%87in%20ile%20Arap%20%C3%BClkeleri%20aras%C4%B1ndaki%20ticaret%20hacmi%20ge%C3%A7en%20y%C4%B1l%20239%20milyar%20dolar%C4%B1%20a%C5%9Ft%C4%B1,-3039536

⁶⁴¹ Gizem Sınır Çebi, Gökmen Kantar, “Çin’in Doğu Akdeniz’deki Artan Rolü”, 34-35.

⁶⁴² Huang Yixuan, “China’s COSCO investment revives glory days of Greek port”, *Shanghai Daily*, 2022. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://www.shine.cn/biz/economy/2206056455/>
Momoko Kidera, “Sold to China: Greece’s Piraeus port town cools on Belt and Road”, *Nikkei Asian*, 2021. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Belt-and-Road/Sold-to-China-Greece-s-Piraeus-port-town-cools-on-Belt-and-Road>

sergilemeyi tercih etmesi iyi ilişkilerin bir sonucu niteliğindedir.⁶⁴³ 27 Ağustos 2018 yılına gelindiğinde ise Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Kotzias'ın, Pekin'e gerçekleştirdiği ziyarette, meslektaşı Wang Yi ile görüşme gerçekleştirerek Bir Kuşak Bir Yol projesi kapsamında mutabakat imzalamış ve ilişkilerini bir üst seviyeye taşımışlardır.⁶⁴⁴ İki ülke arasında gerçekleşen bu yakınlaşma Yunanistan'ın ekonomik anlamda Batı'ya karşı bağımlılığını azaltmaya yönelik alternatif bir politika olarak değerlendirilmiş olup, Çin için de Avrupa ihracatında yeni bir güzergâh oluşturulmuştur.⁶⁴⁵ Böylece Çin, Kuşak ve Yol girişimindeki önemli bir bağlantı üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmayı başarmıştır.

Çin'in dış politik hedeflerinde arasında önemli bir yere sahip olan Bir Kuşak Bir Yol projesinin bir parçası olan Deniz İpek Yolu Politikası kapsamında Avrasya'dan Ortadoğu Akdeniz, Kuzey Afrika ve Avrupa güzergâhlarına deniz limanları ve demiryolu ağları ile bağlantı kurmak planlanmaktadır.⁶⁴⁶ Bu güzergâh üzerinde yer alan Mısır, Akdeniz'de önemli bir coğrafi konuma sahip olması ve Süveyş Kanalı gibi stratejik bir kanalı elinde bulundurması nedeniyle Çin'in söz konusu projesine değer katan bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Zira Çin, 2015 yılında Süveyş Kanalı'nın genişletilmesi projesinde yatırım yapmıştır. Yeni Süveyş Kanalı Çin'in Kuşak ve Yol girişimleriyle birleşen bir proje olurken Çin-Mısır iş birliğine güçlü bir ivme kazandırmıştır. Çin'in Kahire Büyükelçiliği'nin ekonomik ilişkilerden sorumlu danışmanı Han Bing, Xinhua'ya verdiği bir röportajda, "Mısır'ın stratejik coğrafi konumu nedeniyle Çin'in Kuşak ve Yol girişimlerinde kilit bir rol oynayabileceğini" yönelik söylemlerde bulunmuştur.⁶⁴⁷ Ayrıca Çin, Mısır'ın İskenderiye ve Port Said limanlarını işletirken, dünya deniz kargo ticaretinde %11 paya sahip olan Hong Kong merkezli Hutchison Ports, Ain Sokhna Limanı ve El Dekheila Limanı'ndaki iki yeni konteyner terminali için imtiyaz anlaşmaları yoluyla Mısır Hükümeti ile olan iş birliğini genişletmektedir.⁶⁴⁸ Kayda değer projelerden bir

⁶⁴³ Yusuf Z. Karipek, "Kuşak ve Yol Girişimi Bağlamında Doğu Akdeniz'de Yükselen Çin", 121.

⁶⁴⁴ "China, Greece ink MOU to promote Belt and Road Initiative", *Chinadaily*, 2018. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://www.chinadaily.com.cn/a/201808/28/WS5b853bdba310add14f3883f1.html>

⁶⁴⁵ Gizem Sınır Çebi, Gökmen Kantar "Çin'in Doğu Akdeniz'deki Artan Rolü", 38.

⁶⁴⁶ Age. 38.

⁶⁴⁷ "Conjoining new Suez Canal with China's Belt and Road initiatives benefits World", *Tralac*, 2015. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://www.tralac.org/news/article/7857-conjoining-new-suez-canal-with-china-s-belt-and-road-initiatives-benefits-world.html>

⁶⁴⁸ Mesut Özel, "Deniz Güvenliği: Kavramsal Gelişimi, Ulusal ve Uluslararası Uygulama ve Strateji Belgelerine Yansımaya Yönelik bir Analiz", 100

diğeri ise demir yolu anlaşması olup Ulusal Tüneller Otoritesi Başkanı Ahmed Fouda ve Çin İhracat-İthalat Bankası (Exim Bank) Başkan Yardımcısı Chi Ping 2019 yılında bir araya gelerek Mısır'ın ilk elektrikli treninin hayata geçirilmesi için 1,2 milyar dolarlık kredi anlaşması imzalanmıştır.⁶⁴⁹ Gerçekleşen bu projeler kapsamında Mısır ve Çin arasındaki ilişkiler ivme kazanırken Çin'in Akdeniz bölgesindeki etkinliği giderek artmaktadır. Mısır'ın Akdeniz'deki stratejik konumuna bakıldığında Çin'in ilerleyen yıllarda bölge üzerinde daha büyük yatırımlar yapacağı düşünülmektedir.

Doğu Akdeniz'de siyasi ve sosyal alanlarda istikrarlı bir politika belirleyen İsrail, sahip olduğu jeostratejik konumu ile dikkat çekmeyi başarmıştır. İsrail, Çin'in İpek Yolu Girişimi projesinde bilim ve teknolojiye sahip olduğu alt yapı nedeniyle öncelikli bir yere sahip olmuştur.⁶⁵⁰ İsrail son yıllarda ticarete dayalı yeni ikili ilişkiler geliştirerek uluslararası arenada yenilik, girişimcilik ve araştırma merkezi konumunu güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu dönemde Çin, Kuşak Yol Projesi kapsamında önemli bir yere sahip olan Akdeniz devletleri ile ilişkilerini ve yatırımlarını geliştirmek üzere harekete geçmiş ve İsrail'de de son yıllarda şaşırtıcı sayıda yatırım ve altyapı projesi üstlenmiştir.⁶⁵¹ Zira Çin, 2014-2015 yıllarında İsrail'de iki büyük alt yapı projesinde yer alma fırsatı elde etmiştir. İlk olarak 18 Haziran 2014 tarihinde İsrail merkezli Globes gazetesinin yayınladığı habere göre Çin hükümetine bağlı China Harbour Engineering Company'ye bağlı Pan Mediterranean, İsrail'in Akdeniz kıyısında yeni bir liman inşa etmek için ön ihaleyi kazandığı bilgisi verilmiştir.⁶⁵² İsrail, ülkenin ilk özel limanı olan Ashdod şehrinde genişletilmiş bir liman inşa etmek projesi bir Çinli müteahhittin kazandığı en büyük sözleşme (1 milyar dolar) olarak dikkat çekmiştir.⁶⁵³ İkinci olarak ise 2015 yılının Mart ayında İsrail Limanları

"Egyptian Ports Deal For Hutchison Ports", *The Maritime Standard (TMS)*, 2022. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://www.themaritimestandard.com/egyptian-ports-deal-for-hutchison-ports/>

⁶⁴⁹ "Egypt signs \$1.2bn worth agreement with Exim Bank of China to finance 1st electric train", *Daily News Egypt*, 2019. (Erişim Tarihi: 09.07.2022), <https://dailynewsegypt.com/2019/01/16/egypt-signs-1-2bn-worth-agreement-with-exim-bank-of-china-to-finance-1st-electric-train/>

⁶⁵⁰ Yusuf Z. Karipek, "Kuşak Ve Yol Girişimi Bağlamında Doğu Akdeniz'de Yükselen Çin", 126.

⁶⁵¹ Elliott Abrams, "What's Behind Israel's Growing Ties With China?", Council On Foreign Relations, 2018. (Erişim Tarihi: 10.07.2022), <https://www.cfr.org/expert-brief/whats-behind-israels-growing-ties-china>

⁶⁵² Amiram Barkat, "Chinese government co wins ports construction tender", *Globes*, 2014. (Erişim Tarihi: 10.07.2022), <https://en.globes.co.il/en/article-china-harbor-wins-ports-construction-tender-1000947354>

⁶⁵³ Tim Grogan, "Construction Week: Dodge Construction Starts for May 2014; China Wins \$1B Port in Israel", *Engineering News-Record*, 2014. (Erişim Tarihi: 10.07.2022), <https://www.enr.com/articles/1324-construction-week-dodge-construction-starts-for-may-2014-china-wins-1b-port-in-israel>

Şirketi'nin uluslararası ihale komitesinin yaptığı ihaleyi kazanan dünyanın en büyük konteyner kargo limanını işleten Çinli şirket olan Shanghai International Port Group (SIPG), Hayfa Körfezi'nde geliştirilmekte olan yeni özel limanı 25 yıllık bir süre ile işletmesine verilmiştir.⁶⁵⁴

Çin Bir Kuşak Bir Yol projesi kapsamında İsrail'in Kızıldeniz liman kenti Eilat'ı Akdeniz'deki İsrail limanı Aşdod'a bağlayacak olan Red-Med Demiryolu Projesi 2014 yılında karara bağlanmış olup İsrail hükümeti tarafınca da onaylanmıştır. 350 kilometrelik bir hat olan Red-Med Demiryolu Projesi, toplam 4,5 kilometre uzunluğunda 63 köprü ve 5 tünelden oluşacak Red-Med demiryolu hattı, trenlerin saatte 250-300 km hızla seyahat etmesi ve hem yolcu hem de kargo taşınması planlanmıştır.⁶⁵⁵ Bu projenin hayata geçirilmesi ile birlikte Süveyş Kanalı'na bir alternatif güzergâh olması düşünülmekte olup aynı zamanda kanalda yaşanan trafiğin de azalması planlanmıştır.

Doğu Akdeniz'de jeostratejik konumuyla önem ar ederken, en uzun kıyı şeridine sahip ülkesi olan Türkiye ise “Çin-Orta Asya-Batı Asya Ekonomik Koridoru” olarak adlandırılan “Orta Koridor Girişimi” kısmında önemli bir güzergâh niteliğindedir. Zira bu doğrultuda hareket eden Çin, Demir İpek Yolu girişimiyle ilk olarak 2007 yılında Bakü- Tiflis- Kars Demiryolu Projesi kapsamında Çin ve Türkiye arasında köprü kurmuştur.⁶⁵⁶ 2015 yılında stratejik bir ticaret rotasında kritik bir dayanak ve antik çağın modern bir yorumu olan Bir Kuşak Bir Yol projesinde hayati bir düğüm noktası olan Türkiye'nin 3. büyük konteyner terminali Kumport'un çoğunluk hissesini satın almıştır.⁶⁵⁷ İstanbul'un “Üçüncü Boğaz Köprüsü” resmi adıyla

⁶⁵⁴ Avi Bar- Eli, “Chinese Company to Run New Haifa Port”, *Haaretz*, 2015. (Erişim Tarihi: 10.07.2022), <https://www.haaretz.com/israel-news/business/2015-03-24/ty-article/.premium/chinese-group-to-run-haifa-port/0000017f-dc11-d3a5-af7f-febf16530000>

⁶⁵⁵ Mordechai Chaziza, “The Red-Med Railway: New Opportunities for China, Israel, and the Middle East”, *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*, 2016. (Erişim Tarihi: 10.07.2022), <https://besacenter.org/385-chaziza-the-red-med-railway-new-opportunities-for-china-israel-and-the-middle-east/>

⁶⁵⁶ Taner Filiz, “Çin'in Küresel Tek Kuşak Tek Yol Girişiminde Türkiye'nin Konumu Üzerine Bir İnceleme”, *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (2020): 126.

Emel Parlar Dal, “'Belt and Road' project: China's new vision and Turkey”, *Anadolu Ajansı*, 2017. (Erişim Tarihi: 10.07.2022), <https://www.aa.com.tr/en/analysis-news/analysis-belt-and-road-project-chinas-new-vision-and-turkey/965994>

⁶⁵⁷ “Chinese consortium buys into Turkish port with USD 940 million investment”, *Presidency of the Republic of Turkey | Investment Office*, 2015. (Erişim Tarihi: 10.07.2022), <https://www.invest.gov.tr/en/news/news-from-turkey/pages/280915-cosco-pacific-buys-turkish-kumport.aspx>

Yavuz Sultan Selim Köprüsü Karadeniz'i Marmara Denizi üzerinden Akdeniz'e bağlayan Boğaziçi Boğazı boyunca inşa edilmiş olup bağlantı yollarının işletilmesi Çin tarafından satın alınmıştır.⁶⁵⁸ Aynı zamanda, “Demirden İpekyolu”nun mühim bir parçası olan Edirne-Kars hızlı tren hattıyla Pekin'i Londra'ya bağlaması planlanan demiryolu projesi için Çin Türkiye ile stratejik iş birliği içerisine girmiştir.⁶⁵⁹

Çin'in Doğu Akdeniz politikası incelendiğinde Rusya ile küresel iş birliği içerisinde olduğu görülmektedir. Zira bölge üzerinde ABD ve AB'nin başat gücü düşünüldüğünde bu gücü kırmak adına son dönemde oldukça politik hamlelerde bulunarak hareket etmektedirler. Bu doğrultuda Çin, Bir Kuşak Bir Yol projesi kapsamında Doğu Akdeniz ülkeleri ile oldukça büyük altyapı projeleri gerçekleştirerek liman inşaatları, hızlı tren, lojistik tesisler, yenilebilir enerji projeleri gibi birçok projede yer almıştır. Çin, uluslararası arenada ekonomik çıkarları doğrultusunda hareket ederek siyasi anlaşmazlıklara yönelik politikalardan uzak durmuş ve barışçıl müzakereleri ön plana çıkarmıştır.

3.5. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği, Avrupalı politikacıların İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan kanlı çatışmalarını sonlandırmak amacıyla inşa ettikleri bir yapıdır. 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) adıyla kurulan ve kalıcı bir barışı sağlamanın ilk adımı olarak görülen bu yapılanma 1957 yılında Roma Antlaşması ekseninde genişletilmek istenmiştir. Buna göre AKÇT'nin altı kurucu üyesi⁶⁶⁰ iş birliği ağını diğer ekonomik sektörlere doğru genişleterek Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu (Euratom) ile devam etmiş olup Avrupa'da her zamankinden daha yakın bir iş birliği çağını başlatmışlardır.⁶⁶¹ 8 Nisan 1965 tarihine gelindiğinde üç topluluğu (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Euratom) birleştiren Fizyon Antlaşması Brüksel'de

⁶⁵⁸ “Third Bosphorus Bridge”, *Mageba*. (Erişim Tarihi: 10.07.2022), <https://www.mageba-group.com/tr/tr/1023/Avrupa/T%C3%BCrkiye/43231/Third-Bosphorus-Bridge.htm>

Mesut Özel, “Doğu Akdeniz’de Çin Varlığı: Kuşak Yol Girişimi İle Bölgesel Enerji Ve Egemenlik Sorunlarının Etkileşimi”, 102.

⁶⁵⁹ “Enerji Bakanı Albayraktan Edirne-Kars hızlı tren müjdesi”, *Ray Haber*, 2016. (Erişim Tarihi: 10.07.2022), <https://rayhaber.com/2016/09/enerji-bakani-albayraktan-edirne-kars-hizli-tren-mujdesi/>

⁶⁶⁰ Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg

⁶⁶¹ “History of the European Union 1945-59”, *European Union*, (Erişim Tarihi: 11.07.2022), https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_en

imzalanmış ve 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma ile Avrupa Topluluğu'nun tek bir idari kolu (Komisyon) ve tek bir yürütme organı (Konsey) oluşturulmuş Avrupa Birliği'nin (AB) siyasi bütünleşme sürecinin temelleri atılmıştır.⁶⁶² 1959 yılında AET kapsamında gümrük vergilerinde gerçekleşen indirimler 1968 yılına gelindiğinde değişime uğrayarak ve üye ülkeler arasında ortadan kaldırılarak gümrük birliği sağlanmıştır. 1986 yılına gelindiğinde ise serbest ticaretin önünde oluşan engelleri kaldırmak için Avrupa Tek Senedi yasası kabul edilerek 1 Temmuz 1987 yılında yürürlüğe girmiştir.⁶⁶³ Avrupa Tek Senedi ile başlayan değişim rüzgârları 1992 yılında “Maastricht Antlaşması” ile devam etmiştir. Dış politikada güvenlik, adalet ve içişlerinde daha yakın iş birliğini net kurallar çerçevesinde belirleyen bu antlaşma 1993 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte Avrupa Birliği (AB) resmen kurulmuştur.⁶⁶⁴ Günümüzde AB, uzun yıllardır varlık göstermesinin yanı sıra ekonomik, kültürel ve siyasi birlikteliği başaran önemli bir kuruluş olarak karşımıza çıkmakta olup Akdeniz politikaları incelendiğinde kuruluşuna kadar gittiği görülmektedir. AB'nin Akdeniz'e önem vermesindeki en temel amaçlardan ilki enerji ihtiyaçlarının önemli bir kısmını Akdeniz coğrafyasında yer alan ülkelerden karşılamasıdır. İkincisi ise AB'nin söz konusu ülkelerde önemli bir pazar potansiyeline sahip olmalarıdır.

1960'lı yıllarla birlikte AB, Akdeniz politikalarını Mağrip (Fas, Tunus, Cezayir), Maşrik (Mısır, Ürdün, Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye) ve Kuzey Akdeniz ülkeleri (Türkiye, Malta, Kıbrıs)⁶⁶⁵ ekseninde gerçekleştirerek ikili anlaşmalar kapsamında ticari ortaklıklar oluşturmuştur. 1970'li yılların ikinci yarısına gelindiğinde ise “Global Akdeniz Politikası” kapsamında Akdeniz'de ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda çok taraflı politika oluşturulmasına karar vermiştir.⁶⁶⁶ 1990'lı yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin de sona ermesi ile Global Akdeniz Politikası içeriğinde birtakım değişimler gerçekleşmiş olup “Yenilenmiş Akdeniz

⁶⁶² “History of the European Union 1960-69”, *European Union*. (Erişim Tarihi: 11.07.2022), https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1960-69_en

⁶⁶³ “History of the European Union 1980-89”, *European Union*. (Erişim Tarihi: 11.07.2022), https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1980-89_en

⁶⁶⁴ “AB'ye Genel Bakış”, *T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı*, Sayı: 2, 23 (Erişim Tarihi: 11.07.2022), https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf

⁶⁶⁵ Volker Nienhaus, “Güney Akdeniz Bölgesi Ülkeleri'nde Kalkınma ve Kalkınma Sorunları” çev. Seyhun Doğan, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, (2001): 183.

⁶⁶⁶ Serpil Kahraman, “AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye'nin Uyum”, *Journal of Yasar University*, Cilt: 3, Sayı: 12, (2008): 1733.

Politikası” (YAP) kapsamında kararlar alınmıştır. Bu çerçevede Avrupa Topluluğu, YAP çerçevesinde benimsediği “komşuluk ilişkileri politikası” ile kendilerine yakın ülkelerle ilişkilerini güçlendirmeye yönelik iş birliği girişimlerinde bulunmuştur. Böylece 27-28 Kasım 1995 tarihinde 15 AB üyesi ve 12 Akdeniz ülkesi⁶⁶⁷ arasında gerçekleşen Avrupa- Akdeniz Ülkeleri Dışişleri Bakanları Konferansı’nda siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki ortaklık ilişkileri geliştirilirken Barselona Deklarasyonu yayınlanarak Barselona Süreci başlatılmıştır.⁶⁶⁸

Barselona Süreci olarak adlandırılan bu yapılanmanın temelinde Akdeniz coğrafyasının barış içerisinde yaşaması, AB’nin Mağrip ve Maşrik ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesi ve bölgenin yeniden yapılanması yer almaktadır. AB ülkeleri bu süreç ile birlikte Soğuk Savaş döneminde sıkıştıkları alandan dışarı çıkarak güney ülkelerinin siyasi ve ekonomik alanlarda yaşadıkları sorunlara odaklanma fırsatı yakalamışlardır. Ancak Barselona Sürecinde planlanan siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda bütünleşme hedeflerinin beklenen başarıyı sağlayamamasının yanı sıra birçok alanda yaşanan sorunlar nedeniyle 2007 yılında dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’nin önerisi çerçevesinde “Akdeniz İçin Birlik” süreci başlatılmıştır.⁶⁶⁹ AB temelde Akdeniz bölgesi üzerinde ticari ve ekonomik alanlarda ilişkilerini geliştirmek istese de bölge ülkelerinin de tereddütleri nedeniyle istenilen başarıyı sağlayamamıştır.

AB’nin Akdeniz politikası çerçevesinde Türkiye, Malta ve Kıbrıs’ın konumu diğer Akdeniz ülkelerine göre farklılık göstermiş olup söz konusu ülkelerin Avrupa kıtasında kabul edilmesi nedeniyle ortaklık anlaşmaları çerçevesinde AB tam üyeliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Buna mukabil Akdeniz’de yer alan diğer devletler ise AB ile daha çok ekonomik ve ticari alanlarda iş birliği içerisinde ikili ya da çok taraflı anlaşmalar gerçekleştirmişlerdir.⁶⁷⁰ AB’nin Akdeniz bölgesinde varlık göstermek istemesinin diğer bir nedeni ise Arap bölgelerinden sağladığı enerji tedariki

⁶⁶⁷ Türkiye, Kıbrıs, Malta, İsrail, Filistin, Suriye, Mısır, Fas, Tunus, Cezayir, Ürdün, Lübnan

⁶⁶⁸ Filiz Cicioğlu, Rıdvan Kalaycı, “Avrupa Birliği’nin Akdeniz Politikası ve Barselona Süreci”, *Avrupa Birliği ve Türkiye ile İlişkileri*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), 217-219.

⁶⁶⁹ İrfan Kaya Ülger, “Avrupa Birliği’nin Doğu Akdeniz Siyaseti”, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, (Ankara: Ortadoğu Yayınları 2020), 264.

⁶⁷⁰ Age. 264-265.

olmuş ve Akdeniz coğrafyasının 2000’li yıllarla birlikte enerji keşiflerini gerçekleştirmesi ile dikkate değer bir hal almıştır.⁶⁷¹

Ortadoğu’da Yaşanan Gelişmelerin AB’nin Akdeniz Politikasına Yansımaları

AB perspektifinde Ortadoğu bölgesi iki nedenle önemlidir. İlk olarak Ortadoğu, AB ülkelerine yakın bir coğrafyada yer almakta olup, AB’nin enerji ihtiyacının önemli bir kısmını bu bölgeden karşılamaktadır. İkinci olarak ise Ortadoğu, İngiltere ve Fransa gibi emperyalist devletlerin sömürgecilik çağının mirasıdır.⁶⁷² Ancak AB’nin bölge ülkeleri ile ilişkilerinin temelini Arap- İsrail Savaşları belirlemiş, yaşanan bu gergin süreçte daha objektif bir tutum sergileyen AB, bölge ülkeleri ile diplomatik ilişkilerini daha sağlıklı bir zemine oturtmayı başarmıştır. Zira AB, 1967’de başlayan işgali sona erdiren ve her iki tarafın isteklerini yerine getiren bir anlaşmanın gerçekleşmesini istemiş, iki devletli çözümü desteklemiştir.⁶⁷³

AB, 1995 yılında Avrupa-Akdeniz Ortaklığı’nın Barselona Konferansı’nda başlatılmasıyla Akdeniz’in doğu ve güney kıyılarına ayrıcalıklı bir önem vermiştir. Bu doğrultuda AB bu coğrafyada barış, istikrar, ekonomik refah, demokratik değerleri ve insan haklarını koruma alanı hedefini belirleyerek demokratikleştirme yolunda adımlar atmış olsa da Ortadoğu’da ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesi için otoriter yönetimlerle iş birliği ilişkilerini de sürdürmüşlerdir. Ayrıca AB, 2004 yılında başlattığı Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında 10 Ortadoğu ülkesi⁶⁷⁴ ile istikrar için ekonomik kalkınma, güvenlik, göç ve hareketlilik konularında iş birliği gerçekleştirmiştir.⁶⁷⁵ Ancak AB’nin Akdeniz Politikası 13 Temmuz 2008 yılında “Akdeniz İçin Birlik” olarak revize edilmiştir. Bu programda 43 üye (28 AB- 15 Akdeniz ülkeleri) yer almaktadır. Program AB ve Akdeniz ülkeleri arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlarda ilişkilerin geliştirilmesi ve ortaklığın

⁶⁷¹ Serpil Kahraman, “AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye’nin Uyum”, 1738.

⁶⁷² Filiz Cicioğlu, Yeşim Bayram, “Avrupa Birliği’nin Değerleri Çerçevesinde Ortadoğu Politikasını Anlamlandırmak: Mısır, Suriye ve Irak Örneği”, *International Journal of Political Science & Urban Studies*, Cilt: 7, Sayı: 2, (2019): 328.

⁶⁷³ “Middle East Peace Process”, *European Union External Action*, 2021. (Erişim Tarihi: 13.07.2022), https://www.eeas.europa.eu/eeas/middle-east-peace-process_en

⁶⁷⁴ Cezair, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin, Suriye, Tunus.

⁶⁷⁵ “European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations”, *European Commission*. (Erişim Tarihi: 13.07.2022) , https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/southern-neighbourhood_en

tesis edilmesi için bir çerçeve sunmuştur.⁶⁷⁶ Bu çerçevede AB ve Akdeniz ülkeleri arasında Barselona Deklarasyonu'na kadar dayanan Akdeniz İçin Birlik Parlamenter Asamblesi toplamda 280 üyeli barış ve istikrarı sağlamak, yasa dışı göç, terörle mücadele, çevrenin korunmasına yönelik birçok alanda iş birliğini geliştirmek için kurulmuştur.⁶⁷⁷ 2021 yılına gelindiğinde ise AB ve Akdeniz ülkeleri arasındaki stratejik ortaklığı güçlendirmek amacıyla Akdeniz için yeni ve iddialı bir gündem öneren Ortak Tebliği kabul etmiştir.⁶⁷⁸

AB'nin Akdeniz politikası 2010 yılının aralık ayında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan halk ayaklanmalarının Arap Baharı adıyla alarak söz konusu bölgelerde büyük bir değişimi de beraberinde getirmesi ile negatif yönde değişime uğramıştır. Zira AB bu bölgeler üzerinde siyasi, sosyal ve kültürel ortaklığı geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunurken, Arap Baharı'nın patlak vermesi ile AB ülkeleri arasında görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Ancak Arap ülkelerinde otoriter liderlerin halk ayaklanmaları ile yönetimden ayrılmalara, yaşanan siyasi ve sosyal değişimler demokratikleşme, siyasal ve toplumsal alanlarda şeffaflığın sağlanmasına yönelik girişimler AB'nin hedef ve çıkarları ile örtüşmüş ve desteklenmiş olsa da ilerleyen süreçte yaşanan hadiseler AB'nin Ortadoğu coğrafyasının güvenliğini tehdidi algılamasına sebebiyet vermiştir.⁶⁷⁹ Aynı zamanda yıllardır iş birliği içerisinde hareket ettiği ülkelerin yönetimlerinde yaşanan sarsıntı, AB'nin Arap Baharı'na yönelik desteğinin yerini, sessizliğe ve çelişkiye bırakmış olup demokrasiyi desteklemekten ziyade eski yönetimlere karşı yabancılaşmayan bir politika izlemiştir. Ayrıca Arap Baharı'nın en sert hissedildiği ülkelerden biri olan Mısır en fazla AB yardımlarının gerçekleştiği ülkelerden biri olurken, Ürdün ve Fas gibi ülkeler ise beklenen reformların kısıtlı bir bölümünün gerçekleşmesi karşısında AB yardımlarından yararlanmışlardır.⁶⁸⁰

2011 yılına gelindiğinde AB Komisyonu ve AB Yüksek Temsilciliği tarafından hazırlanan iki belge ile demokrasi, insan hakları, sosyal adalet, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü gibi konularda desteklemek üzere AB, güney komşuları ile

⁶⁷⁶ "Akdeniz için Birlik (AİB) Akdeniz için Birlik Uluslararası Örgüt Künyesi", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. (Erişim Tarihi: 13.07.2022), <https://www.mfa.gov.tr/akdeniz-icin-birlik.tr.mfa>

⁶⁷⁷ İrfan Kaya Ülger, "Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Siyaseti", 268.

⁶⁷⁸ "European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations", *European Commission*.

⁶⁷⁹ İrfan Kaya Ülger, "Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Siyaseti", 269.

⁶⁸⁰ Filiz Cicioğlu, Yeşim Bayram, "Avrupa Birliği'nin Değerleri Çerçevesinde Ortadoğu Politikasını Anlamlandırmak: Mısır, Suriye ve Irak Örneği", 333-335.

arasındaki ilişkileri geliştirmek adına niteliksel bir adım atmıştır. Bu doğrultuda ilk belge olan “Akdeniz’de Demokrasi Ortaklığı ve Zenginliğin Paylaşımı” üç unsur üzerinde inşa edilmiştir. Bunlardan ilki temel özgürlükler, anayasal reformlar, yargı reformu ve yolsuzlukla mücadele konularına odaklanan demokratik dönüşüm ve kurumsal yapılanma, ikincisi sivil topluma, gençlere odaklanarak halkla daha güçlü bir ortaklık sağlama, son olarak ise sürdürülebilir büyüme ve ekonomik kalkınma gibi adımlar ile AB, Güney komşularını demokratikleştirmenin yollarını aramıştır.⁶⁸¹ İkinci belge ise “Değişen Bölgeye Yeni Yanıt” başlığını taşımaktadır. Söz konusu metin ilk olarak demokrasi ve güvenlik, ikinci olarak sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişim, son olarak ise göç ve hareketlilik gibi konular üzerinde durmuştur.⁶⁸²

Özetle AB, kuruluşundan itibaren Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde demokrasi, insan hakları, güvenlik ve ekonomi gibi alanları öne çıkarmış olmasına karşın, 2010 yılının aralık ayından itibaren bölgede yaşanan devrim hareketleri söz konusu alanlarda beklenen değişimleri sekteye uğratmıştır. Bölgede yaşanan olası krizler karşısında kısa vadeli yaklaşımlar benimseyen AB’nin, son dönemde teröre karşı mücadele, enerji güvenliği ve göç akımı gibi konular üzerinde durduğu görülmüştür. Ancak sorunlara yönelik kesin ve kapsamlı çözüm önerileri sunulmamakla birlikte karmaşık bir yapıya dönüşen bölgede daha çok ekonomi güdümlü politikalar izlemeyi tercih etmiştir. Bilindiği üzere AB’nin temel normları arasında demokrasi, insan hakları, barış ve özgürlük kavramları yer alıyor olmasına rağmen Arap Baharı’nın ardından yaşanan göçlerin Avrupa’ya ulaşması engellenmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra savunulan demokrasi ve özgürlük kavramlarının aksine bölgesel çıkarları doğrultusunda Mısır’da gerçekleşen askeri darbeyi ve hanedan yönetimlerini destekleyerek Abdülfettah El Sisi’nin yönetime gelmesine ses çıkarılmamıştır. Kısacası AB ülkeleri, Arap Baharı’nın ardından savundukları temel normların aslında belirttikleri oranda önemli olmadığını ve Akdeniz’de çıkarları çerçevesinde hareket ettiklerini göstermişlerdir.

Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Mücadelesi ve AB’nin Tutumu

⁶⁸¹ “A Partnership For Democracy And Shared Prosperity With The Southern Mediterranean”, *European Commission*, (2011): 2-3.

⁶⁸² “A new response to a changing Neighbourhood A review of European Neighbourhood Policy”, *European Commission*, (2011): 2.

AB'nin Doğu Akdeniz politikaları incelendiğinde uzun yıllara dayanıyor olsa da bölge üzerinde hidrokarbon enerji kaynaklarının keşfedilmesinin ardından deniz yetki alanlarında yaşanan tartışmalar sonucunda farklı bir boyut kazanmıştır. GKRY, İsrail ve Mısır'da keşfedilen hidrokarbon kaynakları ile hem enerji şirketlerinin hem de büyük güçlerin dikkatini çeken Doğu Akdeniz coğrafyası deniz yetki alanlarında yaşanan sorunlar neticesinde içinden çıkılmaz bir hale bürünmüştür. Zira bu süreçte çıkarılan hidrokarbon kaynaklarının AB ülkelerine taşınmasını sağlamaya yönelik bir güzergâhın belirlenmesi arayışı da hezimete uğramıştır.

Doğu Akdeniz'de üç temel anlaşmazlık söz konusu olup ilki deniz yetki alanları konusunda çözülemeyen anlaşmazlıktır. İkincisi, bölge üzerinde iki anakara arasındaki orta çizginin ters tarafında kalan adaların, karasularının ötesinde deniz yetki alanları oluşturup oluşturmadığına yönelik iddialardır. Üçüncüsü ise, GKRY'nin KKTC'nin varlığını kabul etmemesi ve Kıbrıs Adası'nın tek hâkim yöneticisi gibi anlaşmalar gerçekleştirmesi ve anlaşmaların geçerli sayılması sorunudur.

GKRY'nin ilk olarak 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan (henüz yürürlüğe girmemiştir)⁶⁸³ ve 2010 yılında İsrail ile gerçekleştirdiği MEB sınırlandırma anlaşmalarının imzalanması ile karmaşık bir yapı haline gelen Kıbrıs sorunu uluslararası arenada tekrar kendine yer bulmuştur. GKRY'nin 26 Ocak 2007 tarihinde kabul ettiği Hidrokarbonlar (Arama, Araştırma ve Kullanım) Yasası ile petrol faaliyetlerine içerisinde MEB alanını 13 parsel bölerek bu alanları petrol arama ruhsat sahaları ilan etmesinin ardından bu alanlara sondaj izni vermesi Türkiye tarafından büyük tepkilere neden olmuştur.⁶⁸⁴ Bu parsellerde faaliyet gösteren İtalyan Eni ve Fransız Total gibi büyük enerji şirketlerinin pay almaya çalışması ise AB'nin GKRY'yi desteklediğini gösterir nitelikte olmuştur. Zira Doğu Akdeniz'de çıkarılan hidrokarbon kaynaklarının İsrail'den başlayarak Girit adası, Yunanistan ve İtalya üzerinden Avrupa'ya uzanacak EastMed doğalgaz boru hattı projesine de olumlu bakan ve destek veren AB ülkeleri temelde Rusya'dan aldığı gaza karşılık alternatif gaz tedariki sağlayarak Rusya'ya karşı bağımlılığını azaltmaya çalışmaktadır.⁶⁸⁵ Bu noktada Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon enerji kaynakları AB için büyük bir

⁶⁸³ "Cyprus-Lebanon, Cyprus-Israel Offshore Delimitation", *Middle East Economic Survey (MMES)*, 2012. (Erişim Tarihi: 15.07.2022), <https://www.mees.com/2012/9/28/op-ed-documents/cyprus-lebanon-cyprus-israel-offshore-delimitation/f994d750-6d1a-11e7-9675-d5a0b0510107>

⁶⁸⁴ Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 41.

⁶⁸⁵ Yücel Acer, "Eastmed Projesinde Dönüm Noktasına Mı Geliniyor?", *SETA*, Sayı: 326, (2022): 1.

önem arz etmiş olup bu doğrultuda GKRY- Mısır- İsrail ortaklığının yanı sıra GKRY, İsrail, Ürdün, Filistin, İtalya, Yunanistan ve Mısır'ın aralarında gerçekleşen “Doğu Akdeniz Gaz Forumu”nu desteklemiştir.⁶⁸⁶

Doğu Akdeniz'in keşfedilen hidrokarbon kaynakları ile küresel güçlerin dikkatini çekmesinin yanı sıra bölgesel güçler arasında yaşanan hâkimiyet mücadelesinin yaşanması bölgenin karmaşık bir yapıya bürünmesi ile sonuçlanmıştır. Zira uluslararası arenada gerginliğin düşmesine yönelik ara bulucu rol oynanması bekleyen AB'nin bazı üye ülkeleri, KKTC ve Türkiye'nin haklarını yok sayan Prof. Juan Luis Suarez de Vivero tarafından yayınlanan Sevilla Haritası'nı mahkeme kararı olarak benimseyerek, Türkiye'nin BMDHS dâhilinde var olan haklarını gasp etmek istemektedirler.⁶⁸⁷ Buna mukabil Sevilla Haritası'nı dikkate alan Yunanistan'ın Meis, Rodos, Kerpe, Kaşot ve Girit adaları üzerinden belirlediği ortay hat ile Türkiye'nin deniz yetki alanlarına saldırarak Akdeniz'de küçük bir deniz yetki sahasına hapsedmek istemektedir. Zira Yunanistan'ın söz konusu adalar üzerinden deniz yetki alanını genişletme çabası uluslararası hukuk kurallarına da aykırılık göstermektedir. Zira Yunan anakarası ile Türkiye kıyıları arasında çizilen ortay hatta ters tarafta yer alan adalar konumunda olmalarında ötürü karasuları dışında herhangi bir kıta sahanlığına sahip değillerdir.⁶⁸⁸

Doğu Akdeniz'in temel sorunlarından biri olan Kıbrıs Sorunu ekseninde AB, GKRY'nin lehine bir tavır benimsemiştir. Zira 2019 yılında Türkiye'nin Fatih sondaj gemisinin faaliyete başlaması üzerine Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk, AB'nin Türkiye ile sondaj operasyonları konusundaki anlaşmazlığında Kıbrıs'ın yanında olduğunu belirtirken Türkiye'nin de AB üyesi ülkelerin egemenliklerine karşı saygı göstermesini ifade etmiştir.⁶⁸⁹ Öte yandan bakıldığında AB üyesi olan Fransa ise, GKRY ile askeri iş birliği anlaşmalar imzalayarak bölgede var olma gayreti bulunmaktadır.⁶⁹⁰ Fransa ve GKRY Savunma Bakanları tarafından 15 Mayıs 2019

⁶⁸⁶ Ferhat Kökyay, “Enerji Güvenliği Ekseninde Doğu Akdeniz Gaz Forumu”, *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, (2021):224.

⁶⁸⁷ İsmail Şahin, “Sevilla Haritası ve Yunanistan”, *Diriliş Postası*, 2020. (Erişim Tarihi: 15.07.2022), <https://www.dirilispostasi.com/makale/6277888/doc-dr-ismail-sahin/sevilla-haritasi-ve-yunanistan>

⁶⁸⁸ Cihat Yayıcı, “Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Andlaşmasının Sonuç ve Etkileri”, 52-57

⁶⁸⁹ “Tusk: EU stands with Cyprus”, *Cyprus Mail*, 2019. (Erişim Tarihi: 15.07.2022), <https://cyprus-mail.com/2019/05/09/tusk-eu-stands-with-cyprus/>

⁶⁹⁰ Müfide Zehra Erkin, “AB'nin Kıbrıs Stratejisi...”, *Cumhuriyet*, 2011, (Erişim Tarihi: 15.07.2022), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/abnin-kibris-stratejisi-216208>

tarihinde imzalanan savunma iş birliği anlaşması ile Fransa'ya, GKRY'ye bağlı Mari bölgesinde yer alan Evangelos Florakis Deniz Üssü tahsis edilmiştir.⁶⁹¹

Bunların yanı sıra 2019 yılında Türkiye ve Libya arasında Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı imzalanmış ancak AB Bakanlar Konseyi tarafınca gerçekleşen açıklamalarda Türkiye'nin Akdeniz'de gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler sert bir üslupla eleştirilmiştir. Zira iki devlet arasında gerçekleşen mutabakatın *“üçüncü devletlerin egemenlik haklarını ihlal ettiği, deniz hukukuna aykırı olduğu ve bu nedenle üçüncü taraflar açısından hukuki sonuçlarının bulunmadığı”* belirtilmiştir.⁶⁹² Bu bilgiler ışığında bakıldığında AB, Doğu Akdeniz'de aracı bir rol oynamak yerine Rum yanlısı bir tutum belirlemiş olup Türkiye'nin ve KKTC'nin haklarını da hiçe saymıştır. AB'nin bu tutumunun en temel nedeni enerji kaynaklarını çeşitlendirerek Rusya'ya bağımlılığını azaltmak yatmakta olsa da var olan enerji rezerv miktarının yeterli seviyede olmaması Rus doğal gazı ile rekabetini mümkün kılamamaktadır. Ancak Doğu Akdeniz'de var olan hidrokarbon enerji kaynakları AB için kaynak çeşitliliğini artırma noktasında yine de önem arz etmektedir.⁶⁹³

3.6. Doğu Akdeniz Sorununa Yönelik Çözüm Önerileri

Doğu Akdeniz sorununun temelinde deniz yetki alanlarında yaşanan anlaşmazlık ve Kıbrıs Adası hakkında GKRY'nin kendini tek karar merci olarak görmesi yatmaktadır. Özellikle son on yılda kıyı devletlerinin imzalamış olduğu deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmalarının Türkiye ve KKTC'nin MEB alanlarını hiçe sayarak gerçekleşmiş olması Doğu Akdeniz sorununun temelini atarken Türkiye'nin 2019 yılında Libya ile deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması imzalaması ile bu soruna farklı bir boyut kazandırmıştır. Akabinde Mısır ve Yunanistan'ın 6 Ağustos 2020 tarihinde imzaladıkları deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşması Türkiye tarafından kendi kıta sahanlığı içerisinde yer aldığı

⁶⁹¹ “Fransız Donanması Kıbrıs'a Yerleşiyor”, *Aydınlık*, 2019. (Erişim Tarihi: 15.07.2022), <https://www.aydinlik.com.tr/fransiz-donanmasi-kibris-a-yerlesiyor-dunya-mayis-2019-1>

⁶⁹² “AB: Türkiye- Libya Mutabakatı Üçüncü Tarafları Bağlamaz”, *Deutsche Welle*, 2019. (Erişim Tarihi: 15.07.2022), <https://www.dw.com/tr/ab-t%C3%BCrkiye-libya-mutabakat%C4%B1-%C3%BC%C3%A7%C3%BCnc%C3%BC-taraflar%C4%B1-ba%C4%9Flamaz/a-51652435>

⁶⁹³ Emre Erdemir, “Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi”, *Euro Politika*, Cilt: 3, Sayı: 2, (2019): 39.

gerekçesiyle tepkiyle karşılanmıştır.⁶⁹⁴ Böylece Doğu Akdeniz Türkiye'nin ve KKTC'nin dışlanması ve deniz yetki alanlarının tanınmaması sorunların derinleşmesinde etkili olmuştur.

Bu doğrultuda uzun yıllardır çözüme kavuşamayan Doğu Akdeniz sorununun çözümüne yönelik üç görüş dikkat çekmektedir. Söz konusu görüşlerin temelinde ilk olarak Türkiye- Yunanistan arasında 1973 yılından itibaren günümüze kadar donmuş sorunlar silsilesinin sonlandırılması; ikincisi GKRY'nin Kıbrıs Adası üzerinde tek güç olarak hareket etmekten vazgeçmesi Kıbrıs'ta gönümüzde var olan iki ayrı devlet oluşumunun kabul edilmesi, üçüncüsü ise Doğu Akdeniz'de yaşanan MEB sorunlarını rafa kaldırarak kazan kazan politikası kapsamında müşterek işletme anlaşması imzalanmasına yönelik üç farklı görüş dikkat çekmektedir.

3.6.1. Donmuş Sorunlar Ekseninde Ege'nin Çözumsuzlüğünün Sona Ermesine Yönelik Lozan Dengesinin Uygulanması

İnsanlık tarihi boyunca farklı uygarlıkların hâkimiyetinde bulunan Ege adaları Osmanlı himayesine 1456 yılından itibaren girmeye başlamıştır. 1830'lu yıllara kadar Osmanlı himayesinde kalan Ege adaları, Osmanlı'nın gücünü kaybetmesi ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ile birlikte el değiştirmiş ve Yunan himayesine girmeye başlamıştır. Akabinde 1911'de Osmanlı ve İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarb Savaşı ile İtalya Rodos ve Oniki Adaları işgal ederken, 1912 yılında Balkan Savaşları'nın patlak vermesi ile Yunanistan Ege adaları üzerinde hâkimiyetini güçlendirmiş ve bu süreç Birinci Dünya Savaşı boyunca devam etmiştir.⁶⁹⁵ Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti yerini büyük mücadelelerle kurulan Türkiye Cumhuriyetine bırakmış olup ağır şartlara sahip Sevr Anlaşması yerine Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır.

Lozan Barış Antlaşması'nda Ege'de yer alan ada, adacık ve kayalıklar konusu da önemli bir yer almıştır. Bu doğrultuda Lozan Barış Antlaşması süresine kadar Yunanistan'ın himayesine geçen ada, adacık ve kayalıklar üzerinde herhangi bir

⁶⁹⁴ “6 Ağustos 2020, Yunanistan ile Mısır Arasında Sözde Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması İmzalanması Hk.” *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*. (Erişim Tarihi: 22.07.2022), https://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.tr.mfa

⁶⁹⁵ Fuat İnce, “Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), (2013): 104.

uyuşmazlık yaşanmamıştır. Günümüzde Ege adalarının hukuki anlamda düzenleme getiren en önemli belge Lozan Barış Antlaşmasıdır. Söz konusu anlaşmanın 6, 12, 13, 14, 15 ve 16. maddeleri⁶⁹⁶ Ege Denizi ve Ege adalarındaki egemenlik haklarına ilişkin olarak öneme sahiptir.⁶⁹⁷ Özellikle antlaşmanın 12. Maddesinde yer alan açıklama Türkiye ve Yunanistan'ın yerini belirlemiştir:

13 Şubat 1914'te Londra Konferansı tarafından 17-30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'nın 5'inci ve 1-14 Kasım 1913 tarihli Atina Antlaşması'nın 15. Maddeleri uyarınca alınan karar. Yunanistan'ın İmroz, Bozcaada ve Rabit Adaları başta olmak üzere, Limni, Semadirek, Midilli adaları dışındaki Doğu Akdeniz adaları üzerindeki egemenliğine ilişkin 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükümetine tebliğ edilen karar. , Sakız Adası, Samos ve Nikaria, işbu Antlaşma'nın 15. Maddenin konusunu oluşturan İtalya'nın egemenliğine giren adalara ilişkin hükümlerine tabi olarak teyid edilmiştir. İşbu Antlaşmada aksine bir hüküm bulunmadıkça, Asya kıyılarından üç milden daha az mesafede bulunan adalar, Türk egemenliği altında kalır.⁶⁹⁸

12. madde, 1920 yılında Osmanlı Devleti'nin imzaladığı “*Sevr Antlaşması*” kapsamında Ege Denizi'nde bulunan ada, adacık ve kayalıkları Yunanistan'a devrettiğine dair kararından ayrılmaktadır. Bu çerçevede Semadirek, Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya adaları ismen sayılarak Taşoz, Bozbaba ve Pisara adaları silanlandırılmaması şartıyla Yunanistan'a bırakılmıştır.⁶⁹⁹ Yine 12. Maddede yer alan Türk kıyılarına 3 milden az uzaklıkta bulunan Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları Türkiye'ye bırakılmıştır.⁷⁰⁰

Lozan Barış Anlaşması çerçevesinde önemli bir yere sahip olan 12. Madde gereğince Yunanistan, “*Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya, Taşoz, Bozbaba ve İpsara adaları*”nı silahlandırmaması koşuluyla topraklarına katmıştır. 12.

⁶⁹⁶ Bkz. “Lozan Barış Antlaşması Siyasi Hükümler 1. Bölüm”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 22.07.2022), https://www.mfa.gov.tr/lausanne-peace-treaty-part-i_-political-clauses.en.mfa

⁶⁹⁷ Eren Alper Yılmaz, “Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası'nın Dünü ve Bu Günü”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Cilt 48, (2020): 33.

⁶⁹⁸ “Lozan Barış Antlaşması Siyasi Hükümler 1. Bölüm.” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (Erişim Tarihi: 22.07.2022), https://www.mfa.gov.tr/lausanne-peace-treaty-part-i_-political-clauses.en.mfa

⁶⁹⁹ Soner Polat, *Mavi Vatan İçin Jeopolitik Rota*, 157.

⁷⁰⁰ Sinan Meydan, “Lozan'da Kurtarılan Adalar ve Meis”, *Sözcü*, 2020. (Erişim Tarihi: 22.07.2022), <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/sinan-meydan/lozanda-kurtarilan-adalar-ve-meis-6047077/>

Madde gereğince “*Menteşe Adaları; İstanbulya, Rodos, Herke, Kerpe, Çoban Adası, İlyaki, İncirli, Kilimli, İleriye, Batnoz, Lipso, Sömbeki ve İstanköy adaları bunlara bağlı adacıkları ile beraber ve Meis Adası İtalya’ya*” bırakılmıştır. “*Gökçeada, Bozcaada, Tavşan Adaları*” ve buna mukabil Anadolu kıyılarına üç milden az uzaklıkta yer alan ada, adacık ve kayalıkları da Türkiye’ye bırakılması kabul edilmiştir.⁷⁰¹ Ancak Lozan Barış Anlaşması’nda belirtilen hükümlere rağmen Yunanistan Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya, Taşoz, Bozbaba ve İpsara adalarını silahlandırarak Türkiye’ye karşı bir tehlike oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra kendisine ait olmayan ve devri gerçekleşmemiş adacık ve kayalıklarda hak talep ederek Ege sorununun temelini atmış ve günümüzde dahi donmuş bir sorun olarak kalmasına sebep olmuştur. Yunanistan, Ege’de birçok ada, adacık ve kayalıklara Türkiye’nin egemenliğinde olmasına rağmen hak talep etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’nin kıyı sınırlarına yakın olan adalarda fener, iskele, bina, tesis yapmasının yanı sıra anlaşmalarla belirlenmiş olmasına rağmen askeri üsler kurmakta olup adaları fiilen işgal etme girişiminde bulunmaktadır.⁷⁰²

Günümüzde Türkiye ve Yunanistan’ın Ege’de yaşadığı sorunların başlıcaları; karasular, kıta sahanlığı ve MEB, Lozan Antlaşması’na aykırı olarak adalarda silahlanma olarak sıralanabilir. Yunanistan baştan beri Ege’de tek hâkim güç olabilmek için hareket etmektedir. Lozan’da açık bir şekilde yer verilmese de Türkiye ve Yunanistan’ın Ege’de karasularını 3 mil olarak onaylandığı anlaşılmaktadır. Ancak Yunanistan, 1936 yılında karasularını tek taraflı olarak 6 mile çıkarmış, Türkiye bu harekete 28 yıl sonra 1964 yılında cevap vermiş ve karasularını 6 mile çıkarmıştır. İlerleyen süreçte 1982 BMDHS’ne taraf olan Yunanistan menfaatleri doğrultusunda karasularını 12 mile genişlettiğini duyurmuş, Türkiye Yunanistan’ın bu hamleyi gerçekleştirmesini “*savaş nedeni (casus belli)*” olarak kabul etmiş ve Yunanistan bu kararı resmen uygulamamıştır. Zira Yunanistan’ın günümüzde Ege’de var olan deniz sahası %43 iken karasularını 12 mile çıkarırsa deniz sahası %71’e yükselecektir. Bu doğrultuda Ege’de %50 oranında var olan açık deniz alanı da %20’ye düşecektir.⁷⁰³

Yunanistan ve Türkiye’nin Ege’de yaşadığı sorunlar içerisinde kıta sahanlığı ve MEB sorunu öncelikli bir yere sahiptir. Kıta sahanlığı kavramı 1958 yılında

⁷⁰¹ Fuat İnce, “Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları”, 124.

⁷⁰² Soner Polat, *Mavi Vatan İçin Jeopolitik Rota*, 157.

⁷⁰³ Age. 169-170.

“Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi” ile çıkmıştır. Bu sözleşmenin 1.a paragrafında kıta sahanlığı, 200 metre derinliğe kadar uzanan denizaltı ifade ederken denizaltı alanlarının deniz tabanı ve toprak altı alanların doğal kaynaklarının kullanılmasına izin vermiştir. Ayrıca 1.b paragrafında “adaların kıyılarına bitişik benzeri alanların deniz yatağı ve toprak altında kalan kısmı” tanımı yapılmıştır. Yunanistan’da 1.b paragrafı doğrultusunda adaların kıta sahanlığı olmasının yanı sıra bir kıta ülkesiyle denizlerde aynı yetkiye sahip olduğunu öne sürmektedir. Söz konusu iddiasının altını doldurabilmek için ise aynı sözleşmenin 6. maddesinin 2. fıkrasında aynı kıta sahanlığına sahip iki komşu devletin topraklarının bitişik olması halinde, kıta sahanlığının sınırın, aralarındaki anlaşma ile belirleneceği ifade edilmiştir. Ancak anlaşmanın sağlanmadığında ve özel koşullar başka bir sınır çizgisini haklı göstermiyorsa, sınırın eşit mesafe ilkesi çerçevesi içinde belirlenmesi gerektiği açıklanmıştır.⁷⁰⁴ Ancak söz konusu sözleşmede yer alan açıklamalar Ege gibi yüzlerce adacık, kayalığın yer aldığı bir deniz sahasında sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Zira Yunanistan adaların kıta sahanlığı olduğu gerekçesiyle hareket etmek isterken Türkiye Ege’nin özel koşullarda yer aldığı ısrarcıdır.

1982 BMDHS çerçevesinde MEB kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte zaten sorunlu bölge olan Ege Denizi daha büyük bir karmaşanın içine girmiştir. Zira MEB kavramı esas hatlardan başlayarak 200 deniz milini geçmeyecek biçimde madde 55-75 arasında aktarılmıştır. Bu doğrultuda MEB kavramı denize kıyısı olan devletlerin karasuları esas çizgisinden itibaren 200 mile kadar çıkan ve karasuları yanı sıra toprak altında yer alan tüm kaynakların hak ve yetkilerinin tanındığı alanları ifade etmekte olup özel bir ekonomik çıkar alanıdır.⁷⁰⁵ MEB kavramının ortaya çıkması ile birlikte ada, adacık ve kayalıklara sahip Ege’de daha büyük bir çıkmaza girilmiş olup günümüzde dahi bu sorun bir çözüme kavuşamamıştır. Mevcut durumda ise Yunanistan Ege’de kıta sahanlığı ve MEB sorununun eşit uzaklık ilkesine göre, Türkiye’de hakkaniyet ilkesi çerçevesinde çözülmesi için ısrarcı davranmakta olup herhangi bir sonuca varılamamaktadır.

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan önemli sorunlardan bir diğeri ise Lozan Barış Antlaşmasının 13. maddesi gereğince Limni, Semadirek, Midilli, Sakız,

⁷⁰⁴ “Convention on the Continental Shelf 1958”, *United Nations*, (2005): 2-4. (Erişim Tarihi: 23.07.2022),
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf

⁷⁰⁵ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, 333.

Sisam ve Ahikerya, Taşoz, Bozbaba ve İpsara adalarının yanı sıra Menteşe Adaları (İstanbul, Rodos, Herke, Kerpe, Çoban Adası, İlyaki, İncirli, Kilimli, İleriye, Batnoz, Lipso, Sömbeki ve İstanköy adaları) 1947 Paris Barış Antlaşması'nın 14. Maddesinin 2. Fıkrası kapsamında askeri faaliyetlerin gerçekleşmesi ve silahlandırılması yasaklanmıştır.⁷⁰⁶ Ancak Yunanistan hem Lozan Barış Antlaşması'nı hem de 1947 Paris Barış Antlaşması'nı ihlal ederek 1960'lı yıllardan itibaren adaları silahlandırmaya başlamış ve mevcut durumda da devam etmektedir.

Sonuç olarak Ege'de yaşanan sorunların temelinde, Yunanistan'ın Ege'ye sahip olmak için gerçekleştirdiği hamleleri yetmektedir. Zira Yunanistan Ege'de, GKRY'de Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin küçük alanlara sahip olmasını ve bu alanların kendi himayelerine geçmesini istemektedir. Türkiye ve Yunanistan arasında donmuş bir sorun olarak yer alan karasuları, kıta sahanlığı ve MEB alanı ve adaların silahlandırılması sorununun çözülebilmesi için uluslararası hukuk kapsamında bir anlaşması varılması gerekmektedir.

3.6.2. Kıbrıs'ta İki Bağımsız Devlet Oluşumu

Doğu Akdeniz'de önemli bir yere sahip olan Kıbrıs, uluslararası arenada parçalı yapısı ile sorunlu bir bölge olarak görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan iki kutuplu sistem ile yaşanan değişim ve dönüşümden Kıbrıs'da etkilenmiş ve bağımsızlığı elde etmiştir. Gerçekleşen bu süreçte adada yaşayan Rumlar Yunanistan'a bağlanmak isterken, Türkler ise Yunanistan'a bağlanmak istememiştir. Ancak İngiltere Soğuk Savaş'ın etkilerinin yanı sıra adada yaşanan çalkantılı sürecin giderek büyümesi ile birlikte Macmillan planını öne sürerek Türkiye, Yunanistan ve İngiltere garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması sağlanmıştır.⁷⁰⁷ Lakin 1963 yılında iki topluluklu devlet yapısına sahip Kıbrıs'ta Rumlar, Yunanistan'a bağlanma talebinde engel gördükleri Türklere karşı baskı ve terör eylemlerinin gerçekleşmesiyle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sona ermesini sağlamıştır. Zira Türkiye, adadaki Türklere karşı yapılan zulmü sonlandırmak için 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleştirmiş ve Kıbrıs Adası iki ayrı yönetim olarak

⁷⁰⁶ "Treaty of Peace Between the Allied and Associated Powers and Italy", *International Law Studies*, (1947):11. (Erişim Tarihi: 23.07.2022), <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2181&context=ils>

⁷⁰⁷ Emre Balıkcıoğlu, "Kıbrıs Müzakerelerinde "Taksim" Tartışmaları (1956–1959)", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, (2016): 55-56.

ayrılmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesinin ve buna bağlı Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasının ardından AB Kıbrıs sorununa yönelik daha aktif bir dış politika belirlemiştir. Zira GKRY'nin, AB'ye üye olabilmek adına gerçekleştirdiği başvuru 30 Haziran 1993 tarihinde olumlu yanıt bulmuş ve 2004 tarihinde ise AB üyesi olmasıyla, Kıbrıs sorunu farklı bir boyut kazanmıştır.⁷⁰⁸

Öncelikle 1960'lı yıllardan 1970'li yıllara kadar Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında devamlılık arz eden ve sonu gelmeyen müzakerelerde adada eşit şartlarda iki bölge ve iki anayasalı federasyon fikri öngörülüş olsa da gerçekleşen hadiselerle başarılı olamayacağı görülmüştür. Devamında 1980'li yıllarla birlikte BM öncülüde barış planları öne sürülse de başarıya ulaşılamamıştır. 1990'lı yıllarla birlikte GKRY, AB üyeliğine yönelik çalışmalara başlamış ve Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen Kıbrıs Adası'nın tamamen temsilcisi olarak tanınmıştır. Ancak 2000 yılında Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik Annan Planı dikkat çekmiş olsa da Rumların %76 red oy kullanması ile başarı bir kez daha sağlayamamıştır. Günümüzde dahi bir çözüme kavuşturulamamış olan Kıbrıs Adası, yakın dönemde de bir çözüm süreci içerisinde yer almayacağı net bir şekilde görülmektedir. 2008 yılına gelindiğinde dönemin GKRY Cumhurbaşkanı Demetris Christofias ve KKTC Cumhurbaşkanı Muhammet Ali Talat arasında sorunların çözülebilmesine yönelik müzakereler gerçekleştirerek iki ortaklı deklarasyon yayınlayarak Kıbrıs sorununa yönelik çözüm sürecine girmişlerdir. Söz konusu deklarasyona göre adada bir federal devlet kurulmak istense de çözüme ulaşılamamıştır.⁷⁰⁹

Ancak Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik oluşturulabilecek iki bağımsız devlet yapılanması ile birlikte taraflar hem deniz yetki alanlarını kullanmakta sorun yaşamayacaklar hem de kıyıdaş devletlerle anlaşmalar gerçekleştirebileceklerdir. Zira günümüzde Doğu Akdeniz'in en büyük sorunlarının başında GKRY'nin Kıbrıs'ın tek hâkimiyemiş gibi hareket etmesi yatmaktadır. İki devletli çözüm ile birlikte Türkiye-KKTC- Yunanistan- GKRY arasında Kıbrıs Adası'na dair sorun çözülmüş olacaktır.⁷¹⁰

⁷⁰⁸ Kamer Kasım, "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", *Akademik Bakış*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2007): 61.

⁷⁰⁹ Ahmet Sözen, "Kıbrıs Sorunu Gelecek Senaryoları", *Panorama Khas Dergisi*, 36-37. (Erişim Tarihi: 30.07.2022), <https://panorama.khas.edu.tr/kibris-sorunu-ve-gelecekteki-senaryolar-463>

⁷¹⁰ Çözüm sürecinde Kıbrıs Adası'nda yaşanan soruna yönelik federal bir cumhuriyetin kurulmasının yanı sıra başka alternatif yöntemlere de bakılması gerekmektedir. Zira ada içerisinde günümüzde var olan yapılanmanın resmi bir şekilde kabul edilmesi ile iki devletli çözüm yönteminin başarı sağlaması

3.6.3. Müşterek İşletme Anlaşması

İnsanoğlu denizlerden uzun yıllar boyunca iki şekilde faydalanmıştır. İlki iletişim ve ulaşım noktasındayken, ikincisi ise denizlerin altında yer alan doğal kaynaklardan yararlanmak içindir. Ancak 20. Yüzyıla gelindiğinde teknolojinin gelişmesi ile birlikte deniz ve okyanusların altında yer alan hidrokarbon kaynaklar keşfedilmiştir. 20. Yüzyılın ikinci yarısına denk gelen İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında petrole olan ihtiyacın giderek artması ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte deniz alanlarında doğal kaynak arama çalışmaları hız kazanmıştır. Bu dönemde ilk olarak 28 Eylül 1945 tarihinde Harry S. Truman'ın yayınlamış olduğu bildiride “*Açık denizlerin altında kıta sahanlığının deniz tabanı ve toprak altındaki doğal kaynaklar Amerika'ya aittir.*” sözleriyle MEB kavramı dikkat çekmiştir.⁷¹¹ Böylece 1958 yılında Cenevre’de gerçekleşen I. Deniz Hukuku Konferansı ile kabul gören Kıta Sahanlığı kavramının şekillenmesinde ABD öncülük etmiş, 28 Eylül 1948 tarihinde Truman Bildirisi ile ABD kıta sahanlığının toprak altı ve deniz yatağının doğal kaynaklarına yönelik yetkisini genişletmiştir.⁷¹²

Dünya genelinde sanayileşmenin hızla artması birlikte enerji kaynaklarına olan ihtiyaçta doğru oranda artmıştır. Artan enerji ihtiyacının karşılanabilmesi adına ülkeler ve enerji şirketleri karada var olan enerji rezervlerinin yanı sıra deniz alanlarında da enerji kaynakları arama çalışmaları yürütmüşlerdir. Yapılan arama çalışmalarında karaların yanı sıra denizlerin de enerji rezervleri noktasında zengin bir yapıya sahip olduğu keşfedilmiştir. Gerçekleşen keşiflerin ardından denizlerde enerji kaynaklarının varlığı, denize kıyısı olan devletleri harekete geçirerek deniz yetki alanlarını genişletmeye yönelik girişimlere sürüklemiştir. Bu doğrultuda devletlerin enerji rekabeti karadan denize kaymış olup devletler deniz yetki alanlarını belirleyebilmek için çok taraflı anlaşmalar imzalamışlardır.

Ancak kıta sahanlığı ve MEB kavramı çerçevesinde kapalı ve yarı kapalı denizlerde karşılıklı kıyıdaş devletlerin deniz yetki alanlarını belirlerken sorunların

muhtemeldir. Bu doğrultuda adada eşit haklara sahip iyi komşuluk, iş birliği ve ortaklık esaslarına dayalı iki egemen devlet yapısı oluşturulabilir.

⁷¹¹ Emete Gözügüzelli, *Uluslararası Deniz Hukuku Türk Denizleri ve Olmazsa Olmaz (Sine Qua Non) İlkeler*, (Ankara: Nobel Yayıncılık 2020), 367

⁷¹² “Policy Of United States With Respect To The Natural Resources Of The Subsoil And Sea Bed Of The Continental Shelf”, Truman Proclamation, *National Oceanic and Atmospheric Administration*, (1945). (Erişim Tarihi: 30.07.2022), https://www.gc.noaa.gov/documents/gcil_proc_2667.pdf

yaşanmasını da tetiklemiştir. Zira 400 deniz milinden az deniz alanına kıyısı olan devletler arasında çözülmesi zor deniz yetki alanları sorunlarını doğurmuştur.⁷¹³ Bu doğrultuda devletler aralarında yaşadıkları uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulmasına yönelik iş birliği yaparak deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmaları imzalayabilmektedirler. Ancak enerji kaynaklarının keşfedildiği Doğu Akdeniz gibi birçok alanda devletlerin deniz yetki alanları tam olarak belirlenememiştir. Bu doğrultuda özellikle enerji kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu deniz alanına sahip devletler tek taraflı olarak deniz yetki alanlarını belirleyerek egemenlik iddialarında bulunmuşlardır. Söz konusu durumu sonlandırabilmek ve devletlerin iş birliği içerisinde hareket etmelerini sağlamak için de geçici çözüm önerileri üzerinde durulması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda devletlerin yaşadıkları sorunların çözüme kavuşturulabilmesi kapsamında “müşterek işletme anlaşması” dikkat çekmiştir. Zira uluslararası hukuk karşılıklı kıyıdaş devletlerin yaşadıkları deniz yetki alanları sorununda tek taraflı uygulamalardan kaçınmalarını ve kalıcı anlaşmaların gerçekleşmesine yönelik girişimlerde bulunmalarını tavsiye etmiştir.⁷¹⁴

Doğu Akdeniz’de yaşanan kıta sahanlığı ve MEB sorununun kıyı devletlerinin tek taraflı girişimleri çerçevesinde gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle GKRY’nin ikili anlaşmalar çerçevesinde belirlemiş olduğu deniz yetki alanı hem uluslararası hukuk nezdinde hiçbir geçerliliğe sahip değilken hem de bölgede var olan anlaşmazlıkları derinleştirmektedir. Zira Doğu Akdeniz sorunu kıyıdaş devletlerin haklarını uluslararası mahkemelere devretmesi durumunda çözüme kavuşabilecek iken kıyıdaş devletler buna sıcak bakmamaktadır. Türkiye GKRY’nin adada tek başına hâkim güç olarak varlık gösteremeyeceği hususunda kesin tavrının yanı sıra 1982 tarihli BMDHS taraf olmaması gibi durumlar Doğu Akdeniz sorununun muhtemel çözümünde yargı sürecinin uzun sürmesine neden olurken, verilen yargı kararının tüm kıyıdaş devletler tarafından memnuniyetle karşılanmayacağı net bir şekilde görülmektedir. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz sorununun çözüme kavuşturulabilmesi

⁷¹³ Ali Özgöktaş, “Kıbrıs Adası İçin Alternatif Bir Çözüm Önerisi: Ortak Kalkınma Antlaşması”, *Terzi Hukuk Dergisi*, Sayı: 187, (2022): 66.

⁷¹⁴ Mustafa Başkara, “Doğu Akdeniz Sorununa Bir Çözüm Önerisi: Müşterek İşletme”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, (İstanbul: SETA Yayınları 2020), 427-428.

için geçici çözüm olan müşterek işletme anlaşmasının bölgede en etkili yöntem olacağı düşünülmektedir.⁷¹⁵

1982 BMDHS 74. ve 83. maddesine bakıldığında müşterek işletme anlaşması için net bir yasal dayanak sağladığı görülmektedir. Bu doğrultuda söz konusu maddelerin 3. fıkrasına göre kıyıdaş devletlerin anlayış ve iş birliği çerçevesi içinde, geçici düzenlemelere girmek ve nihai anlaşmanın sağlanmasını tehlikeye atmamak için her türlü çabayı gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁷¹⁶ Ayrıca 1982 BMDHS'nin 123. maddesinde kapalı veya yarı kapalı denizlere kıyısı olan devletler denizlerde var olan haklarını kullanırken birbirleri ile doğrudan ya da bölgesel örgütler aracılığıyla iş birliği yapmalarının gerekliliğini belirtmiştir.⁷¹⁷ Ancak müşterek işletme anlaşmasının kavramsal olarak günümüzde dahi net bir tanıma sahip olmadığı dikkat çekmektedir. Kavramı genel manada akademisyenler ve bu konuda çalışan kurumlar tarafından tanıma sahip olduğu ve fikirsel birliğine ulaşılmadığı görülmektedir. Müşterek işletme anlaşmasının gerçekleştirilebilmesi için egemen devletler tarafından kabul edilmesi önemli bir koşuldur. Zira egemen devletler deniz yetki alanlarını araştırma faaliyetleri gerçekleştirmeleri için enerji şirketlerine ruhsat vermiş olsalar da müşterek işletme anlaşması yapma yetkisi egemen devletlere aittir ve temelde bölgesel deniz yetki alanlarında oluşan uyuşmazlıkların sona ermesine yönelik geçici çözüm yolu olarak kabul edilmektedir. Zira bu anlaşma ile devletlerin siyasi kaygıları rafa kaldırılarak deniz yetki alanlarından faydalanabilme imkânı sağlamaktadır.⁷¹⁸

Müşterek İşletme Anlaşması Biçimleri

Devletler arasında her uyuşmazlığın farklı şekil ve şartlarının bulunması, uluslararası hukuk nezdinde müşterek işletme modelinin nasıl uygulanacağına dair özel bir düzenleme getirilmemesine neden olmuştur. Müşterek işletme anlaşmasının en temel nedeni deniz yetki alanlarının belirlenmesinde sorun yaşayan egemen devletlerin bir araya gelerek ortak işletme bölgesini oluşturabilmektir. Günümüzde müşterek anlaşması incelendiğinde bilim adamları ve akademisyenler arasında popülerlik

⁷¹⁵ Age. 428-429.

⁷¹⁶ “United Nations Convention on the Law of the Sea”, *United Nations*, (1982): 56. (Erişim Tarihi: 30.07.2022), https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

⁷¹⁷ “United Nations Convention on the Law of the Sea”, *United Nations*, (1982): 67.

⁷¹⁸ Mustafa Başkara, “Doğu Akdeniz Sorununa Bir Çözüm Önerisi: Müşterek İşletme”, 433-435.

kazanan üç tür müşterek işletme modeli bulunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki tek devlet modeli, ikincisi ortak girişim modeli, üçüncüsü ise ortak yönetim modelidir.⁷¹⁹

Tek Devlet Modeli

Tek devlet modeli yasal, kurumlar ya da ikili iş birliği kapsamında egemen devletler için en az çaba gerektiren modeldir. Bu modelde deniz yetki alanlarında anlaşmazlığın bulunduğu bölgede yer alan taraf devletlerden bir tanesi diğer devletler adına süreci yönetmektedir. Toplam sağlanan kazançtan süreci yönetmekte olan devletin masrafları çıkarıldıktan sonra diğer devletler payını almaktadır. Tek devlet modeline taraf devletler arasında anlaşmazlığın çıkabilme ihtimalinin en az olduğu modeldir. Ancak son dönemde çok fazla tercih edilen bir model değildir. Zira bu modelde devletlerin egemenlik haklarını başka bir devlet tarafından yönetilmekte olduğu ve günümüzde çakışan deniz yetki alanları söz konusu olduğunda hiçbir devletin tercih etmediği bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu modele örnek olarak 1958 Suudi Arabistan-Bahreyn ve 1969 Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar anlaşması verilebilir.⁷²⁰ Bu devletlerin yanı sıra 2005 yılında İngiltere ve Norveç arasında imzalanan anlaşma çerçevesinde her iki devlet için de ekonomik çıkarların güvence altına alınmasına dikkat edilmiştir.⁷²¹

Ortak Girişim Modeli

Ortak girişim modelinde ilgili devletler kendisine bir temsilci atayarak iş birliği ortaklığı sağlamaktadırlar. İlgili devletler ortak kalkınma modelinin belirlendiği bölgelerde ulusal şirketleri ya da diğer atanmış petrol şirketleri arasında ortak girişimler kuran bir anlaşma modelidir.⁷²² Bu model içerisinde tek devlet modelinde olduğu gibi egemenlik hakları bir devlete devredilmemektedir. Bu modelin devletler

⁷¹⁹ Sri Wartini, "The Role Of The Coastal States to the Protection Of Tion of Marine Environmen In Join Development Agreemen", *Indonesian Journal of International Law*, Cilt: 14, Sayı: 4, (2017): 438-439.

⁷²⁰ David M. Ong, "Joint Development of Common Offshore Oil and Gas Deposits: "Mere" State Practice or Customary International Law?", *The American Journal of International Law*, Cilt: 93, Sayı: 4, (1999): 788.

⁷²¹ Peter Cameron, "The Rules of Engagement: Developing Cross-Border Petroleum Deposits in the North Sea and the Caribbean", *The International and Comparative Law Quarterly*, Cilt: 55, Sayı: 3. (2006): 576.

⁷²² David M. Ong, "Joint Development of Common Offshore Oil and Gas Deposits: "Mere" State Practice or Customary International Law?" 789.

için en dikkat çeken yanı ise, devletlerin kendi temsilcilerini atayabilme yetkisine sahip olmalarıdır. Devletlerin atamış oldukları yöneticiler kendi alanlarında yönetim ve çalışma gerçekleştirerek diğer devletlerin alanlarına müdahale etmezler. 1974 yılında Japonya ve Güney Kore arasında gerçekleşen anlaşma ve aynı yıl Fransa ve İspanya arasında imzalanan anlaşmada ortak girişim anlaşmasına örnek olarak gösterilebilmektedir.⁷²³

Ortak Yönetim Modeli

Ortak yönetim modeline bakıldığında ise taraf devletlerle oldukça fazla iş birliği gerektirdiği için hem çok verimli hem de diğer modellere göre daha karmaşık ve kurumsal bir yapıyı oluşturmaktadır.⁷²⁴ Bu model, taraf devletler arasında tüzel kişiliğe, lisanslama ve düzenleme yetkilerine sahip uluslararası bir ortak otorite veya komisyon kuran bir anlaşmadan ve devletler adına belirlenmiş bölgenin gelişimini yönetmek için kapsamlı bir yetkiden oluşmaktadır.⁷²⁵ Böylece taraf devletlerin müdahaleleri en aza indirilirken daha işlevsel bir çalışma gerçekleştirilebilmektedir.

Ortak yönetim modeli, devletlerin devrettiği hak ve yükümlülükler çerçevesinde güçlü ya da zayıf bir yapıya bürünmektedir. Zira devletler müşterek işletme bölgesinde yer alan egemenlik haklarını maksimum seviyede devrederek kapsamlı denetim ve karar alma yetkisine sahip güçlü bir sistem modeli kurulmuş olurken, devletler haklarını minimum seviyede devrederlerse de zayıf bir ortak yönetim modeli karşımıza çıkmaktadır.⁷²⁶ Ancak ortak yönetim modeli birçok farklı yönetim modelini de içinde barındırabilmektedir. Örneğin müşterek işletme bölgesinin belirli bir kısmı taraf bölgelere bırakılarak tek devlet modelinde olduğu gibi bir model benimsenebilmektedir.⁷²⁷ Ortak yönetim modeline örnek olarak Tayland - Malezya Anlaşması (1979-1990), Avustralya-Endonezya Timor Gap Anlaşması (1989), Nijerya-São Tomé e Príncipe JDZ (2001) ve Avustralya-Doğu Timor Denizi Anlaşması gösterilebilir. Bu anlaşmalar içerisinde Avustralya-Doğu Timor Denizi

⁷²³ Mustafa Başkara, "Doğu Akdeniz Sorununa Bir Çözüm Önerisi: Müşterek İşletme", 438.

⁷²⁴ Ali Özgöktaş, "Kıbrıs Adası İçin Alternatif Bir Çözüm Önerisi: Ortak Kalkınma Antlaşması", 69.

⁷²⁵ Sri Wartini, "The Role Of The Coastal States to the Protection Of Tion of Marine Environmen In Join Development Agreemen", 439.

⁷²⁶ David M. Ong, "Joint Development of Common Offshore Oil and Gas Deposits: "Mere" State Practice or Customary International Law?", 791.

⁷²⁷ Mustafa Başkara, "Doğu Akdeniz Sorununa Bir Çözüm Önerisi: Müşterek İşletme", 439.

Antlaşması bir bakanlar konseyi, bir Ortak Komisyon ve belirlenmiş bir makam olmak üzere birden fazla yetki seviyesi içermektedir. Ancak 1989’da gerçekleşen Avustralya-Endonezya Timor Gap Antlaşması tek devlet modeli ve ortak işletme modeli temelinde oluşturulmuş anlaşma türüdür.⁷²⁸

Doğu Akdeniz Sorununa Bir Çözüm Önerisi Olarak Müşterek İşletme Anlaşması

Doğu Akdeniz sorununun temelinde yatan en önemli sebep, deniz yetki alanlarının paylaşım mücadelesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000’li yılların başından itibaren GKRY’nin Doğu Akdeniz’de gerçekleştirdiği MEB anlaşmaları anlaşmazlığın temellerini atmıştır. 17 Şubat 2003 tarihinde GKRY’nin Mısır ile gerçekleştirmiş olduğu deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması Türkiye’yi doğrudan ilgilendirdiği gibi KKTC’nin de varlığını yok sayarak haklarının gasp edilmesine imkân sağlamıştır. Türkiye, 2 Mart 2004 tarihinde 2004/Turkuno DT/4739 sayılı nota ile anlaşmayı kabul etmediğini gerekçeleriyle bildirmiştir. Bu doğrultuda GKRY ve Mısır arasında imzalanan MEB sınırlandırma anlaşmasında belirlenen ortay hattın 32°16’ 18” boylamının batı kısmının ötesine geçen bölümlerinin Türkiye’nin uluslararası hukukun ilkelerinden doğan haklarının gasp ettiğini belirterek tanımadığını bildirmiştir.⁷²⁹ Ancak GKRY 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan ile deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması imzalamış olsa da Türkiye’nin girişimleri ve Lübnan’ın İsrail ile MEB anlaşmazlığı yaşamasından ötürü yürürlüğe girmemiştir.⁷³⁰ 17 Aralık 2010 tarihinde gelindiğinde ise GKRY, İsrail ile deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması imzalamıştır.⁷³¹ Türkiye söz konusu deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmalarına karşı çıkmış olsa da GKRY’nin Doğu Akdeniz’e karşı hamleleri bitmemiştir.

⁷²⁸ Ana Elizabeth Bastida, Adaeze Ifesi-Okoye, Mahmud Salim, James Ross, Thomas Wälde, “Cross-Border Unitization and Joint Development Agreements: An International Law Perspective”, *Houston Journal of International Law*, Cilt: 29, (2007): 416-417.

⁷²⁹ “Law of the Sea Bulletin”, *United Nations*, Cilt: 54, (2004): 127.

⁷³⁰ “30 Ocak 2007, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretlerini hk.” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. (Erişim Tarihi: 10.08.2022), https://www.mfa.gov.tr/no_18---30-ocak-2007_-guney-kibrisrum-yonetimi_nin-dogu-akdeniz_deki-ulkelerle-deniz-yetki-alanlarini-ilgilendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk_.tr.mfa

⁷³¹ Bkz. Law of the Sea Bulletin, *United Nations*, Cilt: 75, (2011): 27-31.

Zira GKRY, alt yapısını oluşturduğu enerji politikası kapsamında 26 Ocak 2007 tarihinde onayladığı “Hidrokarbonlar (Arama, Araştırma ve Kullanım) Yasası” kapsamında MEB alanını 13 parsel bölerek bu alanları petrol arama ruhsat sahaları ilan etmiştir.⁷³² Ancak 13 parsel içerisinde 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı parseller Türkiye’nin MEB alanı içerisinde yer alırken 2, 3, 8 ve 9 numaralı parseller ise KKTC’nin MEB alanı ile çakışmaktadır.⁷³³ Neticede GKRY’nin Doğu Akdeniz’de gerçekleştirmiş olduğu bu saldırgan tutumlar ve KKTC’nin haklarını ihlal etmesi üzerine Türkiye 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması imzalayarak GKRY’nin tek taraflı gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerine bir tepki niteliğinde olmuştur.⁷³⁴ 22 Eylül 2011 tarihine gelindiğinde ise KKTC’nin Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)’ya araştırma faaliyetleri gerçekleştirmesi için ruhsatlar vermiştir.⁷³⁵ Türkiye 27 Kasım 2019 yılına gelindiğinde Libya ile “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”nı imzalayarak Doğu Akdeniz’de oyun kurucu bir hamle gerçekleştirmiştir.⁷³⁶ Yukarıda belirtilen olaylar silsilesi nedeniyle Doğu Akdeniz kıyı devletleri arasında sınırlandırma anlaşması kapsamında mücadeleler hala devam etmektedir. Oysa söz konusu bölgede keşfedilen hidrokarbon enerji kaynaklarının varlığı üzerinde durularak devletler arasında iş birliği gerçekleştirilse ve kazan kazan politikası çerçevesinde hareket edilse Doğu Akdeniz kıyı devletleri çok büyük kazanımlar sunacaktır. Ancak GKRY ve Yunanistan günümüzde dahi uluslararası hukuka aykırı faaliyetler sergilerken hiçbir hukuki dayanağı olmayan söylemlerle Türkiye’nin deniz yetki alanlarını sınırlandırmaya çalışmaktadır.

Doğu Akdeniz sorununun çözümüne yönelik olarak farklı farklı düşünceler dikkat çekse de müşterek işletme anlaşması modeli kapsamında gerçekleşecek herhangi bir çözüm uluslararası hukuk kapsamında da uygun bir yöntem olacaktır. Zira 1982 BMDHS’nin 74/3, 83/3 ve 123. maddeleri kapsamında kapalı veya yarı

⁷³² Cihat Yayı, *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 41.

⁷³³ “Doğu Akdeniz’de neler oluyor”, *CNN Türk*, 2019. (Erişim Tarihi: 10.08.2022), <https://www.cnnturk.com/turkiye/dogu-akdenizde-neler-oluyor>

⁷³⁴ İsmail Şahin, “Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kıta Sahanlığı Anlaşması”, *Adalet Dergisi*, Sayı: 65, (2020): 59.

⁷³⁵ “KKTC Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması”, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, 2013. (Erişim Tarihi: 11.08.2022), <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kktc-disisleri-bakanligi-basin-aciklamasi-3/>

⁷³⁶ Milletlerarası Anlaşma, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”, Sayı: 30971, *Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete*, 2019. (Erişim Tarihi: 11.08.2022), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-3.pdf>

kapalı bir denize kıyısı olan devletlerin haklarını kullanırken birbirleriyle iş birliği içerisinde hareket etmeleri önerilmiştir. Bu bağlamda Türkiye uzun yıllardır sorunlar yaşadığı komşusu Yunanistan'a iş birliği kapsamında bir çözüm önerisi sunmuştur. KKTC de, GKRY'nin Doğu Akdeniz'de adanın tek yetkili devleti gibi hareket etmesinin doğru olmadığını ileri sürerek keşfedilen hidrokarbon enerji kaynaklarının da müşterek bir model içerisinde işletilmesi teklifinde bulunmuştur.⁷³⁷ Ancak Doğu Akdeniz'de kıyı devletlerinin uzun yıllar müşterek işletme modellerine yönelik bir anlaşma gerçekleştirmeleri zor görünmektedir. Zira Türkiye- Yunanistan, KKTC ve GKRY arasında deniz yetki alanlarının kesiştiği görülmekte olup buna mukabil söz konusu devletler arasında müşterek işletme modeline yönelik iyi niyet ve hakkaniyet prensiplerine yönelik bir anlaşma sağlanması uygun olacaktır.

Müşterek işletme anlaşması temelinde anlaşmazlık yaşayan devletler arasında geçici bir anlaşma olarak görülse de kalıcı anlaşmaların da sağlandığı bir çok örnek söz konusudur. Bu kapsamda Doğu Akdeniz'de sorunların çözülmesine yönelik olarak müşterek işletme anlaşması kalıcı bir çözüm olanağı sağlayabilse de günümüzde böyle bir anlaşmaya yönelik herhangi bir durum söz konusu olmamaktadır.

⁷³⁷ Mustafa Başkara, "Doğu Akdeniz Sorununa Bir Çözüm Önerisi: Müşterek İşletme", 449.

SONUÇ

Doğu Akdeniz, 21. yüzyılda bölgede var olan hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile birlikte küresel ve bölgesel devletler arasında bir mücadele merkezi haline gelmiştir. Bu mücadele devletlerin iş birliği oluşturmaları ve bu doğrultuda deniz yetki alanlarını belirlemeleri ile birlikte farklı bir boyut kazanmış, ancak hukuki sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

Amerikan Jeolojik Araştırma Merkezi (USGS) 2010 yılında Doğu Akdeniz’de önemli bir çalışma gerçekleştirmiş ve bir rapor yayınlamıştır. Bu rapora göre Doğu Akdeniz Levant havzasında yer alan yaklaşık 3,5 trilyon metreküp keşfedilmemiş doğal gaz ve 1,7 milyar varil keşfedilmemiş petrol olduğu, Nil Havzası’nda ise 1,8 milyar varil çıkarılabilir petrol rezervi, 6 milyar metreküp sıvılaştırılmış doğal gaz olmak üzere 6,3 trilyon metreküp doğal gaz rezervi bulunduğu öngörülmüştür. Ancak tahminlerin yerini gerçeğe bıraktığımızda mevcut durumda Doğu Akdeniz’den çıkarılabilecek gaz miktarı günümüzde dünya gaz dengesini değiştirebilecek bir boyutta olmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz’de çıkarılan gaz miktarının dünya enerji piyasasını ve fiyat mekanizmasını etkileyebilecek bir etkiye sahip olmadığı ancak enerji ihtiyacının büyük bir ölümünü Rusya’dan karşılayan AB ülkeleri için enerji güvenliği noktasında kıymeti bulunan bir bölge olduğu da aşîkârdır.

Gelinen noktada enerji kaynaklarının keşfedilmesiyle karmaşık bir yapıya sahip olan Doğu Akdeniz, bir de bölge devletlerinin yaşamış olduğu deniz yetki alanları sorunları nedeniyle sorun sarmalı haline gelmiştir. Doğu Akdeniz bölge ülkeleri arasında var olan mesefeler dikkate alındığında ve 200 deniz mili açıklara çıkıldığında çakışan alanlar bulunmaktadır. Bu doğrultuda Yunanistan, Türkiye’nin var olan MEB alanını Sevilla haritası ile sınırlandırmak ve kendi deniz yetki alanını genişletmeye yönelik bir girişimde bulunmuştur. Ancak Türkiye deniz yetki alanlarının hukuksuz bir şekilde sınırlandırılmasını engellemek adına 2011 yılında KKTC, 2019 yılında ise BM’nin tanıdığı Libya hükümeti ile Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına yönelik anlaşma imzalanmıştır. Türkiye ve Libya’nın gerçekleştirmiş olduğu bu anlaşması ile Doğu Akdeniz’in Batı sınırlarını belirlemiştir. Ancak söz konusu anlaşma İtalya, Fransa, Yunanistan, Mısır gibi devletlerin itirazları ile karşı karşıya kalmıştır. Doğu Akdeniz’de yaşanan MEB sınırları sorununun

çözüme kavuşturulması için devletler genel olarak MEB ilan etmek yerine karşılıklı MEB anlaşmaları ile krizleri sonlandırmak istemişlerdir.

Doğu Akdeniz sorununa yönelik Yunanistan ve GKRY hukuki hiçbir dayanakları olmadığı halde Türkiye'nin hak ve menfaatlerini sınırlayarak girişimlerde bulunmuşlardır. Mısır ise bölge üzerinde kanıtlanmış en önemli doğal gaz sahasına sahip olması sebebiyle daha temkinli bir politika izlemiştir. Bunun en temel nedeni Mısır'ın keşfedilen geniş enerji kaynakları ile enerji habına dönüşme isteği olmuştur. Özellikle 2015 yılında İtalyan enerji şirketi ENI tarafından keşfedilen büyük Zohr sahası incelendiğinde kanıtlanmış 850 milyon metreküp gaz bulunmuştur. Bu rezervin keşfedilmesi ile birlikte Mısır dünyanın en büyük gaz rezervlerine sahip ülkelerinden biri haline gelmiştir. Bunların yanı sıra Mısır yönetimi 17 yıldır süregelen müzakerelerin ardından Yunanistan ile 2020 yılında deniz yetki alanlarını belirlenmesine yönelik bir anlaşma imzalamış, böylece Akdeniz sınırını netliğe kavuşturmuştur. Ancak Mısır, EGY-MED-W18 no'lu parsel sınırını belirlerken Türkiye'nin MEB alanını dikkate almış ve Yunan adalarının yetki alanlarını tam olarak kabul etmemesi sebebiyle Yunanistan'ın tepkileri ile karşılaşmıştır. Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları bakımından önemli bir yere sahip olan Mısır, önemli gaz sahalarını elinde bulundurmasından kaynaklı olarak çatışma bölgeleri ve anlaşmazlık yaşanan bölgelerden de uzak durarak enerji kaynaklarını çıkarıp enerji pazarına tedarikinin gerçekleştirilmesi yönünde bir politika izlemeye çalışmaktadır.

Doğu Akdeniz bölge devletlerinden bir diğeri olan İsrail ise zengin doğal gaz kaynaklarına sahip komşu Arap ülkelerinin aksine enerji fakiri bir ülke konumundayken 2009 yılında Tamar, 2010 yılında Leviathan ve 2011 yılında ise Afrodit sahalarının keşfedilmesi ile birlikte kendi enerjisini karşılayabilen, ihtiyaç fazlasını ise satabilecek bir ülke konumuna ulaşmıştır. Ancak İsrail'in yaşadığı en büyük problemi çıkarılan enerji kaynaklarının AB'ye taşınması konusunda olmuştur. Bu nedenle ilk olarak Mısır'ın LNG tesislerinden yararlanarak AB'ye enerji nakli gerçekleştiren İsrail, Türkiye üzerinden de AB'ye enerji nakli gerçekleştirebilecekken yaşanan diplomatik sorunlar nedeniyle Türkiye'nin saf dışı bırakılacağı Eastmed Doğal Gaz Boru Hattı projesinin inşa edilerek bölgede çıkartılan kaynakların Avrupa'ya transfer edilmesi planlanmıştır. Ancak 2022 yılında ABD'nin EastMed Doğal Gaz Boru Hattı projesinden ayrıldığını duyurması ile beklenen bu proje askıya alınmıştır. Bu boru hattının en önemli sorunu Türkiye ve Libya'nın ilan ettiği deniz

yetki alanları üzerinden geçmiş olmasıdır. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz gazının gideceği en iyi, en kısa ve en karlı güzergah Türkiye üzerinden olacaktır ama içinde bulunduğumuz koşullarda bu doğal gaz boru hattı projesinin gerçekleşmesi, gerçekleşmek istese de bir yatırımcının bulunabilmesi ve finanse edilebilmesi pek mümkün görülmemektedir. İsrail için önem arz eden EastMed boru hattı projesinin başarısızlığa uğraması yerine İsrail, yeni güzergâh arayışına girmiş olup gazının taşınabilmesi hem daha az maliyetli, hem de daha kısa sürede nakledilmesi için Türkiye en avantajlı seçenek olarak karşısına çıkmıştır. Sonuç olarak İsrail ve Türkiye ilişkileri istenilen düzeyde gider ve İsrail gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya nakledilmesine yönelik anlaşma sağlanırsa Doğu Akdeniz'de dengeler değişiklik gösterecektir.

Doğu Akdeniz'de bölgesel güçlerin yanı sıra küresel güçler olan ABD, AB, İngiltere, Rusya ve Çin'de Doğu Akdeniz'de çıkarları söz konusu olan devletlerdir. ABD'nin Doğu Akdeniz politikası incelendiğinde Orta Doğu temelinde şekillenmiş olup aynı zamanda bölge üzerinde Rusya'nın hâkimiyet kuracak bir güce sahip olmasını engellemeye yönelik şekillenmiştir. ABD'nin Doğu Akdeniz'e yönelik güvenlik algısı enerji, küresel göç ve politik ekonomi alanlarında kendini göstermiştir.

Öte yandan Rusya ise tarihi boyunca sıcak denizlere inme politikası gütmesinden ötürü özellikle 2010 yılında patlak veren Arap Baharı ile bölge üzerinde hâkim bir güç olmayı başarmıştır. Rusya, Suriye ile ikili ilişkilerinin zirveye çıkması ve 29 Nisan 2019 tarihinde Tartus Limanı'nın 49 yıllığına askeri üs olarak kiralarak sıcak denizlere inmeyi başarmıştır. Ayrıca Türkiye ile ilişkilerini geliştiren Rusya, S-400 Hava Savunma Sistemi anlaşması, Rus kaynakları şirketlerin öncülüğünde kurulması ve doğal gaz boru hatları inşası ile kendini göstermiştir.

İngiltere, Hindistan ve Uzak Doğu sömürgelerine giden yolun hem kısaltmak hem de güvenliğini sağlamak için Doğu Akdeniz'e önem vermiş ve bu eksende 1878-1960 yılları arasında Kıbrıs'ın yönetimini ele geçirmiştir ve günümüzde dahi adada hem deniz hem de hava üssü bulundurmaktadır. Ağrotur ve Dikelya hava üstlerine sahip olan İngiltere Kıbrıs Adası'nda söz hakkına sahip olup yaşanan enerji krizine mesafeli bir yaklaşım sergilemektedir.

Günümüzde dünya ticaretinde önemli bir yere sahip olan Çin, küreselleşmenin etkisiyle politikalarını derinleştirerek “*Bir Kuşak Bir Yol*” projesini öne sürmüştür.

2013 yılında Devlet Başkanı Xi Jinping'in duyurduğu bu proje, Doğu Akdeniz, Süveyş Kanalı'nın sağladığı avantaj sayesinde Hint Okyanusuna bağlanarak Asya ve Avrupa pazarı arasında en kısa deniz yolu güzergâhını oluşturması nedeniyle Çin için öneme sahip olmuştur. Çin bu doğrultuda Bir Kuşak Bir Yol projesinin gelişim sağlaması için Doğu Akdeniz de bölge ülkeleri ile ilişkiler kurarak liman inşaatı, enerji, tarım, askeri ve finansal alanlarda belirli projelere ve yatırımlar gerçekleştirmektedir. Gerçekleştirilen yatırımlar ile Çin, Doğu Akdeniz'de varlık göstermekte ve bölgede hâkim bir güç olmaya yönelik dış politik yaklaşımını belirlemektedir.

AB ise Doğu Akdeniz'de yer alan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde demokrasi, insan hakları, güvenlik ve ekonomi gibi alanlara kuruluşundan itibaren önem vermiştir. AB'nin Doğu Akdeniz politikası uzun yıllara dayanıyor olsa da hidrokarbon enerji kaynaklarının keşfedilmesi ile daha çok gündemini meşgul etmiştir. Zira AB ülkeleri enerji fakiri olmalarından ötürü dışarıya bağımlı bir haldedir ve Rus enerji şirketlerinin en büyük pazarı konumundadır. Bu nedenle Rusya ve Ukrayna savaşı sırasında AB'nin Ukrayna'yı desteklemesi ve Rusya'nın AB'yi hidrokarbon enerji kaynakları yönünden tehdidi Doğu Akdeniz'de var olan enerji kaynaklarının önemini arttırmıştır. Bu nedenle AB, Doğu Akdeniz'de daha müdahaleci bir role bürünmüş AB üyesi olan GKRY ve Yunanistan'ı hukuki dayanağı olmayan iddialarında dahi desteklemekten kaçınmamışlardır. Ayrıca AB EastMed projesi, DAGF ve Sevilla haritasını desteklemiştir. AB üyesi Fransa Doğu Akdeniz bölge ülkesi olan GKRY ile 2019 yılında savunma iş birliği anlaşması imzalayarak daha aktif bir dış politika izlemiştir. Türkiye'nin Libya ile gerçekleştirmiş olduğu mutabakat muhtırasını da AB konseyi tarafından sert bir dille eleştirilmiş ve AB, daha çok yanlı bir politika izlemeyi tercih etmiştir.

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti, tarihi boyunca Misak-ı Milli sınırlarını büyük bir önem ve dikkatle korumuş olmasının yanı sıra Mavi Vatan kavramı uğruna da uzun uğraşlar vermiştir. Doğu Akdeniz, Türkiye'nin arka bahçesi konumunda olup güvenliğinin sağlanması önem teşkil etmektedir. Zira Doğu Akdeniz sorununun çözüme kavuşturulması ve iş birliğinin sağlanması için Türkiye'nin bölgeden devre dışı bırakılarak değil iş birliği liderleri arasında yer alması gerekmektedir. Türkiye bulunduğu jeopolitik konum itibarıyla Doğu Akdeniz'de önemli bir güzergahtır ve iş birliği oluşumlarında yer almaması durumunda bölge üzerinde herhangi bir

anlaşmanın sağlanabilmesi mümkün görülmemektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin Mavi Vatan politikasında hiçbir taviz vermeden devam etmesi son derece önem teşkil etmektedir.

Türkiye Doğu Akdeniz sorununu hidrokarbon kaynaklarının keşfedildiği bir mesele olarak görmekten ziyade bir var oluş sebebi yani Mavi Vatan meselesi olarak görmektedir. Zira Doğu Akdeniz'de bölge devletleri arasında gerçekleşen MEB sınırlandırma anlaşmaları Türkiye'yi dar bir alana hapsetmeye yönelik olup bölgeden devre dışı bırakılarak gerçekleştirilmektedir. Türkiye bu doğrultuda Doğu Akdeniz'de gücünü kullanabileceği bir zemin yaratmaya yönelik girişimlerde bulunuyor olsa da Yunanistan ve GKRY'nin girişimlerinin yarattığı anlaşmazlıklar birçok çatışmayı da tetikleyebilecek bir güce sahiptir. Bu nedenle önemli ve hassas bir bölge konumundadır. Doğu Akdeniz'de yaşanabilecek herhangi bir sıcak çatışma sadece Doğu Akdeniz'i değil Ege ve Karadeniz'i de istikrarsızlaşmasına neden olacaktır.

Doğu Akdeniz'de sıkışmış jeopolitik sorunlar hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile birlikte tekrar gün yüzüne çıkmış olup yaşanan gelişmeler çerçevesinde bölgenin barış ya da savaş denizine dönüşme ihtimali ince bir çizgide yer almaktadır. Bu sorunun çözüme kavuşturulmasında en önemli etken ise bölge ülkelerinin birbirlerini dışlamadan gerçekleştirebileceği bir diplomasi yolunun seçilmesi ile mümkün olduğu aşikârdır. Zira diplomasi yolunun seçilmesi ile de Doğu Akdeniz sorununa yönelik çözüm önerileri bulunmaktadır. Bunlardan ilki Türkiye ve Yunanistan arasında Ege sorununun çözüme kavuşturulmasıdır. İkincisi, Kıbrıs Adası'nda iki bağımsız devlet oluşumu ve KKTC'nin dünya devletleri tarafından tanınmasıdır. Üçüncüsü ise bölge devletleri arasında sağlanabilecek müşterek işletme anlaşmasıdır. Bu bağlamda bölge devletleri bir uzlaşma sağlayabilirlerse Doğu Akdeniz bir barış denizi haline gelecektir.

KAYNAKÇA

- A Haber, “Mısır ve Rusya'dan Akdeniz'de ortak deniz (Dostluk Köprüsü-4) tatbikatı.”, 2021. <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2021/12/06/misir-ve-rusyadan-akdenizde-ortak-deniz-dostluk-koprusu-4-tatbikati> , (Erişim Tarihi: 01.07.2022).
- Abrams, Elliott. “What’s Behind Israel’s Growing Ties With China?”, *Council On Foreign Relations*, 2018, <https://www.cfr.org/expert-brief/whats-behind-israels-growing-ties-china> , (Erişim Tarihi: 10.07.2022).
- Acar, Hasan. “Boğazlar Sorunu Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme: İstanbul’un Fethinden Montrö Boğazlar Sözleşmesine”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, (2019): 107-132.
- Acer, Yücel, Şimşek, Sultan Şuanur. “İsrail-Lübnan Deniz Sınırı Antlaşması”, *SETA*, Sayı: 379, 2022.
- Acer, Yücel. “Doğu Akdeniz’de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye”, *Adalet Dergisi*, Sayı:65, (2020): 13-26.
- Acer, Yücel. “Eastmed Projesinde Dönüm Noktasına Mı Geliniyor?”, *SETA*, Sayı: 326, (2022): 1-6.
- Acer, Yücel. “Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması’nın Birleşmiş Milletler Tarafından Tescilinin Önemi”, *SETA*, Sayı: 298, (2020):1-5.
- Ak, Gökhan. “Sovereign British Bases on Cyprus and Their Impacts on the Maritime Delimitation in the Eastern Mediterranean”, *Alternatives: Turkish Journal Of International Relations*, Cilt:13, Sayı: 4, (2014): 59-69.
- Akalın, Durmuş, Çelik, Cemil. “XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz’de İngiliz-Fransız Rekabeti ve Osmanlı Devleti”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 7, Sayı: 2, (2012): 21-45.
- Akdeniz Kani, Cansu. “Dünya Sağlık Örgütünün Sahil Güvenlik Ege Deniz Bölge Komutanlığını Ziyareti”, *Sahil Güvenlik Dergisi*, Sayı: 39, 2019, <https://www.sg.gov.tr/kurumlar/sg.gov.tr/komutanlik/yayinlar/sgdergi41ekim19.pdf> , (Erişim Tarihi:13.06.2021).
- Akgün, Sibel. “Kıbrıs’ta Birleşmiş Milletler Arabuluculuğu ile Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt: 5, Sayı: 11, (2018):89-107.

- Akman, Halil. "Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna, Kıbrıs Sorunu (1960-1964)" *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 22, (2012): 65-98.
- Akpınar, Köksal. "EastMed projesi çöktü: Alternatifler neler?", *TRT Haber*, 2022, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/eastmed-projesi-coktu-alternatifler-neler-650450.html> , (Erişim Tarihi: 18.06.2022).
- Aksan, Sertaç. "Doğu Akdeniz'den çıkan gaz yerel kalabilir", *TRT Haber*, 2021, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dogu-akdenizden-cikan-gaz-yerel-kalabilir-554921.html> , (Erişim Tarihi: 14.12.2021)
- Aktan, Sertaç. "Adım adım Brunson krizi: Nereden çıktı, nasıl çözüldü?", *Euronews*, 2018, <https://tr.euronews.com/2018/10/12/adim-adim-brunson-krizi-abd-turkiye-iliskilerinde-yaptirimlar-noktasina-nasil-gelindi> , (Erişim Tarihi: 18.06.2022).
- Aktan, Sertaç. "Türk Akımı doğal gaz boru hattı Türkiye, Rusya ve bölge için ne anlam taşıyor?", *Euronews*, 2020, <https://tr.euronews.com/2020/01/08/turk-akimi-dogal-gaz-boru-hatti-turkiye-rusya-ve-bolge-icin-ne-anlam-tasiyor> , (Erişim Tarihi: 02.07.2022).
- Al, Arzu, Figen Aypek Ayvacı. "Uluslararası Politik Ekonomi: Bitmeyen Kırım Sorunu", *Güvenlik Stratejileri*, Sayı: 26, (2013): 221-251.
- Albawaba, "Lebanon And Cyprus Tie-Up Could Be Good News For The Two Struggling Countries", 2013, <https://www.albawaba.com/business/lebanon-cyprus-482728> , (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- Ali, Umar. "Eni makes gas discovery in Nour prospect offshore Egypt", *Offshore Technology*, 2019. (Erişim Tarihi: 15.12.2021) <https://www.offshore-technology.com/news/eni-nour-egypt/>
- Aljazeera Turk, "Adım Adım Şah Fırat Operasyonu", 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/adim-adim-sah-firat-operasyonu> , (Erişim Tarihi: 20.06.2021).
- Alobeid, Aref. "The International Energy Strategies Ruling the Middle East for a Century Re-appear and Determine the Destiny of the Whole Eastern Mediterranean Region", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Cilt: 9, Sayı: 4, (2018): 241-249.
- Anadolu Ajansı, "Kıbrıs'ta bir çözüme ulaşma çabalarını takdir ediyoruz", 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kibrista-bir-cozume-ulasma-cabalarini-takdir-ediyoruz/1378522> , (Erişim Tarihi: 21.04.2022).

- Anadolu Ajansı*, “Türkiye 5 enerji gemisiyle denizlerde bayrağını dalgalandırıyor.” 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/25657> , (Erişim Tarihi: 18.05.22).
- Andreou, Evie. “Cyprus, Greece and Lebanon discuss deepening of relations”, *Cyprus Mail*, 2021, <https://cyprus-mail.com/2021/04/15/cyprus-greece-and-lebanon-discuss-deepening-of-relations/> , (Erişim Tarihi: 16.03.2022)
- Arms Control Association*, “Chemical Weapons: Frequently Asked Questions”. <https://www.armscontrol.org/factsheets/Chemical-Weapons-Frequently-Asked-Questions> , (Erişim Tarihi: 27.05.2021).
- Arms Control Association*, “The Proliferation Security Initiative (PSI) At a Glance”, 2022, <https://www.armscontrol.org/factsheets/PSI> , (Erişim Tarihi: 25.05.2021).
- Ashwarya, Sujata. “Israel’s Mediterranean Gas Governance: Evolution of Domestic Regulations and Emerging Regional Issues”, *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Cilt: 11, Sayı: 4, (2017): 76-99.
- Aslan, Cemal. "Doğu Akdeniz: İzlenen Politikalar ve İngiliz Üsleri", Stratejik Ortak, 2020, <https://www.stratejikortak.com/2020/05/dogu-akdeniz-politikalar.html> , (Erişim Tarihi: 19.06.2022).
- Atabey, Figen. “İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 31, (2014): 296-304
- Atuk, M. Volkan. “Kutuplaşma Siyaseti Bağlamında İngiliz-Rus Konvansiyonu ve Osmanlı Devleti”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 57, (2018): 99-109.
- Authenticated U.S. Government Information Gpo*, “National Defense Authorization Act For Fiscal Year 2020, “1250a. Repeal of Prohibition on Transfer of Articles on the United States Munitions List to the Republic of Cyprus”, 2019, <https://www.congress.gov/116/plaws/publ92/PLAW-116publ92.pdf> , (Erişim Tarihi: 18.06.2022).
- Avdar, Ramazan, Avdar, Reyhan “Balta Limanı’ndan Mondros’a Osmanlı’da Ekonomik Yapı ve Dış Ticaret (1838-1918)”, *Sakarya İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 5, (2020): 110-124.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*, “Libya/Türkiye: AB Sözcüsünün hidrokarbon anlaşmasına ilişkin açıklaması”, 2022, <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/libyaturkiye-ab-sozcusunun-hidrokarbon-anlasmasina-iliskin-aciklamasi-10908> , (Erişim Tarihi: 07.10.2022).

- Aydınlık*, “Fransız Donanması Kıbrıs’a Yerleşiyor”, 2019, <https://www.aydinlik.com.tr/fransiz-donanmasi-kibris-a-yerlesiyor-dunya-mayis-2019-1> , (Erişim Tarihi: 13.12.2021).
- Bakeer, Ali. “Türkiye and Egypt: Normalization process in Eastern Mediterranean”, *Anadolu Ajansı*, 2022, <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-turkiye-and-egypt-normalization-process-in-eastern-mediterranean/2604873> , (Erişim Tarihi: 20.06.2022).
- Balık, İsmail, "Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları", *Kent Akademisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, (2018): 86-98.
- Balıkçioğlu, Emre. “Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956–1959)”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, (2016): 30-61.
- Balkaş, Özer. “Doğu Akdeniz’de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği ve Politika”, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası*, 2019. https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/9a30643920bb533_ek.pdf , (Erişim Tarihi: (14.12.2021).
- Barkat, Amiram. “Chinese government co wins ports construction tender”, *Globes*, 2014, <https://en.globes.co.il/en/article-china-harbor-wins-ports-construction-tender-1000947354> , (Erişim Tarihi: 10.07.2022).
- Barron, Robert, Mona Yacoubian, Hesham Youssef, “Could the Israel-Lebanon Maritime Border Deal be a Game-Changer?”, *United States Institute of Peace*, 2022, <https://www.usip.org/publications/2022/10/could-israel-lebanon-maritime-border-deal-be-game-changer> , (Erişim Tarihi: 15.10.2022).
- Bastida, Ana Elizabeth, Okoye, Adaeze Ifesi, Salim, Mahmud, Ross, James, Wälde, Thomas. “Cross-Border Unitization and Joint Development Agreements: An International Law Perspective”, *Houston Journal of International Law*, Cilt: 29, (2007): 355-425.
- BBC News | Türkçe*, “Doğu Akdeniz: Yunanistan'a göre 'Mısır enerji haritasını düzeltti, konu kapandı”, 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56333815> , (Erişim Tarihi: 20.06.2022).
- BBC News| Türkçe*, "Türkiye ve Mısır arasında normalleşme: 2013’ten bugüne neler yaşandı?", 2022, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cyxen30w0pvo> , (Erişim Tarihi: 03.02.2023).
- BBC News| Türkçe*, “Doğu Akdeniz - ABD Dışışleri Bakanı Pompeo: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Sondaj Faliyetleri Yasa Dışı, Hiçbir Ülke Avrupa'yı Rehin Alamaz”, 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49944636> , (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

- BBC News| Türkçe*, “Doğu Akdeniz: Türkiye'nin yayımladığı son haritalar ne anlama geliyor?,” 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53756110> , (Erişim Tarihi: 07.01.2022).
- BBC News| Türkçe*, “Erdoğan'dan Batı'ya 'Mısır darbesi' eleştirisi”, 2013, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130705_misir_cuma_gosteri , (Erişim Tarihi: 03.02.2023).
- Berberakis, Stelyo. “Doğu Akdeniz - EastMed doğalgaz boru hattı anlaşması Atina'da imzalandı”, *BBC News| Türkçe*, 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50973890> , (Erişim Tarihi: 30.04.2021).
- Berberakis, Stelyo. "AB üyesi Akdeniz ülkelerinin Atina'da düzenlenen zirvesinde neler konuşuldu, Türkiye'ye hangi mesajlar verildi?", *BBC News| Türkçe*, 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58604490> , (Erişim Tarihi: 21.04.2022).
- Blinken, Antony J., “Historic Breakthrough on the Israel-Lebanon Maritime Boundary”, *U.S. Department of State*, 2022, <https://www.state.gov/historic-breakthrough-on-the-israel-lebanon-maritime-boundary/> , (Erişim Tarihi: 15.10.2022).
- Bodur, M. Zeki. “Ege’de Denizden Yapılan Yasa Dışı Göç ve Göçmen Profilleri, Göçmenlerin Geleceğe Yönelik Beklentileri ve Öngörüler”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, (2010): 103-136.
- Bostan, İdris. “Akdeniz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 2, Sayı 2, İstanbul: TDV Yayınları, (1989): 231-234.
- Bostan, İdris. “İnebahtı Deniz Savaşı”, *TDV İslam Ansiklopedi*, Cilt: 22, (2000): 287-289.
- Bostancı Bozbayındır, Gülşah. “Türk Ceza Kanunu’nda Göçmen Kaçakçılığı Suçu”, (Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu 29-30 Mayıs 2015), *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi*, (2015): 377-405
- Bostancı, Mustafa. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin İlânı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 34, Sayı: 57, (2015): 317-356.
- BOTAŞ*, "Doğal Gaz ve Petrol Boru Hatları Haritası, <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/dogal-gaz-ve-petrol-boru-hatlari-haritasi/168> , (Erişim Tarihi: 23.04.2021).
- Bowen, Jeremy. "1967 Arap-İsrail Savaşı: Orta Doğu'yu sarsan 6 gün", *BBC News| Türkçe*, 2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650> , (Erişim Tarihi: 17.04.2021).

- Boyraz, Hacı Mehmet. "Kıbrıs Meselesi Yakın Zamanda Çözülebilir mi?", *SETA*, 2021, <https://www.setav.org/kibris-meselesi-yakin-zamanda-cozulebilir-mi/> , (Erişim Tarihi: 15.04.2021).
- Bozbıyık, Arif, Hancı, Hamit, Özdemir, Çağlar ve Demirkan, Özgür. "Nükleer Silahlar: Üretimi ve Etkileri", *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 10, (2001): 386-387.
- Brautigam, Deborah, Rithmire, Meg. "The Chinese 'Debt Trap' Is a Myth", *The Atlantic*, 2021, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2021/02/china-debt-trap-diplomacy/617953/> , (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- Brief, "6th Cyprus- Egypt-Greece, Trilateral Summit - Joint Declaration", 2018, <https://www.brief.com.cy/english/6th-cyprus-egypt-greece-trilateral-summit-joint-declaration> , (Erişim Tarihi: 07.03.2022).
- Bueger, Christian. "What is Maritime Security", *Marine Policy*, Cilt: 53, (2015): 1-11.
- Can, Faruk. "Doğu Akdeniz'de ne kadar doğalgaz rezervi var?", *Euronew*, 2019, <https://tr.euronews.com/2019/12/31/dogu-akdeniz-ne-kadar-dogal-gaz-rezervi-var-en-buyuk-payi-hangi-ulkeler-alacak> , (Erişim Tarihi: 14.12.2021).
- Caner, Cantürk, Şengül, Betül. "Devrimler, Kaos ve İstikrar Arayışları İçinde Libya: Tarihsel ve Yapısal Bir Analiz", *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6, (2018): 45-70.
- Canlı, Enes. "AB, Mısır ve İsrail arasında Avrupa'ya gaz tedariki için anlaşma imzalanacak", *Anadolu Ajansı*, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-misir-ve-israil-arasinda-avrupaya-gaz-tedariki-icin-anlasma-imzalanacak/2613818> , (Erişim Tarihi: 15.07.2022).
- Canlı, Enes. "AB, Mısır ve İsrail arasında Avrupa'ya gaz tedariki için anlaşma imzalanacak", *Anadolu Ajansı*, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-misir-ve-israil-arasinda-avrupaya-gaz-tedariki-icin-anlasma-imzalanacak/2613818> , (Erişim Tarihi: 15.07.2022).
- Canlı, Enes. "Arap Baharı'nın ilk devriminin üzerinden 10 yıl geçti", *Anadolu Ajansı*, 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-baharinin-ilk-devriminin-uzerinden-10-yil-gecti/2109556> , (Erişim Tarihi: 17.04.2021).
- Cebir, Raid. "Putin Rusya'nın yeni 'Deniz Doktrini'ni açıkladı", *Şarkul Avsat*, 2022, <https://turkish.aawsat.com/home/article/3791786/putin-rusya%E2%80%99n%C4%B1n-yeni-%E2%80%98deniz-doktrini%E2%80%99ni-a%C3%A7%C4%B1klad%C4%B1> , (Erişim Tarihi: 10.08.2022)

- CGTN, "What has Xi Jinping said on Belt and Road Initiative?", 2021, <https://news.cgtn.com/news/2021-11-18/What-has-Xi-Jinping-said-on-Belt-and-Road-Initiative--15hrErmA1na/index.html> , (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- Chatzky, Andrew, McBride, James. "China's Massive Belt and Road Initiative", *Council On Foreign Relations*, 2020, <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative> , (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- Chaziza, Mordechai. "The Red-Med Railway: New Opportunities for China, Israel, and the Middle East", *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*, 2016, <https://besacenter.org/385-chaziza-the-red-med-railway-new-opportunities-for-china-israel-and-the-middle-east/> , (Erişim Tarihi: 10.07.2022).
- Chinadaily*, "China, Greece ink MOU to promote Belt and Road Initiative", 2018, <https://www.chinadaily.com.cn/a/201808/28/WS5b853bdba310add14f3883f1.html> , (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- CIA, "Egypt The World Factbook", <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/egypt/#people-and-society> , (Erişim Tarihi: 20.02.2022).
- Cicioğlu, Filiz, Yeşim Bayram, "Avrupa Birliği'nin Değerleri Çerçevesinde Ortadoğu Politikasını Anlamlandırmak: Mısır, Suriye ve Irak Örneği", *International Journal of Political Science & Urban Studies*, Cilt: 7, Sayı: 2, (2019): 327-360.
- CNN Türk, "Doğu Akdeniz'de neler oluyor", 2019, <https://www.cnnturk.com/turkiye/dogu-akdenizde-neler-oluyor> , (Erişim Tarihi: 10.08.2022).
- Coffey, Luke. "Keeping America Safe: Why U.S. Bases in Europe Remain Vital", *The Heritage Foundation*, (2012): 1-21.
- Council On Foreign Relations*, "1949 – 2022 U.S.-China Relations", <https://www.cfr.org/timeline/us-china-relations>, (Erişim Tarihi: 08.07.2022) .
- Cura, Ali. "Rusya, tarihinde ilk kez Akdeniz'de tatbikat yapacak", *Anadolu Ajansı*, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-tarihinde-ilk-kez-akdeniz-de-tatbikat-yapacak/1243295#> , (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- Cyprus Mail*, "Tusk: EU stands with Cyprus", 2019, <https://cyprus-mail.com/2019/05/09/tusk-eu-stands-with-cyprus/> , (Erişim Tarihi: 15.07.2022).
- Çağ, Galip, Sami Eker, "Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (2013): 57-72.

- Çam, Ömer Tuğrul. “NATO, Akdeniz'de tatbikata başladı”, *Anadolu Ajansı*, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-akdenizde-tatbikata-basladi/2484245> , (Erişim Tarihi: 17.06.2022).
- Çelikçi, Abdül Samet, Kakışım, Can. “İtalyan Faşizmi ve Tarihsel Gelişimi”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, (2013): 83-99.
- Çetin, Şerife. “Türkiye-Libya arasındaki deniz yetki alanları anlaşması, Doğu Akdeniz'de dengeleri değiştirdi”, *Anadolu Ajansı*, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-libya-arasindaki-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-dogu-akdenizde-dengeleri-degistirdi/2057661> , (Erişim Tarihi: 07.10.2022).
- Daily News Egypt*, "Egypt signs \$1.2bn worth agreement with Exim Bank of China to finance 1st electric train", 2019, <https://dailynewsegypt.com/2019/01/16/egypt-signs-1-2bn-worth-agreement-with-exim-bank-of-china-to-finance-1st-electric-train/> , (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- Daily Sabah*, “Turkey rejects biased remarks on Cyprus, East Med in Southern EU summit”, 2019, <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2019/06/15/turkey-rejects-biased-remarks-on-cyprus-east-med-in-southern-eu-summit> , (Erişim Tarihi: 21.04.2022)
- Dalay, Galip. "Turkey, Europe, and the Eastern Mediterranean: Charting a way out of the current deadlock", *Brookings Institution*, 2021, <https://www.brookings.edu/research/turkey-europe-and-the-eastern-mediterranean-charting-a-way-out-of-the-current-deadlock/>, (Erişim Tarihi: 06.01.2022)
- Değerli, Esra Sarıcioğlu. “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950–1960)”, *Akademik Bakış*, Cilt: 6, Sayı: 11, (2012): 85-101.
- Demir, Emre. “Turkey and China in the Eastern Mediterranean: Partners or Competitors?”, *Global Voices*, 10 Eylül 2021, <https://globalvoices.org/2021/09/10/turkey-and-china-in-the-eastern-mediterranean-partners-or-competitors/> , (Erişim Tarihi: 02.07.2022).
- Demir, Şerif. "Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 12, (2007): 37-63.
- Demirci, Mehmet Cem. “Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki Sondaj Faaliyeti Rusya İle İlişkilerini Nasıl Etkiler?”, *Euronews*, 2019, <https://tr.euronews.com/2019/05/10/turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-sondaj-faaliyeti-rusya-ile-iliskilerini-nasil-etkiler-kibris> , (Erişim Tarihi: 02.07.2022).
- Demirci, Mehmet Cem. "Doğu Akdeniz'de doğalgaz bilmecesi, bölgede kilit ülke Mısır", *Euronews*, 2019, <https://tr.euronews.com/2019/05/05/dogu-akdeniz->

dogalgaz-bilmecesi-turkiye-nasil-etkilenecek-israil-kibris-misir-exxon-abd ,
(Erişim Tarihi: 15.02.2022).

Deniz Haber, “Anadolu Güneşi 06” deniz tatbikatı”, 2006,
<https://www.denizhaber.com/guncel/anadolu-gunesi-06-deniz-tatbikati-h4051.html> , (Erişim Tarihi:28.05.2021).

Dervişoğlu, Ferhat, Çelik, Ramazan, Aktuğ, Ufuk. “Türk askeri bu sabah top atışı yaptı... İdlib’de son durum...”, *Hürriyet*, 2017,
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-turkiyeden-osoya-destek-icin-idlibe-top-atisi-yapildi-40603438> , (Erişim Tarihi: 20.06.2021).

Deutsche Welle, “Enerji Şirketi Eni: Savaş gemileri gelirse Kıbrıs'tan çekiliriz”, 2019,
<https://t24.com.tr/haber/eni-savas-gemileri-gelirse-kibris-tan-cekiliriz,843216> ,
(Erişim Tarihi: 26.04.2022).

Deutsche Welle, “Kıbrıs’ta İngiliz üs bölgeleri imara açılıyor”, 2022,
<https://www.dw.com/tr/k%C4%B1br%C4%B1sta-i%CC%87ngiliz-%C3%BCs-b%C3%B6lgeleri-imara-a%C3%A7%C4%B1%C4%B1yor/a-61737568> ,(Erişim Tarihi: 21.06.2022).

Deutsche Welle, “AB: Türkiye- Libya Mutabakatı Üçüncü Tarafları Bağlamaz”, 2019,
<https://www.dw.com/tr/ab-t%C3%BCrkiye-libya-mutabakat%C4%B1-%C3%BC%C3%A7%C3%BCnc%C3%BC-taraflar%C4%B1-ba%C4%9Flamaz/a-51652435> , (Erişim Tarihi: 15.07.2022).

Deveci, Mustafa. "İsrail Leviathan sahasından doğal gaz çıkarmaya başladı", *Anadolu Ajansı*, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-leviathan-sahasindan-dogal-gaz-cikarmaya-basladi-/1688683> , (Erişim Tarihi: 23.02.2022).

Doğru, Sami. “Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu: Uluslararası Toplumun Mücadelesi ve Türkiye’nin Katkıları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 66, Sayı: 3, (2017): 551-580.

BBC News| Türkçe, "Donetsk ve Luhansk nerede ve statüsü ne?", 2022,
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60477278> , (Erişim Tarihi: 30.06.2022)

Duran, Hasan. “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 21, (2008): 119-139.

East Mediterranean Gas Forum, “6th EMGF Ministerial Meeting – November 25th”, 2021, https://emgf.org/gva_event/6th-emgf-ministerial-meeting-november-25th-2021/ , (Erişim Tarihi: 19.02.2022).

Eastern Mediterranean Policy, “Vassilis Kappis, Evaluating the Prospects of Greek-Israeli Military Cooperation”, Sayı: 7, (2016): 1-5.

- Ediger, Volkan Ş., Devlen, Balkan, Bingöl McDonald, Deniz. “Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt: 9, Sayı: 33, (2012): 73-92.
- Egypt Today*, “Petroleum Ministry: Two new wells of Zohr gas field to start production within few months”, 2022, <https://www.egypttoday.com/Article/3/112473/Petroleum-Ministry-Two-new-wells-of-Zohr-gas-field-to> , (Erişim Tarihi: 15.02.2022)
- EIA, "Overview of oil and natural gas in the Eastern Mediterranean region", 2013, https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/eastern-mediterranean.pdf , (Erişim Tarihi: 14.12.2021)
- Ekinci, Mehmet Uğur. “Kıbrıs’ta Yeni Paradigma”, *SETA*, 2021, <https://setav.org/assets/uploads/2021/07/P315.pdf> , (Erişim Tarihi: 16.04.2021).
- Ekman, Alice. “China in the Mediterranean: An Emerging Presence”, *OCP Policy Center*, (2018): 4-21.
- Eli, Avi Bar. “Chinese Company to Run New Haifa Port”, *Haaretz*, 2015, <https://www.haaretz.com/israel-news/business/2015-03-24/ty-article/.premium/chinese-group-to-run-haifa-port/0000017f-dc11-d3a5-af7f-febf16530000> , (Erişim Tarihi: 10.07.2022).
- Emecen, Feridun. “Mercidabık Muharebesi”, *Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 29, (2004): 174-176.
- Enerji Günlüğü*, “Afrodit gaz sahasına 192 milyon dolar yatırım!”, 2022, <https://www.enerjigunlugu.net/afrodit-gaz-sahasina-192-milyon-dolar-yatirim-50274h.htm> , (Erişim Tarihi: 01.11.2022)
- ENI, "ENI In Egypt", <https://www.eni.com/en-IT/eni-worldwide/africa/egypt.html> , (Erişim Tarihi: 17.02. 2022)
- ENI, “Eni announces a gas discovery Offshore Cyprus”, 2018, <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2018/02/eni-announces-a-gas-discovery-offshore-cyprus.html> , (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- ENİ, “Eni makes a significant gas discovery offshore Cyprus”, 2022, <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2022/08/eni-makes-significant-gas-discovery-offshore-cyprus.html> , (Erişim Tarihi: 26.12.2021)
- Erbaş, Fatih. “19. Yüzyıl Doğu Akdeniz Donanma Mücadelesinde Öne Çıkan Devletler ve Faktörler”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 8, (2016): 133-158.

- Ercan, Murat, Mehmet Can Kılınç, “Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Ortadoğu Merkezli Doğu Akdeniz Politikaları Kıbrıs Çatışması ve Libya Mutabakatı”, *Anadolu Strateji Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (2020): 15-28.
- Ercümen, Merve Aksoy. “Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti”, *İNSAMER*, 2016https://insamer.com/tr/dogu-akdeniz-enerji-rekabeti_366.html , (Erişim Tarihi 20.06.2021).
- Erdemir, Emre. "Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi", *Euro Politika*, Cilt: 3, Sayı: 2, (2019): 37-40.
- Ergin, Sedat. "Doğu Akdeniz’de Karşılıklı İttifak Dengeleri", *Hürriyet*, 2019, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/dogu-akdenizde-karsilikli-ittifak-dengeleri-41401777> , (Erişim Tarihi: 17.05.2022).
- Erkan, Süleyman. “Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinin Özellikleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 22, (2010): 93-115.
- Erkekoğlu, Pınar, Gümüşer, Belma Koçer. “Kimyasal Savaş Ajanları: Tarihçeleri, Toksisiteleri, Saptanmaları ve Hazırlıklı Olma”, *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, Cilt: 38, Sayı: 1, (2018): 24-38.
- Erkin, Müfide Zehra. “AB’nin Kıbrıs Stratejisi...”, *Cumhuriyet*, 2011, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/abnin-kibris-stratejisi-216208> , (Erişim Tarihi 13.12.2021).
- Eroğlu, Hamza. “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 54, (2002): 735-793.
- Ertan, Ali Erhan, Özgün, Tevfik Orçun. “I. Dünya Savaşı’nın Ardından Yenidünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 3, (2016): 551-572.
- Eser, Emre. "İsrail gazı Türkiye için alternatif olabilir mi?," *Deutsche Welle*, 2022, <https://www.dw.com/tr/israil-gaz%C4%B1-t%C3%BCrkiye-i%C3%A7in-alternatif-olabilir-mi/a-60666085> , (Erişim Tarihi: 23.02.2022).
- Euronews, “Kıbrıs açıklarında 8 ülkenin düzenlediği askeri tatbikat Türkiye'ye mesaj mı?”, 2021, <https://tr.euronews.com/2021/11/03/k-br-s-ac-klar-nda-8-ulkenin-duzenledigi-askeri-tatbikat-turkiye-ye-mesaj-m> , (Erişim Tarihi: 17.06.2022).
- Euronews, “Türkiye ve Libya arasında imzalanan hidrokarbon muhtırasına Yunanistan ve Mısır'dan tepki”, 2022. (Erişim Tarihi: 07.10.2022),

<https://tr.euronews.com/2022/10/04/turkiye-ve-libya-arasinda-imzalanan-hidrokarbon-muhtirasina-yunanistan-ve-misirdan-tepki>

European Commission, “A new response to a changing Neighbourhood A review of European Neighbourhood Policy”, (2011): 1-21.

European Commission, “A Partnership For Democracy And Shared Prosperity With The Southern Mediterranean”, (2011): 1-16.

European Commission, “European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations”, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/southern-neighbourhood_en , (Erişim Tarihi: 13.07.2022).

European Parliament, “Directorate- General for External Policies Policy Department, Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean?”, 2017, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf) , (Erişim Tarihi: 22.12.2021).

European Union External Action, “Middle East Peace Process”, 2021, https://www.eeas.europa.eu/eeas/middle-east-peace-process_en , (Erişim Tarihi: 13.07.2022).

European Union, "History of the European Union 1945-59", https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_en , (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

European Union, "History of the European Union 1960-69", https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1960-69_en , (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

European Union, “History of the European Union 1980-89” , https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1980-89_en , (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

European Bank, “Belt and Road Initiative”, <https://www.ebrd.com/what-we-do/belt-and-road/overview.html> , (Erişim Tarihi: 09.07.2022).

Evin, Bekir. “Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu Kavramı ve şiddet Faktörü”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2012): 119-151.

Ezrahi, Ariel. “Cooperation Prospects and Conflict Potential around Hydrocarbons in the Middle East: Israel–Egypt–Palestinian Territories–Jordan, Energy Cooperation and Security in the Eastern Mediterranean: A Seismic Shift

- towards Peace or Conflict?”, Ed. Angelos Giannakopoulos, *The S. Daniel Abraham Centerfor International and Regional Studies*, Sayı: 8, (2016):75-84.
- Filiz, Taner. “Çin’in Küresel Tek Kuşak Tek Yol Girişiminde Türkiye’nin Konumu Üzerine Bir İnceleme”, *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (2020): 17-133.
- Financial Mirror*, “Greece, Cyprus, Egypt summit in Athens”, 2021, <https://www.financialmirror.com/2021/10/18/greece-cyprus-egypt-summit-in-athens/> , (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- Finman, Commander Brian*. “Akdeniz’in Güvenliğini Sağlamak”, *NATO OTAN*, 2010, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2010/05/04/akdenizin-guevenligini-saglamak/index.html> , (Erişim Tarihi: 15.06.2021).
- France24*, "Lebanon says Russia, Europe eye investment in oil and gas", 2019, <https://www.france24.com/en/20190614-lebanon-says-russia-europe-eye-investment-oil-gas> , (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- Genç, Durmuş. “Mavi Vatan'daki dev tatbikat göz kamaştırdı”, *Anadolu Ajansı*, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi-vatandaki-dev-tatbikat-goz-kamastirdi/1411433> , (Erişim Adresi: 17.04.2022).
- Göksedef, Ece. “İsrail-Lübnan deniz yetki alanları anlaşması bölge ve Avrupa için neden önemli?”, *BBC News| Türkçe*, 2022, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c88j3g67w8go> , (Erişim Tarihi: 02.02.2023).
- Gözügüzelli, Emete. “Bir beka meselesi: Doğu Akdeniz”, *Yeni Şafak*, 2018, <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/bir-beka-meselesidogu-akdeniz-3411123> , (Erişim Tarihi: 16.10.2021).
- Greek City Times*, “US signs extended Defense Agreement with Greece”, 2019, <https://greekcitytimes.com/2019/10/07/signs-extended-defense-agreement-greece/> , (Erişim Tarihi: 17.06.2022).
- Grogan, Tim. “Construction Week: Dodge Construction Starts for May 2014; China Wins \$1B Port in Israel”, *Engineering News- Record*, 2014, <https://www.enr.com/articles/1324-construction-week-dodge-construction-starts-for-may-2014-china-wins-1b-port-in-israel> , (Erişim Tarihi: 10.07.2022).
- Gül, Hasan, “Filistin Sorununun Tarihsel Nedenleri”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, (2018): 13-22.

- Gündem Kıbrıs*, “MED7 zirvesi kararında Kıbrıs sorununa atıf”, 2018, <https://www.gundemkibris.com/rum-basini/med7-zirvesi-kararinda-kibris-sorununa-atif-h236546.html> , (Erişim Tarihi: 21.04.2022).
- Güzel, Hasan Tevfik. “Hasta Adam” Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı”, *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1, (2017): 78- 118.
- Haber Türk*, "Rusya, Suriye'de kalıcı birlikler için çalışmalara başladı", 2017, (Erişim <https://www.haberturk.com/rusya-suriye-de-kalici-birlikler-icin-calismalara-basladi-1770954> , Tarihi: 13.12.2021).
- Haber Türk*, “Tartus Limanı 49 yıl daha Rusya'da kalacak”, 2019, <https://www.haberturk.com/tartus-limani-49-yil-daha-rusya-da-kalacak-2490535> , (Erişim Tarihi: 30.06.2022)
- Hacisalihoglu, Devrim. "İsrail, Yunanistan ve Güney Kıbrıs arasında üçlü zirve: Enerji ve güvenlik masada", *Euronews*, 2018, <https://tr.euronews.com/2018/12/20/israil-yunanistan-ve-guney-kibris-arasında-ucclu-zirve-enerji-ve-guvenlik-masada> , (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- Harunoğlu, Muazzez. “Doğu Akdeniz Enerji Havzası: Bölge Üzerinde Yaşanan Uluslararası Anlaşmazlık ve Rekabet”, *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, Sayı:42, (2020): 455-481.
- Hattatoğlu, İrfan. “Filistin’in denizel alanı İsrail işgali altında”, *Türkiye Gazetesi*, 2021, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/genis-aci-fikir-ve-tartisma/619241.aspx> , (Erişim Tarihi: 26.02.2022)
- Hayta, Necdet. “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 36, (1996): 817-847.
- Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs*, "Trilateral Ministerial Meeting between Greece-Cyprus-Palestine (Athens, 17 December 2018)", 2018, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/trilateral-ministerial-meeting-between-greece-cyprus-palestine-athens-17-december-2018.html> , (Erişim Tarihi: 20.04.2022)
- Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs*, “Joint Communiqué issued after the Trilateral Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of Cyprus, Greece and Palestine (New York, 21 September 2016)”, 2016, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/joint-communique-issued-after-the-trilateral-meeting-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-cyprus-greece-and-palestine-new-york-21-september-2016.html> , (Erişim Tarihi: 20.04.2022).

- Hiznyak, Nikolay. “Rus ve Cezayir donanmaları Akdeniz’de ortak tatbikat düzenledi”, *Sputnik Türkiye*, 2019, <https://sputniknews.com.tr/20191124/rus-ve-cezayir-donanmalari-akdenizde-ortak-tatbikat-duzenledi-1040683119.html> , (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- Huber, Daniela, Bakhtin, Vladimir, Guofu, Li, Kumaraswamy, P.R., Clemesha, Arlene. “The Mediterranean Region in a Multipolar World Evolving Relations with Russia, China, India, and Brazil”, *German Marshall Fund of the United States*, (2013): 1-35.
- Hürriyet Daily News*, "Greece-Cyprus-Israel summit in Jerusalem", 2019, <https://www.hurriyetdailynews.com/greece-greek-cyprus-israel-summit-in-jerusalem-142058> , (Erişim Tarihi: 15.03.2022)
- Hürriyet*, “Emekli Büyükelçi Eralp: 'Johnson Mektubu'nu Cüneyt Arcayürek'e, dönemin Dışişleri Bakanı verdi”, 2017, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/emekli-buyukelci-eralp-johnson-mektubunu-cuneyt-arcayureke-donemin-disisleri-bakani-verdi-708491> , (Erişim Tarihi: 10.04.2021).
- Hürriyet*, “Rusya bu kez tatbikat için Akdeniz’de”, 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/rusya-bu-kez-tatbikat-icin-akdenizde-42005541> , (Erişim Tarihi: 01.07.2022).
- Hürriyet*, “Türkiye ve KKTC'den BMGK'ye peş peşe Maraş tepkileri! 'Asılsız iddialara dayanan açıklamaları tümüyle reddediyoruz”, 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-haberi-disislerinden-bmgkye-tepki-asilsiz-iddialara-dayanan-aciklamalari-tumuyle-reddediyoruz-41858765> , (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- Hydrocarbons Servive*, “Offshore Exploration and Exploitation Licenses Republic of Cyprus”, http://www.meci.gov.cy/MECI/hydrocarbon.nsf/page16_en/page16_en?OpenDocument , (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- Hydrocarbons-Technology*, “The Blue Stream Pipeline Project, Europe”, <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/bluestream-pipeline/> , (Erişim Tarihi: 02.07.2022).
- Inbar, Efraim. “Israel’s Challenges in the Eastern Mediterranean”, *Middle East Quartely*, Cilt: 21, Sayı: 4, (2014): 1-12.
- Independent Türkçe*, “Doğu Akdeniz'de yedi ülkeden gaz hamlesi”, <https://www.indyturk.com/node/8661/d%C3%BCnya/do%C4%9Fu-akdenizde-yedi-%C3%BClkeden-gaz-hamlesi> , 2019, (Erişim Tarihi: 19.02. 2022).

Independent Türkçe, “Rus ordusu, Akdeniz’de jet ve denizaltıların da yer aldığı tatbikat gerçekleştirdi”, 2021, <https://www.indyturk.com/node/381051/d%C3%BCnya/rus-ordusu-akdeniz%E2%80%99de-jet-ve-denizalt%C4%B1lar%C4%B1n-da-yer-ald%C4%B1%C4%9F%C4%B1-tatbikat-ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirdi> , (Erişim Tarihi: 01.07.2022)

Institute of Energy For South- East Europe, “The East Mediterranean Geopolitical Puzzle and the Risks to Regional Energy Security”, 2013, <https://www.iene.eu/the-east-mediterranean-geopolitical-puzzle-and-the-risks-to-regional-energy-security-p20.html> , (Erişim Tarihi: 17.04.2021)

International Law Studies, “Treaty of Peace Between the Allied and Associated Powers and Italy”, 1947, <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2181&context=ils> , (Erişim Tarihi: 23.07.2022)

Iqbal, Badar Alam, Mohd Nayyer Rahman, Shaista Sami, “Impact of Belt and Road Initiative on Asian Economies”, *Global Journal of Emerging Market Economies*, Cilt: 11, Sayı: 3, (2019): 1-18.

Işık, Yörük. “Yunan gazetesi, Kemal Reis’in Yunan firkateyniyle çarpışması sonrasındaki fotoğrafını yayımladı”, *Sputnik*, 2021, <https://sputniknews.com.tr/20200819/yunan-gazetesi-kemal-reisin-yunan-firkateyniyle-carpismasi-sonrasindaki-fotografini-yayimladi--1042682402.html> , (Erişim Adresi: 17.04.2022),

İnce, Fuat. “Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), (2013): 101-128.

JINSA, "Sea Changes: U.S. Challenges and Opportunities in the Eastern Mediterranean", 2019.

Joaquin, Matthew. “ Israel- Lebanon Maritime Dispute Explained” *Aljazeera*, 2017, <https://www.aljazeera.com/features/2017/3/31/israel-lebanon-maritime-dispute-explaine> , (Erişim Adresi: 25.02.2022).

Judd, Griffin. “Understanding the Israel-Lebanon Maritime Border Dispute”, *Honestreporting*, 2019, <https://honestreporting.com/understanding-israel-lebanon-maritime-border-dispute/> , (Erişim Adresi: 10.02.2022)

Kabakcı, Fuat, Yüzbaşıoğlu, Nazlı, Kalabalık, Aydoğan, Karaca, Emre, Semerci, Ali. “Türkiye ve Libya arasında hidrokarbon alanında mutabakat muhtırası imzalandı”, 2022, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ve->

libya-arasinda-hidrokarbon-alaninda-mutabakat-muhtirasi-imzalandi/2701424 , (Erişim Tarihi: : 07.10.2022).

Kadan, Tevfik. “Rusya’dan Akdeniz’e yığınak”, *Aydınlık*, 2022, <https://www.aydinlik.com.tr/haber/rusyadan-akdenize-yiginak-270839> , (Erişim Tarihi: 30.06.2022).

Kahraman, Serpil. “AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye’nin Uyum”, *Journal of Yasar University*, Cilt: 3, Sayı: 12, (2008): 1731-1742.

Karaca, Emre. “Türkiye, Libya ile imzalanan mutabakat zaptına Yunanistan ve AB'nin tepkisini önemsemiyor” *Anadolu Ajansı*, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-libya-ile-imzalanan-mutabakat-zaptina-yunanistan-ve-abnin-tepkisini-onemsemiyor/2702149> , (Erişim Tarihi: 07.10.2022)

Karagöl, Erdal Tanas, Özdemir, Büşra Zeynep. "Türkiye’nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz’in Rolü", *SETA*, (2017): 7-62.

Karataş, Salih. “Münhasır Ekonomik Bölge Üzerinde Üçüncü Devletlerin Hak ve Yetkileri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, (2015): 79-11.

Kartal, Atahan Birol. “Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAESH ve YPG Örneği”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 27, (2018) 39-77.

Kasaba, Reşat. “Treaties and Friendships: British Imperialism, the Ottoman Empire, and China in the Nineteenth Century”, *Journal of World History*, Cilt: 4, Sayı: 2, (1993): 215-241.

Kasım, Kamer. "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", *Akademik Bakış*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2007): 57-72.

Kavas, Ahmet. “Sömürgecilik”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 37, (İstanbul, 2009): 394-397.

Kaya, Faruk. “Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, (2017): 1-17.

Kedikli, Umut, Önder Çalağan, "Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz’in Önemi", *Sosyal Bilimler Metinleri*, Cilt: 2017, Sayı: 1, (2017) :120-138.

- Kedikli, Umut, Deniz, Taşkın. “Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”, *Alternatif Politika*, Cilt: 7, Sayı: 3, (2015): 399-424.
- Kedikli, Umut, Hacıahmetoğlu, İmdat. “Etnik Çatışma Bağlamında Kıbrıs’ta Türk – Rum İlişkileri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 5, (2018): 190-203.
- Keinon, Herb. "Israel, Greece, Cyprus to hold second trilateral summit", *Jerusalem Post*, 2016, <https://www.jpost.com/israel-news/politics-and-diplomacy/israel-greece-cyprus-to-hold-second-trilateral-summit-474350> , (Erişim Tarihi: 15.03.2022)
- Keser, Ulvi “21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 23, (2011): 93-121.
- Kıdera, Momoko. “Sold to China: Greece's Piraeus port town cools on Belt and Road”, *Nikkei Asian*, 2021, <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Belt-and-Road/Sold-to-China-Greece-s-Piraeus-port-town-cools-on-Belt-and-Road> , (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- Kıel, Machiel. “Rodos”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 35, (İstanbul, 2008): 155-158.
- Kılıç, Selçuk. “Biyolojik Silahlar ve Biyoterörizm”, *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, Cilt: 63, Sayı: 1, (2006): 1-20.
- King Abdullah II, “At Trilateral Summit, Jordan, Cyprus and Greece agree to expand cooperation in vital fields”, 2019, <https://kingabdullah.jo/en/news/trilateral-summit-jordan-cyprus-and-greece-agree-expand-cooperation-vital-fields> , (Erişim Tarihi: 15.04.2022).
- Kısacık, Sina, Fahri Erenel, “Doğu Akdeniz Güvenli Algılamaları Bağlamında Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarına Anlamak”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, (2019): 51-76.
- Kıvrak, Salih. "Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Pakistan’ın katılımıyla uluslararası boyut kazandı", *Defence Turk*, 2020, <https://www.defenceturk.net/akdeniz-kalkani-harekati-pakistanin-katilimiyla-uluslararasi-boyut-kazandi> , (Erişim Tarihi: 26.04.2022)
- KKTC Dışişleri Bakanlığı, “KKTC Dışişleri Bakanlığı basın açıklaması”, 2013, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kkctc-disisleri-bakanligi-basin-aciklamasi-3/> , (Erişim Tarihi: 26.04.2022).

- Knews, "Cyprus and Egypt to sign agreement for sub-sea European pipeline", 2018, <https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/cyprus-and-egypt-to-sign-agreement-for-sub-sea-european-pipeline> , (Erişim Tarihi: 17.02.2022).
- Knews, "Cyprus, Lebanon begin preparations for first Trilateral Summit". 2020, <https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/cyprus-lebanon-begin-preparations-for-first-trilateral-summit> , (Erişim Tarihi: 16.03.2022).
- Koday, Zeki. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti'nin Coğrafi Özellikleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2, (1995): 17-45.
- Kökçam, Selami. "Libya'yla yeni muhtıra: Türk şirketlere hidrokarbon yetkisi", *TRT Haber*, 2022, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/libyayla-yeni-muhtira-turk-sirketlere-hidrokarbon-yetkisi-713376.html> , (Erişim Tarihi: 07.10.2022).
- Kökyay, Ferhat. "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Akdeniz Enerji Politikası", *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt: 206, Sayı: 101, (2021): 143-168.
- Kökyay, Ferhat. "Enerji Güvenliğı Ekseninde Doğı Akdeniz Gaz Forumu", *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, (2021):216-239.
- Köse, Metin Ziya. "Otranto Seferi", *Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi*, (2019): 382-384.
- Kranz, Michal. "Russia expands ties in Lebanon's oil, gas sector", *Al-Monitor*, 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/04/lebanon-american-russia-influence-energy-sectors.html> , (Erişim Tarihi: 06.03.2022).
- Kuran, Ercüment. "Birinci Dünya Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 6, (1992): 196-200.
- Kurt, Veysel. "Doğı Akdeniz Türkiye-Mısır ilişkilerini kurtarır mı?", *SETA*, 2021, <https://www.setav.org/dogu-akdeniz-turkiye-misir-iliskilerini-kurtarir-mi/> , (Erişim Tarihi: 16.02.2022).
- Küçük, Cevdet. "Abdulhamid II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 1, (İstanbul, 1998): 216-224.
- Küçük, Cevdet. "Sykes-Picot Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, (2010): 204-206.
- Küçük, Gökçe, Büşranur Begçecanlı, "Doğı Akdeniz'de Lübnan-İsrail anlaşmazlığı Türkiye'ye yarayabilir", *Anadolu Ajansı*, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-lubnan-israil-anlasmazligi-turkiyeye-yarayabilir/1547663> , (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- Kütükçü, Mehmet Akif, Kaya, İslam Safa. "Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğı Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki

Durumu”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2/1, (2016): 81-96.

Lovaat, Hugh. "Deep Sea Rivals: Europe, Turkey, and New Eastern Mediterranean Conflict Lines", *European Council on Foreign Relations*, 2020, https://ecfr.eu/special/eastern_med/israel , (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

M5 Savunma Strateji Dergisi, “Lübnan-İsrail MEB anlaşmazlığı: “ABD’den ‘nihai teklif taslağı’ bekliyoruz”, 2022, <https://m5dergi.com/one-cikan/lubnan-israil-meb-anlasmazligi-abdden-nihai-teklif-taslagi-bekliyoruz/> , (Erişim Tarihi: 15.10.2022).

Macias, Amanda. “US cuts Turkey from F-35 program after Russian missile deal”, *CNBC*, 2019, <https://www.cnbc.com/2019/07/17/us-cuts-turkey-from-f-35-program-after-russian-missile-deal.html> , (Erişim Tarihi: 17.06.2022).

Mageba, “Third Bosphorus Bridge”, <https://www.mageba-group.com/tr/tr/1023/Avrupa/T%C3%BCrkiye/43231/Third-Bosphorus-Bridge.htm> , (Erişim Tarihi: 10.07.2022).

Makarychev, Andrey S. “Russia in the Mediterranean Region:(Re)sources of Influence”, *Panorama*, 2009, <https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2021/03/Russia-in-the-Mediterranean-Region-Resources-of-Influence.pdf> , (Erişim Tarihi: 30.06.2022).

Mandour, Maged. “Egypt’s Evolving Alliance with Israel”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 2018, <https://carnegieendowment.org/sada/75840> , (Erişim Tarihi: 19.02.2022).

Mengeş, Yeter. "Mussolini'nin “Dört Güç Paktı” Projesi ve Türkiye'nin Siyasal Eylemciliği”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 102, (2020): 137-199.

Meray, Seha L. “Kıt'a Sahanlığı Hakkında Cenevre Sözleşmesi (29 Nisan 1958)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 4, (1958): 80-94.

Meydan, Sinan. “Lozan’da Kurtarılan Adalar ve Meis”, *Sözcü*, 2020, <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/sinan-meydan/lozanda-kurtarilan-adalar-ve-meis-6047077/> , (Erişim Tarihi: 22.07.2022).

Middle East Economic Survey (MMES), “Cyprus-Lebanon, Cyprus-Israel Offshore Delimitation”, (2012), <https://www.mees.com/2012/9/28/op-ed-documents/cyprus-lebanon-cyprus-israel-offshore-delimitation/f994d750-6d1a-11e7-9675-d5a0b0510107> , (Erişim Tarihi: 23.12.2021).

Military Bases, “US Military Bases in Spain”, <https://militarybases.com/overseas/spain/> , (Erişim Tarihi: 15.06.2022).

Milliyet, “4'üncü sondaj gemisinin adı nedir? 2022 Türkiye'nin sondaj ve sismik araştırma gemileri”, 2022, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/dorduncu-sondaj-gemisinin-adi-nedir-2022-turkiyenin-sondaj-gemileri-6772361> , (Erişim Adresi: 18.06.2022).

- Milliyet*, “Mavi Vatan 2019 Tatbikatı ve neden şimdi”, 2019, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mavi-vatan-2019-tatbikati-ve-neden-simdi-1282408> , (Erişim Tarihi: 17.04.2022).
- Milliyet*, “Mısır'daki darbeye dünyada en net karşı çıkış Ankara'dan geldi”, 2013, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/misirdaki-darbeye-dunyada-en-net-karsi-cikis-ankaradan-geldi-1732143> , (Erişim Tarihi: 03.02.2023).
- Milliyet*, “Türkiye'den enerji hamlesi! Yapılan anlaşmanın faydası ne?”, 2022, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/turkiyeden-enerji-hamlesi-yapilan-anlasmanin-faydasi-ne-6835167> , (Erişim Tarihi: 07.10.2022).
- Ministère De L'europe Et Des Affaires Etrangères*, “Ajaccio declaration after the 7th Summit of the Southern EU countries (MED7) (10 Sept. 20)”, 2020, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/europe/news/article/ajaccio-declaration-after-the-7th-summit-of-the-southern-eu-countries-med7-10> , (Erişim Tarihi: 21.04.2022).
- Ministry of Energy*, “Israel Starts Exporting Natural Gas to Egypt”, 2020, <https://www.energy-sea.gov.il/English/Site/Lobby/Articles/Pages/Israel%20starts%20exporting%20natural%20gas%20to%20Egypt.aspx#:~:text=GovXParagraph1,The%20beginning%20of%20the%20flow%20of%20natural%20gas%20from%20Leviathan,Europe%20through%20Egypt's%20LNG%20facilities.> , (Erişim Tarihi: 17.02. 2022).
- Mohnblatt, Debbie*. “Lebanon: Israel Exploring for Gas in Karish Reservoir a ‘Provocation and Hostile Act’”, *The medialine*, 2022, <https://themedialine.org/top-stories/lebanon-israel-exploring-for-gas-in-karish-reservoir-a-provocation-and-hostile-act/> , (Erişim Tarihi:29.09.2022).
- Moukalled, Diana*. “Oil fields are the new battleground for Lebanon and Israel”, *Arab News*, 2018, <https://www.arabnews.com/node/1254456> , (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- National Oceanic and Atmospheric Administration*, Policy Of United States With Respect To The Natural Resources Of The Subsoil And Sea Bed Of The Continental Shelf, *Truman Proclomation*, 1945, https://www.gc.noaa.gov/documents/gcil_proc_2667.pdf , (Erişim Tarihi: 21.12.2021).
- NATO Dergisi*, “Silahların Yayılması ve Kalkınma –Bağlantılar Açığa Çıkıyor”, 2007, <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/turkish/art3.html> , (Erişim Tarihi: 27.05.2021).
- Nedosi, Vassilis*. “After collision, Athens plans next steps”, *Ekathimerini*, 2020, <https://www.ekathimerini.com/news/255987/after-collision-athens-plans-next-steps/> , (Erişim Adresi: 17.04.2022).
- Nienhaus, Volker*. “Güney Akdeniz Bölgesi Ülkeleri’nde Kalkınma ve Kalkınma Sorunları” Çev. Seyhun Doğan, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, (2001): 183-194.

- Nopens, Patrick. "Geopolitical Shifts in the Eastern Mediterranean", *EGMONT Royal Institute for International Relations*, Sayı: 43, (2013)1-9.
- NS Energy, "Eastern Mediterranean Pipeline Project", 2020, <https://www.nsenergybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/>, (Erişim Tarihi: 30.04.2021).
- NTV, "İsrail ile Mısır'dan 15 milyar dolarlık doğalgaz anlaşması", 2018, <https://www.ntv.com.tr/dunya/israil-ile-misirdan-15-milyar-dolarlik-dogalgaz-anlasmasi,auNKtkxAWEGNI0jOZcr97A>, (Erişim Tarihi: 17.02. 2022)
- NTV, "Rumlar Ve Mısır Dogalgaz Anlaşmasıyla Türkiye'yi Devre Dışı Bırakmak İstiyor", 2015, <https://www.ntv.com.tr/dunya/misirla-rumlarin-boru-hatti-projesi,gp9TmLolDEuW1m5fgvUJWw>, (Erişim Tarihi: 17.02. 2022).
- Odenheimer, Alisa. "Israel, Lebanon Receive US Envoy's Maritime Border Proposal", *Bloomberg*, https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-10-02/israel-lebanon-receive-us-envoy-s-maritime-border-proposal?utm_source=google&utm_medium=bd&cmpId=google, (Erişim Tarihi: 15.10.2022).
- Official Journal of the European Union*, "International call for proposals No D1/20472/5.9.2011 for participation in the non-exclusive seismic survey off the coasts of western and southern Greece". (2011): 10-14.
- Offshore Energy Today*, "Exxon makes gas discovery at Glaucus-1 well, offshore Cyprus", 2019, <https://www.offshore-energy.biz/exxon-makes-gas-discovery-at-glaucus-1-well-offshore-cyprus/>, (Erişim Tarihi: 15.12.2021)
- Ong, David M. "Joint Development of Common Offshore Oil and Gas Deposits: "Mere" State Practice or Customary International Law?", *The American Journal of International Law*, Cilt: 93, Sayı: 4, (1999): 771-804.
- Öncel, Rıfat. "Yunanistan'ın Hava Kuvvetleri Modernizasyonu ve İttifak İlişkileri", *SETA*, (2022): 7-43.
- Özcan, Derya Gülnaz. "ABD ordusu Yunanistan'da yeni üslere yerleşiyor", *Anadolu Ajansı*, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ordusu-yunanistanda-yeni-uslere-yerlesiyor/2587233>, (Erişim Tarihi: 17.06.2022).
- Özdemir, Çağatay. "Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi", *SETA*, Sayı: 230, (2018) 7-16.
- Özel, Mesut. "Deniz Güvenliği: Kavramsal Gelişimi, Ulusal ve Uluslararası Uygulama ve Strateji Belgelerine Yansımalarına Yönelik bir Analiz", *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, İstanbul: *TASAM*, (2019): 94-125.

- Özel, Mesut. “Doğu Akdeniz’de Çin Varlığı: Kuşak Yol Girişimi İle Bölgesel Enerji Ve Egemenlik Sorunlarının Etkileşimi”, *TASAM*, (2022): 91-111.
- Özgöktaş, Ali. “Kıbrıs Adası İçin Alternatif Bir Çözüm Önerisi: Ortak Kalkınma Antlaşması”, *Terzi Hukuk Dergisi*, Sayı:187, (2022): 64-75.
- Özkoç, Özge. “Otoriter Rejimin İnşası ve Sürekliliği: Mısır Ordusunun Siyasal Hayattaki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt: 51, (2020) 91-114.
- Öztopal, Mustafa Kemal, Levent Yiğittepe. “Türkiye’nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz’de Enerji Rekabeti”, *Akademik Bakış Dergisi*, (2020): 259-272.
- Öztürk, Mustafa. “Çarlık’tan Federasyon’a Rusya’nın Sıcak Deniz Algısındaki Öncelikli Konuların Genel Bir Değerlendirmesi”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 60, (2013): 52-59.
- Öztürk, Özkan. “Bereketli Hilal”, *Özkan Öztürk Makaleleri*, 2020, (Erişim Tarihi 03.03.2021), <https://ozhanozturk.com/2020/06/03/bereketli-hilal/>
- Paksoy, Sadettin, Paksoy, H. Mustafa, Alancıoğlu, Erdal , “Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 45, (2013): 2-15.
- Parikiaki, “Cyprus: UK’s Duncan says drilling in areas with sovereignty “under dispute” should not proceed”, 2019, <https://www.parikiaki.com/2019/05/cyprus-uks-duncan-says-drilling-in-areas-with-sovereignty-under-dispute-should-not-proceed/> , (Erişim Tarihi: 21.06.2022).
- Parlar Dal, Emel. “Belt and Road' project: China's new vision and Turkey”, *Anadolu Ajansı*, 2017, <https://www.aa.com.tr/en/analysis-news/analysis-belt-and-road-project-chinas-new-vision-and-turkey/965994> , (Erişim Tarihi: 10.07.2022).
- Pekin, İsmail Hakkı. “Gücün kaynağı Doğu Akdeniz: Türkiye-Suriye ortak çıkar ve iş birliği alanı”, *Independent*, 2019, <https://www.indyturk.com/node/49916/t%C3%BCrkiyeden-sesler/g%C3%BCc%C3%BCn-kayna%C4%9F%C4%B1-do%C4%9Fu-akdeniz-t%C3%BCrkiye-suriye-ortak-%C3%A7%C4%B1kar-ve-i%C5%9Fbirli%C4%9Fi> , (Erişim Tarihi: 30.02.2022).
- Personeli, Toi, Melanie Lidman, “Government, energy giants rework nixed clause in gas deal”, *The Times of Israel*, 2016, <https://www.timesofisrael.com/government-energy-giants-rework-nixed-clause-in-gas-deal/> , (Erişim Adresi: 25.02.2022).

- Petroleum Law*, 5712 – 1952, <https://www.energy-sea.gov.il/English-Site/SiteAssets/PETROLEUM%20%20LAW,%201952.pdf> , (Erişim Tarihi: 24.02.2022).
- Pirinççi, Ferhat. "Yunanistan'ın Silahlanması ve İttifakları Üzerine", *SETA*, 2022, <https://www.setav.org/yunanistanin-silahlanmasi-ve-ittifaklari-uzerine/> , (Erişim Tarihi: 15.01.2022).
- Ploughshares Fund*, "World Nuclear Stockpile", <https://ploughshares.org/world-nuclear-stockpile-report#:~:text=Nine%20countries%20in%20the%20world,shrunk%20by%20over%20three%2Dfourths.> , (Erişim Tarihi: 26.05.2021).
- Polat, Doğan Savaş. "Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:16, Sayı: 33, (2020): 53-96.
- Presidency of the Republic of Turkey | Investment Office*, "Chinese consortium buys into Turkish port with USD 940 million investment", 2015, <https://www.invest.gov.tr/en/news/news-from-turkey/pages/280915-cosco-pacific-buys-turkish-kumport.aspx> , (Erişim Tarihi: 10.07.2022).
- Press and Information Office*, "The Cyprus-Greece-Egypt Tripartite Summit Meeting took place in Cairo", 2019, <https://www.pio.gov.cy/en/press-releases-article.html?id=9988#flat> , (Erişim Tarihi: 07.03.2022).
- Prime Minister's Office*, "Cyprus – Israel - Greece Trilateral Summit Declaration", 2016, <https://www.gov.il/en/departments/news/eventtriple280116> , (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- Ray Haber*, "Enerji Bakanı Albayraktan Edirne-Kars hızlı tren müjdesi", 2016, <https://rayhaber.com/2016/09/enerji-bakani-albayraktan-edirne-kars-hizli-tren-mujdesi/> , (Erişim Tarihi: 10.07.2022)
- Refworld*, "Strengthening of security and co-operation in the Mediterranean region : resolution / adopted by the General Assembly", <https://www.refworld.org/docid/3b00efee30.html> , (Erişim Tarihi: 17.02.2023).
- Reuters Staff*, "Egypt, Greece, Cyprus Pledge to Boost Energy Cooperation", 2014, <https://www.reuters.com/article/egypt-energy-cyprus-greece-idUSL6N0SY0FW20141108> , (Erişim Tarihi: 27.02.2022).
- Reuters*, "Lebanon announces new blocks for offshore energy work", 2019, <https://www.reuters.com/article/us-natgas-lebanon-idUSKCN1RH15S> , (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

- Reuters, “Lebanon warns neighbors against using disputed territory for EastMed gas pipeline”, 2019, <https://www.reuters.com/article/us-natgas-lebanon-israel-idUSKCN1QO1H7> , (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- Rodríguez, Ana. “The crisis in Eastern Mediterranean will be the focus of the Med7 summit”, *Atalayar*, 2020, <https://atalayar.com/en/content/crisis-eastern-mediterranean-will-be-focus-med7-summit> , (Erişim Tarihi: 21.04.2022).
- Sabah, “ABD'nin EastMed kararındaki Türkiye detayı: Bölgede artan askeri üstünlük...”, 2022, <https://www.sabah.com.tr/dunya/abdnin-eastmed-kararindaki-turkiye-detayi-bolgede-artan-askeri-ustunluk-5838122> , (Erişim Tarihi: 13.02.2022).
- Sabah, “Yunanistan'a soğuk duş! Almanya'da Doğuk Akdeniz ultimatomu: Sakın onaylamayın...”, 2020, <https://www.sabah.com.tr/dunya/son-dakika-yunanistana-soguk-dus-almanyada-doguk-akdeniz-ultimatomu-sakin-onaylamayin-5111105> , (Erişim Tarihi: 06.01.2022)
- Saied, Mohamed. “Egypt, Cyprus focus on natural gas pipeline amid tensions in eastern Mediterranean”, *Al-Monitor*, 2020, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/09/egypt-cyprus-natural-gas-pipeline-east-mediterranean-turkey.html> , (Erişim Tarihi: 01.05.2021).
- Samir, Aya. "Egypt, Greece, Cyprus: Model for successful international cooperation", *Egypt Today*, 2017, <https://www.egypttoday.com/Article/1/33551/Egypt-Greece-Cyprus-Model-for-successful-international-cooperation> , (Erişim Tarihi: 07.03.2022).
- Sancak, Kadir. "21. Yüzyılda Güvenlik Sorunları: Bir Tehdit unsuru Olarak Nükleer Silahlar", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt: 6, Sayı: 8, (2013): 499-510.
- Saray, Mehmet Ozan, Gökdemir, Levent. “Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)”, *Yaşar Üniversitesi E- Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, (2007): 661-686.
- Sarı, Çağhan. “İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın Ege Adaları’nı İşgali Hakkında Türk Basınındaki Haberlerin İncelenmesi”, *BELLEK Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (2020): 229-248.
- Savrun, Ergenekon. “Kıbrıs’ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 9, (2018): 258-273.
- Scientific American, “The U.S. Will Increase Natural Gas Exports to Europe to Replace Russian Fuel”, 2022, <https://www.scientificamerican.com/article/the->

u-s-will-increase-natural-gas-exports-to-europe-to-replace-russian-fuel/ ,
(Erişim Tarihi: 18.06.2022).

Ses Kıbrıs, “Med7 iki devlet çözümü önerisini “Tasvip etmiyor”, 2021,
<https://www.seskibris.com/haber/7286636/med7-iki-devlet-cozumu-onerisini-tasvip-etmiyor> , (Erişim Tarihi: 21.04.2022).

Sevim, Cenk. “Küresel Enerji Jeopolitiğı ve Enerji Güvenliğı”, *Journal of Yasar University*, Cilt: 26, Sayı: 7, (2012): 4378-4391.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet. “Yunan İhtilali ve II. Mahmud’un Politikaları”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, (2004): 49-56.

Sınır Çebi, Gizem, Gökmen Kantar, “Çin’in Doğı Akdeniz’deki Artan Rolü”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, (2021): 29-43.

Sözcü, “Mısır: Türkiye’yle normalleşme görüşmelerini durdurduk”, 2022,
<https://www.sozcu.com.tr/2022/dunya/misir-turkiyeyle-normallesme-gorusmelerini-durdurduk-7449879/> , (Erişim Tarihi: 02.11.2022).

Sözen, Ahmet. “Kıbrıs Sorunu Gelecek Senaryoları”, *Panorama Khas Dergisi*,
<https://panorama.khas.edu.tr/kibris-sorunu-ve-gelecekteki-senaryolar-463> ,
(Erişim Tarihi: 30.07.2022).

Stambolis, Costis. “Lack of State Support Hinders Greece’s Oil Exploration”, *Institute of Energy*, 2020, <https://www.iene.eu/lack-of-state-support-hinders-greeces-oil-exploration-p5641.html> , (Erişim Tarihi: 06.01.2022).

STAR, "Türkiye'nin hamlesi planları bozdu! Rumlar Mısır'dan gasp etti, İsrail payını kaptı", 2019, <https://www.star.com.tr/dunya/telaslanan-rum-yonetiminden-israile-yuzde-10-pay-verdi-haber-1499109/> , (Erişim Tarihi: 26.12.2021)

Stelya, Nikolaos. “İngiltere, Kıbrıs'taki üslerini yeniliyor”, *Gazete Duvar*, 2021,
<https://www.gazeteduvar.com.tr/ingiltere-kibristaki-uslerini-yeniliyor-haber-1516389> , (Erişim Tarihi: 21.06.2022).

Şahin, İsmail. “Sevilla Haritası ve Yunanistan”, *Diriliş Postası*, 2020,
<https://www.dirilispostasi.com/makale/6277888/doc-dr-ismail-sahin/sevilla-haritasi-ve-yunanistan> , (Erişim Tarihi: 15.07.2022).

Şahin, Güngör. “Orta Doğı ve Doğı Akdeniz’in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 29, (2019): 199-230.

Şahin, İsmail, Şahin, Cemile, Şükür, İsmail. “Orta Doğı’da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes- Picot Anlaşması”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı: 38, (2015): 241-262.

- Şahin, İsmail. “27 Mayıs Darbesi ve Kıbrıs”, *Diriliş Postası*, 2021, <https://www.dirilispostasi.com/makale/7227329/doc-dr-ismail-sahin/27-mayis-darbesi-ve-kibris> , (Erişim Tarihi: 19.06.2022)
- Şahin, İsmail. “İngiltere ve Doğu Akdeniz Krizi”, *Diriliş Postası*, 2019, <https://www.dirilispostasi.com/makale/6258851/doc-dr-ismail-sahin/ingiltere-ve-dogu-akdeniz-krizi> , (Erişim Tarihi: 21.06.2022).
- Şahin, İsmail. “Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kıta Sahaneliği Anlaşması”, *Adalet Dergisi*, Sayı: 65, (2020): 51-70.
- Şahin, İsmail. “Türkiye'nin jeopolitik kazanımları Doğu Akdeniz ve Kıbrıs”, *Türkgün*, 2022, <https://www.turkgun.com/turkiyenin-jeopolitik-kazanimlari-dogu-akdeniz-ve-kibris-makale-174365> , (Erişim Tarihi: 13.02.2022)
- Şahin, Kenan. “Deniz Güvenliği”, *Güvenlik Yazıları*, Sayı: 52, (2020): 1-6.
- Şahin, Mehmet, Çiftçi, Orhan, Biçen Gören, Kübra Betül, Öztürk, Emre, Tuna, Fatih, Beşgöl, Birce. Akdeniz’de Devlet ve Düzen (Rapor No:39), Ankara: *Polis Akademisi Yayınları*, 2020.
- Şahin, Raşit. “Sanayi Devrimi Osmanlı İmparatorluğu’nda Neden Başlamadı?”, *Business Economics and Management Research Journal*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2019): 1-16.
- Şarku’l Avsat, “Doğu Akdeniz Gaz Forumu Kahire’de Bakanlar Düzeyinde Üçüncü Kez Toplandı”, 2020, <https://turkish.aawsat.com/home/article/2087191/do%C4%9Fu-akdeniz-gaz-forumu-kahirede-bakanlar-d%C3%BCzeyinde-%C3%BC%C3%A7%C3%BCnc%C3%BC-kez-topland%C4%B1> , (Erişim Tarihi: 19.02.2022).
- Şarkul Avsat, "ABD’nin dünya genelinde 800 üssü var: Hangi ülkede ne kadar üs var?", 2019, <https://turkish.aawsat.com/home/article/2053271/abd%E2%80%99nin-d%C3%BCnya-genelinde-800-%C3%BCss%C3%BC-var-hangi-%C3%BClkede-ne-kadar-%C3%BCs-var> , (Erişim Tarihi: 17.06.2022).
- Şarkul Avsat, “Mısır ve Rusya’nın Akdeniz’deki ortak deniz tatbikatı sona erdi”, 2021, <https://turkish.aawsat.com/home/article/3355051/m%C4%B1s%C4%B1r-ve-rusyan%C4%B1n-akdenizdeki-ortak-deniz-tatbikat%C4%B1-sona-erdi> , (Erişim Tarihi: 01.07.2022).
- Şarkul Avsat, “Çin İle Arap Ülkeleri Arasındaki Ticaret Hacmi Geçen Yıl 239 Milyar Doları Aştı”, 2021, <https://turkish.aawsat.com/home/article/3039536/%C3%A7in-ile-arap>

%C3%BClkeleri-aras%C4%B1ndaki-ticaret-hacmi-ge%C3%A7en-
y%C4%B1l-239-milyar-dolar%C4%B1-
a%C5%9Ft%C4%B1#:~:text=%C3%87in%20ile%20Arap%20%C3%BClkeler
i%20aras%C4%B1ndaki%20ticaret%20hacmi%20ge%C3%A7en%20y%C4%
B1l%20239%20milyar%20dolar%C4%B1%20a%C5%9Ft%C4%B1,-3039536
, (Erişim Tarihi: 09.07.2022).

şengöl, Ebru. "Lebanon signs exploration deal with Total, Eni, Novatek", *Anadolu Ajansı*, 2018, <https://www.aa.com.tr/en/energy/natural-gas/lebanon-signs-exploration-deal-with-total-eni-novatek-/17618> , (Erişim Adresi: 25.02.2022).

Taşcıoğlu, Ömer Lütfi. "GKRY'nin Türkiye Cumhuriyetine ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Ait Deniz Yetki Alanlarındaki Petrol ve Doğalgaz Arama Çalışmaları ve Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmaları", *Sosyal Bilimler Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 26, (2018): 5697-5709.

Taşkın, Faruk. "Filistin'deki Britanya Gölgesi (1838-1918): Yahudi Devletine Giden Süreçte İngiliz Politikası", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, Cilt: 11, (2020): 74-88.

Telci, İsmail Numan. "Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabetinin Geleceği", *SETA*, 2019, <https://www.setav.org/dogu-akdenizde-enerji-rekabetinin-gelecegi/> , (Erişim Tarihi: 19.02.2022)

Temiz, Kadir. "Çin'in Orta Doğu Politikasını Etkileyen Bölgesel ve Küresel Rekabet Unsurları", *Siyasal Bilgiler Fakóltesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, (2018): 31-41.

Tepeciklioğlu, Ali Onur, Tepeciklioğlu, Elem Eyriçe. "Teoriden Pratiğe: Suriye Krizi ve Uluslararası Toplum", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 70, Sayı: 1, (2015): 163-193.

Tezcan, Refik Levent. "Rusya'nın Suriye Politikasının Geçmişten Günümüze Etkileri", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 42, (2021): 67-89.

The Fuse, "Egypt-Israel Gas Deal Points To Eastern Med Energy Hub", 2018, <https://energyfuse.org/egypt-israel-gas-deal-points-eastern-med-energy-hub/> , (Erişim Tarihi: 01.05.2021).

The Guardian, "Congress to launch sanctions on Turkey as Trump measures deemed ineffective", 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/15/turkey-syria-congress-trump-sanctions> , (Erişim Tarihi: 18.06.2022).

The Guardian, "Donald Trump asks Turkey for ceasefire and orders sanctions as violence escalates", 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/14/trump-asks-turkey-for-ceasefire-in-syria-as-violence-spirals-out-of-control> , (Erişim Tarihi: 18.06.2022)

- The International Maritime Bureau (IMB)*, “Gulf of Guinea remains world’s piracy hotspot in 2021, according to IMB’s latest figures”, <https://www.icc-ccs.org/index.php/1306-gulf-of-guinea-remains-world-s-piracy-hotspot-in-2021-according-to-imb-s-latest-figures> , (Erişim Tarihi: 11.06.2021)
- The Jordan Times*, "Jordan, Greece and Cyprus FMs reaffirm coordination ahead of tripartite summit", 2020, <https://www.jordantimes.com/news/local/jordan-greece-and-cyprus-fms-reaffirm-coordination-ahead-tripartite-summit> , (Erişim Tarihi: 15.04.2022)
- The Jordan Times*, “Jordan, Cyprus, Greece launch strategic partnership at trilateral summit”, 2018, <https://jordantimes.com/news/local/jordan-cyprus-greece-launch-strategic-partnership-trilateral-summit> , (Erişim Tarihi: 15.04.2022)
- The Jordan Times*, “King, Cyprus president, Greece PM hold trilateral summit in Athens”, 2021, <https://www.jordantimes.com/news/local/king-cyprus-president-greece-pm-hold-trilateral-summit-athens> , (Erişim Tarihi: 15.04.2022).
- The Maritime Standard (TMS)*, "Egyptian Ports Deal For Hutchison Ports", 2022, <https://www.themaritimstandard.com/egyptian-ports-deal-for-hutchison-ports/> , (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- Theodoulou, Nick. "Trilateral summit praises strengthened Greece-Cyprus-Jordan ties (Updated)", *Cyprus Mail*, 2021, <https://cyprus-mail.com/2021/07/28/cyprus-greece-jordan-trilateral-kicks-off-in-athens/> , (Erişim Tarihi: 15.04.2022).
- Tiryakioğlu, Muhsin Barış. “Doğu Akdeniz'de enerji denklemi -1", *Anadolu Ajnası*, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-enerji-denklemi-1/1474137>, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- Tiryakioğlu, Muhsin. "Israeli high court rejects government's gas deal", *Anadolu Ajansı*, 2015, <https://www.aa.com.tr/en/energy/natural-gas/israeli-high-court-rejects-governments-gas-deal/7120> , (Erişim Tarihi: 25.02.2022).
- Toledo, Pulino. “İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz’de Yapılan Son Deniz Savası”, ev. Özlem şakiroğlu, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 18, (1990): .
- Tralac*, "Conjoining new Suez Canal with China’s Belt and Road initiatives benefits World”, 2015, <https://www.tralac.org/news/article/7857-conjoining-new-suez-canal-with-china-s-belt-and-road-initiatives-benefits-world.html> , (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- TRT Haber*, "İsrail: Kariş sahasında doğal gaz üretimi en kısa sürede başlayacak", 2022, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-karis-sahasinda-dogal-gaz-uretimi-en-kisa-surede-baslayacak-709854.html> , (Erişim Tarihi:29.09.2022).

- Tsakiri, Idyli. “Energy dominates Israeli PM's Greece visit”, *Anadolu Ajansı*, 2017, <https://www.aa.com.tr/en/economy/energy-dominates-israeli-pms-greece-visit/842437> , (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- Tuğrul, Beril “Doğu Akdeniz'in Enerji Politik Açıdan Önemi”, *TASAM*, (2018): 15-23.
- Tuna, Yunus. “Osmanlı- Rus Savaşı (1993)”, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, (2019): 1-10.
- Tunç, Salih. “I. Dünya Savaşında Doğu Akdeniz Üzerinde İngiliz ve Fransız Politikaları”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 121, Sayı: 238, (2019): 65-82.
- Turhan, Alper. “Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de Meydana Gelen Jeopolitik Kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiğı”, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2 (2016): 19-25.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliğı Bakanlığı*, “AB’ye Genel Bakış”, Sayı: 2, https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf , (Erişim Tarihi: 11.07.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, “6 Ağustos 2020, Yunanistan ile Mısır Arasında Sözde Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması İmzalanması Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 22.07.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, “Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma”, <https://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa> , (Erişim Tarihi: 28.05.2021).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, “21 Eylül 2011 Türkiye – KKTC Kıta Sahaneliğı Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dış İşleri Bakanlığı Basın Açıklaması”, 2011, https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye_-kktc-kita-sahanligi-sinirlendirme-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 26.04.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, “Akdeniz için Birlik (AİB) Akdeniz için Birlik Uluslararası Örgüt Künyesi”, <https://www.mfa.gov.tr/akdeniz-icin-birlik.tr.mfa> , (Erişim Tarihi: 13.07.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, “Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısı (Zurih,11 Şubat 1959)”, https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 10.04.2021).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, “Libya'nın Siyasi Görünümü”, <https://www.mfa.gov.tr/libya-siyasi-gorunumu.tr.mfa> , (Erişim Tarihi: 19.05.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Lozan Barış Antlaşması Siyasi Hükümler 1. Bölüm”, https://www.mfa.gov.tr/lausanne-peace-treaty-part-i_-political-clauses.en.mfa , (Erişim Tarihi: 22.07.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “No: 170, 15 Haziran 2019, Altıncı MED7 Zirvesinde Kabul Edilen Ortak Bildiri Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_170_-altinci-med7-zirvesinde-kabul-edilen-ortak-bildiri-hk.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 21.04.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “No: 288, 21 Aralık 2010, İsrail ile GKRY Arasında İmzalanan MEB Anlaşması Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_-288_-21aralik-2010_-israil-ile-gkry-arasinda-imzalanan-meb-anlasmasi-hk_.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 23.12.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “No: 365, 17 Aralık 2019, ABD Kongresi’nde Kabul Edilen 2020 Ulusal Savunma Yetki Yasası Taslağı Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_365_-abd-kongresi-nde-kabul-edilen-ulusal-savunma-yetki-taslagi-hk.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 18.06.2022)

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “No:18 - 30 Ocak 2007, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretlerini hk.” , https://www.mfa.gov.tr/no_18---30-ocak-2007_-guney-kibris-rum-yonetimi_nin-dogu-akdeniz_deki-ulkelerle-deniz-yetki-alanlarini-igilendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk_.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 23.12.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “No:39 - Fransa ile GKRY Arasında İmzalanan Savunma İşbirliği Anlaşması hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_39--fransa-ile-gkry-arasinda-imzalanan-savunma-isbirligi-anlasmasi-hk_.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “No:78- 22 Mayıs 2006,- Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi- hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_78---22-mayis-2006_-kitle-imha-silahlarinin-yayilmasina-karsi-guvenlik-inisiyatifi_-hk_.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 27.05.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “SC-56, 19 Eylül 2019, Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un GKRY’nin 7 Numaralı Sözde Ruhsat Sahası için Uluslararası Şirketlerle Anlaşma İmzaladığına Dair Haberler Hakkındaki Soruya Cevabı” , <http://beyrut.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowAnnouncement/361452> , (Erişim Tarihi: 26.12.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “SC-66, 12 Ekim 2018, Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un Yunanistan-Mısır-GKRY Üçlü Zirvesi Ortak Bildirisi

Hakkındaki Bir Soruya Cevabı”, https://www.mfa.gov.tr/sc_-66_-yunanistan-misir-gkry-uclu-zirvesi-ortak-bildirisi-hk-sc.tr.mfa , 2018.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye - Libya Siyasi İlişkileri”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> , (Erişim Tarihi: 19.05.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye’nin Uluslararası Enerji Stratejisi.” , https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa ,(Erişim Tarihi: 23.04.2021).

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Düzensiz Göç Hakkında”, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda> , (Erişim Tarihi: 12.06.2021).

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Düzensiz Göç”, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> , (Erişim Tarihi: 13.06.2021).

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Türkiye’nin Düzensiz Göç Mücadelesi”, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> , (Erişim Tarihi: 13.06.2021).

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı, “Düzensiz Göç İstatistikleri”, <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri> , (Erişim: 14.06.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, “Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, <https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/akdeniz-kalkani-harekati> , (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, “Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, <https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/akdeniz-kalkani-harekati> , (Erişim Tarihi: 28.05.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükûmeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”, Sayı: 30971, 2019, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-2.htm> , (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, “Yürütme ve İdare Bölümü Bakanlar Kurulu Kararı, Sayı: 28276”, 2012, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120427.htm> , (Erişim Tarihi:26.04.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, Milletlerarası Anlaşma, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”, Sayı: 30971, 2019, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-3.pdf> , (Erişim Tarihi: 11.08.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, “Deniz Haydutluğu ile Mücadele Kitapçığı”, (2013): 5-6. <http://denizhaydutlugu.udhb.gov.tr/RehberTR.pdf> , (Erişim Tarihi: 11.06.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “No: 310, 23 Kasım 2013, Türkiye-Mısır İlişkileri Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_-310_-23-kasim-2013_-turkiye-misir-iliskileri-hk.tr.mfa#:~:text=%E2%80%8E%20T%C3%BCrkiye'nin%20Kahire%20B%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7isi,itibar%C4%B1yla%20%C3%BClkeyi%20terk%20etmesi%20istenmi%C5%9Ftir. , (Erişim Tarihi: 03.02.2023).

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı", https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, "No: 260, 23 Temmuz 2021, KKTC Hükümetinin Maraş Açılımının İkinci Aşamasına Yönelik Kararı Hk." , https://www.mfa.gov.tr/no_-260_-kktc-hukümetinin-maras-aciliminin-ikinci-asamasina-yonelik-karari-hk.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, "SC-89, 11 Eylül 2020, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un 10 Eylül 2020 tarihinde AB üyesi Güney Avrupa Ülkeleri (Med7) Zirvesi Sonunda Kabul Edilen Ortak Bildiri Hakkındaki Soruya Cevabı", 2020, [https://www.mfa.gov.tr/sc_-89_-10-eylul-2020-de-ab-uyesi-guney-avrupa-ulkeleri-\(med7\)-zirvesi-ortak-bildiri-hk-sc.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/sc_-89_-10-eylul-2020-de-ab-uyesi-guney-avrupa-ulkeleri-(med7)-zirvesi-ortak-bildiri-hk-sc.tr.mfa) , (Erişim Tarihi: 21.04.2022).

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç’in AB üyesi Güney Avrupa Ülkeleri (Med9) Zirvesi Sonunda Kabul Edilen Ortak Bildiri Hakkındaki Soruya Cevabı”, 2021, [https://www.mfa.gov.tr/sc_-39_-ab-uyesi-guney-avrupa-ulkeleri-\(med9\)-zirvesi-sonunda-kabul-edilen-ortak-bildiri-hk-sc.tr.a](https://www.mfa.gov.tr/sc_-39_-ab-uyesi-guney-avrupa-ulkeleri-(med9)-zirvesi-sonunda-kabul-edilen-ortak-bildiri-hk-sc.tr.a) , (Erişim Tarihi: 21.04.2022).

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerin Başlangıcı”, (Erişim Tarihi: 12.04.2021), https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı”, https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye’de Düzensiz Göç”, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa , (Erişim Tarihi:13.06.2021)

Tzogopoulos, George N. “Greece, Israel, and China’s “Belt and Road” Initiative”, *The Begin-Sadat Center For Strategic Studies*, Sayı: 139, (2017): 5-46.

Umar, Ömer Osman, Yenisu, Melek. “Gizli Antlaşmalar Çerçevesinde San Remo Konferansı’nda Orta Doğu’yu Şekillendirme Çabaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 101, (2020): 29-70.

Umbach, Frank. “How China’s Belt And Road Initiative Is Faring”, *Gis Reports*, 2022, <https://www.gisreportsonline.com/r/belt-road-initiative/> , (Erişim Tarihi: 09.07.2022).

UNFICYP, United Nations Peacekeeping Force in Cyprus, <https://unficy.unmissions.org/about-buffer-zone> , (Erişim Tarihi: 12.04.2021).

United Nations, “A Law to Provide For the Proclamation of the Exclusive Economic Zone by the Republic of Cyprus (2004)”, https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf , (23.12.2021).

United Nations Convention on the Law of the Sea, "Continental Shelf m.76.", (1982):

United Nations Convention on the Law of the Sea, “Exclusive Economic Zone m.56”, 1982.

United Nations Convention on the Law of the Sea, “Freedom of the high seas, m. 87.”, 1982.

United Nations Convention on the Law of the Sea, “Territorial Sea And Contiguous Zone m.2”, 1982.

United Nations Digital Library, "Resolution 186 (1964) / [adopted by the Security Council at its 1102nd meeting]", 4 March 1964, <https://digitallibrary.un.org/record/112185#record-files-collapse-header> , (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

United Nations Digital Libray, “Resolution Adopted and Decisions Taken by the Security Council in 1975”, 1975, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20SRES%20367.pdf> , (Erişim Tarihi: 12.04.2021).

United Nations General Assembly, “Letter dated 18 March 2020, A/74/757”, 2020.

United Nations General Assembly, Letter dated 10 September 2018, A/73/388

United Nations General Assembly, Letter dated 27 March 2018, A/72/820

United Nations Security Council Resolutions, "Resolution 541(1983) / adopted by the Security Council at its 2500th meeting, on 18 November 1983.", 1983, <http://unscr.com/files/1983/00541.pdf> , (Erişim Tarihi: 12.04.2021)

United Nations, "Convention on the Continental Shelf 1958", Cilt: 499, 1958, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf , (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

United Nations, "Convention on the Continental Shelf 1958", Cilt: 499, 1958, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf , (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

United Nations, "Law No. 28 dated 19 November 2003 - "Definition Act of Internal Waters and Territorial Sea Limits of the Syrian Arab Republic", https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/syr_2003e.pdf , (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

United Nations, "Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, signed in Nicosia on 17 December 2010", Law of the Sea Bulletin, Cilt: 75, 2011.

United Nations, "Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone", 2010, https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_eez_2010.pdf , (Erişim Tarihi: 15.03.2022)

United Nations, "Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone 17 February 2003", <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf> , (Erişim Tarihi: 03.12.2021).

United Nations, "Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone 17 February 2003", <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf> , (Erişim Tarihi: 03.12.2021).

United Nations, "Communication dated 12 March 2013 from the Permanent Mission of Turkey to the United Nations with reference to the Verbal Note from the Permanent Mission of Greece dated 20 February 2013" 2013,

- https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/tur_note_re%20grc_12032013.pdf , (Erişim Tarihi: 26.04.2022).
- United Nations*, “Communications by States” , *Law of the Sea Bulletin*, Cilt: 54, 2004.
- United Nations*, “Convention on the High Seas 1958” cilt. 450. 2005, <https://www.legal-tools.org/doc/7b4abc-1/pdf/> , (Erişim Tarihi: 10.06.2021).
- United Nations*, “Internal Waters”, *Law of the Sea Bulletin*, Cilt: 73, 2010.
- United Nations*, “United Nations Convention on the Law of the Sea”, 1982, https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf , (Erişim Tarihi: 10.06.2021).
- United Nations*, *Communications by States*, *Law of the Sea Bulletin*, Cilt 59, 2005.
- United Nations*, *Law of the Sea Bullerin*”, Sayı: 54, 2004.
- United Nations*, “Communications by States “, *Law of the Sea Bulletin*, Cilt: 57, 2005.
- UNRCPD*, “Weapons of Mass Destruction”, <https://unrcpd.org/wmd/> , (Erişim Tarihi: 15.05.2021).
- US Department of Energy*, “U.S. Becomes World’s Largest Crude Oil Producer and Department of Energy Authorizes Short Term Natural Gas Exports”, 2018, <https://www.energy.gov/articles/us-becomes-world-s-largest-crude-oil-producer-and-department-energy-authorizes-short-term#:~:text=WASHINGTON%2C%20D.C.%20%E2%80%93The%20Energy%20Information,surpassing%20Russia%20and%20Saudi%20Arabia> , (Erişim Tarihi: 18.06.2022).
- UTİKAD*, “Suriye, Tartus Limanı’nın Rusya’ya Kiralanmasını Onayladı”, 2019, <https://www.utikad.org.tr/Detay/Sektor-Haberleri/25323/suriye-tartus-limani%E2%80%99nin-rusya-ya-kiralanmasini-onayladi> , (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- Ülgen, Sinan, Soli Özel, “France and Greece in a Defense Partnership: A View From Turkey”, *Institut Montaigne*, 2021, <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/france-and-greece-defense-partnership-view-turkey> , (Erişim Tarihi: 08.01.2022).
- Ülger, İrfan Kaya. “Müslüman Kardeşler Teşkilatının İdeolojisi ve Mısır Siyaseti Üzerindeki Etkileri”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, (2016): 131-151.
- Üren, Mustafa. “Küresel Güç Olma Hedefi Bağlamında Rusya’nın Doğu Akdeniz Politikası”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 2, (2021): 851-874.

- Varlık, Mustafa Çetin. “Çaldıran Savaşı”, İstanbul: *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, (1993): 193-195.
- Vatansever, Müge. “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, (2010): 1487-1530.
- Vinogradov, Dmitriy. “Rusya ve Suriye Akdeniz’de ortak tatbikata başladı”, *Sputnik Türkiye*, 2019, <https://sputniknews.com.tr/20191217/rusya-ve-suriye-akdenizde-ortak-tatbikata-basladi-1040853410.html> , (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- Vinogradov, Dmitriy. “Rusya ve Suriye’den Akdeniz’de ortak deniz tatbikatı”, *Sputnik Türkiye*, 2020, <https://sputniknews.com.tr/20200710/rusya-ve-suriyeden-akdenizde-ortak-deniz-tatbikati-1042433582.html> , (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi, “Türkiye’nin Denizcilik Doktrini: Mavi Vatan”, 2021, <https://vision-pd.org/wp-content/uploads/2021/03/Mavi-Vatan-.pdf> , (Erişim Tarihi: 16.05.2022).
- Wählich, Martin. “Israel-Lebanon Offshore Oil & Gas Dispute – Rules of International Maritime Law”, *The American Society of International Law*, Cilt: 15, Sayı: 31, 2011.
- Wichmann, Anna. "The Entire France-Greece Defense and Security Agreement", *Greek Reporter*, 2021, <https://greekreporter.com/2021/09/28/the-entire-france-greece-defense-and-security-agreement/> , (Erişim Tarihi: 15.01.2022).
- Yalçın, Emrullah. “Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası”, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, (2015): 75-104.
- Yalçın, Osman. “İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 47, (2011): 701-731.
- Yaşa, A. Gökhan, Mutlu Yılmaz, “Doğu Akdeniz’de Bulunan Doğalgaz Rezervlerinin Bölgesel Enerji Politikalarına ve Rekabete Etkisi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 1, (2022): 1-17.
- Yaycı, Cihat. "Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji: Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 6, (2012): 1-70.
- Yaycı, Cihat. “Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Andlaşmasının Sonuç ve Etkileri”, *Kriter Dergi*, Sayı: 42, (2020): 34-37.

- Yeni Şafak*, “Mısır ve Rusya’nın Akdeniz’deki ortak tatbikatı sona erdi”, 2019, <https://www.yenisafak.com/dunya/misir-ve-rusyanin-akdenizdeki-ortak-tatbikati-sona-erdi-3517231> , (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- Yeni Şafak*, “Yunanistan-İtalya MEB anlaşması: Atina hukuksuz taleplerini kanıtlamış oldu”, 2020, <https://www.yenisafak.com/dunya/yunanistan-italya-meb-anlasmasi-atina-hukuksuz-taleplerini-kanitlamis-oldu-3544402> , (Erişim Tarihi: 06.01.2022).
- Yıldırım, Yusuf. “İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 11, (2011): 3840-3884.
- Yılmaz, Eren Alper. “Doğu Akdeniz’deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası’nın Dünü ve Bu Günü”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Cilt: 1, Sayı: 48, (2020): 27-48.
- Yılmaz, Sefa, Kalkan, Duhan K. “Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, (2017): 169-189.
- Yılmaz, Serdar. “Bir Kuşak Bir Yol Projesinin İktisadi Kapasitesi ve Çin Tarafından Uygulanan Borç Diplomasisi”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, (2020): 631-647.
- YİMER (Yabancı İletişim Merkezi), “Göç Stratejisi Belgesi”, <https://yimer.gov.tr/TR/Legis/bb1b8b20-6046-4204-9da8-cbe4985d5ead> , (Erişim Tarihi:13.06.2021).
- Yixuan, Huang. “China's COSCO investment revives glory days of Greek port”, *Shanghai Daily*, 2022, <https://www.shine.cn/biz/economy/2206056455/> , (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- Yorulmaz, Recep. "Doğu Akdeniz’de Yeni Denklemler", *Açık Görüş*, 2019, <https://www.star.com.tr/acik-gorus/dogu-akdenizde-yeni-denklemler-haber-1468515/> , (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- Yorulmaz, Recep. “Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz”, *ORSAM*, Cilt: 10, Sayı: 88, (2019): 80-83.
- Yusuf Emre Koç, “Çin’in Akdeniz’deki Varlığı: Liman Yatırımları ve Deniz Tatbikatları”, *Kriter Dergisi*, 2020, <https://kriterdergi.com/dis-politika/cinin-akdenizdeki-varligi-liman-yatirimlari-ve-deniz-tatbikatlari> , (Erişim Tarihi: 07.07.2022).
- Yücel Acer, “Perspektif: Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması’nın Birleşmiş Milletler Tarafından Tescilinin Önemi”, *SETA*, Sayı: 298, 2020,

<https://www.setav.org/perspektif-turkiye-libya-deniz-siniri-antlasmasin-in-birlesmis-milletler-tarafindan-tescilinin-onemi/> , (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Yüksel, Dilek Yiğit. “Kıbrıs Türk Milleti Mücadelesi (1914-1958)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 18, (2009): 161-184.

Yüksel, Sinan. “Kuzey Savaşları Sırasında Rusya’nın Karadeniz’e Yönelik Faaliyetleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, *Türk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 52, (2012): 171-190.

Zeid, Muhammed Ebu, "Egyptian-Cypriot-Greece summit discusses Turkey's provocations", *Arab New*, 2020, <https://www.arabnews.com/node/1752226/middle-east> , (Erişim Tarihi: 07.03.2022).

Zeid, Muhammed Ebu, "Egyptian-Cypriot-Greece summit discusses Turkey's provocations", *Arab New*, 2020, <https://www.arabnews.com/node/1752226/middle-east> , (Erişim Tarihi: 07.03.2022).

Γ.Τ. Πρωθυπουργού/ Δημήτρης Παπαμύτης, “Joint declaration after the Greece – Cyprus – Israel trilateral summit”, *Ελληνική Δημοκρατία πρωθυπουργός*, 2021, <https://primeminister.gr/en/2021/12/07/28153> , (Erişim Tarihi: 15.03.2022)

KİTAPLAR

Abulafia, David. *Büyük Deniz: Akdeniz’de İnsanlık Tarihi*, çev.,Gül Çağalı Güven, İstanbul: Alfa Yayınları, 2012.

Aksoy, Metin. “Rusya’nın Enerji Politikası ve Doğu Akdeniz”, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, 303-324. Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2019.

Al- Zawawy, Muhammad Soiman, “ABD’nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Dinamikleri ve Sonuçları”, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, 283-301, Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020.

Altun, Fahrettin. *Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye - Libya Mutabakatı*, İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, 2020.

Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Bursa: Dora Yayınları, 2017.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul: Kronik Kitapevi, 2019.

- Ataman, Muhittin, Mehmet Çağatay Güler, “Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz’de Çözümün Ön Şartı”, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, 33-57. *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, İstanbul: SETA Yayınları, 2020.
- Ateş, Davut. *Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantiği*, Bursa: Dora Yayınları, 2016.
- Ateşoğlu Güney, Nurşin. “Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikası”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, 129-158. İstanbul: SETA, 2020.
- Atlas, Meryem İlayda, Deniz İstikbal, “Rusya ve Çin’in Doğu Akdeniz Politikaları”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, 183-208. İstanbul: SETA Yayınları, 2020.
- Azakoğlu, Necip. *Franz Von Papen’in Anılarından*, İstanbul: Tarihçi Kitapevi, 2015.
- Bardakçı Tosun, Serpil. "Suriye Krizi'nin, Türkiye'nin Akdeniz Güvenliği Politikalarına Etkileri", *Akdeniz Jeopolitiği I. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 692-698. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.
- Başkara, Mustafa. “Doğu Akdeniz Sorununa Bir Çözüm Önerisi: Müşterek İşletme”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, 427- 451. İstanbul: SETA Yayınları, 2020.
- Cicioğlu, Filiz, Rıdvan Kalaycı, “Avrupa Birliği’nin Akdeniz Politikası ve Barselona Süreci”, *Avrupa Birliği ve Türkiye ile İlişkileri*, Ed. Ali Ayata, Murat Ercan, 213-235. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.
- Cingöz, İsmail. "Güvenli Enerji Koridoru Sorunu ve Türkiye", *İlk Hedef Akdeniz*, Ed. Murat Koç, 47-82. Adana: Karahan Kitapevi, 2021.
- Çelik, Hüseyin, Hakan Çetinoğlu, Akdeniz’de Deniz Yeki Alanları ve Deniz Alanlarının Hukuki Statüsü, *Akdeniz Jeopolitiği I.Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 135-153. Ankara: Nobel Yayınları, 2019.
- Çetinoğlu, Hakan. “Akdeniz’de 1958 Cenevre Sözleşmelerine İstanaden Sınırlandırılması”, *Akdeniz Jeopolitiği I Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 154-172. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 2019.
- Çınar, Murat. *Geçmişten Günümüze Süveyş Kanalı’nın Jeopolitiği*, (Ankara: İKSAD Yayınevi 2022) iv.
- Dillon, Michael. *Modernleşen Çin’in Tarihi*, Çev., Eylem Ümit Atılğan - Aydın Atılğan. İstanbul: İletişim Yayınevi, 2016.

- Duran, Saltuk. “İngiltere ve Fransa’nın Doğu Yolları Üzerinde Mısır (1834-1869)”, *Doğu Akdeniz Jeopolitiği I. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 36-51. Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 2019.
- Ediz, İsmail. “Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz’de Güç Mücadelesi”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, 59-127. İstanbul: SETA Yayınları, 2020.
- Ercoskun, Burak, Emrah Konuralp, “Çatışma Analizi Perspektifinde Kıbrıs”, *Osmanlı’dan Günümüze Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın*, Ed. Fatma Çelik Orhun, 377-400. Ankara: Gazi Kitabevi 2020,
- Erhan, Zeynep, Sezai Özçelik, “İngiltere Egemen Askeri Üslerinin Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanlarına Etkisi”, *Akdeniz Jeopolitiği II. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 1282-1290. Ankara: Nobel Yayınları, 2019.
- Goffman, Daniel. *Osmanlı Dünyası ve Avrupa (1300-1700)*, çev. Ülkün Tansel, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Gönül, Özkan. “Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi (OSI)-Akdeniz Kitle İmha Silahlarının Yayılma Tehlikesi”, *Akdeniz Jeopolitiği Cilt II*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 1437-1451. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.
- Gönül, Özkan, Canan Orhan Gönül. “Türkiye’nin Enerji Güvenliği ve Akdeniz”, *Akdeniz Jeopolitiği I. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 674-691. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.
- Gözügüzelli, Emete. “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’de Deniz Alanlarını Belirleme Stratejisi ve Hukuki Rejimi”, *Akdeniz Jeopolitiği I Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 250-266. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.
- Gözügüzelli, Emete. *Uluslararası Deniz Hukuku Türk Denizleri ve Olmazsa Olmaz (Sine Qua Non) İlkeler*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020.
- Gürdeniz, Cem. *Mavi Vatan’ın Güney Cephesi: Doğu Akdeniz*, Ankara: Pankuş Yayınları, 2020.
- Gürel, Şükrü Sina. *Tarihsel Boyutları İçinde Türk- Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara: İmge Kitapevi, 2018.
- Hasanoğlu, İbrahim, Emin Abbasov, “Rusya Federasyonu’nun Akdeniz Politikasında Kıbrıs”, *Akdeniz Jeopolitiği I. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 803-818. Ankara: Nobel Yayınları, 2019.

- İçduygu, Ahmet, İbrahim Sirkeci, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, *75 Yılda Köyden Şehirlere*, 249-268. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı ve Haçlılar*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.
- Kabadayı, Osman, Cem Kabadayı, “Doğu Akdeniz’de Yasadışı Göç Sorunu ve Bölgesel Düzeyde Alınan Önlemler”, *Göç I*, Ed. Osman Köse, 485-504. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.
- Karipek, Yusuf Z. “Kuşak ve Yol Girişimi Bağlamında Doğu Akdeniz’de Yükselen Çin”, *Doğu Akdeniz’de Yeni Güç Mücadelesi Enerji Güvenlik ve Diplomasi*, Ed. Abdullah Aydın, Murad Duzcu, İstanbul: Çizgi Kitapevi, 2021.
- Kedikli, Umut. “2011 Devrimi ve Sonrasında Libya’daki Gelişmeler ve Türkiye’nin Tutumu”, *Bölgesel Güvenlik Sorunları Ekseninde Türkiye*, Ed. Umut Kedikli, Gökhan Telatar, 313-338. Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 2021.
- Keser, Ulvi, Gökhan Ak, “Akdeniz’de Deniz Haydutluğu ve Akdeniz Güvenliği”, *Akdeniz Jeopolitiği Cilt II*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 1476-1483. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.
- Keser, Ulvi, Gökhan Ak. *Tarih, Hukuk, Politika ve Aktörler Doğu Akdeniz ve Kıbrıs’ta Strateji ve Güvenlik*, İstanbul: Hiperyayınları, 2020.
- Kesgin, Serdar. *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2018.
- Kızıltoprak, Süleyman. *Mısır’da İngiliz İşgali Osmanlı’nın Diplomasi Savaşı (1882-1887)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- Kiren, Akın. “Akdeniz’in İki “Başak Güç” Adayı: Osmanlı ve İspanyol İmparatorluğu (1518-1578)”, *Akdeniz Jeopolitiği I. Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 14-35. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.
- Koray, Murat. “Doğu Akdeniz’in Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, Teknolojik Dönüşümler ve Denizaltıların Rolü”, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, Ed. Deniz Güler, Ahmet Yıldız, İzgi Savaş, 126-168. İstanbul: TASAM Yayınları, 2019.
- Kurt, Menderes, Taha İsmail Duman, “Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz Politikası”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, 159-182. SETA, 2020.
- McDermott, Rose. *Risk Taking in International Politics Prospect Theory in American Foreign Policy*, ABD: The University of Michigan Press, 1998.

- Oruç, Haydar. “İsrail ve Filistin’in Doğu Akdeniz Politikası”, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, 201-239. Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020.
- Özçelik, Sezai. "ABD'nin Akdeniz Politikası", *Akdeniz Jeopolitiği I.Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 769-786. Ankara: Nobel Yayınları 2019.
- Özçelik, Sezai. “ABD’nin Doğu Akdeniz Politikası”, *Doğu Akdeniz’de Yeni Güç Mücadelesi Enerji, Güvenlik ve Diplomasi*, Ed. Abdullah Aydın, Murad Duzcu, 83-96. İstanbul: Çizgi Kitapevi, 2021.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi ve Basın- Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1989.
- Polat, Doğan Şafak. "Kıbrıs Barış Harekatı ve Sonrasında Türkiye’nin Akdeniz Politikası", *Akdeniz Jeopolitiği (I.Cilt)*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 581-559. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.
- Polat, Soner. *Mavi Vatan İçerisinde Jeopolitik Rota*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2019.
- Salihoğlu, Kaan Cenk. *Küresel Güç Odağında Kıbrıs Sorunu ve Bölgesel Enerji Denkleminde Doğu Akdeniz’de Satranç*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2020.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih (1918-1994)*, Ankara: İmge Kitapevi, 2010.
- Serdar Kesgin, *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2018.
- Solmaz, Murat Selçuk. "Deniz Güvenliği Kapsamında ISPS Kod Liman Güvenliği Uygulamalarının Değerlendirilmesi", *Deniz Gücü ve Güvenliği İncelemeler*, Ed. Murat Kağan Kozanhan, 317-336. İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Solsten, Eric. *Cyprus A Country Study*, Washington: D.C., GPO for the Library of Congress, 1993.
- Tatar, Volkan, Öykü Oğulbalı, “İkinci Dünya Savaşı Dönemi Türkiye’nin Akdeniz Politikası”, *Akdeniz Jeopolitiği I.Cilt*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, 563-573. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2019.
- Telci, İsmail Numan “Mısır’ın Doğu Akdeniz Politikası”, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, 187-199. Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020.
- Telci, İsmail Numan, Yorulmaz, Recep. “Bölgesel Rekabetten Küresel Güç Mücadelesine Doğu Akdeniz”, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, 7-17. *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020.

- Ultan, Mehlika Özlem. *Avrupa Birliği'nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.
- Ülger, İrfan Kaya. "Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Siyaseti", *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, 259-281. Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020.
- Yaycı, Cihat. *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.
- Yaycı, Cihat. *Libya Türkiye'nin Deniz Komşusudur*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.
- Yaycı, Cihat. *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı*, İstanbul: Deniz Basımevi, 2019.
- Yetim, Mustafa. "Doğu Akdeniz Dekleminin Fark Edilmeyen Aktörü Lübnan", *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, Ed. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz, 241-256. Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020.
- Yıldız, Dursun, Yaşar, Doğan, *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç*, İstanbul: Truva Yayınları, 2012.
- Yıldız, Murat. "Başlangıçtan Lozan'a Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası", *Doğu Akdeniz'de Yeni Güç Mücadelesi Enerji, Güvenlik, Diplomasi*, Ed. Abdullah Aydın, Murad Duzcu, 15-54. İstanbul: Çizgi Kitapevi, 2021.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Akdeniz Coğrafyası	25
Şekil 2: Türkiye'nin Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları	72
Şekil 3: Doğu Akdeniz Coğrafyasında Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri İle Var Olan ve Önerilen Önemli Boru Hatları Güzergâhı	74
Şekil 4: Deniz Güvenliği Matrisi	79
Şekil 5: Dünya Nükleer Silah Stoku (1 Şubat 2021 güncellenmiş hali)	81
Şekil 6: Kimyasal Silah Ajan Türleri	83
Şekil 7: Kullanılabilecek biyolojik silah ajanlarının sınıflandırması	84
Şekil 8: Deniz Haydutluğu Sıralamasında Gine Körfezi	89
Şekil 9: Türkiye Cumhuriyeti'nde Yıllara Göre Yakalanan Göçmen Sayısı	93
Şekil 10: Doğu Akdeniz Coğrafyası	97
Şekil 11: Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Doğal Gaz Sahaları ve Rezerv Miktarı	101
Şekil 12: Doğu Akdeniz'in Önemli Enerji Havzaları	102
Şekil 13: Deniz Yetki Alanları	111
Şekil 14: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) Eski Dışişleri Bakanlarından Nikos Rolandis'in 2004 yılında İlan Edilen MEB Sahalarını Gösteren Harita Önünde Çekilmiş Fotoğrafı	115
Şekil 15: GKRY'nin Mısır'dan Gasp Ettiği Deniz Alanı	117
Şekil 16: GKRY'nin Mısır, İsrail ve Lübnan'dan Gasp Ettiği Alanlar	119
Şekil 17: GKRY'nin Petrol ve Doğalgaz Şirketlerine Verdiği Lisanslar	121
Şekil 18: F Noktası (34° 16' 13.72''K – 026° 19' 11.64''D) ile E Noktası (34° 09' 07.90''K – 026° 39' 06.30''E) arasındaki Türkiye kıta sahanlığının dış sınırlarının coğrafi koordinatları	123
Şekil 21: Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de MEB Alanı Hedefi	125
Şekil 22: Yunanistan'ın İyonya Denizi'ndeki üç açık deniz bölgesi ve Girit'in güney ve güneybatısındaki sözde parsel alanları	126

Şekil 23: Yunanistan'ın Türk Kıta sahanlığına 2 km yakınlığa sahip Meis Adası üzerinden talep ettiği kıta sahanlığına Türkiye'nin tepkisi	127
Şekil 24: Oruç Reis Araştırma Sahası	128
Şekil 25: Mısır'ın Kıyı Ötesi Parselleri	135
Şekil 26: İsrail'in Deniz Ruhsatları ve Doğal Gaz Sahaları	144
Şekil 27: İsrail'in Gaz Sahalarına Ait Bilgiler	144
Şekil 28: İsrail ve Lübnan Arasında Tartışmalı Bölge	148
Şekil 29: İsrail ve Lübnan Arasında Tartışmalı Bölge	149
Şekil 30: Suriye'nin Petrol Arama Sahası ve Türk Kıta Sahanlığı ile Çakışan Kısmı	155
Şekil 31: 21 Ekim 2020'de Lefkoşa'daki Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda Basın Toplantısı	160
Şekil 32: 7 Aralık 2021'de Kudüs'te Gerçekleşen GKRY- İsrail- Yunanistan Ortak Zirvesi	163
Şekil 33: 29 Temmuz 2021 Atina'da Gerçekleşen Üçlü Zirve Toplantısı	166
Şekil 34: MED 7 Zirvesi Tarihçesi.....	169
Şekil 35: Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Nicos Anastasiades, İspanya Başbakanı Pedro Sanchez, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Malta Başbakanı Joseph Muscat, İtalya Başbakanı Giuseppe Conte, Portekiz Başbakanı Antonio Costa ve Yunanistan Başbakanı Alexis Tsipras Malta'da, 14 Haziran 2019.	171
Şekil 36: Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile 21 Eylül 2011'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması Sınırı	175
Şekil 37: Doç. Dr. Cihat Yaycı'nın Çizdiği Mavi Vatan Haritası.....	178
Şekil 38: Türkiye'nin Sondaj ve Sismik Gemileri	180
Şekil 39: Türkiye ve Libya'nın Deniz Sınırı	183
Şekil 40: Trablus'ta Gerçekleşen Resmi Ziyarette Türkiye ve Libya Heyeti	185
Şekil 41: Kıbrıs Adası'nda İngiliz Askeri Üsleri	200
Şekil 42: Vladimir Putin'in Donanma Günü kutlamaları sırasında askerleri selamlama anı	209

ÖZGEÇMİŞ

Hira Nur GÜVEN, lise eğitimini Prof. Dr. Sabri Ülgener Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nden tamamladı. 2019 yılında Karabük Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. 2020 yılında Karabük Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. Aynı yılın nisan ayında Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.' de Teknik Hizmetler ve Yatırımlar Genel Müdür Yardımcılığı biriminde çalışma hayatına adım attı. 2021 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi Dış Ticaret Bölümü'nden mezun oldu. 2022 yılına gelindiğinde Anadolu Üniversitesi İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü'nde eğitimine hâlihazırda devam etmektedir. Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU danışmanlığında gerçekleştirdiği “Bölgesel ve Küresel Bir Güç Mücadele Alanı Olarak Doğu Akdeniz (2002-2022)” konulu tezini 2023 yılının Ocak ayında sunmuş ve yüksek lisans eğitimini tamamlamaya hak kazanmıştır.